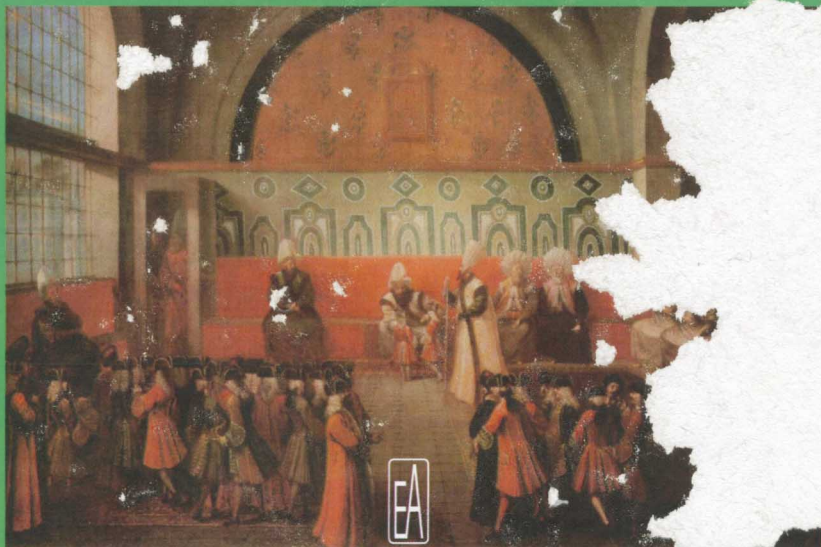

I 1990

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE STUDII SUD-EST EUROPENE

ION MATEI

REPREZENTANȚII DIPLOMATICI
(CAPUCHEHĂI)
AI ȚĂRII ROMÂNEȘTI
LA POARTA OTOMANĂ

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

ACADEMIA ROMÂNĂ
BIBLIOTECA I.S.S.E.
Cota I 1990
Inventar 21104

REPREZENTANȚII DIPLOMATICI (CAPUCHEHĂI) AI ȚĂRII ROMÂNEȘTI LA POARTA OTOMANĂ

**LES REPRÉSENTANTS DIPLOMATIQUES (KAPUKÉHAYAS)
DE LA VALACHIE À LA PORTE OTTOMANE**

**THE DIPLOMATIC REPRESENTATIVES (KAPUKEHAYAS)
OF WALLACHIA TO THE OTTOMAN PORTE**

**Ilustrația copertei I: Primirea vicontelui d'Andrezel,
ambasadorul Franței, la Înalta Poartă (10 oct. 1724).
Tablou de Jean-Baptiste van Mour**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE STUDII SUD-EST EUROPENE

ION MATEI

*Pentru Biblioteca Institutului de
Studii Sud-Est Europene*

14 mai 2008 J. J. J. J.

**REPREZENTANȚII DIPLOMATICI (CAPUCHEHĂI)
AI ȚĂRII ROMÂNEȘTI LA POARTA OTOMANĂ**

Ediție îngrijită de
NAGY PIENARU și TUDOR TEOTEOI

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
București, 2008

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

Calea 13 Septembrie, nr. 13, Sector 5

050711, București, România,

Tel: 4021-318 81 46, 4021-318 81 06

Fax: 4021-318 24 44

E-mail: edacad@ear.ro

Adresa web: www. ear.ro

Referenți: acad. prof. Ștefan ȘTEFĂNESCU
lector univ. Irina HRIȚCU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MATEI, ION

Reprezentanții diplomatici (capuchehăi) ai Țării
Românești la Poarta Otomană / Ion Matei; ed. îngrijită:
Nagy Pienaru și Tudor Teoteoi. - București: Editura
Academiei Române, 2008

ISBN 978-973-27-1613-7

I. Pienaru, Nagy (ed.)

II. Teoteoi, Tudor (ed.)

341.71(498)

Redactor: Magdalena BEDROSIAN

Tehnoredactor: Luiza DOBRIN

Coperta: Nicoleta NEGRUȚ

Bun de tipar: 05.01.2007. Format: 16/61 × 86

Coli de tipar: 20,25

C.Z. pentru biblioteci mari: 327(498:496)(0,9)

C.Z. pentru biblioteci mici: 9(498)

ION MATEI

(11 ianuarie 1921–21 mai 1996)

Pe Ion Matei l-am cunoscut cu patru decenii în urmă, pe vremea tinereții mele de proaspăt angajat al Institutului de Studii Sud-Est Europene din București, instituție care pe atunci era încă și mai tânără decât mine, dar beneficia de aportul unor excelenți specialiști din generația anterioară, pentru toate domeniile mai însemnate ale studiilor de balcanistică, grupate pe patru secții, anume istorie și arheologie, limbă și literatură, etnografie, folclor și artă, precum și drept, economie, sociologie. În cadrul Secției de istorie, un rol de seamă revenea studiilor de bizantinologie și neoelenistică, colectiv în care am fost și eu încadrat, precum și studiilor de osmanistică, unde Ion Matei activa printre specialiștii generației mai vârstnice.

Condiționări și împrejurări de ordin administrativ mai mult poate decât dezideratele științifice l-au așezat pe Ion Matei în rândul persoanelor apropiate mie sau, mai degrabă, m-au promovat pe mine printre apropiații săi, consolidând de-a lungul timpului o relație bazată pe încredere și prețuire reciprocă, în circumstanțe istorice și de viață dificile (cu răsturnări de valori, care au făcut din noi toți martori ai unor situații impuse, ca și ai reversului lor). De prețuirea pe care mi-o acorda aveam să devin conștient abia mai târziu, după decesul său oarecum neașteptat, când văduva sa, doamna Cristina Petrescu Ercea, scriitoare, persoană de mare distincție intelectuală și model de devotament față de familia sa, mi-a încredințat manuscrisul de a cărei refacere mă ocupasem la rugămintea domniei sale și care acum vede lumina tiparului, cu dorința expresă, pe care mi-a repetat-o în mai multe rânduri, ca tot eu să mă ocup de publicarea lui. Cum nu sunt specialist în această problemă și nu cunosc limba turcă, dar nici nu

m-am simțit în măsură să o refuz, am obținut acordul domniei sale ca în continuarea operațiunii să-mi asociez un turcolog, pentru punerea la punct, stilizarea și corectura textului, ca și a notelor, unde se impuneau și cerințe de uniformizare și completare, deloc simple pe alocuri.

Ion Matei s-a născut la 11 ianuarie 1921, într-o familie de condiție modestă din localitatea Ciofrângenii, județul Argeș. Foarte înzestrat din punct de vedere intelectual, Ion Matei a absolvit Liceul „Marele Voievod Mihai” în anul 1939, a urmat apoi istoria în cadrul Facultății de Litere a Universității din București, luându-și licența cu „magna cum laude” în anul 1943. Aici a audiat cursurile unor profesori ca G. I. Brătianu și V. Papacostea, cărora le-a păstrat toată viața o amintire plină de respect și admirație. Prin concurs, în martie 1944 a devenit bibliotecar la Institutul de Studii Balcanice, condus de V. Papacostea, mentor și îndrumător de seamă al carierei sale. Sub aceste auspicii, și-a început specializarea în domeniul atât de complicat al studiilor și limbii turco-osmane.

În aprilie 1946, la recomandarea savantului G. Moisil, pe atunci ambasador al României în Turcia, Ion Matei a fost numit atașat cultural la Ambasada Română din Ankara, iar ulterior la Istanbul. A fost o ocazie nimerită pentru perfecționarea sa, pe care a folosit-o din plin, inclusiv prin studiul limbilor arabă și persană la Institutul de Studii Orientale al Universității din Istanbul. În același context, a adunat noi informații referitoare la relațiile româno-otomane în bibliotecile și arhivele din Istanbul. Tânărul învățat a achiziționat atunci, pe propria sa cheltuială, de pe piața anticariatelor din Istanbul, câteva zeci de documente originale, provenind din cancelariile Țărilor Române medievale și intrate în prezent în patrimoniul Arhivelor Naționale Istorice Centrale din București. Unele dintre aceste documente sunt valoroase nu numai prin vechimea lor (secolele XVI–XVIII), ci și prin natura informațiilor conținute, ca și prin unele elemente de autentificare, cum ar fi pecetile. Multe din aceste documente au fost legate, credem, de fondurile mănăstirilor închinat, care, după secularizarea din vremea lui Alexandru Ioan Cuza, au ajuns și în Imperiul otoman, prin greșelile care le purta.

Rechemat la București în anul 1948 de către autoritățile regimului comunist recent instalat, Ion Matei a decis să revină în țară, în vreme ce colegul său, Nicoară Beldiceanu, împreună cu care l-am văzut în unele fotografii datând din acea perioadă, a ales calea Occidentului. Ambii își pot înscrie astăzi numele în rândul clasicilor turcologiei românești.

Revenit în capitala României, Ion Matei se căsătorește cu Ana-Maria-Cristina Petrescu-Ercea, care descinde dintr-o familie de universitari al cărei întemeietor, de origine aromână, ajunsese la o frumoasă situație materială pe pământ românesc. Din relatările domniei sale, am reținut un episod ce poate reprezenta o variantă balcanică a contelui de Monte Cristo. Închis de către autoritățile otomane la Vidin, într-o fortăreață situată pe malul Dunării, bărbatul a sărit în Dunăre și a înotat până la malul românesc.

Până în anul 1953, Ion Matei a lucrat la Biblioteca Ministerului Afacerilor Externe din București, ulterior la alte instituții culturale centrale, cum ar fi Biblioteca Academiei. În perioada 1958–1975 a fost lector de limba turcă la Facultatea de Limbi Clasice și Orientale a Universității din București, iar din anul 1964, după refacerea Institutului de Studii Sud-Est Europene din București, a activat în acest Institut până la sfârșitul vieții. A fost cea mai compactă, mai îndelungată și mai rodnică perioadă din existența sa. Atunci a contribuit din plin la menținerea unui climat științific adecvat, a unei atmosfere de încredere, colaborare și colegialitate între membrii Institutului. Numeroasele manifestări științifice și culturale, printre care și neuitatele Seri balcanice organizate în Institut, constituie o mărturie elocventă a acestui fapt. Când profesorul Mihai Berza a împlinit 70 de ani, pe lista potențialilor săi succesori la conducerea Institutului s-a aflat și numele lui Ion Matei, care timp de mai bine de un deceniu, între 1964 și 1975, îmbinase activitatea didactică de la catedră cu aceea științifică din Institut.

Ion Matei aparține unei generații de aur a osmaniștilor români, împreună cu A. Decei, M. Guboglu și M. Mehmet. El a abordat subiecte variate printre care cultura și civilizația islamică, impactul civilizației turco-otomane asupra popoarelor balcanice, aspecte ale

relațiilor româno-otomane, inclusiv prezența românilor în Imperiul otoman¹. O mențiune deosebită se cuvine abordării relațiilor româno-otomane prin prisma dreptului islamic, direcție în care continua preocupări anterioare și care este dezvoltată de valoroasa generație a turcologilor români din zilele noastre. Lor li se adresează în primul rând această carte, dar și unor cercuri mai largi de medieviști, atât din țară, cât și de peste hotare.

T. T.

Bibliografia publicațiilor lui Ion Matei

(alcătuită de Viorel Panaite)

Volume:

Independența României. Bibliografie. Comitetul de redacție: Ștefan Pascu, Jean Livescu (redactor responsabil), Dan Berindei, Constantin Nuțu, Ion Matei, Edit. Academiei, București, 1979, 307 p.

The Independence of Romania. Selected Bibliography. Editorial Board: Ștefan Pascu, Jean Livescu (redactor responsabil), Dan Berindei, Constantin Nuțu, Ion Matei, Edit. Academiei, București, 1980, XXI + 130 p.

Cercetări de istorie și civilizație sud-est europeană. Vol. I—III, Autori: Gh. I. Ioniță..., Ion Matei, București, 1985, 115 p.; 1986, 228 p.; 1987, 273 p.

Articole:

Mots d'origine roumaine en turc, „Revue des études sud-est européennes”, IV (1966), 1–2, pp. 223–232.

Notes sur les „turcismes” du dialecte roumain de Banat, „Revue des études sud-est européennes”, V (1967), 3–4, pp. 657–571.

---

¹ Pentru mai multe detalii asupra acestor aspecte, se poate consulta *In memoriam Ion Matei (1921–1996)*, în „Studia Asiatica” (București), I, 2000, 1–2, p. 43–46, precum și în „Romano-Turcica” (Istanbul), I, 2003, p. 263–267, medalion datorat mai tânărului nostru coleg Viorel Panaite, de unde am preluat și lista publicațiilor lui Ion Matei, anexată în continuare.

- Notes concernant l'enseignement des langues orientales dans les Pays Roumains*, „Studia et Acta Orientalia”, V–VI (1967), pp. 93–117.
- Sur les relations d'Ahmed Vefik Pacha avec les Roumains*, „Studia et Acta Orientalia”, VII, 1969, pp. 95–133, VIII, 1971, pp. 71–103.
- Un agronome roumain dans l'Empire Ottoman pendant les années 1849-1859*, „Studia et Acta Orientalia”, VII (1968), pp. 295–301.
- Le maître de langue turque de Dimitrie Cantemir; Es'ad Efendi*, „Revue des études sud-est européennes”, X (1972), 2, pp. 281–288.
- Quelques problèmes concernant le régime de la domination ottomane dans les pays roumains (concernant particulièrement la Valachie)*, „Revue des études sud-est européennes”, tome X (1972), 1, pp. 65–81 (I), XI (1973), 1, pp. 81–95 (II).
- Cantemir orientalistul și posteritatea lui critică*, „Viața românească”, VI (1973), 9, pp. 113–121.
- Modernisation de la terminologie politique turque: „patrie, „nation”, „peuple”*, „Revue des études sud-est européennes”, XVII (1979), 4, pp. 746–750.
- Regimul juridic al relațiilor internaționale, în Istoria dreptului românesc*, vol. I, București, 1980, pp. 458–470; vol. II/I, București, 1984, pp. 221–230.
- Românii în Imperiul Otoman. Probleme generale în Cercetări de istorie și civilizație sud-est europeană*, III, 1986, București, 1987, pp. 141–149.
- Contributions aux débuts des études de turcologie en Roumanie, les XVI-e – XVIII-e siècles*, „Revue des études sud-est européennes”, XXVI (1988), 2, pp. 99–112.
- Unele aspecte privind autonomiile locale în Imperiul otoman în spațiul sud-est european*, în *Cercetări de istorie și civilizație sud-est europeană*, V, 1988, București, pp. 65–73.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Misiunea editării acestei cărți nu a fost deloc ușoară, ea impunând în prealabil o serie de operațiuni absolut necesare pentru reconstituirea textului în forma sa optimă și autentică. Având în vedere acest deziderat, forma și conținutul, structurarea lucrării, așa cum se publică acum, corespund întru totul modului în care le-a gândit autorul, ca și *Tablei de materii* lăsate de acesta, chiar dacă unele dezechilibre persistă, cum ar fi, de exemplu, între cele trei părți mari ale ei. Firește că unui editor nu i se poate îngădui redactarea unui alt text, diferit de cel scris de autorul său. Singura modificare pe care ne-am permis-o în planul lucrării a fost includerea *Listei capuchehăilor Țării Românești* în Anexa I, considerând că tabelul respectiv nu poate fi ultimul subcapitol al întregii lucrări, așa cum fusese el proiectat inițial de către autor. Numele redat cursiv în această Anexă au fost introduse după o ciornă scrisă de autor ca o completare la varianta dactilografiată, pe care o considera probabil definitivă.

În continuare, pregătirea cărții pentru apariție a presupus operații de uniformizare și stilizare a textului, dar și de verificare și completare a notelor. Dăm aici exemplul cel mai important, legat de însăși noțiunea de „capuchehaie”, cuvânt de origine turcească, dar pătruns și în limba neogreacă, pe care dicționarele limbii române îl includ ca fiind de gen feminin, deși demnitatea respectivă a fost deținută numai de bărbați, motiv pentru care pronumele ori adjectivele din textul inițial se acordau de regulă la masculin. Am menținut însă pluralul pentru care a optat autorul, anume „capuchehăi”, articulat „capuchehăile”, iar la cazurile oblice, „capuchehăilor”, deși e posibil să ne fi scăpat pe alocuri unele forme precum „capuchehaiale” sau „capuchehaiele”.

Întrucât nu am găsit o listă bibliografică întocmită de autor, nici o listă cu abrevierile folosite, care în adnotări apar în forme destul de variate, am întocmit o listă de abrevieri, ținând seama de numeroasele dificultăți cu care ne-am confruntat la uniformizarea și, mai ales, la completarea notelor, cărora le lipsea, pe alocuri, indicația de pagină, cel mai frecvent la studiile din reviste.

Unele studii sau cărți citate de I. Matei au cunoscut între timp reeditări. Dăm ca exemplu *Istoria românilor* a lui N. Iorga sau lucrarea dedicată de I. Sârbu relațiilor externe ale lui Matei Basarab, folosită de I. Matei în ediția ei originală germană din 1899, dar care are și o traducere românească (Timișoara, 1992). Cititorul este rugat să manifeste înțelegere față de eventualele inadvertențe sau scăpări pe care le-ar putea întâlni sub acest aspect, mai ales la note. Nădăjduim să-i fie însă de folos unele noutăți bibliografice, care vor fi în măsură a îmbogăți cunoașterea unor aspecte mai puțin tratate sau doar tangențial atinse în carte. Dăm aici ca exemplu *Istanbul et les langues orientales. Actes du Colloque organisé par l'IFEA et l'INALCO à l'occasion du bicentenaire de l'École des Langues Orientales, Istanbul, 29–31 mai 1995*, Paris/Istanbul, 1997, sau studiul regretatului P. Cernovodeanu, *The Cosmopolitan World of the Levantine Dragomans of Constantinople (Eighteenth – Nineteenth Centuries)*, din „Historical Yearbook”, (București, II, 2005, p. 49–60. Deși a fost scrisă cu aproape o jumătate de veac în urmă, credem că această lucrare își păstrează valoarea și deplina actualitate, mai ales în contextul intern și internațional al zilelor noastre.

LISTĂ DE ABREVIERI

A.I.I.C.	„Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”
A.I.I.A.I.	„Anuarul Institutului de Istorie (și Arheologie) din Iași”
A.O.	„Arhivele Olteniei”
A.R.M.S.I.	„Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice”
D. A. Sturdza, <i>Acte și Documente</i>	= D. A. Sturdza, <i>Acte și documente relative la istoria renascerei României</i> , publicate de D. A. Sturdza și C. Colescu-Vartic, București, 1900 –
D.I.R.	<i>Documente privind istoria României</i> , seria A, B, C, București, 1951 – 1960
D.R.H.	<i>Documenta Romaniae Historica</i> , seria A, B, C, D, București, 1966 – .
E.I.	<i>Encyclopédie de l'Islam</i>
H. Dj. Siruni, <i>Două beizadele</i>	= H. Dj. Siruni, <i>Două beizadele la Cenghel-Chöi în lumina documentelor turcești din Arhivele Statului</i> , extras din „Viața românească”, V, 1940
Hurmuzaki, <i>Documente</i>	<i>Documente privitoare la istoria românilor</i> , culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, București, 1876 –.
I. Bogdan, <i>Documente</i>	= I. Bogdan, <i>Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec. XV și XVI</i> , București, 1905
I. C. Filitti, <i>Arhiva G. Gr. Cantacuzino</i>	= I. C. Filitti, <i>Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino</i> , București, 1919
J.A.	„Journal Asiatique”
J. von Hammer, <i>Hist. Emp. Ott.</i>	= Josef von Hammer, <i>Histoire de l'Empire Ottoman</i>
N. Iorga, <i>Despre Cantacuzini</i>	= N. Iorga, <i>Despre Cantacuzini. Studii istorice basate în parte pe documentele inedite din Arhiva D-lui G. Gr. Cantacuzino</i> , București, 1902
N. Iorga, <i>Documente Callimachi</i>	= N. Iorga, <i>Documente privitoare la familia Callimachi</i> , I – II, București, 1902
N. Iorga, <i>Genealogia Cantacuzinilor</i>	= N. Iorga, <i>Genealogia Cantacuzinilor de Banul Mihai Cantacuzino</i> , publicată și adnotată de N. Iorga, București, 1902

N. Iorga, *Studii și Documente*

N. Stoicescu, *Dicționar*

R.A.

Radu Popescu, *Istoriile*

R.E.S.E.E.

R.I.

R.I.R.

R.R.H.

s. a.

S.A.O.

S.M.I.M.

s. n.

= N. Iorga, *Studii și Documente privitoare la istoria românilor*, publicate de N. Iorga, București, 1901 – 1916

= N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova*, București, 1971

„Revista Arhivelor”

= Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Românești*, ed. Constant Grecescu, București, 1963

„Revue des Études Sud-Est Européennes”

„Revista istorică”

„Revista istorică română”

„Revue roumaine d'histoire”

sine anno

„Studia et acta orientalia”

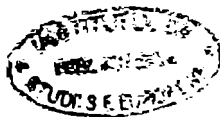
„Studii și materiale de istorie medie”

sine nomine

PARTEA I

INTRODUCERE

CAPITOLUL I

INTRODUCERE ȘI ISTORIOGRAFIA PROBLEMEI

1. INTRODUCERE. JUSTIFICAREA CERCETĂRII

M-a îndemnat la acest studiu necesitatea practică de a cunoaște capuchehăile muntene și, eventual, de a încerca alcătuirea unei liste a lor, lucrare care ar fi, ca și altele de acest fel, pe care le avem sau pe care nu le avem încă, de un folos indiscutabil. Acest lucru este necesar pentru capuchehăile Țării Românești întrucât pentru Moldova și pentru Transilvania avem lucrări mai vechi și mai ales câte două monografii speciale¹.

Pe măsură ce înainta cercetarea mea, îmi dădeam seama că aspecte mai puțin sau deloc puse în lumină, capitole însemnate din problematica chestiunii lipseau. Evident că la aceasta se adaugă și faptul că avem astăzi o documentare mai bună, deși departe de a fi suficientă, care ne permite într-o oarecare măsură o cercetare mai adâncită. Acest lucru pune de pe acum problema alcătuirii unei lucrări de ansamblu asupra capuchehăilor celor trei Țări Românești. Reluarea unei cercetări de ansamblu care va întregi cunoașterea acestor probleme va fi posibilă în limita în care documentării actuale i se vor adăuga știri noi din surse turcești, care nu peste mult timp vor fi mai larg valorificate, alături de noi izvoare, dintre care cele grecești, rusești și chiar maghiare nu vor fi cele mai puțin importante.

---

¹ Ioan D. Condurachi, *Soli și agenți ai Domnilor Moldovei la Poartă în secolul al XVII-lea*, București, 1920; Georg Müller, *Die Türkenherrschaft in Siebenbürgen. Verfassung-rechtliches Verhältnis Siebenbürgens zur Pforte. 1541-1688*, Hermannstadt, 1923; Vencel Biró, *Erdély követei a Portán*, Kolozsvár, 1921; Aurel H. Golimas, *Despre capuchehăile Moldovei și poruncile Porții către Moldova până la 1829. Contribuții la cunoașterea raporturilor de drept dintre Moldova și Turci*, Iași, 1943.

Problema capuchehăilor aduce în discuție chestiuni majore ale raporturilor Țărilor Române cu Poarta în special regimul lor politic și situația de drept a acestor țări față de Imperiul otoman. Problemele au început să fie pe larg discutate încă din secolul al XVIII-lea, când s-a simțit nevoia ca acestea să fie lămurite și precizate pentru informarea atât a boierimii române, cât și a străinătății, care începuse să se intereseze de ele. În secolul al XIX-lea, bibliografia problemei a sporit și s-a adâncit.

Nu era în tema și nu corespundea proporțiilor cercetării pe care o întreprind de a intra în amănuntele și implicațiile acestei probleme și, cu atât mai puțin, de a propune soluții definitive. În reluarea acestei discuții, considerăm că trebuie ținut seamă de totalitatea faptelor și împrejurărilor abordate, în mod global, într-un sistem complex de referiri istorice, geografice, politice și instituționale. În afară de aceasta, problema cred că trebuie investigată: 1. în întreaga ei dezvoltare și nu limitată la anume momente din secolul al XV-lea sau al XVI-lea, 2. în cadrul întregului sud-est european pentru a se urmări regiuni și situații asemănătoare, țările noastre constituind un „model” sau termen de comparație, 3. avându-se în vedere evoluția instituțiilor islamice în Imperiul otoman atât în ceea ce privește receptarea acestui drept, cât și a influențelor cât de cât sesizabile ale instituțiilor europene de esență romano-bizantină. Firește că, în aceste împrejurări, metoda de cercetare comparativă găsește un teren nu numai bogat, dar și accidentat de particularități, a căror esență comparabilă trebuie scoasă dintr-un noian de fapte particulare, de o mare diversitate de situații geografice și de condiții istorice.

Acestei părți introductive îi urmează expunerea propriu-zisă, pe care am împărțit-o în două părți distincte: instituția capuchehăilor și personalitatea capuchehăilor. Evoluția instituției capuchehăilor se leagă de împrejurări dintre cele mai importante pentru istoria noastră din aceste secole, împrejurări care pun în evidență raporturile româno-turce, îndeosebi limitarea autonomiei, procesul de sporire a obligațiilor față de Poartă producându-se într-o conjugare firească cu lupta pentru menținerea acestei autonomii și lărgirea ei. Instituția capuchehăiei de origine turcă, cu accepțiuni și funcții diverse în sistemul și nomenclatura administrativă otomană, se individualizează în ceea ce

privește țările noastre, devenind și păstrându-se ca o instituție românească de un caracter special, cu o impresionantă continuitate, și care în sensuri de multe ori contradictorii pune în lumină momente importante din lupta pentru autonomie și mai apoi pentru unire și independență.

Existența acestei instituții implică, prin evoluția ei, și aspecte de politică externă a Țărilor Române, în limitele date, fapt care include nu numai raporturile cu Poarta, ci într-o măsură și realitatea că așezarea și situația lor le comanda o poziție proprie în complexul de probleme internaționale impuse de ciocnirea și rivalitățile dintre puterile vecine de la nord, precum și dintre acestea și Imperiul otoman. Țările noastre au avut un rol și o anumită influență în politica externă otomană. În fine, această instituție pune într-o oarecare lumină și importanța autonomiei Țărilor Române pentru popoarele din sud-estul Europei.

Am urmărit apoi câteva probleme legate de evoluția acestei instituții: alegerea, recrutarea și pregătirea capuchehăilor, începutul și terminarea misiunii capuchehăilor, funcțiile și atribuțiile, dreptul și rangul acestora, organizarea serviciului capuchehăilor (numărul lor, personalul, veniturile și sumele cheltuite de aceștia), reședința capuchehăilor. Un aspect mai puțin menționat în lucrările anterioare și absent în cele de ansamblu este acela al capuchehăilor de serhat, de la frontieră, care au un rol sporit la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor. Cea de a doua parte a expunerii este consacrată unor capuchehăi mai importante. Prea extinsă, această parte ar fi devenit disproporționată în economia generală a lucrării, pentru că despre unele capuchehăi din secolul al XVIII-lea avem știri numeroase, care ar permite chiar alcătuirea unor mici monografii. Nu am făcut decât să mă limitez la unele fapte mai semnificative, legate de funcția pe care au îndeplinit-o ca reprezentanți ai domnului Țării Românești.

Cele mai multe din lucrările anterioare au dus cercetarea până la anul 1829 (pentru Moldova), cele pentru Transilvania, în mod firesc, până la sfârșitul secolului al XVII-lea, iar I. Condurachi și-a propus de asemenea să limiteze studiul său la sfârșitul acestui secol. Capuchehăile au continuat totuși să funcționeze, cu întreruperi între

anii 1829–1834, dar și după această dată. Regulamentul organic menționează când termenul de „capuchehaie”, când pe acela mai nou de „aghent” al țării. Între aceste două denumiri oscilează și presa vremii. Serbia, care obținuse la Adrianopol un statut identic cu al Țărilor Române, avea și ea în acest timp o capuchehaie la Istanbul. Am extins cercetarea până la 1859, când se organizează pe baze naționale agenția Principatelor la Istanbul. Deși din punct de vedere juridic funcțiile capuchehăilor durează până în momentul recunoașterii independenței, considerăm că prin funcția și poziția lor agenții României dintre 1859–1877 sunt mai apropiați de epoca ulterioară, decât de cea anterioară.

2. ISTORIOGRAFIA PROBLEMEI

Vorbind despre istoriografia problemei, este necesar a ne referi, pe de o parte, la problemele și la lucrările nemijlocit legate de subiectul nostru, iar pe de altă parte la diferite alte lucrări care abordează probleme conexe generale sau speciale și care pot contribui într-un fel sau altul la elucidarea unor aspecte ale temei de față. Evident că nu ne putem referi aici decât la câteva.

Legate direct de problema capuchehăilor sunt monografiile deja citate privind capuchehăile Moldovei sau ale Transilvaniei, la care trebuie să adăugăm un studiu mai nou despre rapoartele moldovene ale capuchehăilor lui Constantin Mavrocordat, publicate de Ariadna Camariano-Cioran, și capitolul *Înființarea reprezentanțelor diplomatice ale României la Constantinopol* din volumul *Reprezentanțele diplomatice ale României*, capitol scris de colegul nostru G. Florescu; le vom analiza pe rând.

Dar înainte de aceasta, încercăm a lămuri o nedumerire. Pare curios faptul că istoricii, abordând problemele capuchehăilor atât în studii generale, cât și în cele speciale, se referă exclusiv la Moldova și Transilvania. Explicația, în afară de probleme de ordin subiectiv, ar consta în împrejurarea că aceste teme, legându-se în mod direct de problema stabilirii și a caracterului suzeranității otomane, de evoluția

dominației otomane, sunt ceva mai clare și au o desfășurare oarecum clasică în comparație cu Țara Românească. Surse documentare, relativ mai bogate, îndeosebi de caracter intern, au contribuit la această alegere prioritară și au constituit motive care au determinat abordarea aspectului moldovean al problemei. Aceleași argumente, la care se adaugă o infinit mai bună documentare, au stat și la baza abordării problemei capuchehăilor transilvane. Însă, așa cum vom arăta, izvoarele sunt în ansamblu destul de sărace și inegale pentru ca un cercetător să se poată limita în exclusivitate la surse privind numai Moldova sau numai Țara Românească, chiar dacă și-a propus o tratare parțială. La această concluzie au trebuit în mod necesar să ajungă și cercetările anterioare. Cercetarea capuchehăilor muntene ridică probleme cel puțin la fel de interesante și importante pentru cunoașterea chestiunii în ansamblu.

Capuchehăile domnilor români la Poartă nu s-au bucurat de cercetări speciale până în timpuri destul de recente. Primele studii sunt scrise abia după primul război mondial. Cu toate acestea, aspecte importante cum ar fi cel juridic al problemei, caracterul reprezentativ al capuchehăilor au fost mult dezbătute în istoriografia română și, parțial, în cea străină. Primele studii în această privință ar trebui însă să fie socotite memoriile întocmite de români și adresate puterilor străine, îndeosebi Rusiei, la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, care constituie și un prețios izvor de o îndoită importanță, aceea pe care i-o conferă caracterul contemporaneității, precum și aceea a evidențierii unei lupte pentru un statut aparte în cadrul Imperiului otoman, care viza mai departe nu menținerea, ci treptată înlăturare a principalelor elemente care legau țările noastre de un regim perimat, de un stat devenit anacronic. Este vorba de cele din perioada cuprinsă aproximativ între 1770–1829, care se încheie cu definitivă înlăturare a monopolului turcesc, dar și de cele dintr-o perioadă cuprinsă cam între 1840–1859, care urmăreau să arate în fața opiniei publice europene statutul privilegiat al Țărilor Române pe care mai ales după războiul Crimeii guvernul otoman a căutat să-l conteste, tinzând în mod anacronic să considere Principatele Române ca făcând parte din imperiu.

Prima lucrare consacrată în întregime și în mod nemijlocit subiectului nostru este aceea a lui Ion D. Condurachi, *Soli și agenți ai domnilor Moldovei la Poartă în secolul al XVII-lea*, care se întemeia pe un relativ bogat material documentar, cuprinzând izvoare istorice publicate până atunci și chiar documente turcești aflate în traducere sau rezumate la Biblioteca Academiei. După ce distinge între diferitele categorii de trimiși sau agenți ai domnului (soli, ostatici, protectori), autorul se oprește asupra agenților permanenți în secolul al XVII-lea. Capitolele indică și principalele probleme abordate: terminologia, principalele capuchehăi cunoscute în secolul al XVII-lea, numărul capuchehăilor, persoanele care puteau fi capuchehaie, atribuțiile capuchehăilor, imunitățile și prerogativele capuchehăilor, indemnizațiile și lefile capuchehăilor, rapoartele capuchehăilor, locuința capuchehăilor la Istanbul. Limitându-și cercetarea la Moldova și la secolul al XVII-lea, multe din aspectele și chiar din problematica propusă scapă autorului. Cu toate aceste lipsuri, lucrarea are meritul de a fi arătat pentru prima oară mai pe larg atribuțiile și prerogativele agenților la Poartă, diferența față de solii temporari, capuchehaia servind nu numai ca reprezentat, dar și ca girant și ostatec răspunzător de îndeplinirea oricăroră dintre îndatoririle la care erau obligați domnitorii. Același autor, mai târziu, în 1937, vorbind despre diplomați români în trecut în capitolul soliilor celebre, se oprește doar asupra unui singur agent la Poartă: Ion Caraman, cunoscuta capuchehaia a Movileștilor.

Cam în același timp în care apărea lucrarea lui I.D. Condurachi din 1921, doi autori transilvăneni abordau aproape concomitent, deși pe planuri oarecum diferite, aceeași problemă, însă referitoare la Transilvania. Biró Vencel, într-o lucrare publicată în ungurește la Cluj, a tratat problema soliilor Transilvaniei la Poartă pe timpul suzeranității turcești. Bazat pe o bogată informație documentară printre care și acte de cancelarie, gen de acte din nefericire absent pentru epoca respectivă pentru Moldova și Țara Românească, autorul s-a ocupat și de solii cu caracter permanent (*capitiha*, forma coruptă pentru *kapukehaya*) și a redactat o listă aproape completă a acestora, precum și a solilor. Bibliografia maghiară a chestiunii cuprinde câteva studii și articole

mai vechi asupra acestor *capitiha* transilvăneni și asupra lui „Erdel han” din cartierul Galata, din Istanbul, pentru un timp reședința acestora.

Un plan mai larg și mai bine conceput are lucrarea lui Georg Müller, *Dominația turcă în Transilvania. Raporturile juridice ale Transilvaniei cu Poarta 1541–1688*. Apărută la Sibiu în 1923 sub egida secției din Sibiu a Institutului sud-est european, lucrarea are în plus avantajul că este scrisă într-o limbă mai accesibilă istoricilor români, fiind considerată până astăzi o lucrare de bază. După ce se ocupă de multiplele aspecte pe care le ridică problema situației juridice a Transilvaniei față de Poartă, autorul se oprește la două mari capitole, legate de problema reprezentării la Poartă. Într-un capitol este vorba despre solii Transilvaniei la Istanbul (numărul lor, misiunea, ceremonialul, tratamentul lor, cheltuielile de călătorie, cercul de probleme la care se referă atribuțiile lor). Un alt capitol este consacrat solului permanent sau „kapitiha” (misiunea lui, pregătirea, cunoașterea limbii, numirea, costul întreținerii, atribuțiile, reședința, sfera de activitate, instrucțiunile primite, personalul de cancelarie, raporturile cu diecii trimiși a învăța limba turcă, personalul de serviciu, dragomanii, „Casa Transilvaniei” din capitala otomană).

Problema capuchehăilor a fost reluată ceva mai târziu, într-o cercetare care nu se oprea la o anumită epocă, însă se limita la Moldova. Termenul cronologic limită, 1829, anul din titlu, se referea la data după care capuchehăile, în concepția autorului, își schimbaseră complet caracterul. Este vorba de lucrarea lui Aurel H. Golimas care are și un subtitlu, *Contribuții la cunoașterea raporturilor de drept dintre Moldova și Turci*, precum și un capitol care nu se referă direct la problema capuchehăilor, *Poruncile Porții către Moldova*. Prezența acestui capitol se explică prin faptul că lucrarea lui Golimas, care a servit autorului și ca teză de doctorat, făcea parte dintr-o cercetare mai amplă, care, la sugestia profesorului Ilie Minea, trebuia să constituie o replică la lucrarea lui G. Müller. Nu toate capitolele din această lucrare sunt noi, cum susține autorul. Astfel capitolele: cine putea fi capuchehaie, numirea capuchehăilor, atribuții (sfera de activitate și îndatoririle capuchehăilor), numărul capuchehăilor etc., sunt tratate și în lucrarea lui I.D. Condurachi. Întregind însă cercetarea și ducând-o

până la 1829, A. Golimas a adus informații noi, extrase din bogatul material existent pentru secolul al XVIII-lea (în comparație cu secolul anterior), și a încercat a încadra mai bine tema în complexul de probleme pe care le ridicau suzeranitatea otomană în Moldova și raporturile internaționale văzute de la Istanbul, unde capuchehăile Moldovei, de multe ori, au jucat un rol destul de important. O insuficient de aprofundată analiză a unor fapte din organizarea și evoluția instituției capuchehăilor, ca și unele mici erori lasă impresia unei redactări grăbite. Însă, în afara meritelor evidente, ca și a lipsurilor, lucrarea lui A. Golimas este astăzi depășită în multe privințe atât de bogăția unui material adus la lumină ulterior, cât și de noi interpretări date unor probleme fundamentale. Capitolul final, privind clasificarea și descrierea diverselor porunci ale Porții, nu putea fi scris fără cunoașterea concretă a tuturor categoriilor de acte turcești.

Capuchehăile Țărilor Române au format și obiectul unui studiu de ansamblu în volumul *Reprezentanțele diplomatice ale României*. Studiul, datorat lui G. Florescu, are două părți. Una este o prezentare de ansamblu care nu aduce prea multe lucruri noi, iar o alta, mult mai extinsă și aprofundată, se bazează pe o cercetare proprie a materialelor de arhivă privind evoluția instituției în special de la 1848 și mai ales după Unire (1859), până în momentul cuceririi independenței. Cum cercetarea noastră se încheie, din motivele expuse, la 1859, lucrarea menționată nu se suprapune acesteia, ci continuă în timp o evoluție.

În afara acestor studii generale, multe alte lucrări speciale abordează problema capuchehăilor. Mă refer îndeosebi la lucrările lui N. Iorga, mai ales la cele referitoare la epoca fanariotă și la prefețele volumelor de documente publicate (prefața la *Documentele Callimachi*, prefața la vol. XIV din colecția Hurmuzaki și altele), ca și, evident, la *Istoria românilor* (vol. IV–VIII, cu deosebire). În aceste lucrări, firește că problemele nu sunt expuse decât tangențial, cu toate că unele chestiuni, cum ar fi formarea grupărilor de capuchehăi la mijlocul secolului al XVIII-lea, rolul lor diplomatic ș.a., sunt acum pentru prima oară scoase în evidență. Tot pentru această perioadă lucrările lui I.C. Filitti, A. Oțetea și V. Mihordea aduc precizări prețioase, însă limitându-se, prin subiectele pe care și-au propus să le analizeze, la unele referiri mai mult sau mai puțin izolate privind

problema capuchehăilor. Pentru sfârșitul secolului al XVII-lea utile pot fi încă observațiile lui P. Zaborovschi din *Politica externă a celor trei principate de la asediul Vienei până la moartea lui Șerban Cantacuzino*, apărută în 1925. Problema de drept internațional și de istorie diplomatică a fost expusă de M. Malița în studiul *Independența României și exercitarea dreptului de legăție*, în „Analele”, 1967, nr. 5, și în volumul *Diplomația*, apărut la București, în 1970. Alte lucrări speciale au fost citate în cursul lucrării sau în bibliografia finală.

3. IZVOARELE

Dacă am compara una dintre lucrările privind capuchehăile Transilvaniei la Poartă cu o alta dintre cele consacrate capuchehăilor Moldovei, ar ieși în mod izbitor în evidență, din primul moment, inegalitatea calitativă a izvoarelor. Pe de o parte, pentru Transilvania, utilizarea unor acte oficiale contemporane, pe de altă parte, pentru Moldova, nevoia de a trage concluzii din știri cât se poate de diverse și inegale ca valoare documentară. Pentru cercetarea problemei capuchehăilor domnilor Țării Românești, situația documentară nu este mai bună decât pentru Moldova, ci dimpotrivă, în multe privințe mai deficitară. Cu toate acestea, un progres în descoperirea de noi izvoare s-a înregistrat continuu. În 1903, în *Studii și Documente*, vol. III, când N. Iorga publica primul raport de capuchehaie cunoscut (atribuit lui Ianache sau Enache Porfirită, capuchehaie a lui Șerban Cantacuzino), îl considera unic în felul său. Peste câțiva ani, când, în volumul al XI-lea al aceleiași colecții, va da la iveală câteva rapoarte grecești ale capuchehăii lui Alexandru Ghica (Nicolae Aristarchi), din perioada 1835–1838, va semna raritatea rapoartelor de capuchehaie. Mai târziu, încă în 1936 în partea a III-a a volumului XIV al colecției Hurmuzaki, va publica el însuși mai multe rapoarte ale capuchehăilor lui Alexandru Ipsilanti și Nicolae Mavrogheni. Nu de mult timp A. Camariano-Cioran semna și tipărea rapoartele capuchehăilor lui Constantin Mavrocordat din cea de a doua domnie a lui în Moldova (1741–1743). Și, desigur, e posibil să se scoată la lumină și alte rapoarte de capuchehaie. Numai că acest fel de acte, în măsura în care

au o continuitate și nu sunt descoperiri izolate, pot fi admirabile surse privind relațiile noastre cu turcii sau cu alte puteri, chiar dacă oferă un material destul de sărac privind instituția ca atare. De multe ori, nici nu știm cine era autorul acestor rapoarte.

De importanța și valoarea pe care ar avea-o în această privință păstrarea unor condici domnești ne putem da seama cercetând *Condica vistieriei* lui Constantin Brâncoveanu. Aci, putem afla nu numai care au fost toate capuchehăile dintr-o anumite perioadă, dar și ce sume de bani primeau sau cheltuiau și chiar care era politica domnului folosind aceste persoane. Firește că și mai bine ar fi dacă am avea măcar în parte dosarul unei activități de capuchehaie, pornind de la instrucțiunile domnului până la rechemarea lui. Dar despre astfel de acte nici vorbă nu poate fi, iar condici de tipul celei semnalate lipsesc până foarte târziu în ceea ce privește Țara Românească.

În această situație, sursele de bază au rămas cele narative, precum și cele documentare, interne sau externe. Cronicile muntene serioase se opresc însă la Radu Popescu, iar celelalte nu cuprind decât referiri minore și cu totul sporadice. Informațiile se pot completa cu izvoare narative în limba greacă: *Efemeridele* lui Chesarie Daponte, lucrările memorialistice și istorice ale lui Atanasie Comnen Ipsilanti, *Istoria Țării Românești* a banului Mihai Cantacuzino, *Istoria Daciei* a lui Dionisie Fotino etc, ca și cronicari greci mai mărunți, dintre care unii au fost semnalați și traduși în binecunoscuta colecție a lui C. Erbiceanu. Cronicile turcești sunt destul de sărace în știri privind capuchehăile domnilor români. După câte am putut depista, numai trei sunt menționați nominal: Dîmo Celebi, Curt Celebi și Iordache Stavrache (Stavracoglu).

Este drept că sursele documentare interne conțin de multe ori date privind una sau alta dintre capuchehăi, însă acestea sunt cu totul izolate. Sursa documentară de bază rămân actele externe, în special rapoartele ambasadurilor străine și ale trimișilor puterilor străine acreditați la Istanbul. Deși sporadice, documentele turcești aduc știri prețioase, căci pe baza lor s-au putut face în lucrarea de față unele precizări și scoate în evidență aspecte noi, necunoscute în lucrările anterioare. Ni s-au păstrat și două mici condici care după copertă ne indică faptul că au aparținut capuchehăilor Țării Românești, însă acolo

sunt reproduse numai obișnuite documente turcești, de obicei ordine transmise domnului sau adrese către autoritățile turcești, deci lucruri mai puține despre instituție ca atare.

Desigur că, în fața acestei situații, o deosebită grijă trebuie acordată diferitelor știri care au o putere documentară inegală (multe inadvertențe, nepotriviri în știrile narative), ceea ce impune o anumită prudență în tragerea unor concluzii. Cercetarea ca atare devine, firește mai pasionantă pentru istoric decât în situația în care el ar dispune numai de probe documentare de prima mână.

CAPITOLUL II

INTRODUCERE ISTORICĂ GENERALĂ

1. POZIȚIA ȚĂRILOR ROMÂNE ȘI REGIMUL LOR ÎN RAPORT CU IMPERIUL OTOMAN

Deși istoriografia română a făcut, mai ales în ultimul timp, progrese apreciabile în cunoașterea regimului dominației otomane în Țările Române, problema nu este sub toate aspectele lămurită. Lipsesc în special precizări în legătură cu evoluția statutului juridic al țărilor noastre în perioada respectivă. Greutățile provin în bună parte din lipsa unor texte oficiale din epoca stabilirii suzeranității otomane. În ultimele decenii, câteva date noi din surse otomane (altele decât izvoarele narative destul de vagi) îmbogățesc documentația și aduc unele precizări, fără a putea oferi însă răspuns la multe alte întrebări.

În afară de penuria materialului documentar, există și unele lipsuri în interpretarea materialului, în metoda de cercetare. Astfel, am putea vorbi de o greșită interpretare a regimului suzeranității otomane, în sensul aplicării unei terminologii proprii feudalismului european unor realități care în Imperiul otoman și în dreptul islamic pot avea un conținut analog, dar nu identic. Trebuie apoi avută în vedere și evoluția acestor instituții în legătură atât cu dezvoltarea statului și dreptului otoman, cât și cu anumite elemente noi pe care impactul otomano-european le aduce și care sunt cunoscute numai în mod general, uneori, în chip necesar și firesc, presupuse, alteori, dimpotrivă, negate.

Dar în afara acestor interconexiuni instituționale, ar mai fi de menționat și probleme de metodologia cercetării. Limitate de obicei la momentul stabilirii suzeranității sau la momentele ei cruciale, cu puține excepții, cercetările nu au ținut seama de întreaga perioadă a exercitării suzeranității otomane în evoluția ei, cât și de dezvoltarea

paralelă a Țărilor Române, comparativ cu alte regiuni din Imperiul otoman, care au cunoscut, măcar și temporar, un regim asemănător. Un statut cu evidente forme modificate, dar cu o evoluție fără continuitate nu oferă cercetătorului diferențieri necesare, de unde și pericolul de a se opera cu termeni și cu noțiuni proprii secolului al XIV-lea sau al XV-lea, aplicate pentru cel de al XVIII-lea sau al XIX-lea.

Semnaland aceste lipsuri metodologice, ne referim, desigur, la deziderate maxime, care nu pot fi ușor satisfăcute în stadiul actual de cunoaștere a materialului documentar. Cu atât mai puțin poate sta în intenția noastră abordarea tuturor acestor probleme. De altfel și spațiul care revine acestora în lucrarea de față este destul de limitat: ele reclamă o cercetare separată, în vreme ce noi aici ne vom mărgini la schițarea unor aspecte, utilizând istoriografia existentă, precum și unele date mai noi.

Țările Române, ca și alte țări sau regiuni nemusulmane sau unele musulmane mai îndepărtate (Republica Raguza, unele insule ale Mării Egee, Principatele georgiene sau Hanatul Crimeii, Emiratul de Mekka ș.a.) nu erau cuprinse în sistemul administrativ otoman, ci formau entități separate, regiuni privilegiate care se bucurau de autonomie administrativă foarte largă. (Istoriile moderne turcești le cuprind sub titlul de *tabî imtiyazlı hükümetler ve beylikler*.) Acest regim presupune acordarea scrisă (uneori și nescrisă) a anumitor privilegii. Forma juridică cea mai obișnuită prin care un stat musulman acorda altuia un privilegiu este așa numitul *ahdnâme*¹. S-a acordat Țării Românești un

---

¹ Termenul desemnează actul prin care se acordă un statut de *dar al-ahd* unui teritoriu care încetează a fi un *dar al-harb* (teritoriu al războiului), dar nu a intrat încă în situația unui *dar al-islam*, adică a unui ținut în care să se instaureze orânduirii și instituții islamice. Nu există o părere unanimă între juriștii musulmani clasici în ceea ce privește caracterul acestui statut intermediar între *dar al-islam* și *dar al-harb*. Al Mawardi considera *dar al-ahd* tot un teritoriu intrat în mâinile musulmanilor, unde însă, în virtutea unui acord, pământul este lăsat posesorilor cu condiția plății kharadului. Abu Hanifa crede însă că acest pământ nu poate fi considerat ca nefăcând în niciun fel parte din *dar al-islam*, căci în realitate nu poate fi vorba decât de un *dar al-islam* și un *dar al-harb*. Această doctrină se baza pe afirmația sultanului că aceste pământuri sunt propriile lui pământuri, iar locuitori proprii săi supuși. Oricum, existența acestor interpretări, de multe ori contradictorii, lăsa loc în practică oricărui

astfel de *ahdname*? Este greu de precizat nu numai dacă i s-a acordat, dar și de fixat momentul și împrejurările. Tradiția, pe care s-au bazat câteva falsuri confecționate în secolul al XVIII-lea, vorbește de un „tratat” încheiat cu Mircea. Neautenticitatea acestui act este vizibilă pentru oricine, din termenii lui neputându-se reține decât mărimea „tributului”, 3000 de galbeni, care revine și în alte acte, ulterioare, acestea autentice. Trebuie însă făcută o distincție între existența unor „tratate” sau „legăminte”, pe care cronicarii turci, de exemplu, le menționează uneori, și conținutul acestora. Depart de a conține clauze precise, ele derivă mai ales din unele principii de bază, ca și din practică. Nu avem până acum un act autentic din care să rezulte că s-a acordat un *ahdname* Țării Românești. Avem însă termeni de comparație. Unul îl constituie un *ahdname* acordat Moldovei în timpul lui Ștefan cel Mare, altele Raguzei și, în fine, unele mai târzii acordate Transilvaniei. Este însă o diferență de epocă. Cele referitoare la Raguză sau *ahdname*-ul acordat Moldovei sunt foarte simple, cele acordate Transilvaniei, mai ales cele din secolul al XVII-lea, destul de lungi (transcrise, au 10–12 pagini). Actul referitor la Moldova, publicat de

---

abuz. Termenul de *ahdname* (de la *ahd* și *name*) a evoluat de la sensul pe care-l avea în legătură cu acordarea statutului de *dar al-ahd* la acela de tratat de pace sau de bună vecinătate, situație care în concepția islamică nu putea fi decât temporară. *Ahdname*-le au avut și genezele, și pisanii de la sultanii Egiptului în secolul al XIII-lea, însă cu sens de privilegiu comercial. Căpătând sensul de tratat, el a fost uneori întrebuințat și în raporturile dintre state musulmane. Un *sevğendname* sau *ahd name* a fost acordat de Murad al II-lea beyului de Caramania (I.H. Uzunçarşılı, *Karamanoğulları devri vesikalarından İbrahim beyin Karaman imareti vakıfıyesı*, în „Belleten”, I, 1937, p. 121). H. Inalcık (în articolul *Yeni vesikalara göre Kırım Hanlığı Osmanlı tabiliğine girmesi ve ahidname meselesi*, în „Belleten”, 1944, nr. 3, p. 185–229) nu vede în mod concret un altfel de *ahdname*, hanul tătar rămânând de fapt mai mult independent. Din secolul al XVII-lea, în Imperiul otoman *ahdname* nu se aplica decât în sens de tratat și în vechiul sens, de privilegiu, n-a fost reinnoit decât principelui Transilvaniei și uneori Raguzei. Europeanii au tradus acest *ahdname* prin „capitulație” care, din secolul al XVIII-lea, a început să aibă alt conținut. Extinse pe baza principiului națiunii celei mai favorizate, vechile privilegii acordate Franței în secolul al XVI-lea ajunseseră o frână în dezvoltarea Imperiului otoman și a țărilor făcând parte din el. La noi, în secolul al XVIII-lea și al XIX-lea, se înțelegeau prin capitulații atât vechile privilegii bazate pe *ahdname* și pe care se întemeiasă autonomia țărilor noastre, cât și „capitulațiile” pe care puterile europene le căpătaseră și care se extindeau și asupra țărilor noastre.

A. Decei în 1945, este în mod expres un *ahdname*, după cum reiese din text: „*ve bu ahd namey-le ser-efraz kildim ki elinde cihet-i itikad ve sebeb-i itimadi ola*”². Elementul principal al actului este: dorința domnului de a se supune, de a plăti haraci (de data aceasta mărit) și de a deveni sultanului „prieten al prietenului și dușman dușmanului” (*dosta dost ve düşmana düşman*).

Ahdnamelele de mai târziu, de exemplu cele din secolul al XVII-lea, reînnoite odată cu beratul de numire, cuprind mult mai multe clauze, care, în fapt, sunt doar dezvoltarea unor realități existente în practică. Astfel, clauza generală „prieten al prietenului și dușman al dușmanului” se transforma într-o mulțime de elemente specificate: bunele raporturi cu voievozii Țării Românești și ai Moldovei, cărora însă nu trebuie să li se acorde azil în caz de răscoală și nici dreptul de a cumpăra proprietăți în Transilvania, restituirea reciprocă a prizonierilor luați în conflicte cu „beii de la hotare”, afară de cei trecuți la islam, păstrarea bunelor raporturi cu cetățile și regiunile care fac parte din Imperiul otoman (cu administrație turcă), înlesniri făcute armatei otomane în cazul când aceasta este chemată să apere Transilvania etc. Nu sunt uitate nici clauzele secundare, cum este aceea a dreptului principelui Transilvaniei de a trimite la Poartă ambasadori (*elci*) și capuchehăi (*kapukethüda*), cărora li se acordă *nafaka*, adică locuință (*konak*), întreținere (*tayın*) și rang (*kaftan*)*. Această prevedere este foarte importantă, pentru că arată că dreptul de reprezentare pe lângă Poarta suzerană este inclus, în concepția islamică, în *ahdname*, chiar dacă această prevedere nu este introdusă întotdeauna în mod explicit între clauze, cum face acel *ahd* acordat lui Gheorghe Rákóczy II cu ocazia beratului din 12–21 iunie 1649, unul din cele mai dezvoltate pe care eu le cunosc și de aceea este luat ca model³.

---

² A. Decei, *Tratatul de pace – sulhnâme – încheiat între sultanul Mehmed II și Ștefan cel Mare, la 1479*, „Revista Istorică Română”, t. XV, 1945, nr. 4, p. 471. Despre diferența dintre *ahdname* și *hatiserif* (confuzie făcută de unii cercetători) v. Mustafa A. Mehmet, *Din raporturile Moldovei cu Imperiul Otoman în a doua jumătate a veacului al XV-lea*, „Studii. Revista de istorie”, t.13, 1960, nr. 5, p.165.

*Kaftan = haină de ceremonie.

³ Franz Babinger, *Zwei türkische Schutzbriefe für Georg II Rákóczy von Siebenbürgen, aus dem Jahre 1649*, în „Le Monde oriental”, 1920, p. 115–151.

Acordat sau nu, regimul de „dar ül-ahd” s-a aplicat și Țării Românești, dacă nu de drept, cel puțin de fapt, pentru că în dreptul islamic nu se mai cunoștea o altă variantă (deja situația unui „dar ül-ahd” era temporară și oarecum ambiguă, dacă ar fi să luăm în considerație divergențele de doctrină). Poarta nu mai întărește formal un legământ din anumite considerente politice și chiar de cancelarie. În practică, raporturile dintre puterea musulmană care acorda privilegiul printr-un legământ (în terminologia europeană, suzeranul) și țara care pe baza acestui „legământ” primește privilegiul de a fi socotită un *dar ül-ahd* (în terminologia europeană vasalul), prevăd o serie de obligații și de drepturi sau privilegii.

Obligația principală a țării supuse unui *dar ül-ahd* este de a plăti haraci (de multe ori un haraci sporit cu ocazia unor reînnoiri ale *ahd*-ului). În același timp, conducătorul țării respective se obliga a fi „dușman al dușmanului și prieten al prietenului”, formulă diplomatică obișnuită unui *ahdname* și care însemna a participa la campanii alături de armata „suzeranului” și a nu ataca acele puteri cu care acesta are un alt legământ (*ahd*), atâta vreme cât ele îl respectau. Mai decurg din formularea foarte sintetică și o serie de obligații secundare, obișnuite de altfel și raporturilor suzeran-vasal din concepția europeană: trimiterea de ostateci, daruri (*peşkeş*), răscumpărarea robilor musulmani căzuți în război (*fidā, fidyet*), participarea la vânătorile sultanului prin trimiterea de șoimi (se pare, un vechi obicei mongol) etc.

În schimb, țara care se bucura de regimul unui *dar ül-ahd* obținea în primul rând *ahd wa aman*, deci, în sens general, pacea. Privilegiul esențial este cuprins însă în formula, pe care, este drept, o întâlnim într-o epocă mai târzie (*mafruz el-kalem ve maktu el-kadem*⁴:

---

⁴ Expresia *min kullü-l vüçüh serbestiyet mafruz el kalem ve maktu el kadem* este cunoscută și reprodușă aidoma în istoria lui Mihail Cantacuzino, în cea a lui Dionisie Fotino și în documente turcești din 1764, precum și în „reglementarea”, *kanunname*, din 1792, publicată de Mustafa A. Mehmet în „Studii. Revista de istorie”, 1967, nr.6, p. 703. Acest lucru dovedește că termenul era cunoscut de către români înainte de 1770 și că o cercetare a vechilor „privilegii” ale țării era o preocupare mai veche. De altfel, delegații turci la tratativele cu rușii din 1774 și la cele ulterioare nu au contestat esența autonomiei, iar cronicile turcești reproduc din acte evident fabricate, pe care însă le considerau autentice.

adică „înregistrarea separată și interzicerea călcării cu piciorul”), dar ea nu face decât să reproducă formule mai vechi.

Prin înregistrare separată se înțeleg, încă din primele timpuri ale islamului, acele teritorii *maktu*⁵, ale căror dări nu sunt luate direct de funcționarii musulmani, ci de către foștii stăpâni care dau un *haraci* sau *ciziye* global. Teritoriile numite *mukataat* (de la aceeași rădăcină *maktu* = a tăia) ajung să însemne în arabă provincie, iar în terminologia fiscală otomană „dare prelevată separat” sau, mai târziu, „arendă”⁶. Această situație presupunea păstrarea întregii structuri sociale, ca și a vechilor instituții administrative, iar neîncălcarea teritoriului presupunea nu numai neintervenția în treburile strict interne, ci și interzicerea colonizării cu musulmani, respectarea religiei și obiceiurilor țării, precum și consacrarea, ca în cazurile țărilor noastre, a ideii de frontieră, care nu separa două provincii ale aceluiași imperiu, ci două țări, două domenii. Din separarea celor două domenii (*ihtilâf-i dar*), adică a domeniilor *dar ül-islam* și *dar ül-ahd*, decurg autonomia judiciară a țării, interzicerea și excluderea de la succesiune (musulmanii nu îi pot moșteni pe nemusulmani și invers). Tot din aceste principii generale rezultă și o serie de drepturi secundare, cum este dreptul de reprezentare la Poartă, care trebuie privit într-un fel deosebit de reprezentanții administrativi ai diferitelor provincii otomane.

Este de prisos să mai spunem aici că toate aceste prevederi au fost încălcate sau interpretate după bunul plac al conducerii otomane. Baza teoretică a abuzurilor a stat în interpretarea hanefită a *dar ül-ahd*-ului, considerat ca teritoriu propriu al sultanului, locuitorii lui fiind socotiți supușii proprii ai sultanului, ca și procedeul de interpretare *istihsan* prin care principiile *ray* (interpretarea personală) și *kıyas* (analogia), care aveau preponderență asupra altora în sistemul lui Abu Hanifa, dădeau libertate oricăror interpretări „preferabile în anume circumstanțe”.

---

⁵ Primul teritoriu *maktu* a fost Armenia, care sub arabi a cunoscut o autonomie comparabilă întrucâtva cu cea a Țărilor Române (sub voce *Armırya*, în *Islam Ansiklopedisi*).

⁶ Despre registrele „*mukataa*” vezi L. Fekete, *Die Siyâkat-Schrift in der türkischen Finanzverwaltung*, Budapest, 1955 și G. Kaldy-Nagy, *Tureşkie reestrovye knigi Mukâta'a kak istoričeskie istočniki*, în vol. *Vostočnye istočniki po istorii narodov jugovostočnoj i central'noj Evropy*, ed. A. S. Tveretina, Moskva, 1964, p. 79–90.

Treptat, turcii n-au mai acordat *ahdname*, iar beratul devine un simplu act de numire pentru Țara Românească, încă de la sfârșitul secolului al XV-lea, iar pentru Moldova, din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, păstrându-se totuși prin tradiție unele urme în formularele cancelariei până în secolul al XVII-lea. În orice caz, cronicile noastre din secolul al XVII-lea nu cunosc termenul pentru Moldova și Țara Românească, dar se știa că acesta este actul care se dă la numirea principelui Transilvaniei.

2. CONDIȚIILE GENERALE ALE CUCERIRII OTOMANE A PENINSULEI BALCANICE

Ne propunem să continuăm expunerea fazelor și etapelor expansiunii otomane în cea de a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Am arătat situația politică generală în cele două peninsule și condițiunile care au favorizat începutul expansiunii otomane, formarea statului otoman. Înainte de a continua această expunere, vom încerca să facem un tur de orizont retrospectiv, trăgând și unele concluzii cu privire la primele cuceriri otomane în Balcani.

Unele concluzii privind primele cuceriri otomane. Primele cuceriri otomane în Balcani se plasează în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, dar este evident că ele sunt în strânsă conexiune cu primele cuceriri otomane în general, cu metodele expansiunii și apoi ale cuceririi. Istoriografia, în perspectiva timpului, a căutat să explice expansiunea rapidă a unui popor abia ivit în istorie prin diferite cauze, învinuind adesea pe unul sau pe altul dintre suveranii din Peninsula Balcanică și, evident, în primul rând Imperiul bizantin. Astfel, N. Iorga avea fără îndoială dreptate în a afirma, pe baza cunoașterii unui bogat material documentar: „Nu din pricina ambițiilor turcești s-a stabilit un imperiu musulman în locul grecilor, sârbilor, bulgarilor și latinilor. Vina (instalării turcilor în Peninsula Balcanică n.n.) o poartă Cantacuzino și într-o măsură egală, reprezentanții în Orient ai comerțului și civilizației occidentale.” Dar aceasta este departe de a fi singura cauză și un fenomen istoric de importanță istorică mondială ca acesta nu se poate sprijini pe explicații parțiale. Desigur, sunt realități

lupta pentru tron, lupta pentru cucerirea puterii de către Ioan al VI-lea, apoi confruntarea acestuia cu Ioan al V-lea, apelul lui Cantacuzino la turcii din Aydin și apoi la turcii otomani cu care se și încuscrește. „Vina” însă era mai veche. În fond, Cantacuzino aplicase clasică formulă bizantină de a „chema pe barbari”, numai că de data aceasta nu a avut cu ce să-i plătească, să prade Tracia și alte teritorii și să se așeze acolo. De altfel, reacția va deveni ostilă turcilor abia atunci când ei încep să treacă Hellespontul și să se apropie primejdios de capitală. „Vina”, în fond, este la fel de mare ca și cu câteva decenii mai înainte, când un imperiu sfâșiat de conflicte, culminând cu luptele dintre cei doi Andronici, a permis lui Osman să cucerească întreaga Bithynie și a lăsat să cadă una după alta toate cetățile bizantine din Asia Mică. În fond, expansiunea otomană se face inițial pe seama stăpânirilor bizantine din Asia minoră, mai ales din Bithynia. Imperiul, către sfârșitul secolului al XIII-lea, nu are cu ce mai întreține flota, pe care o lasă să se dizolve. Mai apoi nu vor mai avea nici cu ce plăti armata. Apelul la ajutorul unor forțe latine se face prin sacrificiul unor concesiuni sau prin cedări teritoriale. De aci încolo Bizanțul va vedea pericolul major venind din partea emiratelor turcești maritime (Aydin, Menteșe) și se va retrage spre posesiunile din Balcani. Rămânând o putere declinantă, exclusiv terestră, imperiul va intra în conflict cu vecinii săi balcanici (sârbi, bulgari), cu principatele latine, va trebui să facă față consecințelor rivalității venețiano-genoveze care-și dispută teritorii bizantine, privilegii, concesiuni etc., slăbind și din punct de vedere material continuu.

Instalarea otomanilor la Gallipoli și apoi așezarea lor în Tracia conferea emiratului otoman situația unică de a-și putea extinde stăpânirile atât în Asia minoră, pe seama celorlalte emirate anatoliene, cât și în Europa, pe seama stăpânirilor bizantine și sud-slave mult fărâmițate și slăbite de conflictele dintre ele.

Luptele sociale, ca și unele conflicte religioase ne conduc spre o problemă mult mai complexă, care n-a fost însă suficient elucidată, cu toate progresele notabile ale cercetării din ultimele decenii. Nu fărâmițarea politică antrenează fenomenul intern al fărâmițării feudale, ci aceasta din urmă o explică pe prima. Imperiile nu se pot menține în structurile vechi care evoluează în contradicție cu acestea. Pe de altă

parte, vechile imperii sunt prizoniere ale unor modele și mentalități separate, ele se descompun și nu se mai pot reface. Imperiul bizantin nu se poate nici redresa, nici reface. „Imperiul” sârb al lui Ștefan Dușan se desface și el. Stăpânirea cneazului Lazăr este departe de amploarea vechiului regat întins între Dunăre și Salonic. Stăpânirile acestuia sunt învecinate acum cu acelea din Macedonia, împărțită și ea în stătuțele de pe valea Vardarului sau a Strumiței. Statul bulgar, după Ioan Alexandru, se împarte între state rivale cum sunt cel al lui Strașimir la Vidin și cel al lui Șişman de la Târnovo. În partea de la Marea Neagră se formează un stat independent al lui Balica, apoi ale lui Dobrotici (se pare eponimul ulterior al regiunii) și Ivanco. Acest stat continua mai mult tradiția bizantină, păstrată aci în chip neîntrerupt, și existența lui se leagă, de asemenea, de cadrul rivalității venețiene și genoveze din Marea Neagră. Numărul tuturor acestor state este greu de precizat. Unele descoperiri arheologice sau numismatice pun în lumină, în anumite perioade din acest secol al XIV-lea, existența unor mici stăpâniri autonome sau independente.

Noul tablou al geografiei politice din Peninsula Balcanică este rezultatul sporirii forțelor de fărâmițare feudală. La baza lor se află o continuă creștere a marilor domenii, asociată cu o slabă dezvoltare a forțelor de producție, cu o tendință continuă de autonomizare în jurul unor centre de producție economică și cu o organizare social-politică bazate pe unele imunități obținute încă din fazele imperiale. Tabloul a fost amplu schițat în lucrări de specialitate. El trebuie adânc și bine înțeles pentru toate regiunile. Sistemul funcționează în forme similare, dar desigur în condiții oarecum deosebite, în toată aria de care ne ocupăm, atât în Europa de sud-est, cât și în Anatolia, unde avem de a face tot cu dezagregarea unui stat medieval, cel selgiuchid, în urma marilor invazii mongole de la mijlocul secolului al XIII-lea. Numărul acestor emirate născute pe ruinele statului selgiuchid este și el greu de precizat.

Situația de la nord de Dunăre este întrucâtva alta. Deși avem structuri social-economice similare, statele nu se descompun, ci rămân, în epoca primelor expansiuni otomane, cel puțin state feudale puternice. Este vorba de Ungaria și de Polonia și într-o măsură și de statele românești din secolul al XIV-lea, independente de aceste două

state. Aici structurile social-economice ar trebui mai amplu analizate, fiind chiar necesară o terminologie adecvată. Statele românești nedezagregate în timpul primelor confruntări cu turcii și rămase stabile și ulterior i-au făcut pe unii istorici să nege fenomenul de fărâmițare feudală, ce trebuie înțeles independent de fărâmițarea politică. Problema trebuie reluată în capitolele care privesc primele lupte ale românilor cu turcii, cu o privire specială asupra bazei social-economice a luptei lor de apărare și de rezistență în fața expansiunii otomane.

Expansiunea otomană a surprins popoarele balcanice în momentul de dezvoltare caracterizat prin creșterea forțelor de descompunere internă. Micile state nu au fost capabile să reziste unei invazii, deși în secolul al XIV-lea aceasta era mai puțin primejdioasă decât în secolul următor. La baza incapacității de rezistență în fața turcilor au stat condițiile de structură internă, la care s-au adăugat conflicte sociale și factori externi de dezbinare între micile state, rivale între ele adesea, ca și rivalitatea și luptele cu alte principate și stăpâniri creștine. Trebuie ținut seama și de ostilitatea cercurilor ortodoxe față de propaganda catolică sau față de încercarea catolicilor de a folosi nevoia de sprijin contra turcilor pentru a-și impune dominația. Lucrul nu este evident numai în Bizanț, unde unii împărați au fost siliți la concesi, ci și în alte regiuni. Iată, de pildă, reacția anticatolică de la Vidin, din alte centre din Bulgaria și mai ales din Bosnia. Curentul bogomil răspândit în Bulgaria și în Bosnia a fost aici combătut sub forma unor adevărate persecuții. De altfel, una dintre explicațiile procesului de islamizare rapidă din Bosnia au fost tocmai aceste persecuții.

În ceea ce privește fenomenul otoman, adesea istoricii lui se întreabă cum a fost posibil ca un stat abia constituit, cum era cel otoman, să înfrângă state și popoare aflate în stadii de dezvoltare superioare și cu tradiții imperiale îndelungate. Surpriza vine nu de la fenomenul însuși (există în istorie multe asemenea exemple, de ar fi să ne gândim la marea invazie mongolă), ci de la faptul că aici nu avem de a face cu efective mari de invazie. Realitatea este că o asemenea optică este total greșită și provine din necunoașterea fenomenului otoman în esența lui. În fond, cercetarea a ajuns la un asemenea nivel

încât balcaniștii trebuie să conlucreze cu turcologii. Unele opinii ale lor trebuie luate în considerare în analiza acestor procese, după cum, invers, pornind numai de la texte de cronici otomane, putem ajunge la concluzii eronate. Emiratul otoman nu era decât unul din mulțimea de emirate apărute pe ruinele statului selgiuchid, destrămat după marea invazie mongolă din a doua jumătate a secolului al XIII-lea. Fenomenele din Anatolia erau în fond similare celor din Peninsula Balcanică. Numărul acestor emirate este aproape tot atât de greu de precizat ca și numărul cnezatelor, despotatelor, principatelor și micilor „țarate” sud-dunărene. Ca și micile state din Balcani, micile emirate turcești anatoliene se mulțumeau cu starea în care se aflau, cu o singură excepție: cel otoman, care avea încă de făcut război, *gaza*, împotriva „necredincioșilor”: vecinii bizantini, din vecinătatea lor imediată. Dar, în vreme ce micile principate balcanice, provenind din imperii și „țarate” care nu mai puteau fi refăcute, erau conduse de mici căpetenii feudale, nu aveau nicio dorință de subordonare față de un rege sau „țar” mai puternic, în Anatolia, în fața feudalilor și cavalerilor turci, în general, rămânea mereu prezent idealul *gaza*, al războiului sfânt, care pentru musulmani era o sarcină perpetuă.

Așa cum a remarcat marele orientalist și turcolog P. Wittek, emiratele anatoliene nu mai aveau ce cuceri și slăbeau din lipsă de pradă, iar discordiile dintre ele îi făceau pe propriii războinici să emigreze spre emiratul otoman. Ultimul s-a născut, cum am văzut, prin lupta lentă, dar continuă a întregii Bithynii, care intră în stăpânirea lor. Cetățile care rămăseseră în stăpânirea bizantinilor cad și ele una după alta (Nicomedia, Niceea, Nymphaeon, Prusa etc.). Teritoriul otoman se găsea traversat de mari drumuri care duceau din Anatolia Centrală spre capitala bizantină („drumul spre oraș”, *eis tin polin*, expresie auzită de la grecii localnici, a dat numele Istanbulului). Grație acestor drumuri, statul *gazi* era mai direct legat de alte emirate, în contact cu hinterlandul musulman, și dispunea încă de la început de elemente capabile să organizeze *gaziile* cucerite într-un stat stabil. Aici, P. Wittek se referă la *ulemale*, adică acei teologi, care într-un stat musulman și mai ales într-un stat ghazi erau singurii capabili să organizeze și să deservească administrația. Ulemalele aduceau

tânărului stat musulman principiile administrative ale islamului din faza sa clasică (*la haute époque, hoch islamisch*), ale acelui islam pacific și tolerant, care în loc să convertească populațiile supuse, prefera să le lase în fostele lor credințe și să profite din punct de vedere fiscal de pe urma acestei situații, nemusulmanilor fiindu-le fixat un tribut special. În marile orașe ocupate, Bursa, Nicomedia, Niceea etc., au fost întemeiate mari școli teologice, *medrese*, imediat după cucerire. Grație influenței acestui cler puternic prozelitismul a cedat locul toleranței în orașe. Hinterlandul musulman furniza încă, în afară de teologi, meseriași și negustori care, în orașele imediat cucerite, își stabileau corporațiile de *ahii*. Aceștia părăseau Anatolia Centrală, unde ajunseseră într-o stare critică. Găseau însă, în orașele recent cucerite de către otomani, un element musulman fidel și destul de numeros, care le garanta un nivel ridicat al producției și al schimburilor comerciale. Încă de la începutul constituirii sale, statul otoman va manifesta două tendințe: o tendință gazi (războinică) și o tendință ulema (musulmană, tolerantă). Ele prezentau o importanță deopotrivă de mare pentru că noile cuceriri trebuiau organizate, administrate, de aceea cele două tendințe trebuiau încă de la început armonizate.

Orientările „tendinței gazi” și ale „tendinței ulema”, P. Wittek le consideră esențiale, nu numai în faza primelor cuceriri, ci și în fazele ulterioare ale cuceririlor otomane, care, așa cum știm, au fost constante ca preocupare, dar întrerupte de unele evenimente care le-au curmat în unele perioade. Cucerirea Peninsulei Balcanice debutează prin incursiuni ale gaziilor, care, după stabilirea la Gallipoli, au trecut la guerilă neîntreruptă pentru islam. Primele regiuni islamizate au fost în Tracia, în Rodope și în unele părți ale Macedoniei. În alte provincii însă, nu gazii, ci statul era cel ce-și instala administrația reprezentată prin islamul fiscal și tolerant. Părerea lui P. Wittek despre „la couche assez mince de la domination musulmane” asupra țărilor creștine se referă desigur la structura populației unor regiuni, confirmată de primele statistici bazate pe registrele fiscale otomane, mai bine cunoscute însă în ultimele 3–4 decenii. În ceea ce privește unele părți din nord-vestul Peninsulei Balcanice, tabloul etnografic este încă și mai variat. Alături

de stabilirea unor gazi (akincii etc.), care își întreprind raziile în țările de la nord de Dunăre, există o serie de populații de turci musulmani și de turci nemusulmani stabilite aici, unii provenind din regiunile de la nordul Mării Negre, alții colonizați aici încă din secolul XIII-lea de împărații bizantini.

Firește, armata otomană nu era compusă numai din gazi și, dacă ar fi fost așa, nu s-ar putea explica cuceririle otomane din Peninsula Balcanică, fără aportul noii armate alcătuite prin procedeul *devşirme*: băieți în vârstă de cca. cinci ani erau luați de la populațiile creștine ca un „tribut al sângelui”, convertiți la islam și trimiși în familiile turce pentru a deprinde limba și obiceiurile turcilor musulmani. Ei vor fi înrolați într-o armată fidelă sultanului. P. Wittek crede că din cele două prime capitale otomane, Bursa ar fi „orașul teologilor” (*dar ül ulama*), iar Adrianopolul „orașul gaziilor” (*dar ül-guzat*). În felul acesta, Bursa ar reprezenta Anatolia și spiritul musulman, iar Adrianopolul și Rumelia spiritul gazi. A alege una sau alta dintre cele două tendințe nu însemna decât soluția de a armoniza politica sultanilor dinainte și de după 1402. Rezolvarea nu o putea face decât cucerirea celei de a treia: Istanbulul, care ar face o sinteză a acestor tendințe.

Firește, aceste păreri ale lui P. Wittek, pornind de la constatări reale și verificabile istoricește, au avut darul să explice, în ciuda prea marii lor generalități, esența cuceririlor otomane din prima lor fază. Halil Inalcık a aprobat, chiar a dezvoltat unele dintre ideile exprimate de Wittek. Astfel el citează cronicile anonime (editate de Giese), caracterizate ca reprezentând spiritul gazi, unde Bayazid I este criticat pentru spiritul lui centralizator, în spiritul gazi, și pentru faptul că se sprijinea îndeosebi pe formațiunile *kul*. În realitate succesele expansiunii otomane sunt rezultate ale modului în care sultanii au îmbinat elanul și fervoarea religioasă, spiritul gazi, cu tendințele reprezentate de elementele autorității centrale, bazate pe înregistrarea de îndată a pământurilor cucerite, distribuirea lor în timare etc.

H. Inalcık adaugă, în ceea ce privește primele cuceriri în Balcani, faptul că în fiecare stat de aici există o facțiune puternică în favoarea otomanilor. Dimpotrivă, marea aristocrație și oamenii curților diferiților dinastați balcanici așteptau ajutorul Occidentului creștin. Prima afirmație, verificată prin unele evenimente atât din regiunile

bizantine sau din sudul Peninsulei, cât și în altele din nord, nu trebuie generalizată și absolutizată. Este drept că mulți dintre stăpânitorii balcanici au chemat pe otomani în ajutor împotriva unor rivali, dar tocmai din rândurile aristocrației s-au înregistrat primele treceri la islamism. O altă afirmație a lui İnalcık, care nu poate fi însă generalizată, este aceea că „față de grecii din Tracia otomanii au aplicat politica de *istimalet*, adică de a câștiga oamenii la propria cauză și astfel grecii au colaborat cu otomanii”. Cuceririle otomane au urmărit în toate părțile propria politică de expansiune, dar în fiecare regiune au existat împrejurări speciale și este greu de generalizat caracterul oarecum pașnic al acestor cuceriri. De altfel tabloul schițat de P. Wittek și în bună măsură admis de H. İnalcık nu pare a indica acest lucru. Cuceririle gaziilor, în fervoarea lor religioasă, nu pot fi considerate pașnice. Persistența cuceririlor după unele reculuri otomane, mai ales după Ankara (1402), se explică prin faptul că ele au fost urmate de o organizare minuțioasă de către o birocrație care moștenise tradițiile islamului clasic, instituțiile statului selgiuchid și mai apoi pe cele bizantine și sud-slave, vizibile în legislația otomană din secolele al XV-lea și al XVI-lea. Este adevărat că otomanii au conservat toată legislația locală în unele forme sau amănunte și că administrația otomană s-a arătat ca o protectoare a „re'aya-lei”, adică în primul rând a țăranilor, pe care îi ocroteau în dauna stăpânilor de pământ locali, acum în mare parte otomani.

În orice caz, otomanii n-au reprezentat un regim de teroare și de agresiune, cel puțin în primele faze ale cuceririlor. Ei nu au urmărit o politică de islamizare forțată, pe care totuși în unele regiuni au favorizat-o și au sprijinit-o. Prin islamizare, popoarele din Balcani și chiar unele populațiuni restrânse n-au fost asimilate național, și-au păstrat limba și caracterul propriu. Cu toate acestea, a existat și chiar s-a manifestat în unele perioade o rezistență antiotomană din partea lor.

Problema izvoarelor. O altă problemă la care aș dori să mă opresc în acest capitol de introducere la expunerea ce urmează și ca o concluzie la cele ce au fost expuse este problema izvoarelor. Atât pentru primele cuceriri din Asia Mică și din Balcani, cât și pentru următoarele faze ale expansiunii otomane, izvoarele nu sunt toate sigure. Adesea se contrazic între ele pentru fapte și întâmplări dintre

cele mai importante, cum ar fi cucerirea unui oraș. Cronicile otomane cele mai vechi reprezintă în fapt unele sau altele dintre tendințele societății otomane timpurii sau pe cele ale societății bizantine, de fapt ale politicii marilor familii sau ale împăraților. În afară de acestea, unele fapte erau preluate de la o generație anterioară sau din auzite. Nici ele nu sunt scutite de unele confuzii. Aceste lucruri le cunoaștem mai bine din evenimentele de istorie românească, unde aceste izvoare esențiale pentru istoria secolului al XIV-lea sau al XV-lea nu sunt scutite de confuzii greu de soluționat. Iată de ce pentru cucerirea unor orașe importante din Peninsula Balcanică deținem mai multe serii de date. De exemplu, ne referim la cucerirea Adrianopolului de către turci și la transferarea capitalei, eveniment pentru care au fost propuse în istoriografie multe date (1362, 1364, 1365, 1366, 1368, 1371 și chiar 1402). Realitatea este că Adrianopolul a fost cucerit în 1362 de cete ale lui Hacı Ilbey (Hacici) și ale lui Evrenos care recuceriseră Çorlu și Dimotica, reocupată de bizantini la moartea lui Orhan. În afară de acestea, ei cuceriseră și Babaeski și Lüleburgaz. Lala Şahin paşa și Hacı Ilbey au fost trimiși să ocupe Adrianopolul, iar comandantul bizantin al cetății, neputând rezista, a coborât cu plutele pe fluviul Marița (Meriç) și a ajuns la Enos, care era în mâna genovezilor. Apărătorii cetății au deschis porțile. Dar se pare că orașul va fi recucerit în urma expediției lui Amedeo de Savoia care va ocupa și Gallipoli în 1366, barând drumurile turcilor spre Tracia. Toate aceste orașe, așa cum vom arăta, au reintrat ulterior în posesiunea turcilor. Cronicile turcești nu consemnează însă toate aceste evenimente, ci doar prima cucerire a localităților, ele nerecunoscând insuccese sau înfrângeri ale turcilor. Asemenea câteva exemple ne arată dificultatea în care ne aflăm în precizarea unor date. După cum se exprimă un istoric, din toate acțiunile lui Bayazid nu sunt sigure decât câteva date.

O altă problemă principală a izvoarelor constă în faptul că foarte multe dintre ele, indiferent de origine, ni s-au transmis prin relatări mai târzii cu peste un secol de la data evenimentului relatat. Alte cronici, cum sunt cele sud-slave, ni s-au transmis doar prin copii târzii. Trebuie recurs la ediții critice mai recente, care din păcate sunt foarte puține. Examinarea lor comparată este în cazul nostru recomandabilă și utilă, însă nu avem pentru un anume eveniment relatarea corespunzătoare.

Firește că în felul acesta metoda cronologică, compararea de date din activitatea unui personaj ridică probleme serioase privind siguranța datării. Despre toate acestea vom vorbi în cadrul capitolelor și paragrafelor următoare.

3. REGIMUL JURIDIC ȘI POLITIC AL DOMINAȚIEI OTOMANE ASUPRA ȚĂRILOR ROMÂNE

Primele lupte ale românilor cu otomanii. Politica balcanică a domnilor români în secolul al XIV-lea. Condițiile geografice și istorice în care cele două Țări Românești extracarpătice apar ca principate independente au făcut ca încă de la începutul lor să aibă într-un fel sau altul contacte cu turcii. Firește, nu turcii otomani sunt primii cu care românii au intrat în contact, ci dintr-o perioadă anterioară datează raporturi cu neamurile turcice din nord. Dar nu acest aspect urmează să-l tratez aici, ci expansiunea turcilor din sud și în primul rând a celor otomani.

Cei dintâi turci anatolieni cu care au intrat în contact românii sunt cei din episodul plasat de istorici în jurul anului 1263, când, după *Tarih al-Selçük*, se povestește că fostul sultan de Konya (Iconium), Izzedin Kâykavuz al II-lea, și alți nobili și familiile lor, refugiați în fața năvălirii mongole, au cerut împăratului bizantin Mihail al VIII-lea un loc de împământenire. Împăratul bizantin „le-a dat ca patrie ținutul Dobrogea, care este un colț bun cu apă și aer purtător de sănătate...multă vreme în ținutul Dobrogea au existat două trei orașe musulmane și 30–40 bulucuri de corturi turcești; ripostând inamicilor basileului, îi nimicea.” Reiese de aici faptul că Dobrogea era la acea dată sub controlul bizantin și scopul colonizării a fost acela de apărare. Mai departe cronicarul spune că, după moartea lui Sari Saltuk (cca 1304), conducătorul acestor turci, și după întemeierea Babadagului, unde este venerat și mormântul acestui musulman, mulți din acei turci „și-au pierdut credința”, așadar au devenit creștini. Acei „oameni ai lui Kaykavuz” („găgăuzi” după numele lui) s-au răspândit în regiunea ponto-danubiană, unde trăiesc și astăzi ca o populație distinctă. Cercetări lingvistice au deosebit aici graiuri anatoliene anteotomane.

Primul atac asupra unor teritorii românești al unor neamuri turcești sudice nu sunt datorate expansiunii otomane, ci turcilor din emiratele maritime de Aydin, Karasi, Saruhan, Menteşe. Episodul, situat de istorici pe la 1347, este povestit de cronica versificată a cronicarului Enveri, intitulată *Düsturname* (*Cartea vizirului*). Scrisă la mai bine de un secol de la evenimentul relatat, cronica este o compilație după alte cronici și de aceea evenimentele sunt povestite confuz, adesea date și fapte sunt atribuite altor evenimente și eroi. În partea care tratează istoria dinastiei Aydinoğlu, se povestește că Umur beg din Aydin a pornit o expediție navală și, în fruntea a trei sute de corăbii, a intrat în Marea Neagră și a acostat la Istanbul, unde a fost primit de un rege (*tekfur*), în care istoricii îl văd pe Ioan al VI-lea Cantacuzino. De acolo, au trecut la Kili, la hotarul Țării Românești, „au incendiat și devastat ținutul pe care l-au cucerit...au dărâmat Kili.. S-au urcat apoi în corăbii și după patru zile au ajuns la Kerme.” Deși istorici importanți s-au pronunțat pentru verosimilitatea evenimentelor relatate, alții fixează evenimentul în altă parte (exista o Kili nu departe de Constantinopol, pe coasta Mării Negre, la intrarea în Bosfor), iar alții neagă evenimentului narat orice caracter istoric real. Evenimentul nu este narat nici în cronicile bizantine, în primul rând în *Memoriile* lui Cantacuzino, și nici din alte surse nu reiese că a avut loc o dărâmare a Chiliei la acea dată.

Alte relatări despre contactele cu turcii, otomani de data aceasta, au însă o bază istorică reală și se situează în contextul primelor expansiuni otomane în Balcani, al luptelor diferiților suverani balcanici și al încercărilor creștinilor de a înjgheba diferite coaliții. Din păcate, nu știm dacă românii din Țara Românească au participat la unele bătălii importante ale acestor coaliții. Există o literatură întregă cu privire la participarea românilor la bătălia de la Kosovo, cea cu răsunetul cel mai mare în literatura sud-slavă îndeosebi. Unul dintre primele contacte se situează în vremea lui Vlaicu Vodă în contextul competiției pentru stăpânirea Vidinului. Se știe că împăratul Ioan al V-lea, reîntors dintr-o călătorie în Ungaria, a fost capturat la Vidin de către țarul bulgar Șisman. A fost nevoie de o adevărată expediție a lui Amedeo de Savoia (Contele Verde), care era și văr cu împăratul bizantin. În cele din urmă, împăratul este eliberat nu atât la insistențele

regelui ungar, ci sub „garanția domnului Vlaicu al Țării Românești și a lui Dobrotici, despotul pontic al Cărvunei.” Se știe pe de altă parte că Strașimir, țarul bulgar de Vidin, vasal al regelui Ludovic al Ungariei (1369), este atacat de fratele său, Șişman al Bulgariei de răsărit. Atacând Vidinul, Șişman i-a chemat pe turci în ajutor. Aliat cu turcii, atacul lui Șişman este respins de Vlaicu Vodă, care-l sprijinea pe Strașimir. Ulterior, în contextul luptelor cu regele Ungariei care căuta să restabilească suzeranitatea asupra Țării Românești, Vlaicu, susțin unii istorici, s-ar fi aliat cu turcii. Izvorul pe care se bazează știrea, o recomandare a Papei Grigore al XI-lea de a nu se vinde arme românilor și turcilor, nu indică neapărat o alianță, ci se referă la opoziția ortodoxă sprijinită de Vlaicu la Vidin, unde a încurajat o mișcare populară împotriva franciscanilor de acolo.

Unii dintre istoricii români au considerat că Vlaicu ar fi trimis trupe în coaliția sârbă de la Cirmen (1371). Alții consideră că vlahii respectivi erau vlahii din Tesalia, din „Vlahia mare”, care se bucurau de autonomie.

În concluzie, multe dintre aceste știri despre contacte cu turcii ca aliați sau adversari sunt ipotetice. Cronologia luptelor lui Mircea cu otomanii nu este pe deplin fixată, cu toate eforturile din ultimul timp de a pune în valoare și de a folosi mai bine diferite surse, îndeosebi cele otomane. O primă ciocnire cu otomanii ar fi avut loc chiar în 1388, cu ocazia expediției împotriva Bulgariei și a lui Ivanco. O armată otomană ar fi trecut Dunărea, fiind însă respinsă de Mircea.

Istoricii români sunt împărțiți și în ceea ce privește participarea unor unități românești la bătălia de la Kossovo, din 15 iunie 1389. Deși unele surse otomane îi menționează și pe români printre aliații creștini ai cneazului Lazăr, cei mai mulți dintre istorici consideră că Mircea n-a participat la bătălie. Ultimele luări de poziție în favoarea participării lui Mircea la bătălia de la Kossovo nu aduc argumente suficiente. Ceea ce este însă sigur este că Țara Românească a fost atacată de către o armată otomană condusă de Firuz bey și akingiilor lui în 1391. Cu toate că expediția a fost respinsă de domnul Țării Românești, s-au produs prădăciuni și pagube mari în câmpia munteană. Armatele de akingii au reprezentat întotdeauna un pericol pentru satele, orașele, în general așezările din Țara Românească.

În vara anului 1393 armatele otomane cuceresc Târnovo și transformă statul bulgar în regiune administrată direct de turci. Lui Șişman, se pare, i se dă doar orașul Nikopol, în calitate de vasal. Mircea nu a așteptat organizarea de noi *uc-uri* în regiunile de la sud de Dunăre și a conceput un plan îndrăzneț de atacare a bazei de akângii de la Karînovasî, localitate situată la sud de munții Balcani. Ca să poată întreprinde această expediție, Mircea a avut concursul locuitorilor din regiune, semn că turcii nu luaseră în stăpânire, prin instituțiile lor, regiunile din estul Bulgariei. Aceasta expediție surpriză s-a desfășurat probabil în iarna din anul 1393–1394 și a avut un mare răsunet.

O primă urmare a acestor succese muntene a fost apropierea lui Sigismund al Ungariei de Mircea. Raporturile dintre cei doi nu erau bune și la începutul domniei, la 3 decembrie 1389, voievodul a încheiat chiar o alianță cu Polonia, rivala Ungariei.

Un alt motiv al apropierii lui Sigismund a fost lipsa de aliați, în acel moment, pe care să se poată sprijini. Era însă clar că expansiunea otomană spre Dunăre și Ungaria devenea amenințătoare. Anul în care, de o parte și de alta, se plănuiesc alianțe este 1394. Pe de o parte, în mai 1394, Sigismund trimite o solie la Mircea, iar pe de alta, în primăvara lui 1394, la Seres, Bayazid îi convoacă pe aliații și vasalii săi balcanici la o întrunire. Turcii otomani simțeau tot mai amenințătoare apropierea puternicului stăpânitor mongol Timur Lenk.

Acțiunea lui Bayazid împotriva Țării Românești este pusă de cele mai multe dintre izvoare în legătură cu expediția lui Mircea de la Karînovasî. La 7 martie 1395, un tratat semnat la Brașov între Sigismund și Mircea este încheiat, lucru esențial, în condiții de deplină egalitate suverană în ceea ce privește obligația celor două părți de a-și da ajutor prin participarea în persoană cu armatele lor. Atacul otoman are loc la 7 mai 1395 și armata otomană este completată de aliații săi vasali, Ștefan Lazarevici, Constantin Dejanovici (Dragas de la Velbujd) și Marko Kraljevici, cneazul de Prilep. În felul acesta, forțele otomane însumau cca 40.000 de ostași. Mircea a trebuit, probabil, să ridice la luptă oastea cea mare a țării. Domnul a folosit, evident, tactica „pământului pârjolit” pentru a lipsi pe Bayazid de alimente și provizii, precum și tactica hărțuiei pentru măcinarea dușmanului. Lupta nu se știe cu precizie unde s-a dat. Cei mai mulți

istorici presupun că undeva pe drumul care unea Turnu de capitala țării Curtea de Argeș, deci undeva pe râul Argeș. Cronicile sud-slave vorbesc de lupta de la Rovine. Nu s-a putut stabili locul confruntării și al luptelor următoare.

Raporturile româno-otomane în teoria și practica Imperiului otoman. Statutul Țărilor Române în timpul îndelungatei dominații otomane presupunea existența la origine, în condițiile în care s-au stabilit contactele cu Imperiul otoman de către fiecare dintre cele trei Țări Românești în parte, a unor pacte sau înțelegeri de tipul *ahdname* (în turcă se citește *ahidname*). Se presupunea implicit și includerea lor în regimul țărilor *dar ül-ahd* (Casa pactului), situație intermediară între *dar ül-Islam* (Casa islamului), teritorii în care s-au introdus rânduielile musulmane, și *dar ül-harb* (Casa războiului), țări cu care puterea islamică purta război sau căroră urma să li se facă război, acesta neputând fi întrerupt până la supunerea definitivă decât printr-un fel de armistițiu. Asupra țărilor *ahd* există o întreagă literatură care a căutat să precizeze trăsăturile, particularitățile etc., nu fără dificultăți de a se stabili un model unitar.

Situația teritoriilor cucerite a fost fixată în timpul califatului arab și asupra ei au stăruit mult cei ce s-au ocupat cu doctrina musulmană în legătură cu drepturile și obligațiile emirului, cu ceea ce era permis sau nu, cu situația nemusulmanilor sau a musulmanilor din aceste teritorii etc. Practica, evident, a introdus multe alte situații noi, însă fundamentale rămân unele trăsături. Astfel, regimul țărilor *dar ül-ahd* este considerat intermediar, dar și provizoriu, cu nuanțe diferind de doctrinele sau ritualurile musulmane. Doctrina *mavarditā* prevede obligația emirului ca, de îndată ce populația din *dar ül-ahd* s-ar răzvrăti împotriva puterii musulmane, țara respectivă să fie transformată în *dar ül-islam*. Lucrurile nu puteau fi totdeauna respectate întocmai și încă Gazali consideră că măsurile depind de voința emirului. Doctrina *hanafitā*, dominantă de obicei în Imperiul otoman, consideră că decizia dacă o țară care cunoscuse situația țărilor *ahd* să fie pusă direct sub autoritatea musulmană aparținea exclusiv emirului, deci sultanului otoman. Importantă este împrejurarea că, pe de o parte, această doctrină lăsa în seama sultanului arbitriul oricărei

schimbări, ca și al creșterii cuantumului haraciului, pe de altă parte posibilitatea unui lung provizorat, atâta vreme cât țara respectivă nu intra în *dar ül-harb*, o altă cale neexistând în doctrina islamică.

Actele, scrise sau nu, prin care se stabilea acest regim sunt așa-numitele *ahidname*-le. În condițiile istorice ale Imperiului otoman, credem că au fost scrise astfel de acte și în cazul primelor relații româno-otomane. *Ahidname*-le sunt considerate în dreptul internațional al vremii ca acte sinalagmatice, cu toate că în formă ele apar ca acte unilaterale, privilegii ale Porții. Acest caracter îl au și *capitulațiile* Porții acordate statelor europene și având ca obiect în primul rând protecția străinilor (*zimmi*) și libertatea comerțului în anumite condiții. De aici și terminologia labilă a acestor acte considerate de noi, împreună cu toți europenii, ca tratate, dar cunoscute mai mult sub numele de capitulații. Este interesant că și în actele oficiale (purtând tuğra-ua sultanului), dar redactate în alte limbi, cuvântul *ahdname* este tradus prin *capitula*. Turcii vor trece treptat în relațiile internaționale de la principiul și practica unilateralității la cele ale reciprocității.

În mod teoretic, un *ahidname* conținea mai multe elemente: invocarea grației divine, rugăciunea adresată Profetului, importanța angajamentului solemn, angajamentul de a se abține de la acțiuni contrare înțelegerii, detalierea și lămurirea problemei, importanța tratatului, necesitatea de a se respecta sau, dimpotrivă, de a se desființa tratatul, dorința de a stăruii în fidelitatea față de tratat. Un tratat conținea partea de jurământ și obligațiile respective. În practică, în epoca de care ne ocupăm îndeosebi (sec. XV-XVI), când s-au acordat și *ahidname*-le Țărilor Române, existau mai multe feluri de *ahidname*. Din păcate nu s-au păstrat multe aspecte în actele de tip *ahidname*, ci, ca și în cazul Țărilor Române, știm mai multe despre ele din scrisori pregătitoare. Chiar și tratatul pe care l-ar fi obținut Francisc I de la Suleyman Legislatorul este contestat de critica istorică. Firește, sunt mai multe situații și este util să vorbim de câteva din ele. Un *ahidname* poate fi un tratat de pace. El pune capăt unei confruntări militare, unui conflict și atunci partea musulmană este gata a încheia un fel de armistițiu. Partea nemusulmană se obliga să plătească o sumă de bani ca haraci și să mărturisească faptul că a fost înfrântă, capitularea, de

obicei prin formula *veremuz* sau *veredir*, obținând însă un *aman* (iertare), cu care se încheia conflictul. Aceste condiții lipsesc într-un privilegiu de tipul *capitulațiilor* oferite puterilor europene de Poartă. Împrejurările sunt altele pentru *ahidname* acordate țărilor care urmează să facă parte din *dar ül-ahd*. Firește, condiția principală este aceea a plății haraciului fixat. Urmează altă condiție, care stabilește un fel de alianță inegală de tipul vasalității, materializată prin formula că principele respectiv se obligă să devină „prieten al prietenului și dușman al dușmanului” puterii musulmane. Reies, de aici, mai multe condiții care uneori sunt, alteori nu, consemnate în *ahidname*-ul detaliat.

Principală clauză militară este obligația de a participa la campaniile puterii musulmane, în cazul nostru la campaniile turcilor, de multe ori fără voia țării respective. Puterea musulmană ocupă în țara respectivă anumite poziții fortificate (de obicei cetăți de la frontieră cu o importanță strategică și uneori și economică deosebită), de aici necesitatea unei hotărâniciri, care se face printr-un *sinurname* separat. Implicit, ar urma în mod firesc ca puterea care devine suzerană să garanteze frontierele țării respective. Altă clauză privește persoana principelui. Principală trăsătură a țării cuprinse în regimul *dar ül-ahd* este păstrarea principilor și a instituțiilor ei tradiționale. Principele (oricum s-ar numi: domn, voievod, principe etc) era ales de către adunările tradiționale: sfatul boierilor, adunarea stărilor ș.a., dar confirmat de către sultan, care îi dă și investitura, și însemnele domniei respective, după ceremonialul turco-osman. Printre alte prevederi cuprinse în *ahidname*-lele de acest tip, sunt cele ce privesc relațiile externe. Se presupune că un vasal nu poate avea alte relații externe decât cele pe care suzeranul său le are.

La începutul relațiilor româno-otomane nu existau interdicții ca domnii munteni sau moldoveni să aibă soli în alte țări. Un firman al lui Suleyman Legislatorul (Kanuni), cunoscut nouă după o traducere latină, păstrată în arhivele polone, interzice formal domnilor din cele două țări, la care se va adăuga acum și principele Transilvaniei, să trimită soli în alte țări. Relațiile externe ale Țărilor Române sunt monopolizate în mod oficial de Imperiul otoman în folosul său. În unele *ahidname*-le ale unor principii ai Transilvaniei se menționează

capuchehaia principelui și regimul său. Capuchehăi au avut toți cei trei domni ai Țărilor Române. În practică, și aceasta deriva dintr-o altă prevedere contractuală, trecută deseori și în beratul de domnie al domnilor români, aceea de a informa Poarta asupra situației politico-militare din țările unde domnii români aveau agenți sau soli. Este interesant că solul permanent al domnilor într-o capitală străină (Viena, Moscova, Varșovia ș.a.) se numea uneori tot capuchehaie.

Trebuie spus, pe scurt, ceva despre fiecare din aceste obligații. Haraciul era obligația fundamentală și deriva din străvechiul drept al *șariat*-ului, care considera că este o obligație a puterii musulmane să impună necredinciosului plata haraciului. Chiar dacă la începutul relațiilor Imperiului otoman cu puterile europene s-a căutat ca plata impusă să nu se numească astfel, în concepția musulmană tot de haraci era vorba. Astfel, uneori venețienii, care aveau de mai multă vreme experiența acestor raporturi, evitau ca în *ahudname*-lele lor să fie introdusă o clauză financiară, aceasta având să fie trecută în alte documente, iar forma să nu fie a unei plăți directe. Se căuta, în felul acesta, să se evite ca plata haraciului să devină un obicei. Acest lucru se va observa și la cronicarii români din secolul al XVII-lea care considerau că primul haraci era o dare sau un *poclou*, iar dacă era vorba de un tratat cu altă putere, se căuta a se face mențiunea că țara nu plătește tribut. Astăzi, cunoaștem mult mai bine evoluția haraciului, dar nu și cuantumul exact al primelor haraciuri plătite de Moldova și de Țara Românească etc. Adaosurile samavolnice la haraci fac ca în fapt locuitorii Moldovei și Țării Românești să plătească turcilor sume mult mai mari decât cele prelevate direct de la locuitorii din sudul Dunării de către agenții fiseului otoman.

Obligațiile militare, fie prin participarea la luptele otomanilor, fie prin lucrări auxiliare, erau foarte costisitoare pentru țară. Ele, în loc să scadă haraciul, de fapt îl sporeau neconținut. O revoltă justificată a Țărilor Române este relatată și în cronicile otomane. Este drept, ca state autonome, Țările Române au menținut în permanență forțe armate, însă în secolul al XVIII-lea participarea lor la războaiele turcilor a fost mult mai redusă. A crescut însă foarte mult obligația de informare a Porții. Agenții domnului, plata capuchehăilor, a curierilor, a menzilor etc. costau la sfârșitul epocii fanariote mai bine de o

treime din bugetul țării. În afară de aceasta, au început să se înmulțească dările și darurile suplimentare. Alături de enormele sume ocazionate de luarea domniei și de investitură, se dădeau peșcheșuri la cele două *bairam-uri*, *mukarer*, *rikabiye* și *kudümiye* pentru plata slujbașilor cancelariei otomane, de la marele vizir până la dregători influenți (chehaia a marelui vizir, *reis efendi defterdar*, *ceauș ağa*, cei doi *teşkereci*, *mektupciu*, *beilikci* etc), precum și o serie de *geaige* (*cayze*), plătite nu numai la luarea domniei, ci și la mazilire.

Ahidname-lele puteau fi, se crede, două: una de la 1480–81, și o alta încheiată curând după cucerirea de către turci a Chiliei și Cetății Albe. Într-un raport otoman este inclusă informația că Ștefan cel Mare a prezentat unui slujbaș al Porții „*ahidname-lele sale*” și din analiza actului rezultă că domnul Moldovei nu s-a împăcat cu propunerile otomane în privința unor sate din preajma celor două cetăți.

Din actele turcești din secolul al XV-lea și al XVI-lea, reiese că domnul muntean avea anumite drepturi la vama de la Nicopole și Vidin, însă nu s-a putut până acum determina originea și sensul acestora, ca și condițiile în care ele dispar. Problemele teritoriale apar deci și în *ahidname*-le, cu ocazia confirmării domnului printr-un berat, fie în acte care urmează acestuia, sau în urma unor cereri exprese ale domnului. Alte probleme importante, care apar în *ahidname*-le acordate domnilor români, sunt cele legate de relațiile externe. Se recomandă de obicei ca domnii să trăiască în pace cu vecinii lor, iar principelui Transilvaniei să nu permită ca domnii de peste munți să achiziționeze cetăți și moșii în Transilvania. Prevederea se extinde și asupra Poloniei. Domnii celor trei Țări Române au obligația de a iscodi situația politico-militară din țările vecine și de a informa regulat Poarta. Monopolizarea relațiilor oficiale ale țărilor române se exprimă și prin prevederi referitoare la agentul politic al celor trei țări la Istanbul. Unele *ahidname*-le, care ni s-au păstrat, privind Transilvania conțin și mențiuni în legătură cu capuchehaia principelui la Poartă. S-ar putea ca unele din cele care privesc Moldova sau Țara Românească să prevadă de asemenea sau să menționeze capuchehăile celor doi domni. În orice caz, prezența capuchehăilor la Poartă este continuă încă din secolul al XVI-lea.

Dintre țările aflate sub suzeranitatea Porții, Țările Române sunt de departe cele mai însemnate prin mărimea, resursele economice, persistența unei administrații și ierarhii proprii, ca și prin poziția lor geografică.

În secolul al XVI-lea, sultanul Suleyman căuta, într-o scrisoare adresată regelui polon, să definească gradul de dependență a Țărilor Române pornind de la comparații care nu reflectau decât tendința Porții de a le aduce sub controlul ei direct: aceste țări, fiind „cucerite și moștenite”, sunt stăpânite, pretindea sultanul, sub același titlu ca și Bosnia și Semendria; în consecință, le este interzisă trimiterea de ambasadori și soli⁷. Ceva mai mult, fără a o aminti în mod expres, el include, în scrisoarea citată, Transilvania în aceeași situație și-i rezervă aceeași interdicție.

Este evident că situația țărilor noastre nu se poate compara cu regiunile aflate sub controlul otoman direct; anumite particularități în sistemul de înregistrare a impozitelor nu le conferă, într-o mulțime de alte direcții, acestor teritorii o situație comparabilă cu cea a Țărilor Române. Diferența este cât se poate de evidentă și nu se poate bănuși în această afirmație decât tendința nemărturisită de a cuceri definitiv aceste țări. Tendința de transformare mai ales a Țării Românești și a Moldovei în teritorii direct administrate prin instalarea de sangeakbey este permanentă în tot secolul al XVI-lea, ceea ce nu scapă atenției diplomaților europeni de la Istanbul din acea vreme, care o priveau cu teamă nu din simpatie deosebită pentru români, ci din cauza implicațiilor politice și diplomatice care decurgeau de aici: deplasarea frontierei militare otomane de la Dunăre spre Carpați și mai departe⁸. După

---

⁷ Din păcate, în arhivele polone, nu s-a păstrat textul original al acestei scrisori v. Z. Abrahamowicz, *Katalog dokumentow tureckich – Dokumenty do dziejów Polski i krajow osciennych w latach 1455–1672*, Warszawa, 1959. Textul din Hurmuzaki, *Documente*, vol. I, supl. II, p. 26, este o traducere franceză din secolul al XVII-lea (*...le voievode de Moldavie ainsi que celui de Valachie sont mes esclaves et tributaires et leurs possessions incorporées dans nos autres Etats au même titre que la Bosnie et la Semendrie constituent ma propriété...etc*)

⁸ Câteva exemple: la 2 aprilie 1557, Du Ferrier scrie lui Carol al IX-lea despre temerea de ocupare de către turci a Transilvaniei și Țării Românești (Hurmuzaki, *Documente*, vol. I, supl. I, p. 33); la 1578 abatele de Lisle scrie de la Constantinopol regelui

acțiunea lui Mihai Viteazul, temerea aceasta nu dispăre decât mult mai târziu, către sfârșitul secolului, astfel încât bailul venețian Giorgio Cornaro putea scrie către doge, în 1666, de hotărârea Porții de a numi în Moldova, Țara Românească și chiar în Transilvania greci din Constantinopol, înlocuind principii „naționali”, primii fiind considerați mai credincioși, iar sistemul fiind preferat înlocuirii directe a principilor cu câte un pașă turc. Pentru Moldova și Țara Românească, acest plan va fi aplicat în mod permanent peste mai puțin de 50 de ani de la această relatare.

În secolul al XVII-lea se considera ca având o situație identică (sau aproape identică) cele trei Țări Române și Ragusa⁹. O relatare a lui Andrea Hoetzel din 1664 spunea: „*Tutte l'entrante dell'imperatore ottomano sono descritte et distribute in 4 parte principali eccetto li suoi tributarii forestieri come Vallachia, Moldova, Transilvania, Ragusa*”. Asemănarea cu Ragusa este făcută și de raguzanii înșiși, care își doreau o situație ceva mai bună în ceea ce privește neamstecul turcesc în numirea conducătorilor republicii și se temeau de o completă asimilare a situației lor cu aceea a Țărilor Române. Senatul raguzan dădea instrucțiuni agenților lui de la Istanbul, la 1692, în legătură cu mărirea tributului, să spună acolo că Ragusa nu are venituri și nu se poate compara cu situația Transilvaniei și a Țării Românești sau Moldovei. De obicei, când aveau de făcut față unor

---

Henric al III-lea, despre hotărârea Porții: „*on n'y souffrira plus aucun voyvode et qu'on y mettra des beglerbeys pour régir le pay et y planter la religion mahométane*” (ibidem, p. 41). Bailul venețian, la 23 iunie 1589, raporta și el: „*...parlarsi alla Porta di ridurre la Moldavia e la Vallachia sotto il governo di un Beglierbei* (ibidem, vol. IV/2, p. 61). Cel mai evident apare la cronicarii turci, în special la Selaniki și Naima, planul de cucerire a Țării Românești în timpul lui Mihai Viteazul.

⁹ Despre Ragusa (Dubrovnik) sub turci există o bogată literatură iugoslavă și străină. N. Biegman, *The Turco-Ragusan relationship according to the Fermans of Murad III (1575-1595) extant in the State Archives of Dubrovnik*, Paris, The Hague, 1967. Cele mai vechi documente turcești privind raporturile raguzano-turce: Fr. Kraelitz, *Osmanische Urkunden in türkischer Sprache aus der zweiten Hälfte des 15 Jahrhunderts*, Wien, 1921, p. 46–48; Fr. Giese, *Die osmanisch-türkischen Urkunden im Archive des Rektorenpalastes in Dubrovnik (Ragusa) in Festschrift für Georg Jacob zum 70. Geburtstag*, Leipzig, 1932, p. 41–56. H. Šabanović a publicat un catalog sumar al documentelor turcești din arhiva de stat din Dubrovnic (reprodus în traducere de Ismail Eren în „Belleken,” 30, nr. 119, p. 391–437).

cereri de bani, de mărire a tributului sau plata anuală a acestuia, raguzanii răspundeau după obiceiul lor turcilor care invocau regimul asemănător cu cel al Țărilor Române,: „*noi non siamo ne Moldavi, ne Vallachi, ne Transilvani che hanno tesori, ma poveri disperati che non possiamo raccogliere il tributo*”¹⁰. Deci ei nu negau similitudinea ca regim juridic, ci ca întindere și ca posibilități de plată a tributului și a altor obligații. Situația este mai clar evidențiată la 10 aprilie 1660, când în ședința senatului se încerca pentru aceleași motive să se caute totuși deosebiri între situația Raguzei, pe de o parte, și cea a Țărilor Române, pe de alta: „*...finalmente le dissimo che Vallachia e Moldavia era steta soggette con l'armi et pure ni era alcune difficoltà alli Turchi.*”¹¹

---

¹⁰ *Acta et diplomata Ragusina*, vol. III-2, p. 926. Despre această obișnuită scuză diplomatică a republicii, vezi art. *Raguza* de F. Babinger în E. I., ed.I., s.v. Într-un raport al ambasadorului raguzan la Poartă, Palmotta, din 2 februarie 1669, se amintește: „*Ciò si vedeva ogni giorni in effetti, e particolarmente nell'esperienza di Moldavi e Valachi i quali, benchè più volte si fussero ribellati e meritassero ogni male, tuttavia gli mantenevano le capitulationi, senza mandar a governali passe o sangiacchi, ma Principi greci del rito loro*” și aceasta de teamă că dacă ar face altfel locuitorii ar fugi în Polonia sau în alte părți (*Acta et diplomata Ragusina*, vol. III-2, p. 793). În timpul conflictului raguzano-turc din 1677, provocat de cererea negustorilor bosniaci să fie despăgubiți pentru că republica le-ar fi pretins taxe de vamă considerate de marele vizir Kara Mustafa ilegale, se dădeau instrucțiuni ambasadorilor raguzani la Poartă: chiar dacă „*nell'athnama non ci concede che da noi si possa prender datio dai mercante Turchi, non basta ciò dire per convincerci che noi indubitamente prendiamo questo poco di datio*”, argumentându-se cu situația țărilor aflate în situație similară: „*Anzi se Principi di Transilvania, di Valachia e di Moldavia i quali sono immediatamente creati dal Gran Signore e rimossi a voglia sua, possono prender e di fatto prendono di tutti i mercanti, tanto turchi quanto christiani a greci*” (*ibidem*, p. 880). Cu ocazia acestei dispute ambasadorii raguzani aminteau de capitulații „athname” (pentru *ahdname*) pe care se pare că nu pot în fapt să le arate argumentând mai mult pe baze tradiționale că ei s-ar fi supus încă sultanului Orhan „*ne noi mai ci siamo sottomessi al Gran Signore, ma raccomandatisi alla sua prottione con offerte d'un annuo tributo*” (*ibidem*, p. 890). Deci situația este analoagă cu aceea a Țărilor Române, ai căror delegați argumentau peste un secol tot pe baze tradiționale regimul juridic al raporturilor turco-române întemeiate pe capitulații (*ahdname*) pe care la 1677 raguzanii știau că le au și Țările Române, respectate de turci din motive politice.

¹¹ *Ibidem*, vol. I-1. La 18 iulie 1679, Giovanni Morosini, bailul venețian la Constantinopol, scria dogelui despre intențiile Porții față de Raguză, căreia îi ceruse

Dimitrie Cantemir surprinde și el asemănarea care se făcea atunci, însă observa și deosebirea față de Moldova în legătură cu dreptul pe care-l avea Raguza de a trimite ambasadori, soli și consuli și în alte capitale decât la Istanbul.

Printre regiunile cu un grad mai mare sau mai mic de autonomie în cadrul Imperiului otoman se pot aminti unele insule din Marea Egee, al căror regim suferă alternativ schimbări în sensul includerii lor ulterioare în regimul teritoriilor administrate direct, însă cu unele privilegii de autoconducere locală și luarea impozitului *maktu* de conducătorii proprii¹². O persistență îndelungată de autonomie locală o constituie regiunea Maina din Peloponez, care își păstrează o autonomie locală încă din epoca bizantină¹³. Această regiune se bucura însă la începutul secolului al XIX-lea de privilegiul conducerii unui bei local aflat sub suzeranitatea Porții¹⁴. Despre această regiune, Dimitrie Cantemir reproduce o povestire care circula pe atunci (nu știm cât era de adevărată) despre un Liber Gerlachari (Liberaki) care fusese liberat de la galere și pus de sultan ca domn în Moreea („și-l făcu domn Maniei și Manioților *cam în forma despoților Valahiei și Moldovei, dar de dignitate mai inferioară*”¹⁵). Acest Liberaki, pretinde Cantemir, s-ar fi căsătorit apoi cu văduva lui Duca vodă, doamna Anastasia.

---

sporirea tributului „e seconda intenzione di vizir che succedi, inedite seriamente esso Ministro supremo d'abolire quella forme d'erriggere un Principato temporaneo à similitudine di Moldavia e di Vallachia o pure din consiguero i assolute potere di qualche... potenza piu offerente coll'obbligo dell'annuale tributo” (Hurmuzaki, *Documente*, vol. V/2, p. 157).

¹² J. Z. Stéphanopolos, *Les Iles de l'Egée, leurs Privilèges*, Athènes, 1912; Ș. Turan, *Rodos ve 12 ada'nın türk hâkimiyetinden cikişi*, în „Belleten”, t. 29, 1965, nr. 113, p. 77–88 v. și art: Sâkız (J.H. Mordtman), în E. I., ed. I, vol. IV, p. 82; Samos (Sesamadasi), în *ibidem* p. 142–3; Montenegro, Morrea, în *ibidem*, vol. III s.v.; Bozdja ada, în *ibidem*, ed. 2; v. Tenedos ed. I. V. și Osmanlı Tarihi, vol. III și VII. art. Rodos (de Besin Darkot, în *Islam Ansiklopedisi*).

¹³ Constantin Porfirogenetul, *De administrando imperio*, cap. 50; v. și trad. V. Grecu, *Carte de învătătură*, București, 1971, p. 81–82; D. A. Zakythinos, *Le despotat grec de Morée*, Paris, 1932.

¹⁴ V. Pouqueville, *Voyage en Morée...*, v. N. Iorga, *Acte și fragmente*, vol. II, p. 576, nota 7. Despre Maina, mai recent în „Balkan Studies”, 1960.

¹⁵ D. Cantemir, *Istoria Imperiului Ottomanu. Creșterea și scăderea lui*, trad. I. Hodosiu, București, 1876, p. 601–602.

Important este însă că Poarta asimila țările noastre unui regim privilegiat pe care-l invoca în tratativele cu alte țări. Acest regim de autonomie începe să fie chiar dorit de unele regiuni în încercarea de a ieși de sub controlul direct al Porții și de a obține un regim privilegiat. Prima încercare este cea pe care o fac cazacii lui Doroșenko, care căutau să intre sub suzeranitatea turcă ca o soluție a conflictului lor cu Polonia, mai ales după căderea Cameniței (1672). Încă din 1671, Doroșenko se adresase Porții, cerând pentru el un regim similar cu al Moldovei și Țării Românești și însemnele domniei pe care le obțineau domnii acestor țări¹⁶. Cronicile turcești redactate de Kâtip Celebi și Naima spun că această schimbare ar fi fost cerută de cazaci și mai înainte, însă s-au opus tătarii. Cât îi privește pe cei din urmă, ei aveau un statut aproape independent, însă treptat devin atât de dependenți față de Poartă, încât, deși din punctul de vedere al protocolului otoman își păstrau vechile drepturi, încep a fi tratați aproape ca și domnii români, ceea ce le stârnea iritare și temere. Conflictul lor cu cazacii era neîntrerupt și nu voiau ca acești incomozi vecini să mai primească și privilegii din partea Porții. Cu toate acestea, Doroșenko obține din partea Porții un firman pe care contemporanii și istoricul J. von Hammer îl asimilează unui *ahdname*¹⁷ și în care asemănarea cu regimul cerut este menționată în mod expres¹⁸. Un regim similar țărilor noastre îl reclamau și confederații de la Bar și partidul lui Poniatowski. Atanasie Comnen Ipsilante spune că „din partea leșilor a venit la 1767–1768 o scrisoare către sultan, oferind să dea Ucraina și Podolia spre a face două domnii ca Vlahobogdania, dacă-i va goni cu oastea pe Muscali din Polonia”¹⁹.

---

¹⁶ Document din *Ibnü'l-Emin Hariciye vesikalari* nr.52, *apud* I. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, vol. III/2, Ankara, 1964, p. 113.

¹⁷ J. von Hammer, *Histoire de l'Empire Ottoman depuis son origine jusqu'à nos jours*, trad. J. J. Hellert, vol. X, Paris, 1837, p. 100.

¹⁸ „...Sarikameş ve Barabaş ve Potkal uç Kavim Kazağı Hatmen Petro Dorosenko...hizmet ve ubüdiyyet azzedilep memalikti mehrusatü-l memalekimde zikr-i himâye-i hüs revâneme dahil olan *Eflak ve Bogdan* ve sair ibâd-i inayet mutadem idâdinden ...olanup”.

¹⁹ Atanasie Comnen Ipsilante, *Ta meta tèn alosin*, trad. frag. în Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV-2, p. 1189. Această știre este confirmată și de un raport al lui von Solms, din 22 noiembrie 1768, care știa din Constantinopol că o parte din

În secolul al XVIII-lea problema autonomiei Țărilor Române preocupa cercurile diplomatice și capătă, la 1774, o reglementare internațională, iar Imperiul otoman este silit să recunoască în mod expres ceea ce acceptase tacit, dar evitase mereu: o recunoaștere formală în raporturile directe turco-române. Formulările care consacră autonomia Țărilor Române sunt cuprinse în acte adresate funcționarilor de la Dunăre sau în unele reglementări interne care purtau mențiunea de confidențiale. Pe de altă parte, în tendința lor de a deveni cvasi-autonomi, pașii rebeli de la finele secolului al XVIII-lea și începutul celui următor (pașa de Scutari, pașa de Ianina, pașa din Vidin), care aveau titlul de beylerbey, se simt nedreptățiți că domnii țărilor noastre au un statut privilegiat. Mahmud pașa de Scutari (care fusese în timpul războiului turco-austro-rus seraschier în Țara Românească) cerea, după cum afla ambasadorul prusac von Knobelsdorf, la 16 martie 1794, privilegiile pe care le au „hospodarii” Moldovei și Țării Românești „care nu sunt decât niște ghiauri”²⁰.

Autonomia Țărilor Române nu numai că a avut un rol extrem de important pentru toate popoarele sud-estului european, atât pe plan cultural, cât și pe plan politic, dar ea a constituit întotdeauna un model pe care-l revendicau și și-l propuneau în lupta lor pentru libertate. Trei preoți, delegați ai sârbilor din pašalâcul de Belgrad, se adresau în preajma semnării tratatului de la Șiștov (1791) împăratului Leopold al II-lea, cerând să se asigure sârbilor același regim pe care-l aveau „Kara Vlahija așa încât noi să dăm sultanului un tribut mijlociu fixat prin tratat și ca turcii nici prin pașalele nici prin musulimii lor să nu se amestece a-i judeca ci cu încuviințarea întregului popor noi să alegem dintre fruntașii noștri un șef al tuturor cum a fost în Valahia Bogdan bey; el va împlini tributul fixat, îl va vărsa sultanului și noi să putem trăi și munci în pace pe pământurile noastre.”²¹

Confederație, pentru a obține sprijinul Porții, ar fi oferit o parte din Podolia, pe care turcii urmau să o stăpânească în aceleași condiții în care stăpâneau Moldova și Țara Românească (N. Iorga, *Acte și fragmente*, vol. II, p.11) Mai recent: Ven. Ciobanu, *Confederația de la Bar și implicațiile ei pentru Moldova (1768-1771)*, în A. I. I. A. A. D. X., t. 7, 1970, p. 289.

²⁰ N. Iorga, *Acte și fragmente*, vol. II, p. 100.

²¹ Citat în Gaston Gravier, *Les frontières historiques de la Serbie*, Paris, 1919, p. 46, și în N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. VIII, p. 70. Această cerere se regăsește și

Această problemă se va relua, de altfel, ceva mai târziu, din inițiativa rusă. La 25 aprilie 1807, ministrul de Externe rus scria agentului Pozzo di Borgo: „Sunt convins că veți depune toate eforturile să obțineți pentru sârbi tot ce este posibil. Ar fi mult de dorit să se formeze din Serbia un cnezat, asemănător Moldovei și Țării Românești, care să plătească Porții tribut, dar să fie sub protectoratul Rusiei și, dacă este nevoie, și al Angliei. Insistând asupra acestei dorințe a Curții noastre auguste, Serbia trebuie să fie cârmuită de un cneaz ales liber de popor pe toată viața și întărit de sultan”²².

Prin tratatul de la București, din 1812, Poarta recunoaște sârbilor aceleași avantaje de care se bucurau supușii ei din insulele Arhipelagului și din alte părți ale Imperiului. De ce nu mai sunt amintite Țările Române, ca termen de analogie, de astă dată? Aveau insulele Arhipelagului grecesc un regim mai bun decât Țările Române care fuseseră până atunci invocate ca „model” al autonomiei sârbești? Realitatea este că Poarta nu voia să acorde sârbilor un regim ca acela al Țărilor Române, deoarece acest lucru implica în fapt o autonomie teritorială care în termenii zisului tratat nu putea deocamdată să le fie acordată. Într-adevăr, articolul 8 al acestui tratat nu vorbea de Serbia,

---

în alte documente, se înscriau anumite privilegii locale care totdeauna au existat în Serbia. Astfel, la începutul secolului al XIX-lea, se argumentau privilegiile ținutului Stari Vlah „*Sub Serviae despotes universo Principatu ad Turcarum invasionem a Turcis ottomanibus exemplo Valachiae Moldavieque ducum, servati ac Rasciae prefecti, Principium dignitatem usque ad a 1689 obtinere*” (document publicat în „Glasnik Srp. Nauč. Društve”, 7–8, 1930, p. 203–215 *apud* S. Iancovici, *Complotul împotriva lui Alexandru Șușu v.v.(februarie 1820)*, în R. A., an 32, 1970, 1, p. 79.

²² A.N. Petrov, *Voina Rossii s Turčiei. 1806-1812*, Sanktpetersburg, 1885, I, p. 270. Această idee revine și în documente diplomatice franceze. La 23 iunie 1806, ministrul de Externe francez comunică ambasadorului turc că: „*La Russie, en protégeant ouvertement les révoltés, en intervenant en leur faveur en cherchant à faire assimiler la Serbie à la Moldavie et à la Valachie...*”, Grgur Iakšić, Vojislav J. Vučković, *Francuski dokumenti o pravom i drugom ustanke (1805-1830)*, Beograd, 1957, p. 8. La 2 octombrie 1812, ambasadorul francez la Constantinopol știa de faptul că grecii din Fanar ar fi intrigat „*pour que la Serbie soit errigée en principauté à l'instar de celles de la Valachie et de la Moldavie*”, în speranța că în curând va fi numit un principe fanariot (*ibidem*, p. 79); v. și răspunsul lui Maret către Andreossy (*ibidem*, p. 81): „*...la Russie a pour but d'obtenir une forme de gouvernement semblable à celle de la Valachie et de la Moldavie.*”

pentru că aceasta era, din punctul de vedere al administrației turcești împărțită între mai multe sangeacuri de „sârbi”. Pentru poporul sârb, de abia acum începea o luptă pentru delimitarea unor frontiere, luptă care nu se va încheia decât prin tratatul de la Adrianopol. Situația unor insule din Arhipelag, cu o administrație mixtă greco-turcă, se potrivea autonomiei sârbești din 1812.

Secolul al XIX-lea aduce în discuție un nou element: crearea așa numitei „Republici a celor șapte insule” sau Republica insulelor ionice (Corfu, Zante, Chefalonia etc.) împreună cu unele părți din Moreea și din teritoriile albaneze, foste venețiene. Formal, republica a fost pusă sub suzeranitatea Porții, căreia trebuia să-i dea tribut, o dată la trei ani, 75 de mii de piaștri. În ceea ce privește regimul ei, acesta a fost asimilat cu acela al Raguzei, specificându-se pentru prima dată poziția privilegiată a acesteia față de Țările Române²³.

Din aceste câteva exemple (care s-ar putea completa cu multe altele) se poate observa că autonomia Țărilor Române, bazată la origine pe *ahdname*-le, care n-au mai fost reînnoite decât mai târziu sub forma *hatisserifurilor* acordate în condițiile știute, a fost recunoscută în mod implicit de turci în reglementări interne și în înțelegerile cu terții. Analogia unui regim de aiurea cu cel existent în Țările Române pune în lumină două realități: recunoașterea implicită a acestuia de către Imperiul otoman și, în al doilea rând, diferențierea acestor autonomii aflate în situații deosebite, dar pe care căutările de soluții, luptele de eliberare națională și disputele diplomatice din epoca mai târzie le pun în evidență.

Dacă am face un tablou al acestor autonomii din Imperiul otoman, lăsând la o parte regiunile musulmane care se află într-o situație privilegiată de la început (ex. tătarii din Crimeea) sau obținută ulterior (regiunile Magrebului, Egiptul etc), am constata ca Țările Române au o poziție aparte în cadrul lumii nemusulmane.

---

²³ Convenția dintre Turcia și Rusia privind Republica celor Șapte insule, din 21 martie 1800, în Martens, *Recueil*, ed. 2, vol. VII, p. 41; vezi și D. A. Sturdza, *Istoria Renașterii României*, I, p. 243. Termenul turc reprodus în trad. macedoneană în *Turski dokumenti za makedonskia Istorija*, vol. I, Skopije, 1951, p. 38-41 (și cu facsimil al originalului turc). Despre Republica celor șapte insule, v. I. H. Uzunçarşılı, *Arşiv vesikalarine göre Yedi Ada Cumhuriyeti*, în „Bellekten” t. II, 1938, nr. 7/8, p. 630.

4. AUTONOMIA ȚĂRILOR ROMÂNE CA ANALOGIE ȘI „MODEL” PENTRU ALTE TERITORII AFLATE SUB DOMINAȚIE OTOMANĂ

Autonomia românească. Consacrarea termenului. Autonomia românească în timpul dominației otomane, bazată pe vechi texte care oricum au caracterul unor convenții, reglementând raporturile cu Poarta, constituie, prin îndelungata sa dăinuire, unul din exemplele clasice. Ea s-a păstrat tot timpul îndelungatei dominații otomane, astfel că Tratatul de la Paris și Convenția din 7–19 august 1858 consacrau pe un plan general european situația celor două Principate Române, ca ele „să se bucure în continuare de privilegiile și imunitățile pe care le au”. Această frază conține elemente pozitive și negative pentru întreaga etapă finală de douăzeci de ani a luptei naționale pentru independență. Pozitive, pentru că acești douăzeci de ani au permis poporului român să-și făurească prima etapă a unității naționale, într-un stat modern cu instituții noi, moderne, i-au permis, de asemenea, înfăptuirea câtorva reforme sau măsuri esențiale: secularizarea averilor mănăstirești, reforma agrară etc. Elementele negative sunt implicite. Așa cum vor remarca istoricii, fraza respectivă consacra implicit extinderea asupra Țărilor Române a capitulațiilor Porții cu puterile europene, consecință a integrității Imperiului otoman, principiu al politicii europene de atunci, consacrat și el în primele articole ale Tratatului de la Paris din 1856.

Termenul de „autonomie” este necunoscut ca atare în concepția otomană, deși în fapt existau în protocoalele cancelariei otomane termeni ce numeau această stare de fapt (*serbest, min küll vüçüh serbest, mefruz-ul kalem ve maktu ül-Kadem* etc). Aici se văd și unele nepotriviri, incongruențe între noțiuni din sistemul de drept musulman și din cel european, în mare parte de origine romano-bizantină. Pe de altă parte, termenul de autonomie nu este în sine foarte precis, el putând să însemne foarte mult sau, dimpotrivă, să fie limitativ. Oricum, în epoca modernă, el era legat de noțiunea de suveranitate internă, mai greu de acceptat de imperii multinaționale. Astfel, deși esența raporturilor de drept între Țările Române și Imperiul otoman era garantarea unui regim de autonomie, în tratatele ruso-otomane din

secolul al XVIII-lea și al XIX-lea, începând cu cel din 10/27 iulie 1774 de la Küçük Kaynarca, nu se pomeneste decât de garantarea „privilegiilor și imunităților” (cap. XVI). Tratatul de la București, semnat la 16–28 mai 1812, prin art. V „confirma privilegiile anterioare”, formulare reluată și în convenția de la Akkerman, din 25 septembrie / 7 octombrie 1826, unde la capitolul III se menționează: „privilegiile de care se bucură Moldova și Valahia fiind confirmate printr-o clauză precisă a art. V al tratatului de la București”.

Tratatul de la Adrianopol, din 2–14 septembrie 1829, prevede la articolul V elemente noi și precizări: „Principatele Moldovei și Valahiei punându-se, în urma unei capitulații, sub suzeranitatea Sublimei Porți și Rusia garantându-le prosperitatea, este de la sine înțeles că ele își vor păstra toate privilegiile și imunitățile care le-au fost acordate fie prin capitulațiile lor, fie prin tratatele încheiate între cele două imperii sau prin hătișerifurile date în diverse momente. În consecință, ele se vor bucura de libera exercitare a culturii lor, de o siguranță perfectă, de o administrație națională independentă și o deplină libertate a comerțului.” Tratatul de la Paris, din 18–30 martie 1856, înlocuiește garanția și protecția Rusiei prin chezășia puterilor europene. Articolul 22 prevede că cele două țări „se vor bucura și în viitor de suzeranitatea Porții și, sub chezășia puterilor semnatare, de drepturile și scutirile ce le au”. De abia în Convenția de la Paris, din 7–19 august 1858, apare termenul de autonomie. Astfel, articolul 2 menționează: „În virtutea capitulațiilor date de sultanii Bayazid I, Mahomed al II-lea, Selim I și Soliman al II-lea, *care constituie autonomia lor* (s. n.), reglementând raporturile cu Sublima Poartă și pe care mai multe hătișerifuri, în special cel din 1834, le-au consacrat, conform, de asemenea articolelor 22, 23 din tratatul încheiat la Paris la 30 martie 1856, Principatele vor continua să se bucure sub garanția colectivă a puterilor contractante, de legile și imunitățile pe care le au. În consecință Principatele se vor administra liber și în afară de orice amestec al Sublimei Porți în limitele stipulate de acordul puterilor garante cu curtea suzerană.”

În cadrul raporturilor româno-otomane, termenul de autonomie apare la capătul unei evoluții în care noțiunea a fost clarificată până la formularea ei modernă, acceptată de toți, după lupte necurmate și mai

ales jertfe pentru păstrarea unei realități politice. Din punctul de vedere otoman, acceptarea termenului a întârziat din mai multe cauze. Limba turcă osmană are multe cuvinte care să indice un regim autonom. Dar înțelesul real al acestora nu acoperă în totul conținutul unor noțiuni în înțelesul european. Autonom poate fi un oraș în cadrul unui regat, de ex. autonom, liber față de un rege, sau un principat în cadrul unui imperiu. Acest lucru nu era de conceput în Imperiul otoman: ar fi fost sinonim cu o revoltă. În acest cadru, fie că e vorba de mari sau mici guvernatori de provincii, fie că este vorba de state zise tributare, toți se supun voinței fără margini, adesea arbitrară, a sultanului. Toate acestea reflectă starea economică și financiară deficitară a imperiului cu cheltuieli care depășeau obișnuitele venituri.

În concepția otomană principele tributar, deci în fapt autonom, este investit cu însemne ale puterii în cadrul unei ceremonii pompoase, dar el rămâne un simplu arendaș de la care se pot pretinde obligații economice sau militare mereu sporite. În aceste condiții, situația locuitorilor din Țările Române, mai ales a imensei majorități de contribuabili este deseori mai grea decât a celor din sudul Dunării, aflați sub directă administrare otomană. Românii au fost conștienți de acest lucru și nu rareori vedem țărani români trecând Dunărea la turci. Au preferat însă să-și mențină ființa proprie. Singura soluție era păstrarea culturii și religiei lor chiar în cadrul autonomiei încălcate a statului. Este interesant totuși că acest statut special al Țărilor Române este nu numai remarcat și analizat parțial de diplomați sau călători străini, dar revendicat sau invocat uneori ca un model în tratate internaționale.

Dificultatea de a se preciza statutul Țărilor Române printr-un termen adecvat a preocupat și pe autorii tratatelor de drept internațional. „Tributar” (în turcește *haraçgûzar* – plătitor de haraș) nu este întru totul potrivit, deoarece „tribut” au plătit uneori și state suverane, care n-au făcut niciodată parte sub vreo formă din Imperiul otoman. „Vasal” este un termen prea european, întrebuintat în lipsa unui termen mai convenabil. Turcii preferă termenul de „privilegiat”, întrebuintând cuvântul *imtiyaz*, însă este vorba aici de autorii moderni. Pentru a înțelege mai bine situația acestor state, este bine să încercăm

o analiză comparativă: a statelor între ele, a acestora cu țări care aveau un regim similar și a acestui regim cu al celor care în cadrul administrativ otoman aveau totuși regimuri privilegiate într-un anumit sens, într-o anumită privință. Cu alte cuvinte, să încercăm o schiță comparativă, un fel de „model” etno-politic al Imperiului otoman pornind de la gradul de „autonomie” în cadrul sistemului otoman.

Autonomie și centralizare. Schiță a unui model tipologic al țărilor și regiunilor autonome în cadrul Imperiului otoman. Autonomia Țărilor Române în cadrul Imperiului otoman are trăsături specifice care s-au fixat. Ea nu este unică, însă trăsăturile sale fundamentale cunosc deosebiri legate de condiții politice locale, de epoca în care ele se stabilesc, de relațiile internaționale din regiunea respectivă. Creșterea Imperiului otoman s-a făcut prin înglobarea unor regiuni cu tradiții și instituții locale străvechi, în parte conservate sau chiar legiferate. În mai toate regiunile, dar cu deosebire în sud-estul Europei, se observă persistența elementelor de drept popular. Firește, aceste elemente ale unor autonomii locale nu pot fi comparate cu autonomia de stat, în care existau toate instituțiile de organizare proprie, anterioare dominației otomane atât în domeniul administrativ, fiscal, militar etc., cât și cele culturale sau religioase. Funcțiile statului nu numai că există, dar rămân active în cadrul relațiilor cu Imperiul otoman. Astfel, Țările Române își pot exercita obligațiile militare față de Poartă în cadrul unei alianțe inegale, dar forțele militare păstrează un rol însemnat pe plan intern. La fel, se pot administra singure și-și pot îndeplini obligațiile economice, deosebit de împovărătoare față de turci. Au un rol activ în relațiile internaționale, firește, mai ales în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, în interesul Porții ca informatori, dar pentru aceasta își păstrează organe proprii (agenți, curieri, o poștă foarte rapidă etc). În fine, deosebit de activă este funcția culturală a statului, de care a beneficiat în fapt întreg Orientul ortodox.

Comparație între cele trei Țări Române. Cele trei Țări Române, Țara Românească, Moldova și Transilvania, au față de Imperiul otoman un regim similar, deși nu absolut identic. În mod evident, între ele există unele deosebiri care se reflectă nu numai în plata haraciului (quantum care nu crește în aceeași proporție), dar și în amănunte legate

de ceremonialul de investitură, titulatură etc. Această situație oarecum diferențiată ținea de vechimea stabilirii raporturilor româno-otomane, de situația internațională de la hotarele fiecărei țări în parte, de o rezistență internă sau mai bine zis de disensiunile interne etc. Poziția politică și geografică a țării respective a contribuit esențial la aceasta. În legătura cu problema: de ce n-au cucerit turcii Țările Române, istoricii au căutat să dea răspunsuri diferite. P. P. Panaitescu, într-un articol din 1941, reluat mai târziu într-o culegere, a scos în evidență problema drumului principal al expansiunii otomane în Europa. Cum Țările Române nu se aflau pe drumurile principale ale oștilor, turcii au preferat să le lase în situația cunoscută din secolul al XV-lea. Am căutat să dau un răspuns acestei întrebări, deoarece argumentele cunoscutului istoric nu mai conving astăzi pe nimeni. Rezistența hotărâtă a Țărilor Române în momentele când aceste intenții erau aproape de a se împlini a fost unul din motive, însă unul permanent a fost situația internațională. În expansiunea lor din secolul al XVI-lea, turcii, angajați în lupta cu Ungaria, apoi cu imperialii, au căutat să aibă neutră Polonia. Atunci când au încercat să lupte pe toate cele trei fronturi strategice sau când ele nu aveau o pace stabilizată, adică în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, turcii vor fi aproape ireversibil înfrânți în Europa. Acest lucru a stat la baza autonomiei statelor tributare, a păstrării lor ca atare la marginile imperiului. Țara Românească era din acest punct de vedere cea mai expusă schimbării și de fapt aici s-au și materializat cele mai evidente intenții turcești de a o transforma într-un beglerbegat (*beylerbeylik*).

Într-adevăr, după căderea Ungariei, Țara Românească nu mai era de fapt o țară de margine: ea nu se mărginea cu un teritoriu *dar ül harb*, vecinul de la nord era principatul autonom al Transilvaniei, aflat între 1526/1541 și 1690 într-o situație identică din punct de vedere juridic. Turcii n-au stăruit prea mult în intenția lor, spulberată de acțiunea dârză a lui Mihai Viteazul. Ei își dădeau seama că o frontieră militară pe Dunăre era preferabilă uneia pe Carpați, că Țările Române oricum erau considerate ca o unitate și opoziția statelor mari la ocuparea lor ar fi fost evidentă. Aceeași teamă persistă în Moldova

după cucerirea Cameniței. Un raport francez vorbind de intenția turcilor de a interveni în Raguza, pentru a o sili să plătească sumele pe care le pretindeau, recunoaște faptul că Veneția s-ar fi opus. Iată de ce menajarea principilor din Țările Române era legată de politica Porții la frontierele respective. Este motivul pentru care au păstrat pentru principele Transilvaniei titulatura de rege și o serie de atenții protocolare. Au mărit haraciul Transilvaniei, deși evident mai puțin decât au făcut-o pentru Țara Românească. Haraciul Moldovei a fost totdeauna mai mic și, în ciuda creșterilor ulterioare, foarte mari, el n-a depășit niciodată o treime din cel al Țării Românești. În fața acestei realități, domnii Țării Românești se vor strădui ca, în ceea ce privește rangul, vizibil în ceremonial, să nu fie mai prejos decât domnul Moldovei și au căutat de mai multe ori să obțină *ahidname*-le așa cum le avea și domnul Moldovei. Aceasta se vede de altfel și la cronicarii munteni. Radu Popescu menționează că turcii i se adresau voievodului Transilvaniei cu titlul „kral”, rege, deși în realitate el este domn, principe, așa cum sunt și domnul muntean și cel moldovean. Firește, nu este vorba numai de titlu. Principele Transilvaniei primește un *ahidname* prin beratul de confirmare în domnie. Unele berate vorbesc clar de privilegiile solilor și capuchehăilor transilvane, locuință, cheltuieli de întreținere și rang (*konak, tayın* și *kaftan*).

PARTEA a II-a
INSTITUȚIA CAPUCHEHĂILOR

CAPITOLUL III

EVOLUȚIA INSTITUȚIEI

1. ORIGINEA TERMENULUI ȘI SEMNIFICAȚIA LUI

Cuvântul *capuchehaia*¹ provine din turcescul „*Kapu-Kehaya*”, cuvânt compus din tc. *Kapu* (poartă) și *Kâhya* (pr. *K'ahya* – intendent). Cuvântul *Kapu* este de origine turcă și înseamnă poartă și curtea sau palatul suveranului². Cuvântul *Kâhya* (pers.-*K'ahya*, rom. *chehaia*) este pronunțarea turcă a persanului *Kethoda*, (pl. *Kethuda*, *Kedudae*) cu semnificația de stăpân al casei, senior, soț (în pers. *Ked-* „casă” și *hoda*, *huda* „stăpân, domn”)³. El apare cu acest înțeles și în ceagatai și era folosit ca atare și în turca anatoliană în timpul selgiuchizilor.

---

¹ În cuprinsul acestei lucrări folosim cuvântul „*capuchehaia*” ca un cuvânt românesc (de origine turcă), adoptând forma *capuchehaie*, articulat *capuchehaia*, pl. *capuchehăi*.

² Pentru transcrierea numelor turcești am utilizat ortografia turcă actuală cu pronunțarea figurativă, dacă e cazul, în paranteze. Textele turcești reproduse fragmentar sunt transcrise respectând, în general, ortografia actuală; pentru cuvinte mai vechi de origine arabă folosim ortografia adoptată de *Islam Ansiklopedisi*.

³ *Kapu* este termenul care desemnează curtea suveranilor din Asia Centrală și are probabil o origine extrem orientală (voce *Kapu* în I.A.). În osmană are sinonim arabul „*bab*” și persanul „*dar*”, amândouă folosite și în turcă, mai ales în cuvintele compuse („*epitheta ornantia*” *bab-ı hümayun*, *bab-ı saadet*, *dar aliyye*, *dar ül-hilafe*, *dar-ı saadet*. Deși sinonime, *bab-ı saadet* era a treia poartă a serayului, *dar-ı saadet* a sfârșit prin a însemna unul din numele Istanbulului, A. Caferoğlu, *Osmanlı İmparatorluğu onomastığında „Epitheta ornantia”*. *Karakteristik cizgileri*, în „*Türkiyat Mecmuası*”, t. XV, 1964, p. 25–36). Palatul, reședința sultanului, *seray hümayun*, are trei porți: *bab-ı hümayun*, *orta kapu*, prin care se intra la Divan, și *bab-ı saadet*, poarta fericirii, care duce la apartamentele sultanului, numită și *arz kapusu* (poarta petițiilor). Alte cuvinte compuse în care intră cuvântul *Kapu*: *kapu ağa* (un fel de mareșal al curții); *Kapu oğlan* (servitorii dragomanului Porții, el însuși numit și

Unii cercetători au considerat instituția „kapukehaya” ca fiind analoagă cu termenul bizantin „ἐκ προσώπου”, iar acela mai vechi de „μέγας διερμηνευτής” cu cea de *mihmendar* din Persia medievală, intermediar între străini și autoritatea locală⁴.

1.1. Semnificația termenului „kapukehaya”. Termenul „kapukehaya” avea, în Imperiul otoman, înțelesuri diverse și chiar în cadrul unei singure semnificații, nuanțe și sensuri⁵. Termenul *kapukehaya* este folosit în două sensuri principale: 1 – intendent sau agent al unui guvernator de provincie, al unui principe vasal sau al unei comunități nemusulmane pe lângă Poartă, sens care mai apoi s-a lărgit și care este cel de care ne vom ocupa în cursul acestei lucrări; 2 – *kapu kâhayalar* sau *kapu kethudalari* era și una din cele 10 companii speciale ale corpului ienicerilor, în frunte cu un *baş kapukâhya*⁶.

Ne vom ocupa, cum este firesc, numai de prima accepțiune. Dacă originea denumirii este, în general, cunoscută, nu este la fel de bine cunoscută originea instituției. *Kapukehaya*, cu sens de agent al guvernatorului de provincie pe lângă curtea sultanului, este o consecință a formării statului otoman, a trecerii lui de la Statul Gaziilor din secolul al XIV-lea, la acel stat puternic centralizat și

---

Kapu tercümeni sau *divan tercümeni*); *Kapu yazıcı* (scriitor al Porții, un fel de secretar civil în regimentul de ieniceri) etc. *Kapu*, ca termen general pentru Poarta otomană, „curtea” sultanului, reședința sultanului, ajunge să însemne locul reședinței marelui vizir, *bab-ı Ali*, Sublima Poartă, de la anul 1654, când sultanul Mehmed al IV-lea a fixat ca sediu al marelui vizir, Derviş Pașa, clădirea situată nu departe de Seray, care și astăzi este clădirea Arhivelor Statului. Pentru *Kapu* vezi vocea în E.I. (F. Babinger) și în I.A.; Radloff, *Versuch*, vol. II/1, p. 415.

⁴ A. Mordtman, *Bulles de Varègues*, în „Archives de l'Orient Latin”, t. I, 1881, p. 699.

⁵ Cuvântul *Kâhya* (rom. Chehaie) are în general sensul de „intendent”, „agent” și, în combinație cu diverse cuvinte, exprimă noțiuni sau instituții speciale: *chehaia bei* (Kâhya bey), cunoscut și cronicarilor noștri, locotenentul marelui vizir (ministrul de Interne), *Kâhya katibi*; *Seray Kethüdası*, intendentul palatului; *hazinei kethüdası* – trezorier primul secretar al lui Kâhya bey; *Keil Kâhyası*, numit uneori și *Kehaiya bey*, era locotenentul agăi ienicerilor; *tersane kethüdası*, intendentul arsenalului marinei; *Şehir Kethüdası*, primar, primul magistrat al orașului etc.

⁶ I. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti teşkilâtında Kapukulu Ocakları*, Ankara, 1943, p. 209; Mouradgea D'Ohsson, *Tableau général de l'Empire Othoman*, Paris, 1824, vol. 7, p. 324.

ierarhizat din a doua jumătate a secolului următor, proces desăvârșit în secolul al XVI-lea. Sub raport documentar, în acest din urmă secol apare și cuvântul „kapukethüdası” sau „kapu kâhyası”, cu semnificația de care ne ocupăm.

Deși este firesc a pune problema existenței acestei instituții și în statul selgiukid, este la fel de normal a o considera o creație otomană, izvorâtă din necesitățile amintite.

În acest sens întâlnim termenul de *kapukethüdası* sau *kapu kâhyası* pentru:

- agenții domnilor Moldovei și Țării Românești;
- agenții, rezidenții, oratorii principelui Transilvaniei (*kapitihe*)⁷
- capuchehaia hanului Crimeii
- capuchehăi la Constantinopol aveau și beyul Tunisului⁸, pașă, și mai apoi khedivul Egiptului⁹

– titlul de capuchehaia este dat în corespondența oficială și rezidenților și internunțiilor Imperiului habsburgic, apărând sub forma „nemçe çasari kapukethüdası”¹⁰ și „nemçe kapukethüdası”¹¹, în documente din secolele XVII și XVIII. Într-un document din 28 ianuarie–6 februarie 1771 (*şevval evasıt 1184H.*), Thugut este identificat drept capuchehaia „devletului austriac”¹². La 1720 (*1133 H.*) într-un document turc este vorba de „Moskof Kapu Kethüdası”¹³, ambasador sau rezident rus la Constantinopol.

---

⁷ Într-un document din 29 decembrie 1678 (*1089 zilkade 15*) sunt menționate cele trei capuchehăi ale Transilvaniei, Nalacy Ștefan, Andrei Sekhealnie și Mihail Besseiney. Arhivele Statului București, *Documente turcești*, XXVIII-2, 296, 297; M. Guboglu, *Catalogul documentelor*, vol. II, p. 513.

⁸ R. Mantran, *Inventaire des documents d'archives turques du Dar el-bey (Tunis)*, Paris, 1961, p. XXVI 59.

⁹ Jean Deny, *Sommaire des archives turques du Caire*, Paris, 1930.

¹⁰ Arhivele Statului-București, *Documente turcești*, XXIII-2141.

¹¹ Biblioteca Institutului Teologic, Sibiu, mss. Türkische Manuskript, II, fo. 26; M. Guboglu, *Catalogul documentelor*, vol. II, p. 54.

¹² Arhivele Statului-București, *Documente turcești*, XXXI-2, 381. Vezi și termenul turc în original din ian. 1733, Hurmuzaki, *Documente*, vol. IV, p. 367. Un firman din ian. 1733, în original, publicat în Hurmuzaki, *Documente*, vol. VI, p. 357 vorbește de „Roma imperatorluğanun...Kapükethudesi de Dirling”.

¹³ I. H. Uzunçarşılı, *Kapukulu ocakları*, p. 417.

– Capuchehăi erau trimișii beylerbeylor sau al sangeacbeylor pe lângă marele vizir¹⁴

– Capuchehăi erau și trimișii domnului Moldovei pe lângă pașii de la Hotin, Bender sau pe lângă hanul Crimeii și pe lângă *yalı ağası* din Bugeac, precum și trimișii domnilor Țării Românești, uneori pe lângă aceștia și permanent pe lângă căpeteniile otomane de la Dunăre, Silistra, Brăila, Rusciuc, Giurgiu, Nicopole, Turnu, Vidin, Calafat etc., uneori pe lângă seraschierul de la Babadag¹⁵.

În fine, capuchehăi erau numiți uneori și trimișii cu chestiuni speciale ai pașilor de la Dunăre¹⁶, iar lista ar putea fi prelungită cu alte situații. Patriarhul din Constantinopol avea de asemenea o capuchehaie¹⁷.

Evident că nu putem să tragem concluzii în legătură cu rangul acestor trimiși, urmărind doar denumirea lor așa cum apare ea în actele turcești, în situația în care printr-un termen putem să cuprindem situații foarte diferite atât în ceea ce privește calitatea celui ce trimite sau acreditează, cât și a autorității pe lângă care se face acreditarea.

După cum vom vedea din analiza evoluției acestei instituții, prin cuvântul „kapukehaya” încep să fie desemnați toți miniștrii, rezidenți acreditați la Constantinopol. Cu timpul, se face o diferență între ambadori (*elçi*) și miniștri rezidenți sau însărcinați cu afaceri, care sunt cuprinși în termenul general de „kapukehaya”. Abia spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, în Imperiul otoman începe să se introducă o terminologie care să corespundă gradului și rangului trimișilor diplomatici din celelalte țări.

1.2. Numele sub care e cunoscută capuchehaia Țării Românești.

Țara Românească și Moldova au adoptat termenul turcesc pentru a desemna agenții trimiși la Constantinopol. În documentele românești, instituția apare sub diferite variante fonetice: „capichehaie, capicheaia,

---

¹⁴ Într-un document din 13 septembrie 1716 (26 ramazan 1128 H.) se menționează o capuchehaie a beilerbeylor de Maraș, M. Guboglu, *Catalogul documentelor*, vol. II, p. 222.

¹⁵ V. capitolul *Capuchehăile de serhat*.

¹⁶ O capuchehaie a muhafăzului de Vidin, la 8 noiembrie 1818, este trimisă la boierii caimacamii ai Țării Românești.

¹⁷ A. Ubicini, *Lettre sur la Turquie ou Tableau Statistique de l'Empire Ottoman*, vol. II, Paris, 1854, p. 45.

capuchihaia etc.”¹⁸, uneori, simplu „chehaia” sau, și mai rar, este reprodus termenul turc *Kapukethüdası*. Capuchehaia Transilvaniei se numea în terminologia locală *Kapiha*¹⁹.

În cercurile diplomatice străine de la Constantinopol și în corespondența ambasadurilor străine, capuchehăile Țărilor Românești sunt numite de obicei „agenți” (în germană „Agent”, în franceză „agent”), și mai rar sunt numite „oratori”, „rezidenți” sau „ambasadori”. În unele cazuri se reproduce termenul turcesc *Kehaya*, *Kapukehaya*.

În secolul al XIX-lea, Regulamentul organic menține termenul capuchehaia alături de acela de „agheantul țării”, care se folosește tot mai curent și în presă. După 1859, în mod oficial se renunță la termenul de capuchehaia și se introduce ca titulatură oficială expresiile de „Agenția diplomatică” și „agent diplomatic”. Turcii sfârșesc prin a recunoaște această titulatură²⁰.

2. ÎNCEPUTUL RELAȚIILOR DIPLOMATICE CU IMPERIUL OTOMAN; STABILIREA CAPUCHEHAILĂCULUI ȚĂRILOR ROMÂNE ȘI EXERCITAREA DREPTULUI DE AMBASADĂ

Dreptul de ambasadă (dreptul de solie, dreptul de legatie sau de reprezentare diplomatică) este un atribut esențial al suveranității statelor, al funcției lor externe.

---

¹⁸ În izvoarele grecești, termenul apare sub forma καπικεχαγιά și καπικεχαγιάδες sau καπικεχαγιάδες (*Cronica Ghiculeștilor*, ed. A. Cioran Camariano, p.71, 69, 183 etc). În unele texte românești, se fac rareori confuzii între Kehaia și Kapukehaia. Astfel Dionisie Eclesiarhul, relatând asasinarea lui Nicolae Mavrogheni, vorbește de viclesugul vizirului care a pus pe capichehaia lui de au pus pecetea împărătească (pe firmanul de condamnare), vezi *Tezaur*, II p. 181, sau Dionisie Eclesiarhul, *Hronograf, 1764-1815*, ed. D. Bălan și N. Stoicescu, București, 1987 (colecția „Cronicle medievale ale României”, X), p. 56; Dionisie Fotino (trad. Sion, t. II, p. 180–181), mai bine informat, știe însă de faimosul „Valide Kethüdası”, ceea ce este altceva.

¹⁹ Pentru variante și diferite msse, cf. *indicele* din edițiile critice la Radu Popescu.

²⁰ Regulamentul organic, ed.1847, la p. 29. În art. 65 se menționează „legile tuturor dregătorilor și slujbașilor precum și a capuchehaelor Țarigradului”, iar la p. 108 se menționa „Agentul sau însărcinatul cu treburile Țării pe lângă Poartă”. După 1878 România va crea o legatie la Constantinopol și va schimba cu Imperiul otoman până în 1916 și cu Republica Turcă din 1925 până în 1939 miniștri plenipotențieri, iar, după o scurtă întrerupere (1940-1946), misiunile diplomatice vor fi ridicate la rang de ambasadă.

Întreținând încă din momentul apariției lor ca state independente relații diplomatice cu diferite alte țări suverane, trimițând și primind solii, caracteristică pentru țările noastre a fost continuitatea, în forme și condiții, firește, diferite. Vorbind de dreptul de ambasadă, ne referim nu la modul cum este conceput astăzi de dreptul internațional modern²¹, ci în funcție de relațiile ceva mai complexe existente la sfârșitul evului mediu sau în primele faze ale istoriei moderne. La aceasta se adaugă realitatea și mai complexă a raporturilor cu Imperiul otoman și a concepției și practicilor acestui stat față de dreptul de ambasadă. În condițiile suveranității otomane puteau avea Țările Române un drept de ambasadă? Răspunsul conține date destul de contradictorii. Odată cu adâncirea vasalității și a dependenței față de turci, țările noastre își pierd prerogativele și dreptul de solie? Hugo Grotius în *De jure belli ac pacis*, consacrand un întreg capitol dreptului de ambasadă (Cartea II-a, cap. XVIII), afirmă:

„Așadar, cum într-o alianță inegală, cel inferior nu încetează de a fi independent, el va avea dreptul de ambasadă; chiar și cei care sunt supuși numai într-o anumită măsură au acest drept pentru acea parte în privința căroră au rămas neatârnați. Regii care au fost însă biruți într-un război solemn și li s-a răpit domnia, au pierdut împreună cu celelalte prerogative ale acesteia și dreptul de a trimite solii.”²²

Erau țările noastre supuse numai într-o „anumită măsură” și atunci și-au menținut în întregime dreptul de ambasadă sau s-au găsit ele în situația de a-și fi pierdut de tot independența și, odată cu ea, și dreptul de solie? În această situație este capuchehaia, solul sau agentul rezident al domnilor români la Constantinopol, investit cu drepturile de solie, sau poate fi privit ca și cei din situația descrisă de H. Grotius?

Trebuie să spunem însă, de la început, că oricare ar fi privilegiile presupuse de acest drept al ginților, ele îi privesc numai pe solii pe care și-i trimit, unul altuia, titularii suveranității; ceilalți soli, care pot fi deputați provinciali, municipali sau ceva asemănător, nu sunt

---

²¹ Mircea Malița, *Independența României și exercitarea dreptului de legatie*, în „Anale de istorie”, t. 13, 1967, nr. 5, p. 78–79; idem, *Prefața la vol. Reprezentanțele diplomatice ale României*, București, 1967.

²² Hugo Grotius, *Despre dreptul războiului și al păcii*, București, 1968, p. 456.

guvernați de dreptul ginților, care își găsește aplicare între popoare diferite și din dreptul civil²³.

Știm că agenții (capuchehăile) domnilor Țărilor Române la Constantinopol se disting de departe de cvasi-omonimele capuchehăi ale beglerbeilor și sangeacbeilor, chiar dacă în ierarhia și în protocolul imperial rangul acestora este superior celui al domnilor români²⁴. Pe de altă parte, deși porunci și dispoziții exprese opresc trimiterea soliilor la alte puteri, o vie activitate diplomatică proprie a existat în secolul al XVII-lea, când domnii români au trimis solii și au tratat cu puterile străine. Chiar și domnii fanarioți (am putea spune „mai ales” aceștia) au întreținut agenți personali, trimiși cu scrisori particulare, de recomandare, către guvernele de la Viena, din Varșovia și din alte părți. Desigur, se poate obiecta caracterul neoficial și nerecunoscut al acestor soli sau agenți, însă, oricum, caracterul „oficios” al acestora este neîndoielnic și în multe situații trimiterile au fost făcute cu acordul tacit al turcilor.

Un răspuns comportă însă o analiză istorică și una comparativă. Am arătat în capitolele precedente caracterul divers la origine al suzeranității turce în Țările Române, ca entități separate, intrând în raporturi cu turcii la date și în condiții deosebite. S-a reflectat acest lucru și în dreptul de ambasadă? Se citează de obicei scrisoarea din 1531 a sultanului Suleyman Magnificul adresată regelui Poloniei, în care contestă Moldovei, Țării Românești și, în parte, Transilvaniei dreptul de a trimite și de a primi ambasadori. „El <domnul Moldovei> și domnul Țării Românești sunt tributarii și sclavii mei, noi am dat deci ordine severe ca ei să nu îndrăznească în viitor să trimită ambasadori la unii. De asemenea, niciun ambasador nu trebuie să meargă la ei; dacă cineva are vreo afacere cu ei, acela trebuie să se adreseze puternicei noastre Porți.”²⁵

---

²³ *Ibidem*.

²⁴ Despre diferențele dintre capuchehăile guvernatorilor turci de provincie (ca Hidir Pașa) și cei ai Țărilor Române, vezi raportul olandez datat 2 noiembrie 1767 la N. Iorga, *Documente Callimachi*, vol. I, p. 30.

²⁵ Hurmuzachi, *Documente*, vol. II/supl. II, p. 25.

Scrisoarea sultanului, dată într-un moment când situația externă îl irita, conține inexactități. După cum s-a mai arătat, în raport cu situația de drept și de fapt, Moldova, Țara Românească și Transilvania nu sunt țări având același titlu cu Bosnia și Semendria (Serbia), iar între cele trei țări existau, la acea dată, unele deosebiri de statut, pe care, în raport cu exercitarea dreptului de ambasadă, sultanul ține să le asimileze unei singure situații, de altfel necorespunzătoare realității.

Aveau domnii români drept de a trimite soli la Poartă? Erau trimișii la Constantinopol considerați soli bucurându-se de dreptul ambasadorilor? Se citează uneori o scrisoare către brașoveni a lui Laiotă Basarab, care protestează împotriva opririi solului său, și dându-i ca exemplu pe turci, „care, deși sunt turci, nu sunt creștini și nu opresc solii lui Ștefan Vodă”²⁶. De ce dădea voievodul muntean ca exemplu pe solii moldoveni și nu pe cei munteni? Se referă el exclusiv la situația sa, când nu putea trimite niciun fel de sol la Constantinopol, sau la o situație generală a Țării Românești? Înclinăm spre prima presupunere. În orice caz, acest document arată că se duceau soli regulate ale lui Ștefan cel Mare la Poartă.

Mai târziu, în secolul al XVI-lea și al XVII-lea, cele trei Țări Române au toate capuchehăi la Constantinopol. Cele ale Transilvaniei se bucură de un tratament analog ambasadorilor. Principele Transilvaniei poate trimite și ambasadori extraordinari, iar acestora li se rezerva tratamentul aplicat celorlalți ambasadori străini. Trimișii extraordinari ai Moldovei și Țării Românești nu se bucură, în genere, de acest tratament (întreținere, plata transportului pentru ei și suita lor, etc.). Este un indiciu de tratament inferior aplicat acestor agenți, deși unele documente de la începutul secolului al XVII-lea indică faptul că și capuchehăile Moldovei și Țării Românești s-ar fi bucurat de plata întreținerii pentru ei și suita lor. Dreptul islamic nu poate oferi decât indicații foarte vagi în privința dreptului de ambasadă. Prevederea Coranului, potrivit căreia „în orice caz solul trebuie respectat”, avea o aplicabilitate relativă, iar Țările Române erau lăsate într-o situație

---

²⁶ I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec. XV și XVI*, București, 1905, p. 203; I. D. Condurachi, *Soli și agenți ai Domnilor Moldovei la Poartă în sec. XVII*, București, 1920; A. H. Golimas, *Despre capuchehăile Moldovei*, Iași, 1943

ambiguă și intermediară, acea categorie specială de țări care se bucurau de regimul țărilor *dar al ahd*, dar nu li se mai reînnoia ahd-name-ul. Dreptul de ambasadă este strâns legat de suveranitatea statului și, cum autonomia Țărilor Române a fost în mod treptat limitată, această limitare a atins și atribute ale unui stat a cărui suveranitate în cadrul Imperiului otoman era limitată, dar totuși recunoscută. Și această „măsură” s-a referit și la dreptul de ambasadă. În orice caz, D. Cantemir își dădea seama de faptul că ceea ce deosebește statutul Raguzei de cel al Țărilor Române era tocmai acest drept.

Ceea ce s-a pierdut de drept s-a menținut însă „de facto”, prin activitatea diplomatică proprie, desfășurată de domnii români, activitate de care turcii aveau nevoie și mai ales de via și multilaterală activitate a capuchehăilor. Acest parcurs plin de contradicții a dus, printr-o luptă continuă și consecventă și prin combinarea unor conjuncturi favorabile, la recucerirea acestui atribut al suveranității statului, consfințit prin tratatul de la Küçük Kaynarca. Ceea ce nu a fost de ajuns și lupta a continuat pentru menținerea și lărgirea acestui drept, obținut cu destule greutate, la capătul unor stăruințe care constituie o parte doar din întreaga luptă pentru menținerea autonomiei și lărgirea atributelor suveranității statului în condițiile suveranității otomane.

2.1. Ambasade și ambasadori în Imperiul otoman. Contactele prin mijlocirea ambasadelor și soliilor cu puterile străine datează, cum e firesc, din primele faze ale constituirii statului otoman. Stabilirea unor ambasade străine permanente la Constantinopol datează însă dintr-o epocă mai târzie: sfârșitul secolului al XV-lea (bailul venețian) și, mai ales, prima jumătate a secolului al XVI-lea. De altfel, și în Europa, ambasadele permanente sau fixe apar cam în aceeași perioadă. H. Grotius încă le consideră foarte puțin necesare și crede că e deplin îndreptățită refuzarea lor²⁷. Apărute în procesul unui contact mai viu cu instituțiile europene, din necesități care le dictează stabilirea, aceste solii sau ambasade cu caracter fix, permanent, la Constantinopol se înmulțesc în tot cursul secolelor al XVI-lea și al XVII-lea. Dar acest gen modern de contact diplomatic are loc nu pe baza unui schimb normal, reciproc de ambasadori permanenți, ci pe baza unui sistem

---

²⁷ Hugo Grotius, *op. cit.*, p. 456.

unilateral. Acordând un drept de legație pasiv, adică primind ambasadorul suveranului străin acreditat pe lângă Sultan, sultanul nu-și trimite la rândul lui ambasadorul său pe lângă respectivul suveran²⁸.

Acest caracter unilateral, care se vedește și în sistemul turco-islamic de încheiere a tratatelor internaționale, nu se va modifica decât în secolul al XIX-lea, pe baza unor îndelungate experiențe și evoluții. Până atunci, turcii vor trimite ambasadori cu misiuni speciale, care au mai mult un rol protocolar, incapabili de a se informa în mod serios; cu rare excepții, se pare că nici nu fac vreun efort deosebit pentru aceasta²⁹. Rapoartele, *Sefaret-name*, sunt în mare măsură lucrări literare destul de detașate de realități³⁰.

În aceste condiții, și terminologia privind soliile parcurge o evoluție destul de lentă. Termenul general prin care este desemnat un sol sau ambasador este cuvântul de origine turcă *elçi* (de la *äl-çi*)³¹, atestat la mai multe popoare turcice. Dar în același timp turcii folosesc și cuvinte vagi, care nu reflectă întotdeauna dacă s-a acordat sau nu dreptul de solie: *adam* (=om, subînțeles *om trimis/gönderimiş adam*); *resul*=emisar, este, spre deosebire de simpli trimiși, *ulak* (curier) sau *kasit murahas*, un trimis special. Mai târziu, turcii au căutat să găsească un corespondent pentru gradele și rangurile diferiților ambasadori: *büyük elçi* (sau *elçi kebir*) pentru ambasador; *küçük elçi* = rezident, internunțiu, deseori numit și *Kapu Kehaya*, *orta elçi* pentru ministru plenipotențiar, *elçi vekili*, echivalat cu însărcinat cu afaceri (de asemenea numit uneori *Kapu Kehaya*) etc.³²

---

²⁸ B. Spuler, *Europäische Diplomaten in Konstantinopel bis zum Frieden von Belgrad (1739)*, în „Jahrbücher für Geschichte Osteuropas”, t. I, 1936; I.C. Hurewitz, *Ottoman Diplomacy and the European State System*, în „Middle Eastern Journal”, 1961, p. 141–52, articol reprodus și în „Belleken”, t. XXV, 1961, p. 456–66; idem, *The Europeanization of Ottoman Diplomacy: the Conversion from Unilateralism to Reciprocity, 1835–1870*, în *Trudi 25-go mejd. Kongress vostokovedov*, Moskva, 1960, vol. II, p. 454–460.

²⁹ E. Z. Karal, în „Cahiers d'Histoire Mondiale”, 1960.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Radloff, *Versuch*, vol. II, p.828, termen atestat la tătari, cumani și în uigură cu sensul de conducător.

³² Pentru grade diplomatice, v. I.C. Hurewitz, *Ottoman Diplomacy*, și B. Lewis, *art. cit.* în E.I.², p. 711.

Conform art. I al Regulamentului de la 19 martie 1815, fixat de Congresul de la Viena, și prin regulamentul de la Aix la Chapelle, cele trei clase de ambasadori sunt fixați astfel: *buyük elçi* = *sefir-i kebir* (ambasador), *sefir* sau *elçi* (ministru plenipotențiar) și *maslahat güzâr* (chargé d'affaires, însărcinat cu afaceri).

În afara bailului venețian³³, primii ambasadori străini își stabilesc un sediu permanent pe timpul sultanului Süleyman Kanunî (Magnificul). Se menționează primirea a doi ambasadori imperiali la 1530, dintre care unul va rămâne în permanență. Ei sunt întâmpinați de 50 de ceauși și conduși la *Elçi han*³⁴ (casa ambasadorilor), care mai există și astăzi în cartierul Çemberlitaş și a fost, până la mijlocul secolului al XVII-lea, sediul celor mai multe din ambasadele europene³⁵. În secolul al XVII-lea își stabilesc la Istanbul sediul permanent ambasadorul francez (care multă vreme se va bucura de un ascendent față de ceilalți), cel olandez și cel britanic. Turcii trimit primele ambasade permanente în timpul lui Selim al III-lea, inițiativă care pentru moment a eșuat și n-a fost reluată decât după 1830.

2.2. Stabilirea la Constantinopol a primelor capuchehăi ale Moldovei și Țării Românești. Mărturii precise în legătură cu epoca sau împrejurarea în care s-au stabilit primele reprezentanțe permanente ale Țării Românești la Constantinopol ne lipsesc. În ceea ce privește Moldova, tradiția istorică, consemnată atât de izvoarele interne (în

---

³³ Originea lui este puțin diferită de a altor ambasadori. După cucerirea Constantinopolului de turci, podestat-ul venețian stabilit la Constantinopol, părăsind acest titlu, îl ia pe acela de *bayl* (*bailo*, *balio*) sau șef, protector și judecător suprem al negustorilor venețieni, stabiliți în capitala și în diferite părți ale imperiului grec. Acest titlu l-au luat apoi și ambasadorii venețieni la Poartă, până la sfârșitul acestei republici. De aici, titlul de bail a trecut în turcă, drept sinonim pentru cel de consul. (Al. de Miltitz, *Manuel des Consuls*, vol. II, partea I, London, 1838, p. 25). În protocolul otoman, ambasadorii Veneției, Raguzei, Transilvaniei, Moldovei și Țării Românești luau parte, în această ordine, la ceremonii de felicitări sau de prezentare de daruri în secolul al XVI-lea.

³⁴ Termenul *Elçi*, în *Islam Ansiklopedisi*, vol. IV, p. 23.

³⁵ J. von Hammer, *Histoire de l'Empire Ottoman*, vol. X, și R. Mantran, *Istanbul dans la seconde moitié du XVIIe siècle. Essai d'histoire institutionnelle, économique et sociale*, Paris, 1962.

special cronică lui Neculce)³⁶, cât și de unele izvoare externe (Gerlach)³⁷ fixează această dată la începutul secolului al XVI-lea (în timpul urmașului lui Ștefan cel Mare, Bogdan, și al sultanilor Bayazid II sau Selim I). Tot din acest timp (cca. 1517) poate data și Bogdan Sarayul, menționat documentar în acest secol de mai multe ori.

S-a reținut că primele capuchehăi au fost ostatici, fiii sau rudele apropiate ale domnului, pe care acesta era obligat să-i lase sau să-i trimită în capitala imperiului (la Adrianopol, mai apoi la Constantinopol) drept garanție a fidelității lui³⁸.

Este adevărat că, de multe ori, se atestă la Poartă printre capuchehăi fiii, frații sau părinții domnului. Chiar și în secolul al XIX-lea, cei doi domni de după 1821, Grigore Ghica și Ioniță Sandu Sturza, și-au trimis cei doi fii la Constantinopol, deținând acolo funcția de „Baş Kapukehaya”, și se pare că aceasta s-a făcut la dorința turcilor.

Totuși, sunt motive care ne îndeamnă să considerăm că instituția capuchehailâcului nu provine din obiceiul ținerii de ostatici (de multe ori, aceștia erau copiii minori ai Domnului). Instituția apare, pe de o parte, în legătură cu evoluția raporturilor Țărilor Române cu Poarta otomană și, pe de altă parte, se dezvoltă în condițiile generale în care în capitala sultanilor își fac apariția primii ambasadori cu misiune fixă, permanentă. Acest fapt are o importanță esențială pentru întreaga evoluție a instituției. Fără această dezvoltare paralelă, capuchehailâcul Țărilor Române n-ar fi putut depăși condiția sa limitată la interesele mărunte și provinciale, precum numirile de domn, reînnoirea domniei, executarea obligațiilor și poruncilor Porții. Dimpotrivă, aceste capuchehăi intră încă de la început în relații cu ambasadele străine, mijlocesc între turci și alte puteri, sunt considerați agenți cu însărcinări diplomatice și, chiar dacă nu fac în mod oficial parte din corpul diplomatic acreditat la Constantinopol, rapoartele ambasadurilor străine îi menționează adesea între ceilalți reprezentanți ai puterilor străine. Acest lucru este legat de mai multe împrejurări. Este bine

---

³⁶ I. Neculce, *Letopiseșul Țării Moldovei*, București, 1955, p. 109; Grigore Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei*, ed. P. Panaitescu, București, 1955, p. 125.

³⁷ St. Gerlach, *Tagebuch*, Frankfurt a. M., 1674, p. 200.

³⁸ A. H. Golimas, *Capuchehăile Moldovei*, p. 25.

cunoscut rolul țărilor noastre ca regiuni de margine și importanța pe care turcii o dădeau acestei poziții, ca și informațiilor pe care domnii țărilor noastre trebuiau să le furnizeze Porții. Este de înțeles de ce agentul și reprezentantul domnului la Poartă, care era în mare măsură persoana ce transmitea aceste informații, trebuia să fie un personaj ce reprezenta un interes deosebit pentru ambasadorii puterilor străine, care căutau să intre în contact cu el, să-i solicite uneori prietenia sau chiar serviciile, de multe ori remunerate. Agent al unui prinț ce cheltuiește din plin pentru menținerea tronului, el însuși dispune de importante sume de bani și trebuie să aibă relații în toate mediile influente de la Constantinopol.

În istoriografie s-a apreciat uneori că sarcina procurării de informații asupra puterilor vecine, pe care turcii o dăduseră domnilor români, datează de la sfârșitul secolului al XVII-lea, când Imperiul otoman pierde Ungaria de mijloc și Transilvania. Până atunci, guvernatorii provinciilor de margine, în special pașii de la Buda, aveau această sarcină³⁹. În realitate, la această dată nu se poate vorbi, în ce-i privește pe domnii români, decât de o sporire a acestor sarcini impuse de amintitele împrejurări. Faptul că geograficește Țara Românească după căderea Ungariei sub turci și instituirea principatului autonom al Transilvaniei, dar vasal turcilor, nu mai era o țară de margine propriu-zisă nu-i conferă mai puțin această îndatorire de informare, cuprinsă în beratul de numire al domnului încă în secolul al XVI-lea⁴⁰.

Nu trebuie minimalizată importanța informațiilor obținute de la anumiți pași din Ungaria, însă domnii români puteau oferi turcilor unele informații pe care le puteau procura în orice caz mai bine și mai repede, după cum se puteau sluji uneori de intermediari utili. Și firește, chiar geografic vorbind, Moldova rămâne încă în această privință o țară de margine și în secolele al XVI-lea și al XVII-lea.

---

³⁹ I. Sârbu, *Mateiu-Vodă Băsărabăs auswärtige Beziehungen, 1632–1654 (Zur Geschichte des europäischen Orients)*, Leipzig, 1899, p. 175; Const. Giurescu și N. Dobrescu, *Documente și regeste, privitoare la Constantin Brâncoveanu*, București, 1907, p. XIII.

⁴⁰ Vezi de ex. beratul prin care sultanul Suleyman Magnificul îl numește pe Petru cel Tânăr la 20 octombrie 1558 (7 muharrem 866). Biblioteca Academiei Române, fond Doc. turc., Doc. XXIX/1.

Se citează de multe ori fapte de la sfârșitul secolului al XVII-lea sau din secolul al XVIII-lea, care arată rapiditatea cu care domnii români îi informau direct prin curieri sau prin capuchehăile lor pe turci, știrile ajungând la Constantinopol cu mult înainte ca ambasadorii interesați să le afle. Astfel, capuchehaia de la Constantinopol a domnului C. Brâncoveanu știe de încheierea păcii de la Rayswyk (1697) cu mult înaintea ambasadorului francez⁴¹, iar cu un secol mai târziu turcii primesc la Constantinopol știrea morții Ecaterinei a II-a cu cinci zile înainte ca ambasadorul Rusiei să afle faptul⁴². Știrile despre încheierea păcii sau despre desfășurarea tratatelor sunt întotdeauna aflate în timp util de turci⁴³ și de aceea Țările Române sunt numite de ambasadorii străini ferestre ale Imperiului otoman spre Europa⁴⁴.

Perfecționat în secolul al XVIII-lea, în condițiile unei intensificări a activității diplomatice la Constantinopol, și ca urmare a unor cerințe impuse de împrejurări politice și geografice schimbate în Imperiul otoman, serviciul de informator al domnului român nu fusese totuși cu mult mai puțin solicitat în secolul anterior. Astfel, la 1659, știrea despre un insucces al rușilor în fața unor atacuri tătărești este raportată la Poartă mai întâi de capuchehăile Moldovei și Țării Românești, fapt pentru care marele vizir le distinge cu caftane⁴⁵.

Aceste câteva exemple pun în evidență condițiile în care, încă de la începutul stabilirii lor, capuchehăile domnilor români îndeplinesc un rol care îl depășește pe acela al unui simplu reprezentant administrativ al domnului la Poartă, fapt care explică evoluția instituției.

Întăiele mențiuni despre solii români la Poartă sunt din secolul al XV-lea. Logofătul Mihiu, menționat în documentul prin care Petru Aron acceptă plata primului haraci al Moldovei, este menționat⁴⁶

---

⁴¹ Hurmuzaki, *Documente*, vol. I, Supl. I, p. 343.

⁴² Hurmuzaki, *Documente*, vol. XV/I, p. 95.

⁴³ Hurmuzaki, *Documente* vol. II/Supl. I, p. 95; A. Oțetea. *Influența Moldovei și Țării Românești asupra politicii Porții*, în „Revista Arhivelor”, 1960, I, p. 49–56.

⁴⁴ A. Oțetea, *op. cit.*

⁴⁵ Raport venețian către doge la 31 august 1659, Hurmuzaki, *Documente*, vol. V/2, p. 62.

⁴⁶ Pentru logofătul Mihail sau Mihiu (cca. 1400-1470), v. M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. I, Iași, 1931, p. 501–505;

printre primii. Solii moldoveni la Poartă sunt atestați în mod sigur în timpul lui Ștefan cel Mare, iar tradiția istorică consemnează misiunea logofătului Tăutu după Ștefan cel Mare. Dar tradiția istorică mai consemnează, la începutul secolului al XVI-lea, stabilirea rezidenței unei solii permanente sau semipermanente în prima jumătate a secolului al XVI-lea și construirea Bogdan Saray-ului⁴⁷. Cercetările speciale consideră că stabilirea instituției capuchehailor Moldovei la Constantinopol a avut loc după moartea lui Ștefan cel Mare, deși nu se citează o documentare pertinentă⁴⁸. Alții consideră prima capuchehaie moldoveană stabilită la Constantinopol pe Jeronim Laski, în timpul lui Petru Rareș⁴⁹. Prima mențiune a unei capuchehăi muntene o avem din timpul domniei lui Petru cel Tânăr (cca. 1566)⁵⁰. De personalitatea acestei capuchehăi ne vom ocupa într-un capitol special, de aceea nu stăruim aici asupra diferitelor mențiuni consemnate în izvoare, de altfel destul de inegale și neomogene. Ne propunem în acest capitol a înfățișa în linii mari evoluția instituției ca atare.

3. PRINCIPALELE ETAPE DE DEZVOLTARE ALE INSTITUȚIEI CAPUCHEAILĂCULUI ȚĂRII ROMÂNEȘTI LA CONSTANTINOPOL

Evoluția instituției capuchehailăcului românesc la Constantinopol este legată de trei factori principali care-i determină și principalele etape sau linii de dezvoltare:

---

bibliografie la Babinger, *Cel dintâi bir al Moldovei către Sultan*, București, 1936, p. 3–4; P. P. Panaitescu, în „Studii”, 1952, nr. 3, p. 197; A. Golimas, *Despre capuchehăile Moldovei*, p. 16.

⁴⁷ Gerlach, *Tagebuch*; D. Cantemir, *Istoria Imperiului Otoman*, ed. I. Hodosiu, p. 144; M. Costin și Atanasie Comnen Ipsilante în Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIII, p. 150.

⁴⁸ A. H. Golimas, *op. cit.*, p. 17.

⁴⁹ N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. V., p. 53; C. G. Florescu, în vol. *Reprezentanțele diplomatice*, p. 66.

⁵⁰ Primul sol muntean mai însemnat, menționat ca având o îndelungată misiune („mi-am trudit bătrânețile la Poarta domnului marelui împărat”), este Neagul vornicul, în timpul lui Basarab-Țepeluș, pe la 1480 (I. Bogdan, *Documente*, p. 275–276).

1. – evoluția dominației otomane, care cunoaște modificări în tot timpul exercitării sale;

2. – evoluția sarcinilor și obligațiilor Țărilor Române și a funcțiilor și atribuțiilor capuchehăilor;

3. – evoluția raporturilor internaționale ale Imperiului otoman și rolul tot mai mare jucat de Țările Române în politica Porții.

Cum este și firesc, acești factori se află într-o strânsă dependență, iar în ceea ce îi privește pe primii doi, unul nu-i decât corolarul celuilalt.

În raport cu aceste fapte, dacă am încerca o periodizare a instituției, ar trebui să distingem două etape principale, fiecare dintre ele incluzând o serie de faze. Prima etapă o constituie perioada cuprinsă între apariția instituției (mijlocul secolului al XVI-lea) și anul 1774, dată care prezintă o importanță majoră în evoluția instituției: recunoașterea pe plan internațional a capuchehăilor Țărilor Române (consfințită în tratatul de la Küçük Kaynarca) ca având rang de „însărcinați cu afaceri” și bucurându-se de dreptul ginților. Cea de a doua etapă se încheie cu anul 1859, dată care consacră în mod definitiv transformarea fostelor capuchehailăcuri de la Constantinopol ale Moldovei și Țării Românești în agenții diplomatice și a fostelor capuchehăi în agenți diplomatici ai României – mutație de ordin calitativ care face ca situația agentului diplomatic, în cele două decenii care separă Unirea de Independența statului, să fie mai apropiată de situația ulterioară, decât de cea anterioară sus menționatei date.

Aceste fapte care jalonează cele două etape nu pot fi explicate fără o serie de faze succesive, marcate de câteva momente importante în evoluția instituției.

3.1. Perioada cca. 1550–1774. Prima etapă cunoaște o serie de momente legate de evenimente sau dezvoltări care au o însemnătate în evoluția acestei instituții: epoca lui Mihai Viteazul, stabilirea domniilor fanariote, creșterea rolului capuchehăilor, în deceniile al cincilea și al șaselea ale secolului al XVIII-lea, atât în viața politică internă, cât și în lumea diplomatică din capitala Imperiului, începutul luptei pentru o capuchehaie națională. În raport cu aceste momente, distingem mai multe faze.

Prima fază, care se întinde de la mijlocul secolului al XVI-lea (data mențiunii primelor capuchehăi) și până la Mihai Viteazul, este dominată de personalitatea câtorva capuchehăi, printre care îl menționăm pe Iane Banul, capuchehaie a Țării Românești și, se pare, un timp și a Moldovei. Rapoartele ambasadurilor străine îi menționează, chiar dacă nu nominal, în mai multe rânduri, ceea ce arată includerea lor în lumea diplomatică constantinopolitană încă de la începutul apariției.

Domnii români apelează și la serviciile multor agenți străini - Laski, Bartolomeo Brutti, armeanul Bustan. Cu Iane, apare pentru prima dată o capuchehaie cu titlu de boierie de prim rang. Titlul de ban al lui Iane, care pentru el înseamnă o funcție efectivă, ajunge în timpul lui și al urmașului său, probabil Andronic Cantacuzino, să fie sinonim cu acela de capuchehaie, atât pentru cercurile diplomatice străine⁵¹, pentru lumea greco-levantină⁵², cât și pentru turci⁵³. Această temporară substituție de titulatură dispăre însă în timpul lui Mihai Viteazul. Dimo Celebi, principalul agent al marelui voievod muntean la Constantinopol, nu este niciodată menționat cu acest titlu.

Relațiile cu turcii sunt reluate prin anul 1605. Caracteristice pentru secolul al XVII-lea ar fi următoarele fapte:

- pluralitatea capuchehăilor; domnii au la Poartă mai mulți agenți și se pare că turcii îi recunoșteau ca atare, numind pe principalul agent baș capuchehaie. Rapoartele ambasadurilor și diplomaților străini din Constantinopol vorbesc adesea de „primul agent” al cutărui principe.

- în timpul domniei lui Matei Basarab, avem primele însemnări despre stabilirea unei case a Țării Românești, după modelul Bogdan Sarayului, care să fie reședința capuchehăilor și solilor munteni: un Eflak (sau Vlah) Saray, stabilit și construit probabil sub Șerban Cantacuzino. Prima mențiune certă este însă din timpul lui Constantin Brâncoveanu.

---

⁵¹ „Ban agente” în rapoartele venețiene. (Hurmuzaki, *Documente*), vol. V.

⁵² Banul (πάvoς), titlu purtat de Andronic Cantacuzino, vezi discuția în Partea a III-a a acestei lucrări.

⁵³ „Ban” și „banlik” în documente turcești din 1592, vezi Partea a III-a.

– alături de greci influenți (Curt Celebi), probabil unguri sau chiar turci, precum acel ciudat Ahmed Chehaia, din al treilea deceniu al secolului al XVIII-lea, capuchehăi sunt foarte mulți pământeni: Costea Chehaia, Danciul Pârâianul, Constantin Cantacuzino, Ștefan Văcărescu, Nicolae Milescu etc. Dar nu numai atât, primul raport de capuchehaie cunoscut, atribuit lui Ianache Porfirita și adresat lui Șerban Cantacuzino, este scris în limba română. În timpul lui Brâncoveanu, cei câțiva agenți greci, dintre care unii aveau averi în țară, sunt în permanență dublați și controlați, mai ales în ceea ce privește imensele fonduri pe care le manipulează, de către boieri din țară, uneori chiar de cei care prin funcțiile lor au sarcini de control. Toate aceste lucruri pun în evidență situația cu totul schimbată din timpul domniilor fanariote, când nu avem aproape nicio capuchehaie pământească și arată cât de falsă era afirmația că un român n-ar fi capabil să fie capuchehaie. Această situație pune în lumină lupta și revendicările boierilor pământeni, cuprinse în memoriile lor, pentru ca măcar una dintre capuchehăi să fie pământească.

În evoluția instituției ar fi de menționat și avantajul obținut – se pare – în 1703 de Constantin Brâncoveanu, ca problemele legate de obligațiile față de Poartă să fie rezolvate prin mijlocirea capuchehăilor domnului. Acest fapt întărește caracterul reprezentativ al capuchehăii, domnul urmând de fapt să nu mai fie obligat a se prezenta cu ocazia reînnoirii domniei la Constantinopol. Prevederea a avut un caracter temporar⁵⁴ și e posibil să se fi aplicat și în timpul celei de a doua domnii a lui Nicolae Mavrocordat în Țara Românească.

Acest domn a folosit unele capuchehăi din timpul lui Brâncoveanu, dar și numeroși greci. Totuși, ulterior importanța și numărul acestora cresc.

În general, în timpul domniei fanarioților, caracteristice pentru evoluția instituției noastre sunt următoarele:

– Creșterea importanței capuchehăilor, a influenței lor în țară. Unii domni din această perioadă (deceniul al 5-lea și al 6-lea ale secolului) sunt cu totul dependenți de propriile lor capuchehăi, astfel încât era considerat demn de consemnat faptul că în una dintre domniile sale în Țara Românească, Constantin Mavrocordat a reușit să domnească „independent de capuchehăile sale”.

---

⁵⁴ Hurmuzaki, *Documente*, Seria nouă, vol. I, p. 26 și p. 247.

– Creșterea importanței lor în lumea diplomatică a Constantinopolului. Asistăm la o adevărată „epocă a capuchehăilor”. Întreaga lor activitate a contribuit foarte mult la luarea lor în considerație în tratatul de la Kiiçuk Kaynarca.

– Creșterea numărului lor. De obicei sunt câte patru capuchehăi, dar unele domnii au și șase sau chiar opt.

– Capuchehăile se recrutează numai dintre greci și numai din câteva familii influente. Se remarcă personaje ca Iordache Stavarachi, Bașa Mihalopol, Iacovache Rizo, Nicolae Suțu, Alexandru Ipsilanti (viitorul domn), Atanasie Comnen Ipsilanti etc.

– Legată de această activitate se naște necesitatea pregătirii capuchehăilor printr-un învățământ organizat prin practică pe lângă capuchehăi; unii reușesc chiar să facă această practică în calitate de „jeunes des langues”, „Sprachknaben”, pe lângă ambasadere străine.

– Creșterea importanței lor în viața politică a Țărilor Române, în lumea diplomatică din capitala imperiului aduce după sine și prețuirea lor de către turci. Unii din ei ajung dragomani ai flotei, mari dragomani și domni în Principate.

– De influența lor în Principate se leagă însă nu numai nenumărate abuzuri, dar și manifestări de opoziție, ca și lupta boierimii pământene pentru includerea unor pământeni în rândul celor, de obște, patru capuchehăi. Aceasta nu a fost niciodată privită ca simplă luptă pentru privilegii sau pentru câștigarea unor poziții importante, ci având un caracter mai profund.

3.2. Lupta pentru capuchehaie națională la Constantinopol. La mijlocul secolului al XVIII-lea se deschide în jurul capuchehăilor o lungă dispută, care nu va fi definitiv soluționată decât de Unirea Principatelor. Este vorba de revendicarea ca, dacă nu toate, măcar unele sau numai una dintre capuchehăi să fie desemnată dintre pământeni. Deși problema are o continuitate și o consecvență remarcabile, obiectivele pe care le urmăreau autorii acestor revendicări au variat în diverse perioade.

Capuchehăi greci au fost și înainte. Cum era și firesc, domnii români se opreau în alegerea lor la greci (sau alți străini) constantinopolitani care aveau relații întinse în mediile de acolo, acest

lucru putându-le facilita cunoașterea culiselor unui regim în care țeserea de intrigă, ca și construirea unei rețele de iscodire constituiau modalitățile obișnuite de informare asupra persoanelor influente, către care trebuiau îndreptate substanțialele „atenții”, de multe ori singurele argumente pe care dregătorii Porții și acoliții seraiului le luau în considerație.

Agenții erau întotdeauna controlați de boieri din țară, trimiși în misiune specială de domni. În afară de aceasta, sunt și multe capuchehăi pământene.

Domniile fanariote, începând în special cu al cincelea deceniu al secolului al XVIII-lea, au adus cu ele un fel de monopol al funcțiilor importante, printre care și cea de capuchehaie. Capuchehăile puteau opri în special delegațiile de boieri nemulțumiți care veneau să pârască pe domn la Poartă, acțiuni care, bine conduse, dădeau de multe ori roade. Monopolizând funcția, cele câteva familii grecești controlau în fapt contactul țării cu Poarta. Unele dintre capuchehăi falsificau arzuri ale boierilor adresate Porții⁵⁵, interveneau pentru arestarea, închiderea sau exilarea boierilor care prezentau diferite plângeri Porții. Conflictul se ascute în timpul domniei lui Matei Ghica, ce împiedicase delegația de boieri să meargă la Poartă, ca să se plângă de greutatea dărilor. Boierii din țară trimiseseră, prin medelnicerul Ștefanachi Cremidi (un grec „românizat”), o plângere sultanului, arătând abuzurile comise în timpul domniei lui Matei Ghica. Domnul a trecut în Moldova, boierul-capuchehaie a fost trimis în exil. Conflictul continuă sub Constantin Racoviță. Temându-se de o nouă plângere a boierilor, domnul a căzut, în 1755, la o înțelegere cu fruntașii boierilor nemulțumiți, Constantin Dudescu și Barbu Văcărescu. Domnul înlătură din capuchehailăc pe Iordache Geanet și pe alți greci, și capuchehaie e numit vestitul Iordache Stavarache, ginerele celeilalte capuchehăi, Manolache Gelepul, care trebuiră să primească alături de ei și două capuchehăi române, pe Sandu Bucșănescu și pe Ștefan Mănăilă⁵⁶. Domnului i se fixează o

---

⁵⁵ D. Fotino, în *Istoria generală a Daciei* (trad. G. Sion.), vol. II, p. 157, vorbește de felul cum Bașa Mihalopol a falsificat arzul boierilor care cereau moartea lui Grigore Ghica în 1748 și ca domn pe fiul acestuia, Scarlat. Capuchehaia a înlocuit numele acestuia cu acela al ginerelui său, Matei Ghica.

⁵⁶ N. Iorga, *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 125; idem, *Documente grecești*, vol. II, p. 1131; idem, *Au fost Moldova și Țara Românească provincii supuse fanarioșilor*, A.R.M.S.I, s. III, t. XVIII, 1937, p. 15.

sumă anume și dările cămării. Profitând de neînțelegerile dintre marii boieri, Manolache Gelepul obține exilarea fraților Văcărești, a celui alt capuchehaie (ginerile său, cu care nu se afla în termeni buni), Stavarache, și trimiterea în lanțuri în țară a celor doi boieri capuchehăi române pentru „ca să îngrozească pe cei din țară”⁵⁷. Devenit bașcapuchehaie, Iordache Stavarache reușește să-i taie pe Ștefanache Cremide și pe Iordache Băjescu și să pună la închisoare mai mulți boieri, tot cu scopul de a-i intimida, ca să nu mai intervină la Poartă.

Această fază a conflictului s-a terminat cu biruința fanarioților. Singurul lucru ce s-a obținut a fost trimiterea, ca subalterni pe lângă capuchehăi, a unor tineri boieri români. Cel mai vestit, Ienăchiță Văcărescu, va avea un rol însemnat în încercarea de pregătire a cunoscătorilor de turcă⁵⁸.

A doua fază o constituie memoriile boierilor adresate Comisiei de la Focșani, în 1772, între care se afla și cererea ca una din capuchehăi să fie român⁵⁹. Tratatul de la Küçük Kaynarca și prevederile din capitolul XVI, punctul 9, încheie această fază care cuprinde revendicări superioare, prin obiectivele și conținutul lor, celor anterioare. Cu aceasta încep o nouă perioadă în evoluția instituției capuchehailăcului, dar și o nouă etapă în lupta pentru o capuchehaie națională la Poartă.

3.3. *A doua perioadă (1774–1859). Capuchehăile Țărilor Române dețin „dreptul ginților”*. Începutul celei de a doua etape în dezvoltarea instituției îl marchează pacea de la Küçük Kaynarca (1774). După cum se știe, acest tratat prevede în art. XVI, consacrat Țărilor Române, la punctul 6, următoarele: „Poarta permite principilor acestor două state de a avea pe lângă ea un însărcinat cu afaceri, desemnat dintre creștinii de rit grecesc, care va veghea la afacerile privind zisele principate și vor fi tratați cu bunătate de către Poartă și, cu toată puțină lor însemnatate, considerați ca persoane bucurându-se de dreptul ginților, adică la adăpost de orice violență și neajunsuri.”⁶⁰

---

⁵⁷ D. Fotino, *op. cit.* (trad. Sion), vol. II, 159.

⁵⁸ Vezi capitolul *Pregătirea capuchehăilor*.

⁵⁹ „Uricar”, t. I, p.184; Iorga, *Genealogia Cantacuzinilor*.

⁶⁰ Textul la D.A. Sturdza, *Acte și documente relative la Istoria Renașterii României*, vol. I, București, 1888, p. 132 (după Martens, *Recueil*, ed. 2, vol. II, p. 286);

Față de cererile boierilor, formularea din tratat prevede câteva lucruri în plus, printre care recunoașterea oficială, consemnată într-un tratat internațional, a dreptului de ambasadă pe care Țările Române îl au pe lângă Poartă, trimisul acestora bucurându-se de „dreptul ginților”.

Atanasie Comnen Ipsilanti interpretează această prevedere în sensul că, după 1774, capuchehăile au devenit muhafizi, adică se bucurau de imunități diplomatice⁶¹.

Tratatul aducea de asemenea o precizare în legătură cu rangul capuchehaiei: acela de *însărcinat cu afaceri*. Am văzut că acest termen era în epocă sinonim în protocolul otoman, însă precizarea termenului din tratat a avut importanță pentru dezvoltarea ulterioară, când turcii, adoptând o terminologie corespunzătoare celei europene, au tradus termenul de însărcinat cu afaceri prin *maslahatgüzar*, astfel că termenul de capuchehaie, întrebuințat apoi numai pentru agenții provinciali cu atribuții administrative și nu politice, nu mai putea ascunde adevărata funcție politică și diplomatică a agenților moldoveni și munteni la Poartă.

Deși boierii care redactaseră memoriile din 1772 au mulțumit pentru prevederile din tratate, ei n-au încetat a revendica capuchehăi dintre pământeni, arătându-și mai târziu nemulțumirea pentru formularea „desemnați dintre creștinii comunității <religioase> grecești”, pentru că în acest fel nu se schimba nimic față de situația anterioară. Ei cereau acum și schimbarea rezidenței capuchehaiei în Pera, pentru a scăpa cu totul de influența Fanarului. Astfel, memoriul din 1783, adresat în numele boierimii moldovene de biv vel logofătul Cantacuzino-Deleanu, cerea printre altele „îndepărtarea grecilor din

---

în legătură cu trad., v. și D.A. Sturdza. *op. cit.*, vol. III, p. 237; astfel „nonobstant leur peu d'importance” apare în alte traduceri „même dans la faiblesse”, iar în textul italian (anche nelle debolezze loro) – traducerea lui Dinicu Golescu, V.A. Urechia, *Istoria Românilor*, vol. II, p. 15.

⁶¹ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV/2, p. 1226, doc. MCCXXVII. Despre felul cum înțelegeau turcii imunitatea diplomatică a capuchehăilor, vezi capitolul *Drepturile și rangul capuchehăilor*. De fapt aceasta era și interpretarea dată de ruși, care în 1779 cereau ca Poarta să-și respecte hătișeriful din 1774 și să acorde capuchehăilor imunitate diplomatică (Hurmuzaki, *Documente*, vol. I, Supl. I., p. 972–975).

slujbele țării, dreptul de a avea un reprezentant la Constantinopol, cu domiciliul la Pera, ca și trimisul republicii Ragusa”⁶². Ambasadorul rus de la Constantinopol, Bulgakov, respinge însă cererea privitoare la capuchehăi, motivând că nu era posibil ca un moldovean să fie capuchehaie, căci moldovenii „nu ar fi capabili” de acest lucru⁶³. Afirmatie total falsă, în neconcordanță cu realitățile și cu experiența anterioară domniilor fanariote. În realitate, rușii aveau tot interesul ca atât capuchehăile Țărilor Române, cât și probabil interpretul ambasadei ruse din Constantinopol (pentru care obținuseră, de asemenea, un articolul în tratat) să fie greci din Constantinopol, care le serveau mai bine interesele, lucru care cel puțin în parte s-a și adeverit.

Această importantă prevedere din tratatul din 1774, relativă la capuchehăile și statutul Țărilor Române, n-a dus însă la o sporire a importanței capuchehăilor față de epoca anterioară. Dimpotrivă, acțiunea și influența lor scad în bună măsură. Turcii nu au respectat deloc tratatul din 1774, nici convenția de la Aynalı Kavak⁶⁴ și nici tratatul de la Iași, care întărea în fapt prevederile tratatului de la Küçük Kaynarca, în ceea ce privește imunitățile agenților domnilor români la Constantinopol. Nu numai că n-au menținut nimic, în ceea ce privește pe capuchehăi în hatiserifurile acordate după 1774, dar le-au limitat, în fapt, unele din prerogativele pe care, de facto, le avuseseră înainte și nici nu i-au scutit de violențe și de măsurile arbitrare. Mai mult, imediat după semnarea tratatului, turcii au interzis orice legături ale domnului, direct sau prin capuchehăi, cu ambasadorul rus⁶⁵, legăturile între aceștia stabilindu-se cu greutate și în mare taină⁶⁶. Capuchehăile răspund personal pentru orice nemulțumire pe care turcii o manifestă față de domn. Astfel, lui Iacovache Rizo i-au pretins 50 de pungi, în contul domnului, chiar în prețuia uciderii lui Grigore Ghica⁶⁷, deoarece

---

⁶² Hurmuzaki, *Documente*, serie nouă, vol. I, doc. 105, p. 247.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ Convenția explicativă de la Aynalı Kavak (Constantinopol), de la 10 martie 1779, prevedea în art. VII explicații care întăreau art. XVI din tratatul de la Küçük Kaynarca (D. A. Sturdza, *op. cit.*, p. 155).

⁶⁵ Hurmuzaki, *Documente*, serie nouă, vol. I, p. 115.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 122–3.

⁶⁷ *Ibidem*, doc. 29, p. 137, și Introducere, p. 13.

obiecțiile domnului în legătură cu greutatea de a procura furnituri de cereale și chereștea fuseseră respinse de Poartă⁶⁸.

După omorârea lui Hangerli, turcii nu s-au mulțumit cu confiscarea averii lui și a rudelor sale, dar au extins această măsură și asupra averii capuchehăilor din Istanbul. Capuchehăile au fost arestate, anchetate, exilate mai târziu, la începutul secolului al XIX-lea, este drept în împrejurări oarecum excepționale, când de altfel turcii nu respectau imunitățile diplomatice nici în ceea ce-i privește pe ambasadorii străini. Totuși, dacă s-ar face un cât de sumar tablou al tratamentului capuchehăilor Moldovei și Țării Românești la Poartă, nu putem nega un sensibil progres în perioada care a urmat lui 1774.

Dacă tratatul de la Küçük Kaynarca a avut o influență relativă asupra dezvoltării instituției ca atare, prevederile punctului al 9-lea al articolului XVI din tratat au jucat un rol foarte însemnat în lupta pentru recunoașterea autonomiei Țărilor Române, în argumentarea existenței unei situații speciale a acestor țări în cadrul Imperiului otoman. Această prevedere din tratat a avut și o însemnătate teoretică în dezvoltarea dreptului diplomatic, fiind menționată în principalele tratate de drept internațional sau de drept diplomatic, fapt care a contribuit la cunoașterea situației Principatelor Române în epoca Unirii și în perioada care a urmat până la cucerirea independenței.

3.4. Momentul 1821 și perioada 1822–1828. Dezvoltarea instituției capuchehailâcului românesc la Constantinopol, în perioada 1774–1859, este legată de aceste reglementări, ca și de o serie de fapte și evenimente care le determină evoluția. A continuat lupta pentru capuchehăile naționale, pentru asimilarea lor cu agenții diplomatici străini, pentru dreptul de rezidență în Pera, unde la acea epocă își aveau reședința toate ambasadetele străine. Interesant însă că lupta aceasta nu se duce atât pentru întărirea rolului agentului de la Constantinopol și a prerogativelor sale, ci pentru a se demonstra gradul de autonomie a țării.

Problema capuchehăilor române se menține în multe dintre revendicările și memoriile întocmite de boierii români. Într-unul din ele, la 1821, capuchehăile sunt considerate printre principalele elemente

---

⁶⁸ Hurmuzaki, *Documente*, vol. VII, p. 293.

care au dus la înstrăinarea Țărilor Române de destinul lor: „La leat... făcându-se cel dântâi domn grec în țara noastră, trei lucruri îndată au pus în lucrare, ca să se strice de tot elefteriia neamului românesc și să se supue sub jugul robiei adică miliția pământului ce era cu armele în mână pentru paza și strejuirea țării de tot au stricat-o, *capuchehaelile greci în Țarigrad a rânduit în locul celor pământeni* (subl. n.) și slobodul negoț al țării de tot l-au tăiat...a nu trece peste granițe fără numai prin voința domnilor, pentru al lor folos.”⁶⁹

În toate memoriile și arzurile către Poartă, întocmite în acest timp, nu lipsea cererea ca „toate capicheaelele să fie români iar nu greci”⁷⁰, în vreme ce, în un alt proiect, cuprinzând „cererile boierilor munteni duși la Țarigrad”, în mai 1822, se mulțumeau cu prevederea din punctul al XI-lea ca „toate capuchehaelile serhaturilor să fie români pământeni, iar nu greci”⁷¹. Dându-și seama de faptul că între „românii-pământeni” erau foarte puțini cunoscători ai limbii turce, memoriile prevedeau „ca în școlile țării să nu se primească greci, arnăuți și să se predea în ele și limba turcă”⁷², iar alt memoriu propunea mai explicit o cerere ca Poarta să trimită un hoge, ca să-i învețe turcește pe românii ce vor dori.

Faptul că unele proiecte de memorii se mulțumeau numai să revendice ca, la serhaturi, capuchehăile să fie români, se datorează nu numai împrejurării că unele erau întocmite pentru ruși, altele adresate turcilor și se aveau în vedere eventualități diverse în legătură cu modalitatea numirii domnului, dar se reflecta și importanța foarte mare pe care o căpătaseră în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea și

---

⁶⁹ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XI, p. 193, și E. Vârtosu, 1821. *Date și fapte noi*, p.12. În continuare, memoriul menționa faptul că prin stabilirea capuchehăilor greci „ne-au îngădit și toate canalurile prin care am fi putut alerga cu jăluiri spre aflarea ajutorului și mângăerii prin așezarea adecă ce au făcut ei de capicheheile greci, atât la toate serhaturile turcești câte sunt pe amândouă marginile Dunării cât și în Țarigrad, lângă Devletul turcesc, și prin rudele lor de acolo, cum și prin miniștrii Porții pe care îi îndăstula cu prisos din jafurile ce lua țara și îi avea uniți la toate voințele lor”.

⁷⁰ I. C. Filitti, *Frământările politice și sociale*, p. 98.

⁷¹ E. Vârtosu, 1821. *Date și fapte noi*, p. 157.

⁷² I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 94.

mai ales în primele ale celui următor, acești dregători de la serhaturi. Desigur că aceasta se referea atunci exclusiv la revendicări ale Țării Românești.

Împrejurările următoare anului 1821 erau favorabile îndeplinirii acestor dorințe cuprinse în memoriile boierilor din Moldova și din Țara Românească. Se numesc baș capuchehăi chiar fiii celor doi domni, care primesc ca rezidență o casă închiriată, prin mijlocirea Porții, e drept nu în Fanar, dar nici la Pera cum se ceruse în multe memorii, ci la Cengelköy, o localitate care îi izola atât de mediile din Fanar, cât și de cercurile diplomatice. Este de notat că și celelalte capuchehăi, care ajutau pe fiii Domnului (aceștia probabil îndeplinind mai mult funcții onorifice), sunt numite dintre pământeni. Astfel, încă în 26 decembrie 1822, aflăm de Iordache Mavrodin, „vtori capichehaia de Țarigrad”, care este făcut din clucer za arie vel stolnic, apoi numit căminar⁷³. El moare la 1 decembrie 1825 la Constantinopol⁷⁴. Locul lui este luat, probabil, de Grigore Călinescu, care este de altfel și ultima capuchehaie munteană la Constantinopol, înainte de pacea de la Adrianopol. El va rămâne singur în capitala imperiului după ce o căsătorie scandaloasă a beizadelei lui Grigore, Costachi, pusese capăt, într-o manieră puțin diplomatică, carierei de bașcapuchehaie a tatălui său⁷⁵. Grigore Călinescu va revendica în fața autorităților rusești, în 1830, drepturile pentru ultimii ani serviți, pe care Grigore Ghica nu îi plătitise. El reapare după 1834 când, în mai, însoțește pe noul domn, Alexandru Ghica, la Constantinopol cu ocazia investiturii⁷⁶, însă nu va mai ocupa funcția de capuchehaie.

3.5. Continuarea luptei pentru capuchehaie națională la Constantinopol. Momentul domniilor regulamentare. Între 1828 și 1834 funcția de capuchehaie la Constantinopol încetează, nu însă și încercările de reorganizare și de lărgire a suveranității statului. Un

---

⁷³ I.C. Filitti, *Arhondologia Munteniei de la 1822 la 1828*, în „Revista Arhivelor”, 1927, nr. 4, p. 19.

⁷⁴ I. Corfus, *Însemnările Androneștilor*, p. 49, unde se spune că era „ginterele Petrescului”.

⁷⁵ H. Dj. Siruni, *Două beizadele la Cenghel Chioi*, p. 32–36.

⁷⁶ I. C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul Organic*, p. 14.

memoriu muntean din 1829 propune ca „principatul să aibă la Țarigrad ministru al său” și consuli „pe la toate serhaturile”. Acest lucru nu era posibil, de vreme ce Țările Române nu obținuseră independența, iar la serhaturi capuchehăile fuseseră desființate, unele dintre atribuțiile lor îndeplinindu-le carantinele.

Funcția de capuchehaie reapare după 1834, odată cu numirea primilor domni ziși regulamentari. De altfel, această funcție este prevăzută în Regulamentul organic, împreună cu drepturile pe care deținătorul ei urmează să le primească de la vistieria statului, și cu organizarea acestui serviciu. Caracteristică pentru această perioadă este oscilarea terminologiei pentru funcția respectivă. Regulamentul organic însuși nu este consecvent, folosind odată denumirea de „capuchehaea Țarigradului”⁷⁷ și de două ori pe cea de „aghentul său însărcinat cu trebile țării pe lângă Poartă”⁷⁸. Presa timpului folosește de asemenea ambii termeni, cu tendința de a se generaliza cel nou⁷⁹. Se folosește, de asemenea, termenul de „aghenție” sau de „agenție”.

Folosirea termenului nou este legată și de tendința de a se elibera de instituțiile turcești și de a se da un conținut nou unui termen care punea în evidență autonomia Țărilor Române. Cu toate acestea, perioada cuprinsă între 1834 și 1859 este dominată de capuchehăi străine. Este drept că unii dintre ei au rude în țară și toți poartă titluri de boierie cu care sunt distinși și avansați, însă nu erau considerați decât ca niște străini și nu s-au identificat în niciun fel cu marile aspirații ale țărilor pe care le reprezentau.

---

⁷⁷ *Regulamentul organic*, ed. 1847, p. 29.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 108.

⁷⁹ „Capuchehae a domnului Țării Românești la Constantinopol” în „Albina Românească”, an V–VI (1833–1834), p. 187; „însărcinatul cu treburile domnului Al. Ghica la Constantinopol” în „Albina Românească”, an IX (1838), nr. 19, p. 4; „Al doilea aghent al Valahiei în Constantinopol” în „Buletin-Gazetă oficială”, 1837, p. 163–164; „Agentul domnului Țării Românești” în „Albina Românească”, an XII, 1841, nr. 43, p. 179. „Agentul Țării Românești pe lângă Poartă”, în „Curierul Românesc”, an XVIII, 1845, nr. 71; „Vestitorul Românesc”, an IX, 1845, p. 263; „Directorul cancelariei agenției noastre din Constantinopol” în „Buletin. Gazeta oficială”, an XVIII, 1849.

Domnii Moldovei și Țării Românești, numiți în mod excepțional în urma convenției de la Petersburg, din 17/29 ianuarie 1834, Mihai Sturza și Alexandru Ghica, au trebuit să accepte pe cele două capuchehăi: Vovoride pentru Moldova și Nicolae Aristarchi pentru Țara Românească. Numiți de-a dreptul de Portă la aceeași dată, domnii, cu ocazia investiturii, au numit pe subalterni și pe ceilalți funcționari ai agenției, care primea și o nouă organizare⁸⁰.

Astfel, Alexandru Ghica numi cu această ocazie pe Sotirache Caliadu al doilea capuchehaie, cu rang de agă, și pe Miltiade Aristarchi secretar, cu rang de comis⁸¹. Mai târziu, Sotirache Caliadu e ridicat la rang de postelnic „pentru serviciile aduse în postul de al doilea aghent al Valahiei în Constantinopol, de la începutul domniei lui Alexandru Ghica”⁸², și aceeași distincție o obține mai târziu și Miltiade Aristarchi, „directorul cancelariei agenției românești din Constantinopol”, care „la recomandarea marelui logofăt N. Aristarchi agentu Țării Românești pe lângă Poartă e ridicat la rangul de postelnic”⁸³.

Totuși, opoziția față de grecii constantinopolitani care monopolizează, din nou, funcțiile de capuchehăi se face simțită de astădată în chiar divanul țării. Acuzând capuchehăile de cheltuieli peste cele ce erau socotite normale (fel de fel de daruri și plăți favoriților sultanului), Sfatul administrativ încheia astfel raportul către domn: „Înălțimea voastră cu supunere sunteți rugat ca pe de o parte să faceți cunoscut Măriei Sale Împăratului împrejurările ce au întâmpinat Principatul, iar pe de alta, scoțându-se acest aghent, să se orânduiască altul *dintre români, după vechiul obicei al Țării și după glăsuirea art. 379 al Regulamentului organic* (subl. noastră) nefiind mulțumit Statul nicidecum de purtarea acestui de acum aghent pentru pagubele ce au adus prin zadarnicele dumisale cheltuieli.”⁸⁴ Astfel de aprecieri sunt deseori făcute și de Obștescul Control. Totuși domnul, care avea nevoie

---

⁸⁰ Hurmuzaki, *Documente*, vol. X, p. 462–463. Numirea lui N. Aristarchi, realizată printr-un firman, a fost anunțată în presă, vezi „Albina Românească”, an VI, 1833-1834, p. 187. Nicolae Aristarchi era fiul lui Stavache Aristarchi, armean originar din Bolu, N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XI, p. 5.

⁸¹ I. C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul organic*, p. 15.

⁸² „Buletin. Gazeta oficială”, an VI, 1837, p. 163.

⁸³ *Ibidem*, XVIII, 1849, p. 326.

⁸⁴ „Analele Parlamentare”, t. X, I, p. 92; I. C. Filitti, *Domniile române*, p. 183.

de Aristarchi, invită adunarea „a face oareșcare îndreptare expresiilor atingătoare de persoana aghentului care cu iscusință au îngrijit de multe interese prețioase ale Statului” și astfel Nicolae Aristarchi se menține în postul său, nu numai sub Alexandru Ghica, dar și sub urmașul său, ca și în timpul primei părți a domniei lui Barbu Știrbei.

3.6. Momentul Revoluției și al pregătirii Unirii. În lupta pentru menținerea autonomiei și cucerirea suveranității, două momente care au precedat Unirea au o importanță deosebită. Unul este acțiunea revoluționarilor de la 1848 la Constantinopol, concretizată prin misiunea lui Ion Ghica și prin misiunea diplomatică extraordinară condusă în fapt de Nicolae Bălcescu. Nu stăruim asupra amănuntelor, ele au fost analizate în lucrări speciale⁸⁵. Misiunea lui Ghica n-a avut decât un caracter „oficios”, iar misiunea condusă de Bălcescu n-a obținut din partea Porții recunoașterea unui caracter legal, iar, pe de altă parte, capuchehaia N. Aristarchi, neconsiderându-se demis, și-a continuat deschis sau în ascuns acțiunea contra reprezentanțelor căzușilor. Această acțiune diplomatică a marcat un moment important în lupta pentru recunoașterea suveranității statului și, legat de aceasta, a dreptului de ambasadă, lucru ce va reieși din dezvoltările ulterioare.

Un alt moment îl constituie lupta care a continuat prin presă, prin publicații speciale, căutându-se a se demonstra poziția internațională a statului român, drepturile sale în cadrul Imperiului otoman. O scrisoare publică a generalului G. Magheru către domnitorul Barbu Știrbei, din 1855, publicată în „L'Étoile du Danube” din 6 iulie 1857, pune în lumină reaua reprezentare a țării făcută prin frații Aristarchi. El face o comparație cu situația Serbiei, care are la Constantinopol o capuchehaie națională, deținând acolo un palat magnific, proprietatea statului sârb, și consideră că onoarea și interesele țării cer destituirea „fanariotului Miltiade Aristarchi”, numirea unui român în acest post de reprezentant și formarea unei comisii care să cerceteze abuzurile fraților Aristarchi⁸⁶.

---

⁸⁵ G.G. Florescu, *N. Bălcescu et la Porte ottomane. Contribution à l'étude des relations entre les pays roumains et l'Empire ottoman*, în „Studia et Acta orientalia”, t. IV, 1962, p. 45–67. Idem, *Agenția Țării Românești la Constantinopol (iunie-septembrie 1848)*, în *Reprezentanțele diplomatice ale României*, p. 71–76.

⁸⁶ Reprodus în D.A. Sturdza, *Acte și Documente*, vol. III, p. 1187.

O vie polemică renaște în legătură cu problema suveranității statului român, cu dreptul său de reprezentare, în urma unor articole scrise, după inspecția unor personalități turce, în „Journal de Constantinople”. Memoriul lui Boerescu⁸⁷, îndeosebi, sintetizează teza românească, prin care se susținea că din totdeauna capuchehaia „a avut un caracter politic căci el trebuie să întrețină bunele relații între cele două guverne”.

Referitor la reprezentanții Principatelor Române, Convenția de la Paris din 19 august 1858 prevedea în art. 9, aliniat 2, că domnii vor fi reprezentați la curtea suzerană prin agenți (capuchehăi) „născuți moldoveni sau munteni nesupuși de nicio protecție străină și primiți la Poartă”. Acest text a cunoscut mai multe redactări, după cum ne putem da seama citind Protocoalele conferinței.⁸⁸ Textul final recunoștea, în sfârșit, caracterul național al reprezentării și însuși faptul reprezentării. Conținutul rămânea însă cel vechi, dar a fost necesară garanția internațională a marilor puteri. A trebuit o luptă perseverentă, consecventă, plină de fermitate și de tact a făuritorilor Unirii pentru ca agenția Principatelor să capete atributele unei reale reprezentanțe diplomatice, de astă dată ale unui stat unit și mai puternic, care chiar în condițiile neindependenței a sfârșit prin a fi recunoscut de toate puterile.

Această situație (ca și cea anterioară, începând cu tratatul de la 1774) a ridicat uneori probleme de protocol și a stârnit unele dispute diplomatice care n-au lipsit a interesa, din punct de vedere teoretic, pe mai toți autorii de tratate de drept internațional.

După 1856, fostul director al cancelariei agenției române la Constantinopol, celălalt Aristarchi, Miltiade, a ajuns capuchehaie a Țării Românești. Adversar, ca și ultimul capuchehaie al Moldovei, Fotiadi, al Unirii, acești ultimi agenți ai Țărilor Române vor fi înlăturați după Unire⁸⁹. Aristarchi este revocat din funcția sa la data

---

⁸⁷ *Ibidem*, p. 42.

⁸⁸ Cf. Protocolul conferințelor de la Paris asupra organizării Principatelor din 22 mai până la 19 august 1858, reproduse în D.A. Sturdza, *Acte și Documente*, vol. VII, p. 265–289; vezi în special protocolul 10 din 15 iulie 1858 și nr. 11 din 17 iulie 1858.

⁸⁹ Fotiadi a fost destituit de caimacamii Moldovei. Poarta a răspuns că nu recunoaște destituirea, deoarece acest atribut este al viitorului prinț (D. A. Sturdza,

alegerii domnitorului Cuza. La 9 februarie 1859, o depeșă telegrafică a lui Cuza făcea cunoscut ministrului Afacerilor Străine al Valahiei: „Rânduirea domnului agent al Principatelor Unite în Constantinopol având a se face în curând, dumneata vei face cunoscut de îndată domnului Aristarchi, actualul capuchehaie al Țării Românești, că funcțiile sale sunt încetate din ziua alegerii Domnului în persoana noastră.”⁹⁰ Șefii celor două delegații ale Adunărilor electivă ale Moldovei (C. Negri) și Țării Românești (I. I. Filipescu), trimiși la Constantinopol pentru a obține de la Poartă investitura pentru domnitorul Cuza, au girat un timp treburile celor două agenții rămase fără titular. Însă, scurt timp după aceasta, cele două agenții au fost reunite din dispoziția lui Cuza și puse sub conducerea lui C. Negri. Unirea lor formală nu s-a realizat decât în urma înfăptuirii unirii politice și administrative a Principatelor. Agenția Principatelor Unite este complet organizată, membrii din personalul agenției devin funcționari ai statului român, nemaifiind plătiți de capuchehaie. Însă noutatea o reprezenta conținutul modificat al instituției agenției diplomatice a Principatelor⁹¹, care o deosebea de trecut.

Înființarea Agenției Principatelor Unite reprezintă ultima etapă dintr-o luptă îndelungată pentru o reprezentanță națională la Constantinopol, un aspect din lupta pentru menținerea autonomiei Țărilor Române.

Însă perioada 1834–1859 înseamnă o etapă importantă în dezvoltarea instituției. Trebuie amintită mai întâi organizarea serviciului capuchehailâcului, cu funcționari numiți unii de domn, alții mai mărunți de capuchehăi, organizare care răspunde și unor cerințe noi. Se știe că în 1834 se asigură un pavilion deosebit pentru vasele de comerț române și drapel pentru oștire, asimilarea negustorilor români, în ceea ce privește taxele vamale și comerțul maritim, cu națiunile cele mai favorizate, iar printr-un ordin dat cadiului de Istanbul, românii

---

Acte și Documente, vol. VII, p. 855); aceeași părere o exprimă și Walewski într-o scrisoare către Victor Place din 5 decembrie 1858 (*ibidem*, vol. VII, p. 1010).

⁹⁰ „Monitorul Oficial al Țării Românești”, nr. 11, din 6 februarie 1859 și D. A. Sturdza, *Acte și Documente*, vol. VIII, p. 714.

⁹¹ G. Florescu, *Reprezentanțele diplomatice ale României*, p. 80–81.

urmează a fi judecați pentru pricinile lor la un tribunal special, la Arz odasi, „precum se urmează pentru negustorii lor cari au beraturile voastre spre a se neguțatori cu mărfuri din Europa”⁹².

Era firesc ca, în această situație, atribuțiile agenției române la Constantinopol să crească și, odată cu aceasta, și numărul funcționarilor, lucru care implica și o altă organizare. Directorul cancelariei primește o serie de atribuții legate de protecția intereselor comerciale ale supușilor respectivi, domiciliați în Turcia, și de probleme legate de navele care navigau sub pavilion național etc.⁹³

---

⁹² I.C. Filitti, *Domniile Române*, p. 16, 19. „Albina Românească”, an XV (1843), p. 373, anunță că la Constantinopol s-a înființat un tribunal special numai pentru raiale.

⁹³ Mai pe larg, aceste aspecte vor fi tratate în capitolul *Organizarea serviciului capuchehăilor*.

CAPITOLUL IV

ALEGEREA, RECRUTAREA ȘI PREGĂTIREA CAPUCHEHĂILOR

1. NECESITATEA UNEI PREGĂTIRI ȘI LIMITELE EI

În trecutul Țărilor Române se înregistrează activitatea unor diplomați destul de cunoscuți. În multe cazuri însă, aceștia – ca de altfel și în alte țări cu o tradiție mai îndelungată și cu schimburi diplomatice mai intense – erau de origine străină, unii chiar fără nicio legătură cu aceste țări. Domnii români trebuiau să apeleze la serviciile unor străini în lipsa unui număr suficient de boieri pământeni care să aibă calitățile cerute (cunoașterea limbilor străine, legături în cercurile diplomatice sau politice, o anumită abilitate în purtarea tratativelor, capacitatea de a se informa și de a sonda mediile politice influente etc.). Vorbind mai ales de veacul al XVIII-lea, N. Iorga descria astfel calitățile unei capuchehăi: „Capuchehaia trebuia să fie un om cu cunoștinți, o persoană bine privită la Poartă, cineva care să aibă cuvânt, credit și prieteni. Uneori, când nu se găsea un boier având aceste însușiri, se numea un capuchehaie de paradă, dându-i ca ajutor un grec din familiile ce-și transmiteau tainele intrigilor și mijloacele necesare pentru a se îndeletnici cu bănosul lor meșteșug.”¹ Firește că uneori se ajungea și la această soluție. În veacul al XVI-lea, la începuturile acestei instituții și în general ale reprezentării la Constantinopol, caracterul eterogen al celor câțiva agenți cunoscuți (raguzani, polonezi, venețieni, armeni, câțiva greci) indică faptul că și

---

¹ N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol. I, București, 1902, *Introducere*, p. XLIX.

între grecii din capitala Imperiului nu se ridicaseră un număr suficient de oameni care să posede aceste calități și, mai ales, nu cuceriseră încă încrederea Porții. În aceste condiții, găsirea unor persoane indicate întâmpina unele dificultăți. Astfel, de pildă, Mihai Viteazul, una dintre cele mai însemnate figuri ale timpului, a cărui acțiune a depășit cadrul limitat al țării sale, ar fi avut nevoie de un aparat diplomatic mult mai numeros și mai capabil decât cel de care a reușit să dispună în scurta sa domnie². Comparativ cu secolul anterior, în secolul al XVII-lea se înregistrează un oarecare progres, când găsim câteva figuri interesante, dintre care unele au îndeplinit și funcția de capuchehaie sau de agent diplomatic: Caraiman, Costea Chehaia, Nicolae Milescu spătarul, postelnicul Constantin Cantacuzino, Ianache Porfîrita sau Teodor și David Corbea etc. După cum se vede, printre ei, mulți boieri pământenii.

În secolul al XVIII-lea domnii fanarioți, ei înșiși în mare parte diplomați de profesie (în măsura în care, ca foști dragomani ai Imperiului, unii și capuchehăi, prin însărcinările lor pot fi numiți ca atare), dispun de un aparat diplomatic incomparabil superior. Ei întrețin la Constantinopol, oficial, un număr de capuchehăi și alți interpuși neoficiali, precum și agenți cu misiuni speciale (desigur „neoficiali”, dar având totuși un caracter „oficios”, fiind acreditați cu scrisori de recomandare din partea domnilor) la Viena, la Veneția, la Varșovia, uneori la Berlin. Însărcinându-le cu misiuni diplomatice, uneori destul de dificile³, domnii Moldovei au în mod regulat (cei ai Țării Românești sporadic) la Bahçe Saray capuchehăi oficiale; hanul tătar, satisfăcut de a avea în jurul său astfel de reprezentanți diplomatici, este supărat când domnul Moldovei uită să-i mai trimită. Firește că satisfacerea orgoliului de curte era dublată și de existența unui mijloc mai la îndemână de a cere anume subsidii.

De un număr sporit de capuchehăi avea nevoie mai ales domnul Țării Românești la serhaturile dunărene.

---

² C. Göllner, *Despre aparatul diplomatic al lui Mihai Viteazul*, în AIIC, t. IX, 1966 (și extras, 23 p.).

³ V. Mișordea, *Participarea diplomatică a Moldovei la aplanarea neînțelegerilor polono-tătare, în 1763*, în „Studii. Revista de istorie”, t. 19, 1966, nr. 2, p. 321–343.

Se impunea deci o creștere nu numai de ordin cantitativ, ci și calitativ, consecințe firești ale acestei proliferări a necesităților și activității mult mai vii și mai complexe a vieții diplomatice de la Constantinopol. Dragomanii Imperiului și, cu toată mica lor însemnătate ierarhică protocolară, capuchehăile țărilor noastre – cărora însă li se acordă din ce în ce mai multă importanță efectivă – au contacte cu misiuni conduse de unii dintre cei mai abili și versați diplomați ai Europei: Castellan, Des Alleurs, Vergennes, alături de Kaunitz, Thugut sau Herbert. Sporise nu numai numărul capuchehăilor, dar și al amplexurilor lor, iar domnul avea, pe lângă numeroși secretari străini (informatori de multe ori ai ambasadurilor din Constantinopol), adevărate birouri de presă cu un număr de câțiva cunosători ai limbilor străine, o cancelarie în limbi străine etc.

La Constantinopol capuchehăile aveau în mod regulat unul sau mai mulți secretari de turcă și aveau la dispoziție în permanență un număr de curieri „tătari”, care le permiteau comunicări rapide cu domnul lor, beneficiind de „cel mai rapid serviciu de poștă din Europa”.

Toate acestea impuneau perfecționarea mijloacelor de instrucție și pregătire. Acest lucru era firește limitat de posibilitățile pe care le aveau la Constantinopol. Până la mijlocul secolului al XVIII-lea cei mai mulți dintre dragomani și capuchehăi erau pregătiți printr-o practică îndelungată la serviciile respective, precedată de cunoștințele ce le puteau căpăta de la dascăli plătiți foarte scump despre care nu știm, totuși, totdeauna cât de buni erau.

O simplă paralelă între câteva generații de dragomani și capuchehăi din secolul al XVIII-lea atestă un neîndoios progres în pregătirea lor. Despre Ioan Callimachi, fostă capuchehăie a Moldovei, mare dragoman și domn, avem comentariile cele mai contradictorii în ceea ce privește nivelul cunoștințelor sale. Baronul de Tott îl considera „foarte ignorant”, posedând „un mauvais italien”, având doar niște cunoștințe „de rutină”; dragomanul ambasadei franceze spunea dimpotrivă că „il avait des lumières”⁴. Ambițiosul Stavarachi este

---

⁴ Hurmuzaki, *Documente*, vol. I, supl. 2, 1510–1600; *Documente culese din arhive și biblioteci polone*, de Ioan Bogdan, 1893, p. 603; discuție la N. Iorga, *Documente Callimachi*, vol. I, *Introducere*, p. LXIII.

descriș de către secretarul francez Linchou ca fiind activ și pricepând bine chestiunile⁵. Aprecierile despre dânsul, ca și despre alții, precum Manolache Gelepul, se referă în special la rutină, inteligență și abilitate. Generația următoare, cu Iacovache Rizo⁶ sau Nicolae Suțu⁷ etc., îi întrece pe predecesori prin stăpânirea limbilor străine, prin cultură și chiar prin anume cunoștințe juridice. Fără îndoială că se făcuse un progres în pregătirea acestor greci folosiți ca dragomani sau capuchehăi.

1.1. Cunoașterea limbilor străine și mai ales a celei turce

Fanarioții au dat o mare atenție recrutării personalului care urma să se ocupe de relațiile externe și se străduiau ca în general acest personal să nu depășească cadrul limitat al marilor familii⁸, pentru a se putea menține înlăuntrul acestora monopolul diplomației otomane. Accesul la dragomanat, care le permitea să aspire și la titlul de domn al Moldovei sau Țării Românești, era țelul suprem; dar și funcțiile mai mici, care implicau totuși anumite răspunderi, se pretindea a fi încredințate unor oameni de încredere. Ele erau însoțite de beneficii materiale substanțiale, care rezultau în primul rând din retribuția funcției, fără a mai vorbi de alte avantaje pe care le aducea poziția celui ce le îndeplinea⁹. Aceste observații nu pot avea un caracter absolut. Noi elemente recrutate din lumea Fanarului, ca și greci din alte părți ale imperiului asaltează aceste funcții. Și boierimea pământeană din amândouă Țările Românești a aspirat de multe ori la aceste funcții.

---

⁵ I.C. Filitti, *Lettres et extraits concernant les relations des Principautés Roumaines avec la France (1728-1850)*, Bucarest, 1915, p. 102

⁶ Hurmuzaki, *Documente*, vol. VII, 1750–1818, 1876, p. 15.

⁷ N. Iorga, *Documente Callimachi*, vol. I, p. CXXI.

⁸ Problema învățării limbii turce și a altor limbi străine, ca și preocupările în acest sens trebuie să fi fost însă destul de vechi în Țările Române. Un firman turc din 1568 cerea domnului moldovean Bogdan Lăpușeanu să pună la dispoziția unui ceauș turc care întovărășea un ambasador polon un număr suficient de persoane cunoscătoare de turcă și poloneză (turki ve leh .... I. Matei, *Notes concernant l'enseignement des langues orientales dans les Pays roumains*, în „Studia et Acta Orientalia”, t. V–VI, 1967, p. 93–116). Evident că astfel de sarcini, care trebuie să fi fost frecvente, creau necesitatea formării unor cunoscători de limbi străine.

⁹ Zallony, *Essai sur les Phanariotes*, Paris, 1830, p. 195–196.

Problema principală care se impunea în recrutarea celor destinați unor asemenea funcții sau celor legate de ele, înmulțite și diversificate de trebuințe, era nivelul pregătirii lor; în primul rând cunoașterea limbilor străine; italiana, franceza și, într-o măsură mai mare în secolul al XVII-lea și mai mică în cel următor, latina, precum și germana erau limbile pe care mulți le studiau.

Învățarea limbii turce constituie însă preocuparea principală. Zallony spune că un profesor de turcă, de cele mai multe ori recrutat dintre puținii turci care mai știau o limbă străină, era plătit la Constantinopol dublu față de unul știutor de o altă limbă străină¹⁰. A cunoaște limba turcă în redactarea oficială, ceea ce implica serioase cunoștințe de limba persană și arabă (sistemul „celor trei limbi”, *elsine-i selase*), era o problemă incomparabil mai dificilă. Pentru a și-o însuși perfect, familiile fanariote se îngrijeau ca aceasta să constituie prima limbă care trebuia învățată de un tânăr destinat uneia din funcțiile de care am vorbit. Dar era necesar ca patronul familiei respective să-și dea asentimentul și, când acesta era acordat, în familia respectivă era o adevărată sărbătoare¹¹. La Constantinopol, pe lângă „Marea Școală” grecească, a funcționat și o școală de arabă, care s-a bucurat și de sprijinul material al domnilor români. Lipsa unor profesori corespunzători a făcut ca aceste școli să fie insuficiente pentru cineva care voia să învețe temeinic aceste limbi. Constantinopolul era centrul în care se putea învăța însă mai mult prin dascăli particulari, lucru care nu le era accesibil decât familiilor bogate. Aflăm din corespondența lui Hrisant Notara și a Mavrocordaților despre Esad Efendi¹², învățătorul de turcă (probabil și de arabă și persană) al lui Dimitrie Cantemir, și despre doctorul Fonseca, un orientalist cunoscut. Esad Efendi le-a fost învățător de limbi orientale și lui Nicolae și Ioan Mavrocordat și, probabil, și lui Constantin Mavrocordat¹³. Mai târziu, Atanasie Comnen Ipsilanti menționează pe Critias Prusianos,

---

¹⁰ *Ibidem*, p. 197.

¹¹ *Ibidem*, p. 196–197. Amănunte la I. Matei, *Notes concernant l'enseignement des langues orientales*, p. 97.

¹² Pentru identificare, I. Matei, *op. cit.*, p. 95, nota 9.

¹³ Émile Legrand, *Épistolaire grec*, Paris, 1888; Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV, *Documente grecești privitoare la istoria românilor*, partea II, 1716–1777, 1917, p. 825.

filosof, profesor la școala elinească din Constantinopol, neîntrecut în elinește, latinește, arabă, persană și turca literară. El a tradus pe Corydaleu în arabă. Acesta ajunge capuchehaie a domnului Moldovei Ioan, fiul lui Nicolae Mavrocordat¹⁴. Alexandru Ipsilanti, care înainte de a fi domn în amândouă țările, a fost, după propria lui mărturisire, aproape opt ani capuchehaie, era, potrivit lui Atanasie Comnen Ipsilanti, „învățat în limba arabă și persană și turcească literară de era așa de tare în știința lor, încât le vorbea cu cel mai mare meșteșug, după așa numitul mustalih”¹⁵.

1.2. *École des Jeunes des Langues*. Se simțea nevoia unei școli speciale pentru învățarea limbilor orientale. Europeanii țineau pe lângă ambasadele lor un număr de tineri care învățau aceste limbi, utilizând profesori care se puteau găsi la Constantinopol sau care se formaseră cu timpul. Cele mai vechi școli de genul acesta par să le fi avut venețienii, așa numiții „giovani di lingua”, încă de la începutul secolului al XVII-lea, atestați și pe lângă reprezentanții Raguzei¹⁶. Capuchehăile ardelene încercaseră, cu succese incerte, formarea de dieci de turcă¹⁷. O veritabilă școală, bine organizată, era însă cea de pe lângă ambasada Franței, înființată în secolul al XVII-lea¹⁸. După model francez se reorganizează școli și pe lângă nunțiaturile habsburgice¹⁹,

---

¹⁴ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIII, *Documente grecești privitoare la istoria românească*, 1909, p. 173.

¹⁵ *Ibidem*, p. 154, *muştalah* sau *muştalih*, adjectiv ori expresie sau semnificație tehnică, stil căutat.

¹⁶ *Acta et diplomata Ragusina*.

¹⁷ Georg Müller, *Die Türkenherrschaft in Siebenburgen. Verfassungsrechtliches Verhältnis Siebenbürgens zur Pforte. 1541–1688*, Hermannstadt, 1923.

¹⁸ Școala datează, bine organizată, din 1661. Orientalistul A. Galland, vestitul traducător al celor *1001 de nopți* și al unor cronici turcești, a fost printre primii elevi. El ne-a lăsat și un interesant jurnal, mină de informații asupra vieții intelectuale în capitala imperiului la sfârșitul secolului al XVII-lea. Venețienii aveau o școală mai veche, deoarece la 1638 studiau aici 9 elevi. Vezi H. Dehérain, *Orientalistes et antiquaires*, Paris, 1928, p. 5–6; R. Mantran, *Istanbul*, p. 78, nota 2.

¹⁹ J. von Hammer, *Histoire de l'Empire Ottoman*, vol. XV p. 291; Gheron Netta, *Expansiunea economică a Austriei și explorările ei orientale*, București, 1930, p. 58 (în anul 1754 se întemeia la Viena „Die Akademie der morgenländischen Sprachen”, care avea să devină „Die Orientalische Akademie”, odată cu desființarea vechiului „Sprachknaben Institut” din Constantinopol, creat de austrieci pentru a-și deprinde cetățenii de acolo cu limbile orientale. Vezi și V. Mihordea, *Politica orientală*, p. 54.

pe lângă reprezentanțele Prusiei („Sprachknaben”) sau pe lângă ambasada Angliei. Aceste școli au o însemnătate generală pentru istoria orientalistică mondială și una specială pentru studiul „impactului” otomano-european. Dar interesul cel mare pentru subiectul nostru îl prezintă faptul că în școli s-au format și viitorii dragomani și capuchehăi, dintre care unii vor ajunge și domni. Angajați ca „dil oĝlan”, „jeunes des langues”, ei aveau ocazia să învețe aici limbile occidentale și să frecventeze probabil și cursuri de perfecționare în cele orientale. Grigore, fiul lui Matei Ghica și al Ruxandei Mavrocordat, era un astfel de *giovane de lingua* „pe lângă domnul rezident imperial Fleischman”, spune un raport olandez²⁰. Grigore, fiul cel mai mare al lui Alexandru Ghica, marele dragoman ce va fi decapitat la 1741, este și el primit de internunțiu printre așa numiții „jeunes des langues” și e ținut din 1734 până în 1747²¹, iar Iacovache Rizo, socrul acestuia, învățase și el limbi occidentale la ambasada engleză, unde intrase ca „dil oĝlan”²². Cu timpul, și alte ambasade urmează exemplul venețian sau francez. Un proiect polonez de reorganizare a învățământului limbilor orientale din 1782 și 1790 prevedea deschiderea unor școli de „jeunes des langues”²³, pe lângă ambasada Poloniei din Constantinopol, proiect care în situația de atunci a statului polonez nu a avut urmări.

Aceste proiecte n-au rămas fără ecou în Țările Române. Urma în condiții modeste, firește, să fie anexată pe lângă capuchehăi o astfel de școală pentru fiii de boieri din țară, trimiși să învețe. În cronica atribuită lui Ienache Kogălniceanu ni se vorbește de un astfel de învățământ²⁴, iar Ienăchiță Văcărescu ne relatează că a învățat „Sarfu” (gramatica) turcă la Constantinopol de la Halil Hamid pașa, când acesta era kâtip pe lângă capuchehăi la 1764²⁵.

---

²⁰ N. Iorga, *Documente Callimachi*, vol. I, p. XLIV

²¹ *Ibidem*, p. LXIX; Hurmuzaki, *Documente*, vol. XII p. 14–15 și Hurmuzaki, *Documente*, vol. I, supl. I, p. 578.

²² Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIII, p. 171; *ibidem*, vol. VII, p. 15; N. Iorga, *Documente Callimachi*, vol. I, p. LXIX.

²³ I. Reyhman, *Les études orientales (islamiques) en Pologne*, în „Studia et Acta Orientalia”, t. II, 1960, p. 164 și 167.

²⁴ N. Iorga, *Istoria învățământului românesc*, București, 1928. p. 81; *idem*, *Studii și documente*, vol. V, p. 111; Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV, p. 1133.

²⁵ Ienăchiță Văcărescu, *Istoria*, în *Tesaur de documente istorice*, vol. II, p. 292.

Sub Mavrogheni se încearcă o reorganizare a acestor școli, trimițându-se la Sarayul Țării Românești un număr de fii de boieri ca să studieze limba turcă.

Aflăm despre acest proiect dintr-un pitac al lui Nicolae Mavrogheni, din 1788, dat eforiilor școalelor din Țara Românească. După ce recunoaște importanța însușirii acestui „cinstit și folositor dialect” și lipsa „selefilor” (predecesorilor) săi, domnul își arată hotărârea de a crea o școală la Constantinopol „în seraiul Țării Românești”, subvenționată personal de el și în care să poată învăța această limbă șapte tineri din țară, aleși nu numai dintre fiii marilor boieri, ci și ai celor de rangul al doilea și al treilea. Elevii, recrutați după această indicație, trebuiau să dea un examen în fața marelui vornic Ienăchiță Văcărescu, care consta dintr-o probă de limbă greacă²⁶.

Se preconiza întemeierea unei astfel de școli și în București, după ce aceea de la Constantinopol ar fi format un număr suficient de cadre pregătite.

Acest decret n-a avut urmări: războiul, moartea tragică a lui Mavrogheni au împiedicat ca el să fie pus în practică. În orice caz, nu cunoaștem niciun amănunt în această privință. La Constantinopol s-a continuat a se pregăti cunoscători de limbi orientale și occidentale în condițiile amintite. Dintre aceștia, unii sunt folosiți ca interpreți în diferite capitale europene²⁷.

---

²⁶ V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, vol. I, București, 1899, p. 147; *ibidem*, vol. III, p. 78; Gh. Cronț, în articolul *Academia domnească din Țara Românească în sec. al XVIII-lea*, în „Studii”, 1965, nr. 4, p. 845–889, consideră această inițiativă dictată exclusiv de dorința lui Mavrogheni de a se arăta „credincios turcilor”. Desigur, atitudinea proturcă a lui Mavrogheni este în afară de orice îndoială. Dar nu este el singurul domn din această perioadă care să dorească a-și arăta fidelitatea față de turci. Inițiativa corespundea și unei necesități reale și nu era prima oară când se încerca introducerea unui asemenea învățământ. Faptul că Mavrogheni nu provenea din mediile propriu-zis fanariote, în care tradiția impunea limitarea, neînlesnind cunoașterea acestei limbi, modelele străine care se înmulțeau în această perioadă la Constantinopol, menționarea lui Ienăchiță Văcărescu, de altfel adversar în cele din urmă al domnului, care lasă a se întrevedea pe inspiratorul acestui pitac, sunt o serie de elemente care trebuie avute în vedere în judecarea proiectului mavroghenesc.

²⁷ N. Iorga, *Acte și fragmente*, vol. II, p. 336.

Nevoile de cunoscători de limbi străine erau însă destul de mari. Într-un raport al capucehaiei către N. Mavrocordat se transmite nemulțumirea lui reis efendi că nu s-a putut găsi un cunoscător de rusă și polonă, „multe capete și limbi care ne vin în fiecare ceas din vecini ne silesc să căutăm pe aici cunoscători de multe limbi (s.n.); și într-adevăr, Doamne al meu, la două, trei zile apare odată de la unul sau altul”²⁸.

1.3. Condiții ale învățării limbii turce în Țările Române. Studiarea la Constantinopol era apanajul fiilor de domn și al marilor boieri și încă numai al unora dintre ei. Firește că aceasta nu stătea la îndemâna oricui. Dar în raport cu necesitățile amintite și cu evoluția societății românești, a fost considerată de către contemporani una dintre înfăptuirile pozitive ale secolului al XVIII-lea introducerea la Academii domnești din Iași și din București a unor „școli” de italiană, turcă, arabă, pe lângă cele „slavonești, grecești și latine”, care existau încă din secolul al XVII-lea²⁹.

Începutul l-a făcut Constantin Mavrocordat în cea de-a treia domnie a sa în Țara Românească (1735–1741), când a introdus studiarea limbilor italiană, greacă și turcă la București³⁰ și a celei arabe în următoarea sa domnie din Moldova³¹. Probabil că aceste școli de limbi străine nu au funcționat în mod permanent, în primul rând din cauza lipsei de profesori pregătiți. Într-o vreme când învățământul limbilor orientale nu era decât sporadic organizat în marile universități europene³², nu era de așteptat ca aceste inițiative să aibă un mare succes aici. Cercetătorii istoriei învățământului nu au întâlnit nume de dascăli de limbi orientale la București și Iași, ceea ce nu înseamnă că ei nu au existat³³. Mulțimea de manuscrise turce, turco-grecești sau

---

²⁸ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV, partea a III-a, p. 261.

²⁹ Dinicu Golescu, *Însemnare a călătoriei mele*, în *Prefață*.

³⁰ Mihai Cantacuzino, *Historia tês Blachias*, p. 158, trad. G. Sion, 1863, p. 294.

³¹ I. Neculce, *Letopiseșul Țării Moldovei*, ed. I. Iordan, București, 1955, p. 403–404.

³² Un istoric al lor la V. Bartold, *La découverte de l'Asie. Histoire de l'orientalisme en Europe et en Russie*, traduit du russe et annoté par B. Nikitine, Paris, 1947.

³³ Pasajul din Neculce în legătură cu școlile de arabă din Moldova a trezit chiar nedumeriri. Iorga se îndoiește de existența lor în *Istoria literaturii române*, II, p. 498,

turco-române de interes didactic de la bibliotecile din București și Iași probează acest lucru. Aceste materiale ar putea fi grupate în trei categorii:

I) manuscrise cu caractere arabe datând în cea mai mare parte din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, dar și unele mai vechi³⁴;

II) manuscrise grecești (dicționare, gramatici, manuale de conversație turco-grecești), textul turc (scris cu litere grecești)³⁵;

---

mai apoi, în *Istoria învățământului*, p. 87, o consideră ca o inițiativă luată sub influența patriarhului Antiohiei, cu ocazia vizitei sale în Țările Române, iar C.C. Giurescu, în *Istoria Românilor*, III, București, 1946, p. 293, crede că e vorba de turcă în scriere arabă. Am arătat motivele care ne fac să nu ne îndoim de existența acestor școli (v. I. Matei, *Notes*, SAO, V-VI, 1967 p. 98, 91). A. Camariano-Cioran, în prețiosul său studiu asupra învățământului grecesc în Țările Române (București, 1971), nu menționează dascăli greci sau de altă naționalitate care să fi predat turca sau araba la școlile din țară. Dar din moment ce bogatul material de folosință didactică în limba greacă o face pe autoare să vorbească despre amploarea învățământului grecesc, numeroasele manuale, dicționare, fragmente de ghiduri de conversație, gramatici referitoare la limba turcă, arabă, persană care există în Biblioteca Academiei Române, dintre care unele se poate dovedi că provin de la Academiiile domnești, nu lasă nicio îndoială în privința studierii măcar sporadice a acestor limbi.

³⁴ La Biblioteca Academiei, în fondul de manuscrise orientale se găsesc vreo 20 de gramatici arabe cu explicații în turcă, greacă, cinci lexiciuri arabe bilingve (arab-turc, arab-francez, arab-englez etc.), două abecedare arabe, opt lexiciuri bilingve turce de întinderi variabile, unele simple liste de cuvinte grecești cu traducerea lor în turcă. În afară de acestea, sunt multe dicționare poliglotte turco-arabe-persane-grecești, abecedare sau caiete de învățat literele arabe. Pe un asemenea caiet este notat în românește „Carte de învățat turcește”. Pe un abecedar arab care se găsește la Biblioteca Universității din Iași se citește în greacă o însemnare a foștilor posesori Andronic Donici și Nicolae Stratilat care spune că această carte le-a fost dăruită de profesorul lor din Târnovo. Nu știu dacă aceast dascăl de arabă a activat la Iași, unde știm că se învăța limba arabă (la Academia Domnească), sau la Constantinopol, însemnarea neputând da această precizare. O mare importanță pentru problema care ne preocupă o au de asemenea listele de termeni militari, de termeni administrativi, de ranguri diplomatice care se găsesc de asemenea în manuscris, ca și listele de proverbe și expresii turcești ce puteau fi utilizate în stilul epistolar. Se găsesc apoi manuscrise întregi cu modele de takriruri, arzuri sau chiar firme care puteau fi utilizate în corespondența oficială (v. și Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV, partea III, p. 205–206).

³⁵ Lista lor în lucrarea noastră *Notes concernant l'enseignement des langues orientales dans les Pays Roumains*, în „Studia et Acta orientalia”, V–VI (1967). Se găsesc câteva dicționare greco-turce și turco-grecești, de câte 100–225 de foi, precum și manuscrisul unei gramatici arabe. Aceste manuscrise provin de la „Sfântul Sava” și

III) manuscrise turco-române cu texte scrise în litere chirilice (acestea prezintă un mare interes și pentru lingvistica istorică turcă)³⁶.

Desigur, aceste manuale și manuscrise de interes didactic ne informează prea puțin asupra pregătirii capuchehăilor de la Constantinopol. Ele ne indică însă eforturile pe care le făceau mulți dintre pământeni pentru a putea accede la funcții pentru care necunoașterea limbii turce constituia o piedică. Principala funcție pe care o vizau era aceea de capuchehaie de serhat, care, datorită schimburilor comerciale și prezenței armatelor turcești la Dunăre, în secolul al XVIII-lea, căpătase o importanță sporită, iar numărul acestor funcționari crescuse. În afară de „raelele” de la Turnu, Giurgiu, Brăila, capuchehăi de serhat se aflau la Silistra, Vidin, Nicopole ș.a. și ulterior, la începutul secolului al XIX-lea, la Călărași, fără a mai vorbi de capuchehăile temporare „de la oaste”, un fel de ofițeri de legătură între comandamentele otomane și administrația română.

Un tahvil din 1759-1760 (anul hegirei 1173) ne arată că un oarecare Molla Ibrahim, sangeakdar de Rusciuc, a primit o sumă de bani de la boierul Constantin Palade din București, pentru învățarea scrisului și cititului în limba turcă³⁷.

Firește, în secolul al XIX-lea importanța cunoașterii limbii turce nu mai este aceeași ca în secolul al XVIII-lea. Totuși, lupta pentru o agenție scoasă de sub influența funcționarilor greci nu se putea duce

---

se poate presupune că au aparținut fostei Academii Domnești. O analiză a acestora, și la Iulian Ștefănescu: *Manuale și dicționare greco-române*, în „Revista istorică română”, t. X, 1940, p. 140–163. Ar mai fi de menționat și dicționarul poliglot în opt limbi al lui Ianculeos Luca delle Rocca, cumnat al lui Grigore Ghica, întrebuințat de acesta în delimitarea frontierelor Bucovinei. El arată în prefața acestui dicționar, alcătuit în 1769 și 1780, importanța cunoașterii limbilor străine, dând exemplu pe domnii fanarioți, „de la care noi avem mai multe exemple care dovedesc că prin instrucție și prin cunoaștere de limbi străine mulți au avansat în funcție și demnități importante și noi știm că cei ce au dobândit cunoștințe și aveau și o obârșie nobilă au forțat curtea otomană să-i cheme și să-i numească în înalta demnitate de dragomani”.

³⁶ Vezi studiul nostru *Texte româno-turce de interes didactic*, în curs de apariție. Merită a fi amintite dicționarul lui Ienăchiță Văcărescu și un manual de conversație tradus după manualul lui Holderman, care a servit de model și unei traduceri și adaptări rusești apărute la Petersburg în 1777.

³⁷ Biblioteca Centrală de Stat, Fondul Kogălniceanu 7, CI/2 nr. 10; v. și M. Guboglu, *Catalogul documentelor turcești*, vol. II, p. 260.

fără cunoscători ai limbii turce. Un proiect de organizare a școlilor preconiza, în 1847 și 1849, introducerea în programă a limbilor rusă și turcă, măsura motivându-se prin necesitatea funcționarilor de la carantine. Unii partizani ai studierii acestei limbi stăruiau ca tinerii români care fuseseră trimiși să învețe medicina să-și însușească și limba turcă, pentru a fi de folos în relațiile cu Turcia³⁸. Proiectul definitiv n-a inclus aceste limbi, însă Barbu Știrbei reușise să trimită, pe lângă tineri studenți în medicină, câțiva pentru necesități administrative; unul dintre ei, Pikipio, a ajuns interpret și funcționar la agenție și a fost folosit și după 1859, ceea ce arată cât de utilă a fost această măsură.

Faptul că în presa din București și Iași apăreau anunțuri că se oferă lecții de turcă³⁹, că în anii 1848 și 1849 au apărut două manuale și ghiduri de conversație⁴⁰ româno-turco-ruse și se anunțau și altele arată că interesul pentru studiul limbii turce era încă viu, deoarece necesitățile îl impuneau.

---

³⁸ Memoriul Eforiei Școalelor către Ahmed Vefik Efendi, Arhivele Statului, București, fond Documente muntenești, XXXI, doc. 75 <din 1850-51>.

³⁹ „Vestitorul Românesc” din 1844, p. 336, anunță că un turc stabilit la București dă lecții de turcă. „Albina Românească” (XIX, 1847, p. 44) din Iași anunță proiectul profesorului Serbinski de a publica o *Méthode brève pour apprendre la langue turque comme un manuel des voyageurs dans le Levant*.

⁴⁰ Anton Pann, *Dialog în trei limbi...*, București, 1848, 100 p.; studiat de V. Drimba din punct de vedere lingvistic în „Fonetică și Dialectologie”, t. IV, 1962, p. 171–242, și de Ianache Pashal, *Dialog în trei limbi adică prin tiparul și limba română să învețe fiecine amândouă limbile suzerană și protectrice otomanești și rusești*, București, 1849. În prefață autorul spune că a învățat singur limbile rusă și turcă și în anii 1806 și 1829 a putut servi de interpret. La 1823 știm că era *iazagiu* la capuchehăile Moldovei (Arhivele Statului, București, fond Documente turcești, IX/1312), iar la 1826 era *saigiu* și se ocupa cu transportul oilor pentru mirie (ibidem, XIII/1588, 1588 a b). Un alt manual este *Abecedarul Turco-Român* de Constantin Petrescu, apărut la Rusciuc în 1874.

CAPITOLUL V

ÎNCEPUTUL ȘI ÎNCHEIEREA MISIUNII CAPUCHEHĂILOR

1. ÎNCEPUTUL MISIUNII CAPUCHEHĂILOR

Misiunea capuchehăilor începe din momentul numirii lor și a prezentării la marele vizir și la *reis efendi*. Prezentarea se făcea prin scrisori de recomandare ale domnului: una către marele vizir și alta către reis-efendi, sau prin arzul prin care acesta solicita acordarea firmanului de numire a respectivei capuchehaie.

Protocolul otoman introdusese obiceiul ca miniștrii puterilor străine să prezinte, în afară de scrisorile de acreditare către sultan, și două alte scrisori către marele vizir și către reis efendi, documente înfățișate în audiența solemnă care o preceda pe aceea la sultan. Aceste scrisori nu erau însă, de obicei, semnate de suveranul care acredita, ci de către ministrul său de Externe¹.

Capuchehăile Țărilor Române, care aveau un rang (analog și mai apoi recunoscut) de însărcinați pentru afaceri private sau însărcinați cu afaceri oficiale², nu purtau decât scrisori de recomandare către marele vizir și către reis efendi, scrisori care uneori nu erau decât arzul prin care domnul solicita firmanul de numire a capuchehăii sale.

Numirea. Dacă în condițiile desemnării capuchehăilor nu avem în general probleme legate de începutul misiunii capuchehăilor, cu privire la numirea lor se ridică o serie de probleme: cine făcea numirea, termenii în care se făcea numirea. Firește că, agentul fiind al

---

¹ Ch. de Martens, *Le guide diplomatique*, Paris, 1854, p. 67, nota 2.

² *Ibidem*, p. 64 (*Des agents*). Pentru titulatura de capuchehaie dată rezidenților și însărcinaților cu afaceri, vezi analiza terminologiei în capitolul *Evoluția instituției*.

domnului, desemnarea venea din partea acestuia, căci altminteri nu ar fi fost posibilă niciuna dintre funcțiunile capuchehăilor, afară de acelea legate de îndeplinirea obligațiilor față de turci. Totuși, voința domnului nu era și nici nu putea fi absolută în această privință. Faptul decurgea din două împrejurări. Una era legată de practica în general admisă că în schimbul de ambasadori cu caracter permanent, chiar între statele deplin suverane, guvernul sau suveranul care trimitea un ambasador, înainte de a-l numi, trebuia să se asigure dacă acesta este „personna grata” în țara respectivă, pe lângă guvernul sau suveranul unde urma să-și execute misiunea, adică să i se ceară în prealabil agreementul. Pentru Moldova și Țara Românească, problema este ceva mai complexă și derivă din caracterul dublu al capuchehăii domnilor români și mai ales al funcțiilor acestuia. Într-adevăr, el nu este numai reprezentantul politic și diplomatic al domnului, dar nici doar reprezentantul administrativ al acestuia, precum erau capuchehăile beilerbeilor. Capuchehaia îmbina amândouă aceste funcții de vreme ce atributele suveranității erau păstrate încă în dreptul de reprezentare, dar erau știrbite prin obligațiile economice și de altă natură, care trebuiau să fie satisfăcute prin același agent. În acest caz, forma cererii de agreement îmbracă de fapt forma unei cereri de numire în funcție. Deci, în mod teoretic, capuchehaia domnului, chiar dacă era desemnată de domn, era numită de marele vizir. O primă atestare a acestei situații o avem în anul 1593, când fosta capuchehaie a Țării Românești, „banul” (Iane), murise și în locul lui un firman îl înștiința pe voievodul Moldovei că noul „ban” urma să îndeplinească această funcție și în Moldova³. Era aceasta numai o recomandare, eventual făcută anterior? Deși firmanul anunța deja numirea, aceasta nu poate fi considerată decât ca o confirmare. Pe de altă parte, se pare că acesta constituie un caz izolat. Dimpotrivă, imediat după această dată, în timpul lui Mihai Viteazul (1593–1601), capuchehăile domnilor Moldovei și Țării Românești capătă, împreună cu ambasadorii raguzani și bailii

---

³ Arhivele Statului, București, microfilme Turcia – fotocopii din *Mühimme Defteri*, nr. 70, doc. 231, *apud* I.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı tarihi*, vol. III/1, II. *Selim'in tahta çıkışından 1699 Karlofça andlaşmasına kadar*, Ankara, 1951, p. 119. Despre titlul de „ban” = capuchehaie, v. Partea a III-a.

venețieni, drepturile de solie pe care cronicarul Selaniki spune că nu le avuseseră mai înainte⁴. În epoca următoare, în decursul secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea, nu întâlnim cazuri de desemnare directă a capuchehăilor de către turci, ci numai numiri care consacră în fapt desemnarea făcută de domn. Desigur, sunt cazuri când domnul trebuie să accepte o anume persoană influentă, dublată adesea de alte capuchehăi de încredere, însă acestea sunt situații excepționale, în împrejurările bine cunoscute.

O ultimă dovadă a imixtiunii turcești este din anul 1834, când domnul Alexandru Ghica s-a găsit, odată cu numirea sa, în situația de a-l accepta pe Nicolae Aristarchi capuchehaie, numit direct de la Constantinopol, ceea ce se explică prin faptul că domnul fusese, tot în mod excepțional, numit și nu ales. Domnul avea posibilitatea să-l înlocuiască, conform Regulamentului organic, Sfatul administrativ făcându-i această recomandare, dar nu a recurs la această soluție din motive personale: avea nevoie de serviciile unui om bine văzut, care se afla în favoarea marelui vizir și a sultanului. Dacă ar fi făcut-o, ar fi trebuit să ceară permisiunea guvernului otoman? În mod normal, da, dar la 1859, fratele lui Nicolae, Aristarchi Miltiade, ultima capuchehaie a Țării Românești, este demis printr-un ordin al lui Cuza, comunicat direct prin ministrul de Externe al țării, fără a se cere aprobarea guvernului turc. Dar asupra acestui eveniment vom mai reveni. În practică, domnul își numește capuchehaia (și acest drept, oricum l-ar fi cerut în condițiile în care obținuse scaunul). Se întâmplă uneori ca domnul să accepte o capuchehaie pe care-o dorea mai puțin sau deloc. Astfel ni se relatează că la numirea lui Alexandru Ipsilanti, dragomanul Constantin Moruzi, ca să-i creeze acestuia dificultăți, deoarece se aflau într-o mare rivalitate, ar fi intrigat pe lângă Ismail bei, care era reis efendi, să-l numească bașcapuchehaie pe postelnicul Mihalache Suțu, „lucru ce în tot chipul nu era pe placul lui Vodă Ipsilanti”. De teamă, domnul a fost silit totuși să-l accepte, alegându-le însă pe celelalte capuchehăi dintre persoanele de încredere⁵. Dar chiar

---

⁴ Vezi capitolul *Evoluția instituției*.

⁵ Atanasie Comnen Ipsilanti în Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV, partea II, p. 1220.

din această relatare reiese că episodul constituia o excepție: domnul a acceptat din teamă. Cazuri de refuz al persoanelor desemnate de domn sunt rare⁶. În general, în secolul al XVIII-lea, capuchehăile se grupaseră pe interese de familii și clanuri, iar dacă unii dintre domni se găseau sub influența lor, faptul se datora tocmai acestor raporturi de familie.

Dintr-o epocă mai târzie (secolul al XVIII-lea), s-a păstrat un formular de numire de capuchehaie. Din conținutul acestuia se vede că era un arz al domnului prin care se solicita numirea în funcția de capuchehaie și servea și de scrisoare de recomandare. Arzul era adresat probabil marelui vizir sau lui reis efendi: „am avut curajul de a scrie umilul meu arzuhal, pe care l-am expediat când va fi chemat la înaltul prag, acordându-i fericirea și satisfacția de a-l folosi, prin mila și îndurarea domniei voastre, în serviciul meu de capuchehaie la binevoitoarea noastră Poartă ... dreptul de a da firman cu semnele îndrumării binefăcătorului de care avem foarte mare nevoie întotdeauna și pe care sperăm să se răspândească și să se întindă și asupra mea, a supusului cel neputincios, împreună cu capuchehudalele mele și cu toate sărmanele raiale <ale Moldovei>⁷ depind de...”⁸.

Din cele câteva documente de care dispunem, rezultă că în întreaga perioadă de care ne ocupăm desemnarea capuchehăii aparținea domnului, dar în mod formal, acesta trebuia să fie numit de marele vizir și de către reis efendi. Nu știm dacă în toate împrejurările se emitea un act de numire sau era suficientă o apostilă a acestor funcționari ai Porții pe arzul domnului prin care se notifica desemnarea capuchehăii.

Situația capuchehăii Transilvaniei era întrucâtva privilegiată și acest lucru reiese, după cum am mai spus, din *ahıdname* și era specificat în beratul de investitură. Astfel, în beratul din 12–21 iunie 1649 privind numirea lui Gheorghe Rákóczy al II-lea, se cuprinde și

---

⁶ În 1770 Manole Giani Roset își rânduise capuchehăi pe Antioh Moruzi și pe Bibică, ginerele acestuia din urmă, dar sultanul Mustafa *nu a vrut să primească acești capuchehăi* [s.n.]. (Relatarea lui Atanasie Comnen Ipsilanti, v. și V.A. Urechia, *Istoria Românilor*, vol. II, p. 7–8).

⁷ Formularul este pentru Moldova.

⁸ Biblioteca Academiei României, ms. oriental 25, f. 2r-3v^o, cuprinde o serie de acte care serveau însă ca formulare, unele nu sunt terminate, iar altele se referă la persoane fictive sau convenționale.

mențiunea „elciilor și capuchehăilor care vin la Poartă – li se va asigura ajutor și întreținere”⁹, formulă care indică o situație privilegiată a capuchehăilor, similară celei a solilor și ambasadiorilor străini. Capuchehăilor Moldovei și Țării Românești li s-au asigurat la început aceste drepturi; se pare, în prima jumătate a secolului al XV-lea, exista cel puțin o parte din aceste drepturi, pentru ca ulterior ele să fie neglijate și încălcate. Trebuie subliniat că în Imperiul otoman solul se bucura, pe perioada exercitării misiunii sale, de întreținere și transport pentru el și pentru suita sa și cel puțin o parte din aceste drepturi le aveau și capuchehăile sau ambasadorii cu post fix. Capuchehăile Țărilor Române și personalul care le deservea se bucurau și ele de aceste drepturi, însă numai până la mijlocul secolului al XVII-lea, probabil în legătură cu măsuri de ordin general legate de înmulțirea acestor soli și ambasadori. Chiar dacă găsim uneori incluse capuchehăile în bugetul otoman, nu înseamnă că statul le plătea considerându-le funcționarii săi, ci că le acorda drepturi conferite în general reprezentanților străini. Nu știm până acum de la ce dată capuchehăile noastre nu s-au mai bucurat de aceste drepturi¹⁰. Cred că data este mijlocul secolului al XVII-lea, când s-au introdus și unele inovații în tratamentul ambasadelor străine, care au fost invitate să se mute (probabil pe socoteala lor) în Pera¹¹, în orașul vechi rămânând aproape numai reprezentanțele țărilor vasale (Transilvania, Moldova, Țara Românească și probabil Ragusa), ca și alte câteva ambasade, printre care se pare și a Poloniei.

Cine putea fi capuchehaie? Întrebarea, pe care și-au pus-o și alți cercetători¹², limitându-se la categoria socială din care se recrutau capuchehăile, ar putea fi rezolvată prin rememorarea celor câtorva date

---

⁹ Document editat de F. Babinger în „Le Monde oriental”, Uppsala, 1920, p. 121–139. Fotocopie și la Arhivele de Stat, București, Fotografii de documente, XXI/163, a, b.

¹⁰ Vezi discuția la cap. *Venituri și cheltuieli de întreținere*.

¹¹ Amănunte la J. von Hammer, *Histoire de l'Empire ottoman*, vol. VIII, și la R. Mantran, *Istanbul dans la seconde moitié du XVIIe siècle. Essai d'histoire institutionnelle, économique et sociale*, Paris, 1962.

¹² A. Golimas, *Capuchehăile Moldovei*, p. 37–40, consacră acestei chestiuni un întreg capitol (al IV-lea).

dintre cele expuse, cu titlu de exemplu, până acum. Situații foarte diverse, împrejurări fortuite, interese imediate sau mai largi, necesități stringente, capacități și cunoștințe căutate fac ca cercul sau categoriile din care se desemnau aceștia să fie foarte variate. Ar fi de rezolvat însă și alte elemente ale chestiunii și anume – există incompatibilități legate de îndeplinirea concomitentă a unor funcții sau legate de apartenența religioasă sau națională, există tendințe de limitare a categoriei celor din rândul cărora se alegeau cei ce urmau să ajungă la această funcție ce implica anumite riscuri, dar și importante avantaje? La unele din aceste întrebări s-a răspuns direct sau indirect și în capitolele anterioare.

Foarte multe exemple se referă la rude ale domnului, fii, frați sau chiar părinți ai domnului, care reprezentau interesele acestuia la Constantinopol, uneori ajutate de oameni competenți, cunoscători ai situației și ai cercurilor politice, ai limbii turce¹³. Uneori rudenția cu domnul nu împiedica unele trădări¹⁴, iar rudenția dintre capuchehăi, chiar sub aceeași domnie, nu-i împiedica să se dușmănească¹⁵. Dimpotrivă, unii părinți au evitat să-și desemneze beizadelele capuchehăi, fie și onorific, deși aceștia se aflau la Constantinopol¹⁶. Capuchehăile nu erau recrutate numai dintre boieri. Ele căpătau însă un titlu de boierie sau îl purtau pe cel ce corespundea funcției din țară. Acest lucru le conferea un oarecare prestigiu la Constantinopol printre reprezentanții străini și le distingem între numeroșii capuchehăi – vechili. Pe timpul lui Iane, *ban* ajunsese sinonim cu funcția de capuchehaie, în vreme ce Curt Celebi considera funcția mai de preț, intitulându-se ca atare într-un document moldovean (fără rang de boierie)¹⁷, iar în 1806, un raport francez vorbește de titlul de *logothète* al agentului domnitorului Ipsilanti¹⁸.

---

¹³ Exemple pentru Moldova la A. Golimas, *op.cit.*, p. 37.

¹⁴ De exemplu, atitudinea lui Iacovache Rizo după moartea ginerelui său.

¹⁵ Dușmănia dintre Iordache Stavrache și socrul său, Manolache Gelepul, la 1775.

¹⁶ Mihail Kogălniceanu, *Letopiseștele Țării Moldovii*, vol. III, Iași, 1852, p. 187; v. A. Golimas, *op. cit.*, p. 38, e vorba de Mihai Racoviță.

¹⁷ N. Iorga, „Coconul” lui Radu Mihnea și capuchehaiaua Curt Celebi, în R. I., t. XVIII, 1932, p. 97–102.

¹⁸ „Logothète” nu e nume de persoană, ci este titlul de boierie, logofăt, pe care-l purta Alexandru Manu, bașcapuchehaia lui Constantin Ipsilanti (Hurmuzaki, *Documente*, vol. II, supl. I, p. 337; cf. D. Fotino, *Istoria generală a Daciei, sau a*

Promovările rapide în arhondologia țării, de la un rang de boierie la altul superior, sunt caracteristice și pentru capuchehăile din secolul al XIX-lea¹⁹. Aceasta nu satisfăcea numai orgoliul personal, dar semnifica o avansare sau o decorație, distincție pe care domnul nu avea cum să o confere, iar „decorația” eventuală, distincția turcească, caftanul, costa prea mult, pentru că după acordarea lui căftănitul trebuia să și-l plătească singur!

În îndelungata evoluție a instituției au existat epoci de mai mare sau mai mică influență a capuchehăilor, iar rangurile boierești acordate au corespuns în parte acestui grad de influență. După 1764, data executării ambițiosului Iordache Stavrache, care încheie epoca de maximă influență internă asupra domnilor, Suțu are doar rangul de sluger. N. Iorga remarcă această aparentă decădere: „Capuchehaelele nu mai erau decât ce trebuiau să fie, niște boiernași – ne amintim că Suțu era numai sluger acum – cari primeau plicurile din geanta călărașilor de Țarigrad pentru a le împărți nedeschise, pentru a trimite răspunsurile și a da știrile curente.”²⁰ Afirmație în parte adevărată, dezmințită însă uneori de acțiuni mai îndrăznețe ale acestor agenți ai domnilor. În ceea ce îi privește, boierii pământeni au considerat în toată această perioadă „capuchehăile și ginerii de capuchehăi” drept deținători ai unor ranguri de boierie însemnate²¹.

Nu puteau fi capuchehăi preoții, prelații sau călugării. Cel puțin în practică nu am întâlnit cazuri de acest fel²². Nu puteau fi capuchehăi turcii. În lista capuchehăilor nu am întâlnit decât pe acel Ahmet Chehaia, probabil rudă a domnului, un caz singular, neexplicat²³ în mod suficient; nici nu este prea sigur că a fost recunoscut de turci capuchehaie. Modul ironic în care un Baktași Pașa este privit într-un

---

Transilvaniei, Terei Muntenesci și a Moldovei (trad. G. Sion), vol. II, București, 1859, p. 222, și V.A. Urechia, *Istoria Românilor*, vol. IX, p. 24).

¹⁹ V. exemplele pentru I. Iacovache și Grigore Călinescu în timpul lui Grigore Ghica și pentru cele două capuchehăi „reglamentare” și subalternii lor.

²⁰ N. Iorga, *Documente Callimachi*, vol. I, p. CXLIII; cf. M. Kogălniceanu, *Letopiseștele*, vol. III, p. 252.

²¹ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. VIII, p. 12.

²² V. și A. Golimas, *op. cit.*, p. 40.

²³ N. Iorga, „Coconul” lui Radu Mihnea, p. 97–102.

pasaj din Naima lasă să se înțeleagă că până și o mai îndelungată preocupare de treburile unor domni creștini era considerată o incompatibilitate pentru funcția de dragoman al flotei, chiar dacă aceste funcții se puteau exercita concomitent pentru o scurtă perioadă de timp.

Se ajunsese chiar la un fel de tradiție, inaugurată de vestitul Ianache Porfirită²⁴, ca dintre acești dragomani ai flotei să fie recrutate viitoare capuchehăi²⁵ și invers. Dar cele două funcții nu se puteau îndeplini concomitent. Se pare chiar că o capuchehaie nu avea niciun rost pe lângă dragomanatul Porții, decât, cum spunea N. Iorga, „acela de visitor, de stăruitor și cumpărător”²⁶. O excepție o constituia împrejurarea când marele dragoman era rudă apropiată a domnului, cum s-a întâmplat în timpul lui Grigore Ghica (1726–1733), ceea ce a permis ca Ioan T. Callimachi să fie în același timp capuchehaie a Moldovei și „vechil al terzimanului de la Țarigrad”²⁷.

Mai rare, date fiind dificultățile inerente acestei situații, au fost capuchehăile care au îndeplinit *concomitent* și funcțiile de boierie în divanul domnesc. Așa a fost Iane Banul, care apare martor ca ban în multe hrisoave sub diferiți domni și totodată capuchehaie, funcții îndeplinite concomitent, probabil la Craiova lăsând locțiitor când călătorea. Despre Constantin Suțu sau Chiriță Draco știm că fusese mare comis sub Constantin Mavrocordat, îndeplinind în același timp și funcția de capuchehaie²⁸, atât în domnia munteană, cât și în cea moldoveană a acestui domnitor²⁹.

---

²⁴ Pentru dragomanii flotei, v. Vas. Vl. Sphyroeras, *Hoi dragoumanoi tou stolou. Ho thesmos kai hoi phoreis*, Athènes, 1965.

²⁵ Observațiile lui Nestor Camariano la lucrarea lui Vas. Vl. Sphyroeras în RESEE, t. V, 1962, nr. 2, p. 340–345.

²⁶ N. Iorga, *Documente Callimachi*, vol. I, p. L.

²⁷ M. Kogălniceanu, *Letopiseșele*, vol. III, p. 189, 190, și N. Iorga, *Documente Callimachi*, vol. I, p. L.

²⁸ Cronica lui Neculce; Hurmuzaki, *Documente*, vol. I, supl. I, p. 577; Iorga, *Documente Callimachi*, vol. I, p. LXXXVI.

²⁹ Hurmuzaki, *Documente*, vol. I, supl. I, p. 577. Dimpotrivă, Iorga vistiernicul renunța la postul de capuchehaie pentru cel de postelnic și Iordache Stavarache pentru o funcție în divanul moldovenesc, v. A. Golimas, *op. cit.*, p. 47.

Cât privește „naționalitatea” capuchehăii, situația a evoluat pe măsură ce acest aspect căpăta la Constantinopol o însemnătate majoră. În secolul al XVI-lea s-au numărat printre capuchehăi levantini sau polonezi, iar în secolul următor, probabil, și unguri și români din Transilvania. În secolul al XVIII-lea sfera se restrânge la români și grecii ortodocși, fapt consemnat ca atare în tratatul din 1774. Reglementările ulterioare au introdus chiar precizarea că o capuchehaie trebuie să fie „supus al Imperiului”. Dacă funcția de dragoman al flotei nu era incompatibilă cu aceea de capuchehaie, este totuși ciudat că Porfirta era agent plătit și al imperialilor (desigur neoficial!), dar se pare că Brâncoveanu cunoștea situația. Ceea ce nu trebuie să ne mire. Marele dragoman primea o sumă fixă de la toate „națiunile” (ambasadele străine), „pentru că el își dă osteneala și toți au nevoie de dânsul”³⁰.

2. ÎNCHEIEREA MISIUNII CAPUCHEHĂILOR

S-a emis ipoteza, bazată pe o similitudine cu capuchehaia transilvană³¹, că durata serviciului capuchehăilor era de un an și că mandatul lor trebuia să fie reînnoit la un an și la trei ani, odată cu mucarerul. Nu avem date privind acest aspect, iar chestiunea reînnoirii domniei nu s-a pus în mod regulat decât sub fanarioți. Mandatul capuchehăii nu era legat neapărat de durata domniei. Într-o domnie lungă, domnul schimba mai multe capuchehăi și putea să adauge celor alese inițial încă una. Acest lucru a putut fi documentat, de exemplu, sub Constantin Brâncoveanu³². Apar însă și situații frecvente când o capuchehaie servește mai multe domnii. Multe dintre capuchehăile lui Șerban Cantacuzino au fost utilizate și de Constantin Brâncoveanu, după cum altele, care au servit în vremea acestui domn, reapar în vremea domniei lui Nicolae Mavrocordat.

---

³⁰ Hurmuzaki, *Documente*, vol. VI, p. 301.

³¹ A. Golimas, *op. cit.*, p. 46

³² *Ibidem*, p. 46.

S-a întâmplat ca unele capucehăi să fie menținute îndelungat (7–8 ani)³³ și în epoca fanarioților, iar ultimele două capucehăi ale Țării Românești au servit toate domniile dintre 1834 și 1859. Schimbările domnului dintr-o țară în alta făceau ca adesea capucehăile să rămână în serviciu, fiind recomandate noului domn de vechile capucehăi³⁴.

În afară de cazul când domnul renunță la serviciile capucehaiei, funcția acesteia înceta: odată cu numirea într-un rang de boierie în divanul domnesc, situație care nu permitea cumularea ambelor funcții; odată cu înălțarea ca domn a fostei capucehaie (astfel s-a întâmplat în Moldova cu Gheorghe Ghica, Dumitrașcu Cantacuzino sau Mihai Suțu³⁵), precum și, bineînțeles, odată cu moartea capucehaiei. Au fost puține cazurile de moarte naturală – Iane Banul sau un capucehaie decedat în 1825³⁶, în restul cazurilor fiind vorba de execuții (lista e destul de lungă, începând cu Dimo Celebi și sfârșind cu capucehăile Moldovei din 1821).

Rareori se întâmplă ca o capucehaie să-și părăsească postul³⁷.

Slujba capucehăii este legată de cea a domnului. Nu există capucehaie fără domn, iar domnul, chiar dacă nu ocupă scaunul din diferite motive, în special în timpul războaielor și al ocupațiilor rusești, are mereu capucehăi. Astfel Alexandru Suțu, care n-a putut domni efectiv, îl are capucehaie pe Stavrache Aristarchi, atestat în 1810 ca agă și capucehaie³⁸.

---

³³ Cel puțin pentru o parte a domniei, lucrul poate fi urmărit după *Condica vistieriei*.

³⁴ Ioan T. Callimachi, capucehaie între 1761 și 1769, și Alexandru Ipsilante între 1758-1764 în Moldova, Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIII; A. Golimas, *op. cit.*, p. 47.

³⁵ A. Golimas, *op. cit.*, p. 47.

³⁶ Iordache Mavrodin, mort la 1 dec. 1825 (I. Corfus, *Însemnările Androneștilor (sec. XVII-XIX)*, București, 1947, p. 49); Von Miltitz (N. Iorga, *Acte și fragmente cu privire la istoria Românilor*, vol. II, București, 1896, p. 710) spune că la 24 decembrie 1824 a murit de ciumă și capucehaia Moldovei!

³⁷ Hurmuzaki, *Fragmente*, vol. III, p. 320–331.

³⁸ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIII, p. 110–119; I.C. Filitti, *Arhiva G.Gr. Cantacuzino*, p. 251.

Iată cum este apreciată într-o situație concretă durata serviciului capuchehăii; în 1830, Divanul extraordinar al Valahiei judecă cererea lui Grigore Călinescu, fost capuchehaie la Constantinopol, care își reclama drepturile pe perioada 1 mai 1828–15 august 1830. Dar cum însărcinarea capuchehaiei „s-au precurmat <odată cu> stăpânirea domnului, precum și trebile cu care era însărcinat”, deci la 1 mai 1828, nu i se mai cuvenea în consecință nimic³⁹.

O situație similară, cu efecte inverse, s-a ivit și la Constantinopol în perioada următoare revoluției de la 1848, de la plecarea domnitorului Gheorghe Bibescu și până la convenția de la Balta Liman, răstimp în care Nicolae Aristarchi s-a socotit în continuare capuchehaie, în ciuda protestelor guvernului provizoriu și ale reprezentanților acestuia la Constantinopol⁴⁰.

Fratele lui, numit capuchehaia Țării Românești, este desărcinat de funcția sa printr-un ordin al lui Cuza chiar la data alegerii sale ca domn, ceea ce arată caracterul revoluționar al acestei acțiuni, în fața căreia protestul fostului agent, ca și acela al colegului său pentru Moldova, Fotiadi, demis anterior, au rămas fără rezultat.

---

³⁹ Arhivele Statului, București, fond Administrative vechi, dosar nr. 75/1830.

⁴⁰ G. Florescu, *Agencia Țării Românești la Constantinopol (iunie-septembrie 1848)*, în vol. *Reprezentanțele diplomatice ale României*, p. 71–89.

CAPITOLUL VI

FUNCȚIILE ȘI ATRIBUȚIILE CAPUCHEHĂILOR

1. CLASIFICAREA FUNCȚIILOR ȘI ATRIBUȚIILOR CAPUCHEHĂILOR

Capuchehăile domnilor români la Poartă aveau de îndeplinit sarcini pe cât de numeroase, pe atât de variate și de neprevăzute. Dacă am putea face un inventar al tuturor acestor sarcini, cum reies ele din actele și mărturiile contemporane, am obține o înșiruire de complexe legături și obligații numeroase față de Poartă. Teoretic, toate aceste relații se întrețineau prin capuchehăile Țărilor Române, pentru că turcii nu aveau un agent corespunzător în Principate. Acel „divan efendi” era mai mult un secretar de turcă al domnului, ales sau recomandat de multe ori de acesta¹. El informa Poarta, probabil, mai cu seamă despre acțiunile domnului, pe care era pus să-l spioneze, servindu-se în acest scop de un cifru special². Firește, domnul avea multe mijloace prin care comunica cu Poarta, ca să informeze și să fie informat. În primul rând, se putea delega un boier în solie, cu însărcinări temporare și limitate, se puteau trimite călărași cu genți sigilate conținând bani și scrisori. Domnul putea fi informat și de dregătorii turci, care se aflau în raporturi de prietenie cu el sau pe care îi plătea în acest scop.

Când raporturile erau bune, funcționarii Porții se întreceau în îndeplinirea unor misiuni pe lângă domnii Țărilor Române, deoarece, chiar și când aduceau vești destul de neplăcute – pentru că de cele mai multe ori trebuiau executate anume ordine legate de cheltuieli mari –

---

¹ P. Strihan, *Divan-Effendi în Țara Românească și în Moldova în secolele XVII-XIX*, în „Studii. Revista de istorie”, t. 21, 1968, 5, p. 881-896.

² I. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, vol. II/2.

erau copleșiți de recompense și daruri³. Dar asemenea misiuni erau sporadice, funcționarul turc aducând de obicei firmanul de mazilire, iar serviciile făcute de turci domnilor creștini erau confidentiale, îndeobște fiind interzise⁴. Domnii au folosit însă, în raport cu interesele și priceperea lor, toate aceste canale, precum și agenți ai unor puteri străine, concomitent cu întreținerea reprezentanților oficiali proprii: capuchehăile. Spre deosebire de celelalte căi care nu puteau fi decât sporadice, extraordinare, speciale, sarcinile capuchehăilor erau generale și permanente.

Clasificarea atribuțiilor capuchehăilor a preocupat și pe cercetătorii anteriori ai subiectului⁵. Funcțiile și atribuțiile capuchehăilor decurg atât din raporturile Țărilor Române și din obligațiile lor față de Imperiul otoman, cât și din situația lor specifică în Imperiu și din poziția și rolul acestor țări în politica Porții. De aceea, în comparație cu reprezentantul diplomatic al unei țări pe deplin suverane, capuchehăile țărilor noastre au atât atribuții specifice, cât și comune cu ale acestuia. Specifice sunt toate acele atribuții legate de apărarea intereselor țării și ale domnului, dar și cele referitoare la îndeplinirea obligațiilor față de Poartă, care decurg din situația Țărilor Române în cadrul Imperiului otoman. Comune cu ale celorlalți reprezentanți străini sunt: informarea domnului asupra situației politice de la Constantinopol și din alte țări, participarea oficială la unele

---

³ În general, despre darurile domnului pentru cei ce aduceau scrisori, v. Hurmuzaki, *Documente*, vol. IV/2 p. 503-4, raport venețian din 15 mai 1639, din Constantinopol.

⁴ Prin sume de bani și daruri date unor meghistani ai Porții, domnii erau ținuti la curent cu orice mișcare îi privea. Astfel Mehmed Emin, de la tarapanaua imperială, profita de faptul că trebuia să confirme lui Nicolae Mavrogheni primirea haraciului Moldovei și trimitea niște scrisori ca să-l informeze despre acțiunile lui Alexandru Mavrocordat, care ținea și el domnia Țării Românești (Doc. turc din 28 decembrie 1786 la Arhivele Statului, București, fond A.N. CLXXX/19).

⁵ G. Müller, *Die Türkenherrschaft in Siebenbürgen. Vorfassungsrechtliches Verhältnis Siebenbürgens zur Pforte, 1541-1688*, Hermannstadt-Sibiu, 1923; A.H. Golimas, *Despre capuchehăile Moldovei și poruncile Porții către Moldova până la 1829. Contribuții la cunoașterea raporturilor de drept dintre Moldova și Turci*, Iași, 1943, p. 58; G. Florescu, capitolul *Constantinopol*, în vol. *Reprezentanțele diplomatice ale României*, p. 66.

tratative diplomatice, contactele permanente cu reprezentanții altor puteri străine, căroră le fac obișnuit vizite protocolare și cu care au discuții asupra situației politice, contacte și colaborare cu reprezentanții acelor țări cu care Moldova sau Țara Românească aveau alianțe sau obligații decurgând din tratate etc. În afară de acestea, aș distinge și un gen de atribuții care s-ar putea numi de ordin consular, legate de asistența dată locuitorilor originari din Țările Române aflați în Imperiul otoman, atribuții care în anume perioade din îndelungata existență a instituției au avut o însemnătate mai mare sau mai mică. După cum vedem, atribuții foarte variate legate de o activitate multilaterală, cum era firesc să aibă reprezentanții unora dintre cei mai „ocupați principii ai Europei”, cum îi caracterizează pe domnii români un raport diplomatic francez⁶.

Firește, această clasificare a funcțiilor și atribuțiilor capucnehăilor are o valoare relativă, anume acțiuni ale capucnehăilor putând fi clasate în ambele situații pomenite. Rostul acestei clasificări este printre altele, acela de a pune în lumină rolul complex și activitatea acestui reprezentant al domnului, care n-are un simplu rol administrativ, ci îndeplinește în mod activ și unanim recunoscut reale funcții diplomatice.

2. FUNCȚII ȘI ATRIBUȚII ALE CAPUCHEHĂILOR REFERITOARE LA RELAȚIILE PROPRIU-ZISE CU POARTA

Aceste atribuții, numeroase, de multe ori neprevăzute, ar putea fi distribuite în trei mari grupe care, în ordinea importanței pe care le-o dădeau domnii, erau legate de trei domenii: 1. domnia; 2. obligațiile față de turci; 3. interesele generale sau speciale ale țării.

2.1. Probleme legate de domnie. Am văzut într-un capitol anterior că începutul funcției, ca și sfârșitul ei nu erau întotdeauna legate de acelea ale unei domnii. Domnul își desemna în mod obișnuit

---

⁶ Raportul lui St. Luce din iulie 1803, în Hurmuzaki, *Documente*, vol. II supl. I; V.A. Urechia, *Istoria Românilor*, vol. VIII, București, 1899, p. 707.

capuchehăile la luarea domniei, după cum le putea și schimba în cursul domniei. În realitate însă, din secolul al XV-lea, unele capuchehăi au început să joace un rol important, să se mențină, ca persoane influente, aflată în grația puternicilor zilei de la Poartă, de-a lungul mai multor domnii (Iane banul, Caraiman, Curt Celebi sunt câteva nume din această perioadă și cea imediat următoare). Rolul lor în obținerea domniei, ca și în mazilirea domnului a fost foarte mare în anumite perioade. Acest rol par să-l fi avut și primele capuchehăi nepermanente sau simplii agenți ai domnului (cu un caracter mai mult sau mai puțin oficial), încă de la începutul secolului al XVI-lea, când competiția pentru tron dădea turcilor prilejul de a se amesteca în treburile interne, în special ale Țării Românești. Iane banul a intrigat pentru exilarea și uciderea lui Petru Cercel sau pentru exilarea unor pretendenți, a susținut și apoi l-a trădat pe Mihnea, apoi, și pe Petru Șchiopul, când a devenit și capuchehaie a Moldovei⁷. El, sau mai degrabă Andronic Cantacuzino, joacă un rol de seamă în obținerea domniei pentru Mihai Viteazul, iar Caraiman susține și obține domnia pentru Movilești în Moldova. Vestitul Curt Celebi, capuchehaie a Moldovei (dar care râvnea să devină și a Țării Românești) în timpul domniei lui Alexandru Coconul, obține domnia Munteniei pentru ginerele său Radu, fiul lui Alexandru Iliaș. Exemple de rol jucat de unele capuchehăi în luarea domniei, adesea prin trădarea fostului domn, se pot da pentru secolul al XVII-lea, dar mai ales pentru epoca fanarioților. Capuchehăile atotputernice ajunseseră într-o anumită epocă să tuteleze domnii, ba chiar să obțină domnia pentru rudele lor împotriva voinței boierilor țării și uneori chiar fără știrea domnilor. Astfel, boierii munteni, conform dorinței lui Grigore Ghica, care murise în 1752, trimiseseră o delegație la Constantinopol pentru a confirma dorința răposatului, care era și a lor, de a-și alege domn pe Scarlat Ghica. Capuchehaia Gheorghe Hatmanul obține însă domnia pentru alt fiu al lui Grigore Ghica, Matei, care-i era ginere. La un an după aceea, în 1753, rocada dintre Constantin Racoviță, domn în

---

⁷ I. Minea și L.T. Boga, *Despre Iane, mare ban de Craiova și ceva despre Mihai Viteazul*, în „Cercetări istorice”, t. X, 1934, și P.P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, 1936.

Moldova, și Matei Ghica, domn în Țara Românească, s-a făcut în urma unui aranjament între capuchehăile celor doi domni. Mazilirea lui Constantin Racoviță la 1757 se datorează chiar reprezentantului său la Poartă, vestitul Iordache Stavrache, în rivalitate cu celălalt capuchehaie, Manole Spătarul, care se pare că era mai agreat⁸. Tot pentru Moldova se poate da ca exemplu înlocuirea lui Ioan T. Callimachi cu Grigore Callimachi în urma stăruinței bașcapuchehaiei Nicolae Suțu⁹.

Nu lungim șirul acestor exemple¹⁰, care țin de domeniul nesfârșitelor și atât de păgubitoarelor intrigi de la Poartă în jurul acordării domniei.

Capuchehaia îndeplinește un rol și în ceremonialul de investire a domnului. El îl însoțește pe domn la ceremonia înmânării steagului, care are loc la conacul domnului. Domnul, după ce-l primește de la *mir-i alem aga*¹¹, îl dă capuchehaiei sale¹². Capuchehaia îl însoțește apoi pe domn la ceremonia îmbrăcării cu caftan, care are loc la Pașa Kapusı (Înalta Poartă). Capuchehaia și capuoğlanul domnului sunt îmbrăcați în caftane, după ce domnul îl îmbrăcase pe al său¹³. El face de asemenea parte din suita voievodului, care parcurge drumul de la Înalta Poartă până la Fener Kapusı, la Biserica Patriarhiei, și de acolo la conacul său. De asemenea, capuchehaia îl însoțește pe domn cu ocazia primirii în audiență la sultan și a îmbrăcării cu cuca (mai ales în cazul reînnoirii domniei).

2.2. *Atribuții legate de menținerea domniei.* Dacă la obținerea domniei unele capuchehăi putuseră sau nu să aibă un rol în raport cu relațiile și posibilitățile lor, menținerea domniei era sarcina lor obișnuită și poate cea mai însemnată dintre atribuții. Acestea decurg de

---

⁸ D. Fotino, *Istoria generală a Daciei, sau a Transilvaniei, Țerei Muntenesci și a Moldovei*, trad. G. Sion, vol. II, București, 1859, p. 157; vezi și C.C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. III/1, București, 1942, și N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. III, p. 157–59.

⁹ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XII, p. 154.

¹⁰ V. infra, Partea a III-a.

¹¹ Mehmed Esad, *Teşrifat-i Kadime*, Istanbul, 1870/1287 H., p. 67.

¹² H.Dj. Siruni, *Domnii români la Poarta Otomană*, București, 1941, p. 13.

¹³ *Ibidem*, p. 24

fapt mai ales din nefericitele practici ale obținerii domniei legate de obișnuitele intrigi și competiții pentru tron, de instabilitatea și numeroasele schimbări de domnie. Capuchehaia trebuia să fie informată despre toate aceste intrigi și comploturi care puneau în primejdie tronul, despre opiniile turcilor privitoare la domn și, eventual, chiar despre zvonurile în legătură cu decizia de mazilire.

La rândul lor, turcii știau că domnii au agenți care le spionează acțiunile și că întrețin o întreagă rețea de informatori la toate hanurile și stațiile de poștă ale drumului de la Constantinopol până la Dunăre. Astfel, mazilirea lui Constantin Duculeț ajunge ca o surpriză la București și cronicarul se miră de faptul că nici priceputul Ianache Porfirita, agentul Brâncoveanului, nu aflate știrea din vreme ca să o comunice socrului domnului mazilit¹⁴.

În general, un bun agent la Poartă era socotit cel ce reușea prin toate mijloacele să țină „domnia nestricată la împărăție”¹⁵. El nu-și cruța mijloacele și se expunea la umilințe și la cereri nemăsurate, chiar și la șantaj din partea turcilor. Cu dezgust, remarcă acest lucru, despre Moldova, Cantemir (situația nu este cu nimic schimbată pentru Țara Românească): „așa își bate joc ambiția și lăcomia pe pielea bieților moldoveni”¹⁶.

Chemarea domnului la Constantinopol pentru reînnoirea domniei fusese de multe ori până la fanarioți evitată prin mijlocirea capuchehăilor. Matei Basarab reușește de mai multe ori să evite a se duce la Constantinopol, obținând prin capuchehăi reînnoirea domniei¹⁷. Constantin Brâncoveanu dobândește prin daruri și mari

---

¹⁴ *Cronica anonimă despre Brâncoveanu*, în vol. *Cronicari munteni*, ed. M. Gregorian, vol. II, București, 1961, p. 300: „vestind nici capuchehaele Moldovei nici cele românești”. În 1726 mazilirea lui Mihai Racoviță s-a făcut fără știrea capuchehăilor și a fiului domnului, care se găsea la Constantinopol (*Cronica Ghiculeștilor. Istoria Moldovei între anii 1695 și 1754*, ed. Nestor Camariano, Ariadna Camariano-Cioran, București, 1965, p. 253).

¹⁵ Hurmuzaki, *Documente*, vol. I, doc. DLVII, p. 578; A. Golimas, *Capuchehăile*, p. 60.

¹⁶ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, p. 68.

¹⁷ La 1643 atât Vasile Lupu, cât și Matei Basarab primesc de la Poartă confirmarea în scaun, fapt care se datora marelui vizir, care împrumutase celor două

cheltuieli reînnoirea domniei, iar, după 1703, merge la Adrianopol, unde, cheltuind mari sume de bani și adăugând și 240 de pungi la haraci, a obținut domnia pe viață și dreptul ca formalitățile de reînnoire a domniei să se facă prin capuchehăile sale,¹⁸ fără a mai fi necesară prezența sa la Poartă. Același lucru l-a obținut și Nicolae Mavrocordat¹⁹, după cum și fratele său Ioan dobândise domnia pe viață. Reînnoirea domniei se făcea prin capuchehăile domnului, care obțineau pentru ei, odată cu firmanul de întărire a domniei, „caftan de mucarer mare”²⁰. Firește, toate acestea se făceau cu substanțiale cheltuieli, până și aceste caftane trebuiau plătite de capuchehăi²¹, adică în fapt de țară. Marea piatră de încercare era mucarerul, adică reînnoirea domniei la trei ani²², obicei pe care tradiția cronicarilor îl așază în timpul lui Radu Leon la 1665; mai apoi s-a instituit și un mucarer mic, anual. În secolul al XVIII-lea, mucarerul era groaza capuchehăilor, ele trebuind să „umble peste tot locul după bani”²³ sau să intervină la marele vizir pentru o cât de mică păsuire, pe care de cele mai multe ori nici nu o obțineau. Teama capuchehăilor era nu că domnul va fi mazilit, ci că va fi arestat, iar ele vor fi socotite solidare cu faptele domnului și făcute responsabile pentru întârzieri. Se întâmpla uneori ca domul să nu mai dorească reînnoirea, cum a făcut C. Mavrocordat în 1743, când a scris capuchehăilor sale să „nu ieie

---

capuchehăi banii trebuincioși pentru sultan, 30.000 taleri, pentru *sultana valide*, 5000 taleri și pentru *Kızlar ağası*, 5000 taleri. Se bănuiește că marele vizir ar fi primit de la voievozi cel puțin 40.000 taleri. (Hurmuzaki, *Fragmente zur Geschichte der Rumänen*, vol. III, București, 1884, p. 133). În 1646 ambii domni sunt reconfirmați, fiind distinși cu „caftan de onoare” (*ibidem*, p. 148).

¹⁸ Hurmuzaki, *Documente*, vol. I, supl. I, p. 357.

¹⁹ *Istoriile domnilor Țării Românești de Radu Popescu vornicul*, ed. C. Grecescu, București, 1963, p. 255.

²⁰ *Ibidem*, p. 280.

²¹ P.P. Panaitescu, *Un manuscris al efemeridelor lui Constantin Caragea Banul*, p. 18.

²² Radu Popescu, *Istoriile*, p. 136: „Într-aceste vremi turcul văzând că domnii țării noastre se hainesc de către împărăție au poruncit să fie obicei de al treilea an să meargă la Poartă să sărute mâna împăratului să-i înnoiască domnia și acest obicei multă vreme au ținut.”

²³ M. Kogălniceanu, *Letopiseșele Țării Moldovei*, vol. III, Iași, 1852, p. 239, 241.

mucarerul, să se mazilească”²⁴, lucru ce ar fi putut să atragă supărarea turcilor. De aceea, unele capuchehăi, ca Antioh Genetul²⁵ sau Iacovachi Rizo²⁶, nu mai așteaptă sosirea mucarerului, ci pleacă la Iași să se asigure de plata lui.

Odată obținută reînnoirea domniei, caftanul de întărire îi venea domnului printr-una din capuchehăi, de obicei prin cea de a treia²⁷. În schimb, firmanul de mazilire venea printr-un funcționar turc și în 1782 a fost considerat un fapt cu totul excepțional că lui Alexandru Ipsilante, acceptându-i-se demisia (în urma fugii fiilor săi la Viena), firmanul i-a fost trimis prin capuchehăile sale²⁸. Sunt rare cazurile când domnul este informat despre mazilire prin capuchehăile sale. Știrea mazilirii lui Constantin Ipsilanti, în 1806, este adusă la cunoștința domnului de ambasadorul rus și transmisă printr-un curier tătar al capuchehăilor domnului Moldovei, Alexandru Moruzi, care sosește la București cu o rapiditate remarcabilă, în trei zile, înainte să sosească capugiul Porții, astfel că domnul are timpul să fugă²⁹. Capuchehaia sa, Alexandru Manu, împreună cu Alexandru Ipsilanti (tatăl domnului) trebuiau să răspundă pentru fuga domnului.

2.3. Atribuțiile capuchehăilor legate de sarcinile și obligațiile țării față de Imperiul otoman. Aceste atribuții erau la fel de importante ca și primele, pentru că de îndeplinirea și de ordinea în evidența lor era legată și menținerea domniei. Le putem grupa după felul acestor obligații în: plata haraciului, îndeplinirea altor obligații și cereri ale turcilor, sarcinile capuchehăilor din timpul campaniilor europene ale turcilor.

1.3.1. Plata haraciului. Astăzi cunoaștem mult mai bine decât în trecut atât cuantumul haraciului, cât și celelalte obligații pe care țările noastre le aveau față de Poartă. Despre modul în care se făcea plata

---

²⁴ *Ibidem*, p. 205

²⁵ *Ibidem*, p. 244.

²⁶ *Ibidem*, p. 232.

²⁷ N. Iorga, *Documente Callimachi*, vol. I, p. CXXXIV. Cu capuchehaia care purta caftanul de confirmare a lui Grigore Callimachi s-a întâlnit și R. Boscovici (v. N. Iorga, *R. Boscovici în Moldova*, în A.A.R.M.S.I., s. III, t. XIX, 1937, p. 161).

²⁸ Hurmuzaki, *Documente*, vol. II, supl I, p. 10 (raport francez).

²⁹ D. Fotino, *Istoria generală a Daciei* (trad. G. Sion), vol. II, p. 221.

haraciului nu deținem prea multe știri³⁰. Fără îndoială, agenții domnului, capuchehăile, erau, în primul rând, chemați să transmită pe de o parte cererile turcilor, pe de altă parte să achite sumele respective. De cele mai multe ori însă, când haraciul se plătea în bani, el se trimitea prin agenți speciali. Alteori, el se achita de capuchehaie, care trimitea domnului conturile³¹, urmând ca acestea să fie aranjate ulterior. De aceea, cei mai influenți dintre capuchehăi obțin dregătorii, cumpără moșii și se bucură și de alte privilegii. Iane banul deținea multe proprietăți atât în Țara Românească, cât și în Moldova; Curt Celebi figurează într-un divan moldovenesc pe locul domnului cu titlu de capuchehaie. În epoca fanariotă, vestitul Iordache Stavarache vine personal să strângă dărilor etc.

Cele mai vechi știri despre capuchehăile care duc tratative în privința haraciului datează de la sfârșitul secolului al XVI-lea. Mihai Viteazul trimite marelui vizir Ibrahim Pașa daruri³², prin Dimo Celebi, capuchehaia sa, și printr-un ceauș turc.

Sub Radu Șerban, la 1604, probabil prin misiunea care făcea încercări de reconciliere la Poartă, se trimite haraciul, care este mult mai mic decât cu un deceniu înainte³³. În 1609, un raport venețian anunță sosirea la Constantinopol a unei delegații de „câțiva valahi cu 9 poveri de aspri, în contul tributului de 24 pe care-l plătesc sultanului”³⁴. Raportul precizează că românii sunt primiți prost la

---

³⁰ M. Berza, *Haraciul Moldovei și Țării Românești în sec. XV-XIX*, în „Studii și materiale de istorie medie”, t. II, 1957, p. 7–48; idem, *Variațiile exploatarei Țării Românești de către Poarta otomană în secolele XVI-XVIII*, în „Studii. Revista de istorie”, t. 11, 1958, nr. 2, p. 59–71; Mustafa A. Mehmet, *Un document turc concernant le haratch de la Moldavie et de la Valachie du XVe au XVIe siècle*, în „Revue des Etudes Sud-Est Européennes”, t. 5, 1967, nr. 1–2, p. 265–274, și Mihail Guboglu, *Le tribut payé par les Principautés Roumaines à la Porte Ottomane jusqu'au début du XVIe siècle d'après les sources turques*, în „Revue des Études Islamiques”, t. XXXVII, 1968/1969, nr. 1, p. 49–80.

³¹ V. socotelile lui Petru Șchiopul la N. Iorga, *Acte nouă de la Petru Șchiopu și Mihai Viteazul*.

³² Hurmuzaki, *Documente*, vol. IV p. 981, 983; v. și N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, vol. II, București, 1935, p. 89.

³³ M. Berza, *Variațiile*, p. 62.

³⁴ Hurmuzaki, *Documente*, vol. IV-2, p. 303

Poartă din cauză că nu dau tributul în bani³⁵. Probabil că solii puneau la socoteală dările în natură care le fuseseră cerute. Mai târziu, în octombrie același an, aceeași sursă ne spune că în capitala de pe Bosfor au sosit 25.000 de ducăți în contul tributului Țării Românești³⁶. Din aceste știri reiese că tributul nu este plătit de capuchehaie, ci de delegați speciali trimiși în acest scop.

Capuchehăile au un alt rol, anume acela de a încerca, prin daruri, să facă să nu se sporească haraciul³⁷. Același efort îl depun probabil și agenții lui Matei Basarab, care pare însă dispus să plătească un haraci mai ridicat, numai să fie lăsat în pace³⁸.

Agenții domnului sunt preocupați să întrețină bune raporturi cu mai marii Porții³⁹. În urma unor noi sporiri ale tributului celor trei Țări Românești, la care se adăugau și alte pretenții ale turcilor, ridicate într-un răstimp foarte scurt, capuchehăile respective au făcut tot ce era posibil să evite acest lucru, însă fără rezultat⁴⁰. Lista s-ar putea prelungi pentru secolele următoare, când avem și rapoarte de capuchehăi. În general, nu am observat însă ca vreo capuchehaie să obțină reducerea unei sume sporite cerute de Poartă. Dimpotrivă, ele sfătuiau pe domn să dea curs nu numai cererilor de mărire a haraciului sau a altor dări extraordinare, dar și cererilor abuzive venite din partea demnitarilor otomani cu oarecare trecere.

Cronica anonimă brâncovenească spune despre chemarea la 1703 la Adrianopol a lui Brâncoveanu, care-l va costa numeroase

---

³⁵ *Ibidem*, p. 79.

³⁶ *Ibidem*, p. 305.

³⁷ La 1614 Poarta a cerut o mărire a haraciului cu 10.000 de țechini pe care capuchehaia domnului încercase prin daruri s-o evite. Din știri ulterioare reiese că acesta nu reușise (Hurmuzaki, *Documente*, vol. IV-2, p. 346; vezi M. Berza, *Haraciul*, p. 37).

³⁸ A. Veress, *Documente privitoare la Istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. X, *Acte și scrisori (1637-1660)*, București, 1938, p. 72.

³⁹ Hurmuzaki, *Documente*, vol. VIII, p. 474.

⁴⁰ Raport din iunie 1664 al bailului venețian către doge, v. Hurmuzaki, *Documente*, vol. V-2, p. 95. Rezidentul Reniger remarcă, la 1750, că s-a cerut de marele vizir o sumă enormă pentru reînnoirea celor două domnii. Silințele ambilor agenți de a obține schimbarea acestei hotărâri sunt infructuoase, amenințându-se cu o invazie tătarască (Hurmuzaki, *Fragmente*, vol. III, p. 152).

pungi de bani, un haraci mult sporit pentru țară, că s-ar fi datorat faptului că marele muftiu îi ceruse lui Constantin Brâncoveanu 50 de pungi pentru cheltuiala nunții unui fecior al său. Cornea Banul, care fusese trimis la Adrianopol cu capuchehăile, s-ar fi opus acestei cereri și muftiul l-ar fi îndemnat pe sultan să-l cheme pe domn și să mărească haraciul⁴¹.

Un lucru mai grav i s-a întâmplat lui Constantin Mavrocordat la sfârșitul domniei (a treia) în Moldova, la 1749, când nu voise să dea 300 de pungi marelui vizir pentru reînnoirea domniei, deși capuchehăile îl sfătuiseră să accepte⁴². Mazilit, exilat și închis, domnul a trebuit să dea până la urmă suma cerută pentru a fi eliberat. Tot el încercase, în 1739, să reducă haraciul sporit odată cu realipirea Olteniei. Capuchehăile au raportat și domnul a citit în fața boierilor scrisoarea acestora. Pentru aranjarea unor probleme privind zaharea, *defterdar efendi* a primit un dar de 2000 de galbeni, dar pentru haraciul Olteniei hotărârea de a se majora cu 300 de pungi a rămas neschimbată. Funcționarul turc a replicat capuchehăilor că nu poate opera o reducere, pentru că ar trezi bănuiala de luare de mită, și i-a sfătuit să ceară acest lucru marelui vizir. Capuchehăile au dat 3000 de galbeni lui chehaia bei, care i-a introdus la marele vizir. Acesta a citit jalba în care se argumenta că nu e posibil să se ceară 300 de pungi pentru 5 județe, în vreme ce pentru celelalte 12 județe se plăteau 370 de pungi. Oltenia era depopulată, iar ocnele nu aveau perspective de a da un venit prea mare. Vizirul a replicat că domnul poate scoate și 800 de pungi și a spus: „nu suma haraciului împăratului pricinuieste domnului mare supărare și nevoie, ci plocoanele zilnice ce le dau în zadar pașilor dimprejur precum și agalelor și ciocodarilor care se duc și vin mereu”, făgăduind totuși să aranjeze aceste lucruri⁴³.

Plata haraciului se făcea deci numai uneori prin capuchehăi. Dionisie Fotino susține că până în timpul domniei lui Șerban Cantacuzino s-a ținut obiceiul de a nu se trimite tributul țării la Poartă,

---

⁴¹ *Cronica anonimă*, în *Cronicari munteni*, ed. M. Gregorian, vol. II, p. 336.

⁴² C.C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. III/1, p. 265.

⁴³ C. Daponte, *Ephémérides daces ou chronique de la guerre de quatre ans (1736–1739)*, ed. E. Legrand, Paris, 1881, sub data de 14 dec. 1739.

ci de a se da în primirea unui funcționar turc care venea de-l lua și apoi, întovărășit de un boier până la Giurgiu, dădea adeverință de primire și îl ducea la Împărăție⁴⁴. Știrea nu este însă confirmată de date. Capuchehăile erau ținute răspunzătoare de neplata haraciului la timp, dar nu știm prin cine se trimitea haraciul. Unele știri din surse străine de la Constantinopol vorbesc de sosirea haraciului și a agenților domnului⁴⁵.

Condica vistieriei lui Brâncoveanu, un izvor foarte prețios, ne arată mecanismul plății haraciului și a altor dări către turci. Rolul capuchehaiei este mai mult de a răspunde de îndată la cererile formulate de autoritățile turcești. Cele mai multe dintre sumele mânuite de capuchehăi sunt împrumuturi făcute pe piața capitalei turcești, cu dobânzi foarte ridicate, pentru plata mucarerului sau pentru banii haraciului, banii fiind trimiși ulterior pe numele capuchehăilor. De multe ori, ei fac noi împrumuturi pentru stingerea celor vechi⁴⁶. Printre creditorii capuchehăilor figurează marele dragoman Alexandru Mavrocordat, câțiva negustori greci sau eventual români, armeni sau evrei, un cămătar francez și unul turc. Haraciul este dus de persoane însărcinate cu acest lucru. Astfel pentru anul 1704-1705, vtorii vistierul duce 40.000 de taleri (=tal.); cămărașul de aprozi 15.000 tal.; Antonie Comisul 50.000 tal. și vel medelnicerul 27.774 tal⁴⁷. Alteori, se trimite tributul printr-un curier într-o geantă sigilată⁴⁸. Ceea ce trebuiau să obțină capuchehăile era adeverința de primire, pentru care venalii funcționari ai Porții pretindeau bani. Dimitrie Cantemir spune că „după ce reprezentanții domniei au numărat casierilor împărătești banii haraciului primesc o chitanță subscrisă de hazna agasi”⁴⁹ și de la maden

---

⁴⁴ D. Fotino, *Istoria generală a Daciei* (trad. G. Sion), vol. II, p. 132.

⁴⁵ Hurmuzaki, *Documente*, vol. IV/2, p. 303.

⁴⁶ *Condica de venituri și cheltuieli a vistieriei de la leatul 7202–7212 (1694–1704)*, București, 1878, *passim*.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ Document din 8 octombrie 1822, Arhivele Statului, București, fond Documente turcești, IV/356.

⁴⁹ *Hazine ağası*, funcționar al vistieriei imperiale.

helfasi⁵⁰ alte adeverințe, care sunt prezentate apoi lui mektupçı efendi⁵¹, secretarul marelui vizir. Cu această ocazie capuchehăile și împreună cu ei și defterdarul⁵² primesc caftane. Se întocmea apoi o scrisoare domnului prin care se confirma primirea sumei și i se făceau recomandări pentru îndeplinirea „cu credință și devotament” a slujbei. Capuchehăile sunt ținute răspunzătoare pentru îndeplinirea acestor obligații și chiar trebuie să țină o evidență a lor. Nu numai că ei sunt în mod barbar pedepsiți, bătuți⁵³ sau închiși⁵⁴ pentru întârzieri la plata haraciului sau mucarerului, dar sunt răspunzători și pentru proasta evidență a acestora. În timpul lui Mihai Racoviță și Nicolae Mavrocordat, au fost cercetate „bahasebele”⁵⁵ (sămile) celor două țări. Sămile Moldovei nu fuseseră cercetate de pe timpul lui Constantin Duculeț și Antioh Cantemir; amândoi găsindu-se atunci mazili la Țarigrad, au fost zvârliți în închisoare; „n-au trecut puțintel necaz și capuchehaiele lui Mihai Vodă până s-au îndreptat”,⁵⁶ în vreme ce Nicolae Mavrocordat a trimis un boier mare pe care l-a învățat cum să procedeze „și au trimis daruri pe la toți prietenii și au stat capuchehaele la toți prietenii”⁵⁷.

2.3.2. *Alte obligații ale țării față de turci.* În afară de plata haraciului și a peșcheșurilor, obligațiile Țărilor Române s-au înmulțit, odată cu numeroasele cereri privind aprovizionarea capitalei, a armatei, furniturile de alimente, materialele de construcții pentru cetăți, mijloace de transport etc., din care unele se scădeau din suma haraciului, altele nu, și, în fine, altele se plăteau la prețul de monopol. Deși aceste lucruri sunt departe de a fi cunoscute în amănunt, o încercare de sistematizare a lor s-a făcut în ultimul timp⁵⁸. Care este

---

⁵⁰ *Maden kalfa*, funcționar al monetăriei (*darphane*) imperiale.

⁵¹ *Sadaret mektupçı*, secretarul marelui vizir.

⁵² Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*.

⁵³ Hurmuzaki, *Fragmente*, vol. III, p. 148.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 150.

⁵⁵ Turc. *muhasabe* = conturi.

⁵⁶ Radu Popescu, *Istoriile*, ed. cit., p. 263.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ Îndeosebi M. Berza, *Variațiile exploataării*.

rolul capuchehăilor în această privință? Ca și plata haraciului care, după cum am văzut, se efectua numai uneori de către capuchehăi, aceste obligații se achitau la locurile indicate de împuterniciți ai domnului. Capuchehăile transmiteau cererile și, la indicația domnului, căutau să le evite sau să le reducă și trebuiau să țină o evidență a lor, pentru că nu rareori erau ținuți răspunzători de neîndeplinirea lor. Astfel, la 1649 „rezidentul (=capuchehaia!) Țării Românești este bătut de marele vizir cu bățul lui cu cârlig (Hakenstock)... pentru că n-a purtat de grijă pentru aprovizionarea saraiului cu carne de oaie”⁵⁹. Capuchehaia este întemnițat și marele vizir îl pune în libertate în urma unei „foarte amicale” scrisori a lui Matei Basarab, însoțită de sumele cerute.

Untul, mierea și ceara care se trimiteau de obicei la Ramazan (lună de post) erau transmise prin capuchehăi, care se îngrijeau și de completarea cantităților cerute prin cumpărări pe piața capitalei. În 1700, capuchehăile lui Brâncoveanu reușeau prin bani (3000 tal.) să aranjeze la chehaia vizirului obligații de miere și ceară încă din timpul domniei lui Șerban Cantacuzino, „ca să nu se rânduiască deplin”⁶⁰. În decembrie 1702, capuchehăile cumpără la Adrianopol 50 de ocale de unt pe care le-au dat la „mutpacul”⁶¹ vizirului, precum și o cantitate de miere pentru „maden calva”⁶², cheltuindu-se 205 taleri⁶³. Sunt numeroase mențiunile despre „merticul de carne” dat chehaiei vizirului, lui reis efendi etc. În condica lui Constantin Mavrocordat este menționată o cantitate de miere cumpărată de pârcălabul Galaților „cari să le trimeată la Țarigrad la boerii capuchehăi pentru Ramazan plătind din banii strajului”⁶⁴. Nu continuăm șirul exemplelor. Cele câteva rapoarte de capuchehăi⁶⁵, ca și actele turcești, din secolul al XVIII-lea în

---

⁵⁹ Hurmuzaki, *Fragmente*, vol. III, p. 148, Schmidt către împărat, la 29 august 1649.

⁶⁰ *Condica vistieriei*, p. 560.

⁶¹ *Ibidem* (*matbak* sau *mutbak* – bucătărie; *mutbahemini* – intendent al bucătăriei palatului).

⁶² Maden calva = *maden kalfa*, subșeful unui birou de la *ma'den kalemi*, subdiviziunile defterdarlâcului însărcinat cu strângerea anumitor impozite.

⁶³ *Condica vistieriei*.

⁶⁴ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. VI, p. 315.

⁶⁵ Ariadna Camariano-Cioran, *Rapoartele inedite ale capuchehaielor lui Constantin Mavrocordat (august 1741 decembrie 1742)*, în „Studii. Revista de istorie”, t. 14,

special, cuprind multe date din care reiese rolul capuchehăilor în transmiterea cererilor și evidența îndeplinirii acestora.

După 1774, atribuțiile capuchehăilor sporesc, legându-se de câteva elemente noi. Mai întâi este vorba de o reglementare a atribuțiilor capuchehăilor, care face parte dintr-o întreagă serie de măsuri prin care Poarta încerca să așeze raporturile cu Țările Române, în așa fel încât obligațiile asumate prin tratatele semnate de la 1774 înainte să fie respectate, dar pe cât posibil, în pofida măsurilor, prevăzute atât în regulamentele interne, cât și în „hatișerifurile” acordate, să fie menținute relațiile și obligațiile existente, adică prevederile acelor tratate să fie în fapt golite de conținut. Totuși, era vorba de o reglementare care tindea măcar să limiteze abuzurile funcționarilor otomani, ceea ce era destul de mult. Și în trecut domnul obținuse să așeze prin capuchehăile sale achitarea diferitelor obligații, însă acest lucru se vede că era destul de limitat: multe cereri ale turcilor erau transmise prin firmane înmânate direct prin mubașiri, iar la aranjarea conturilor în cancelaria defterdarului se întâmpinau dificultăți din partea unei întregi armate de funcționari, care amânau eliberarea adeverințelor respective, așteptând pentru aceasta anumite sume de bani. O reglementare din 1792⁶⁶ interzicea cererea arbitrară de bani pentru așa zisele „cheltuieli pentru socoteli” (*harc-ı muhasebe*) și era numită o persoană special însărcinată care să predea capuchehaielei socoteala celor predate, fără ca ea să fie nevoită a aduce cu sine senedurile de socoteli. Se instituie o taxă de 8 kuruși de fiecare pungă pe care capuchehaia trebuia să o dea acelui funcționar special, care reține 1 kuruș pentru el, iar restul de 7 kuruși îi împarte la „locuri trebuincioase”. Suma era destul de importantă, pentru că la acea dată se fixaseră haraciul (*ciziye*) și plocoanele bairamurilor (*rikâbiye* și *iydiye*) la 1000 de pungi⁶⁷, deci cancelaria încasa în plus pentru niște simple calcule 8000 de lei pe an, fără a mai pune la socoteală

1961, nr. 4, p. 939–968. Rapoartele capuchehăilor lui Alexandru Ipsilanti și Mavrogheni în Hurnuzaki, *Documente*, vol. XIV/3, c. 1560- c. 1820, ed. N. Iorga, București, 1936.

⁶⁶ M.A. Mehmet, *O nouă reglementare a raporturilor Moldovei și Țării Românești față de Poartă la 1792*, în „Studii. Revista de istorie”, t. 20, 1967, nr. 4, p. 691.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 693.

sumele date ca *kudümiye* și geaize (*caize*), la care se poate să se fi pretins comisioane corespunzătoare. Dar, probabil, înainte funcționarii pretinseseră și mai mult.

În ceea ce privește celelalte „havalele”, se interzice ca firmele prin care se cer acestea să fie înmânate prin mubașir, ci numai prin capuchehăi, „iar capuchehăile lor să răspundă de îndeplinirea acelei chestiuni”⁶⁸.

Un alt element nou al acestei perioade este acela că, în ciuda „reglementărilor”, cererile de diferite furnituri și zaharele cresc și apasă greu chiar când urmau să fie plătite, pentru că, și atunci când nu mai erau valabile așa zisele prețuri de mirie (*fiyat-ı miriye*), se impuneau prețuri „moderate” (*itidal*), ceea ce însemna în fapt tot prețuri scăzute, de monopol⁶⁹.

Apare ca un aspect nou tendința frecventă de respingere a cererilor de astfel de furnituri. Alexandru Ipsilanti, evocând experiența sa de ani de zile în această funcție, dă instrucțiuni precise capuchehăilor sale să explice hotărât că unele cereri nu pot fi satisfăcute. Astfel, cererile de chereștea pot fi foarte bine îndrumate și spre alte zone ale Imperiului⁷⁰. El îi instruiește apoi asupra răspunsului ce urma să fie dat lui defterdar efendi despre lipsa de zaharele din țară și despre abuzurile turcilor de la serhaturi. Răspunsuri similare se primesc la Constantinopol din Moldova, anulându-se o cerere de chereștea, pe care capuchehăile arătau că țara nu o putea da⁷¹, și o alta prin care se cerea o cantitate din fier⁷². La 9 aprilie 1803 ambasadorul francez din Constantinopol, generalul Brune, îl informează pe Talleyrand despre lipsa cărnii în capitala Imperiului și despre convorbirea pe care reis efendi ar fi avut-o cu capuchehaia domnului Țării Românești, Constantin Ipsilanti. Reis efendi i-a cerut să trimită oi pentru aprovizionarea Constantinopolului, la care capuchehaia ar fi invocat „ultimele capitulații ale Țării Românești cu Poarta sub egida Rusiei”, care s-ar opune acestei

---

⁶⁸ *Ibidem*, p. 700, art. 15.

⁶⁹ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV/3, p. 207, 213, 257, 424–428 etc.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 213–217.

⁷¹ *Ibidem*, p. 210–212.

⁷² Biblioteca Academiei Române, fond mss. oriental 343, fo. 24, nr. 52.

cereri⁷³. Desigur, aceste capuchehăi aveau garanția unei protecții, care s-a dovedit însă de multe ori inefficientă în a-i apăra de represaliile răzbunătoare ale turcilor.

O obligație specială și, în același timp, veche a țării față de turci consta în furnizarea de șoimi pentru vânatoarea sultanului. Acesta este un obicei cunoscut, care se întâlnește și la alte popoare orientale: îndeosebi vasalii procurau suveranului lor vulturi pentru vânatoare. Șoimii erau aduși la Constantinopol de un mubașir special, ales dintre așa numiții ceacârgibași (*çakırcibaşı*), iar domnul trimitea un aviz care era predat în chip solemn de capuchehaia domnului⁷⁴.

2.3.3. *Capuchehaia de oaste*. În caz de război, preparativele de mobilizare a armatei otomane durau destul de mult. De obicei un hatîșerif încredința marelui vizir comandamentul suprem al armatei și, în cadrul unor ceremonii, acesta împreună cu principalii săi miniștri care rezidau pe lângă *kapu* (Poarta otomană în sens restrâns echivala cu reședința marelui vizir), își muta reședința la *ordu* sau lagărul imperial. Un prim lagăr de adunare a diferitelor corpuri de armată se afla la Davud pașa pentru campaniile europene și la Scutari pentru cele asiatice; apoi cu toții se mutau la Edirne, locul final de adunare, unde se instala cartierul general al armatelor. Marele vizir lăsa în capitală un kaymakam, după ce ambasadorii străini fuseseră primiți în cadrul unor ceremonii solemne de felicitare, iar cei ai puterilor cu care urma să se poarte războiul erau invitați mai mult sau mai puțin respectuos la închisoarea Yedi Kule, într-o încăpere special rezervată ambasadorilor⁷⁵.

---

⁷³ *Ibidem*, fo. 24, nr. 51; Hurmuzaki, *Documente*, vol. II, supl. 1; V.A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 702: „D'après le compte rendu par le Reis Effendi au vizir de Kiaya-Bey a été mandé de nouveau et a fait la même réponse. Le Reis Effendi l'a chassé de son appartement en lui disant: il nous faut des moutons, songez-y.”

⁷⁴ Biblioteca Academiei Române, condica 342, pachet nr. 34; traducerea în „Revista Arhivelor”, 1958, nr. 2. Condica lui Brâncoveanu consemnează și faptul că domnul primea cu această ocazie un buzdugan.

⁷⁵ M. d'Ohsson, *Tableau général de l'Empire ottoman*, vol. VII, Paris, 1824, p. 387. Motivarea care se face acestei acțiuni este punerea la adăpost de furia mulțimii. În aceste împrejurări ambasadorii și familiile lor au fost maltratate (un fapt relatat de visu de M. d'Ohsson se referă la familia baronului de Brognard, internunțul imperial la 1769, *ibidem*, p. 339, nota I).

Capuchehăile și agenții statelor vasale îl urmau pe marele vizir în expedițiile sale. De obicei, primele două capuchehăi ale Țărilor Române îl urmau în campaniile europene, un al treilea, sau un substitut, rămânea în capitală.

La sfârșitul secolului al XVII-lea și la începutul celui de al XVIII-lea, capuchehăile noastre se găsesc când în expediție la cartierul general otoman, când la Edirne, atunci când marele vizir revenea dintr-o expediție. De obicei, până la demobilizarea armatei, marele vizir nu putea apărea în capitală decât incognito. La Adrianopol întâlnim deseori ambasadori raguzani și capuchehăi moldovene sau muntene. În prima parte a domniei lui Constantin Brâncoveanu, capuchehăile însoțesc de multe ori armatele turcești⁷⁶, iar la încetarea campaniei (de obicei iarna) sau la întoarcerea marelui vizir, se află la Adrianopol. Tot acolo a trebuit să-și facă domnul memorabila călătorie de la 1703. În timpul domniei lui sau poate chiar mai înainte se stabilise un serai (palat) al țării la Adrianopol, de vreme ce la 1697 un anume Apostol Cojocarul cheltuia 47 de taleri cu „dresul saraiului de la Odrin”⁷⁷, iar unui oarecare „Vasile care păzește saraiul de la Odrin” i se dădeau 30 de taleri de la vistierie⁷⁸. Acolo se trimiteau regulat atât banii haraciului, cei ai mucarerului, plocoanele bairamului, cât și banii de cheltuială pentru capuchehăile obișnuite (Ianache Porfirită, Vergo Clucerul, Constantin Slugerul și alții)⁷⁹.

Așadar capuchehăile îl însoțesc pe marele vizir în expedițiile lui europene și stau la Adrianopol tot timpul cât administrația imperială e transferată acolo la ordin. Era o măsură care decurgea nu numai din situația de vasal a domnului care, dacă nu participa direct la operațiuni, trebuia să fie reprezentat la cartierul general al marelui vizir prin capuchehăile sale, ci și din rațiuni de ordin practic. Capuchehăile putea

---

⁷⁶ „trimitându-și carte de la capuchehăile ce era cu oastea turcească anume: Ianache Porfirită dragomanul și Iane Căpitanul de Odiove...”, *Cronica* lui Radu Greceanu, ed. M. Gregorian, vol. II, p. 76.

⁷⁷ *Condica de venituri și cheltuieli a vistieriei*, p. 287.

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ *Ibidem*.

transmite domnului ordine ale marelui vizir în legătură cu anumite sume de bani, furnituri și provizii necesare armatei sau cu alte măsuri de ordin militar. Acestea implicau cheltuieli foarte mari și domnul era silit uneori să ridice biruri suplimentare, numite ale oastei sau *birul capuchehăilor de oaste*⁸⁰. De aceea, domnul trimitea capuchehăi și pe lângă seraschierii comandanți ai armatelor otomane într-o anumită direcție sau regiune. Încă Șerban Cantacuzino avea o capuchehaie pe lângă saraschierul de la Babadag, pe Vergo Portarul⁸¹, care va deveni și capuchehaie la Constantinopol.

Capuchehăi la oaste găsim atestate și în timpul lui Constantin Mavrocordat în cursul campaniei din 1739. În septembrie 1739, pe lângă seraschierul turc era capuchehaie Iacob⁸², pe care-l vedem trimis când la Giurgiu (în septembrie 1793), când în alte localități. În aprilie, același an, domnul îl avea la Vidin pe lângă seraschier pe Ianacache⁸³.

Exemple de astfel de capuchehăi se mai pot da și în timpul altor campanii turcești la Dunăre. În timpul domniei lui Mavrogheni întâlnim o capuchehaie de oaste și la Câmpulung⁸⁴. În timpul altor războaie, cum a fost cel de la 1806-1812, capuchehăile de serhat îndeplinesc și funcția de capuchehăi de oaste, iar după evenimentele de la 1821, o capuchehaie la Călărași, numită de caimacamul Constantin Negri în 1822, avea sarcini îndeosebi legate de aprovizionarea armatei otomane⁸⁵. Din această perioadă datează probabil ultimele capuchehăi de oaste.

2.3.4. Atribuții legate de probleme generale în cadrul relațiilor româno-turce. În afară de atribuțiile legate de menținerea domniei și

---

⁸⁰ *Ibidem*, p. 401, consemnează la 1698 pentru cheltuiala capuchehaielor de oaste care „s-au socotit de 1 ughi po ughi 2 1/2 de fiește care județ (mai, leat 7206)”.

⁸¹ *Cronica* lui Radu Greceanu, ed. M. Gregorian, p. 10, 48. După *Condica de venituri*, p. 13, Constantin Clucerul e trimis la seraschierul Anastasie Capuchehaie, trimis la seraschierul etc.

⁸² C. Daponte, *Ephémérides*, sub 2 septembrie 1739 și 29 septembrie 1739.

⁸³ *Ibidem*, la 26 februarie 1739 și aprilie 1739.

⁸⁴ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV/III.

⁸⁵ Biblioteca Academiei Române, fond doc. turcești, nr. DCCCXXX/156, DLXXXIII-10 și altele.

de obligațiile țării față de turci, de departe cele mai importante în contextul general al raporturilor româno-turce, capuchehăile îndeplinesc și multe alte sarcini, dintre care unele pot fi socotite de o însemnătate majoră din punct de vedere românesc. Limitate în acțiunile lor la Poartă de politica domnului pe care-l reprezintă, precum și de conjuncturile favorabile ei, de legăturile pe care le aveau, capuchehăile au îndeplinit și atribuții legate de apărarea statutului privilegiat al țării, mereu încălcat și limitat, de evitarea trecerii unor armate turcești pe teritoriul țării, de izgonirea turcilor și a altor populații musulmane a căror așezare prin numărul lor aducea de multe ori neajunsuri locuitorilor țării, de readucerea țăranilor fugiți etc. Despre aspectul general ne propunem a vorbi în paragraful următor, aici semnalăm numai câteva din aspectele enumerate.

În primul rând, este problema hotarelor și în special a celor cu turcii. Este o problemă cărora domnii români au trebuit să îi acorde cea mai mare însemnătate. După cum se știe, linia care separa cele două domenii, *dar-ul islam* și *dar-ul ahd*, nu era peste tot linia Dunării. Existența unor teritorii direct administrate de turci, inițial câteva cetăți, apoi mai multe sate din jur, a ridicat neconținut probleme de frontieră. În Moldova a existat tot timpul problema hotarului cu tătarii, soluționată mereu în defavoarea țării, prin încălcări și fixări de zone de condominiu, experimentat în proporții mult mai mari în Ungaria. În Țara Românească, turcii de la Dunăre s-au extins în regiunea Giurgiului și mai ales a Brăilei⁸⁶. Mai apoi, s-au întins peste Dunăre turcii din regiunea Silistrei. Nu putem aminti aici decât câteva fapte, pentru că situația hotarului dunărean merită ea însăși o cercetare separată.

La 1763 Poarta emite un suret (copie) din arhivele imperiale, la cererea capuchehăii Țării Românești, după acte privind disputa dintre vizirul Silistrei și domnul Țării Românești legată de cei „40 de pași prevăzuți la hotar”. Cu această ocazie se amintește de hotărniciele

---

⁸⁶ Pentru Brăila, vezi Ilie Corfus, *Hotarul raialei Brăilei la 1695*, în „Revista istorică română”, t. 15, 1945, p. 335–342.

anterioare, din 1671 și din 1719⁸⁷. Ulterior, se cer bașcapuchehăii Țării Românești lămuriri suplimentare⁸⁸.

Actele citate includ mențiunea „suret transcris pe adresa înaintată Porții de capuchehaele Țării Românești”⁸⁹. Conflictele se nasc și cu autoritățile turcești din Turtucaia, Hârșova, Silistra și Rusciuc, care pretindeau în 1711–1712 taxă de trecere (*geçit akçesi, geçit hakkı*)⁹⁰; una dintre ultimele hotărniciri ale hotarului raialei Giurgiului se face în 1820⁹¹.

Am văzut că turcii recunoșteau statutul privilegiat al țării, care era *maktu* (*ab initio „maktu el-kadem”*)⁹². Acest lucru implică nu

---

⁸⁷ Arhivele Statului – București, fond documente turcești, II/173; H.Dj. Siruni, *Acte turcești privitoare la hotarele dunărene ale Țării-Românești*, în „Revista Arhivelor”, t. V, 1942, nr. 1, p. 139. Radu Popescu (ed. C. Grecescu, p. 250) vorbește de întinderea turcilor brăileni la sud până la orașul Floci și la nord-vest până la apa Buzăului, luând în stăpânire teritorii de pe care încasau dijme. Dristoreni se întinseseră până la Greaca și nu se mulțumiseră numai cu ocuparea samavolnică a unor moșii, dar puseseră chiar slujbași care să strângă dări. Ioan Mavrocordat a încercat fără succes să restabilească hotarele, reușind doar să înlăture slujbașii. Nicolae Mavrocordat obține intervenind la Poartă, probabil prin capuchehăile sale, ordinul ca „<turcii> brăileni și dărstoreni să-și ridice stăpânirea de pe pământul Țării Românești și să ție la hotarele cele bătrâne”.

⁸⁸ H.Dj. Siruni, *op. cit.*, p. 140.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 148.

⁹⁰ Arhivele Statului – București, Microfilm după Bibl. Naț. Sofia, fond OAK 1916; v. M. Guboglu, *Catalogul documentelor turcești*, vol. II, București, 1965, doc. 718, 711, 722.

⁹¹ H.Dj. Siruni, *op. cit.*, p. 150–152.

⁹² Despre această formulă, v. Frații Tunusli, *Istoria politică și geografică a Terei Romanesci de la cea mai veche a sa întemeiere pînă la anulul 1774*, trad. G. Sion, București, 1863, p. 70; M. A. Mehmet, *O nouă reglementare*, p. 702. Formula precisă în dreptul islamic era totuși vagă pentru secolul al XVIII-lea și este cu totul arbitrar și ciudat interpretată de turci ca fiind „hambarul împărăției”. Apare astfel în sec. XVIII-lea „teorema kilerului” sub pretextul apărării teritoriului Țărilor Române de abuzurile turcilor de la serhaturi. Așa s-a explicat faptul că, în textul unui memoriu moldovenesc din 1821, se amintește de privilegiile din timpul sultanului Suleyman, „care s-a învrednicit prin așezări și canoane să se zică chiler al prea puternicii Împărății și mefruzul calem” (N. Iorga, *Memoriile de reforme ale boierilor români din 1821*, în idem, *Studii și documente*, vol. XI, București, 1906, p. 206. Este clar că la 1821 boierii români nu știau să interpreteze principala formulă a autonomiei țării: *maktu el-kadem*).

numai neamestecul turcilor în administrație, dar și interzicerea stabilirii turcilor în țară și a intrării soldaților înarmați, în afara cazului unor campanii militare.

În ceea ce privește trecerea armatelor, apăreau situații când teritoriul Țărilor Române devenea teatru de război și situații în care armatele turcești ar fi putut traversa teritoriul țării, în deplasarea lor spre diferite fronturi, sub pretextul scurtării drumului (de obicei, drumul care mergea de la sudul Dunării spre regiunile din nordul Mării Negre trecea prin Dobrogea). Aceste deplasări de trupe erau de obicei interzise, dar „interdicția” costa țara și pe domn multe cheltuieli și intervenții, duse de regulă prin capuchehăi. Asemenea situații au fost destul de frecvente în timpul lui Brâncoveanu sau al primilor Mavrocordați. Astfel, în vremea domniei lui Nicolae Mavrocordat, pașa de la Vidin, Topal Osman, care era și seraschier, a fost făcut pașă de Bender. El intenționa să treacă pentru luarea în primire a noului post cu tot „agarlâcul” prin țară. Cronicarul Radu Popescu spune că domnul a trimis la acest seraschier pe Armago biv vel capitan, „care și capuchehaia au stătut la Țarigrad”, ca să-l convingă să-și „caute calea pe ceaia parte de Dunăre”. În afară de aceasta, domnul a obținut prin capuchehăile sale de la Constantinopol și un firman în acest sens⁹³.

Nicolae Mavrogheni solicita emiterea unui firman prin care să se ordone lui Ali pașa, care se deplasa cu suita sa de la Oceakov la Silistra, să nu-și schimbe drumul prin Moldova și Țara Românească⁹⁴.

Mai mult, domnul putea obține prin capuchehăile sale evitarea participării la campaniile turcilor, în special în secolul al XVIII-lea. Astfel, Nicolae Mavrocordat obține neparticiparea sa la o acțiune turco-tătară la Ismail⁹⁵. O problemă care i-a preocupat pe români era stabilirea în țară a negustorilor turci care-și întemeiaseră așezări și creau prin abuzurile lor multe neajunsuri și suferințe locuitorilor și negustorilor pământeni. În Moldova, în special, a existat problema negustorilor lazi care în Țara Românească cunoaște o extindere mai

---

⁹³ Radu Popescu, *Istoriile*, ed. C. Grecescu, p. 298–299.

⁹⁴ Biblioteca Academiei Române, ms. 242, condica 54/1954, suret 24.

⁹⁵ Radu Popescu, *Istoriile*, ed. C. Grecescu, p. 296.

mică. În schimb, se instalaseră aici alți negustori turci și, la 1758, Scarlat Ghica a trebuit să cheltuiască peste patru sute de mii de lei pentru ca funcționarii ai Porții să vină să-i gonească peste Dunăre pe turci împreună cu vitele lor ⁹⁶.

Tot prin capuchehăi, domnul solicită întoarcerea în țară a țăranilor fugiți peste Dunăre, fenomen care aducea pagube vistieriei țării. Lăsând să se înțeleagă că paguba vistieriei aduce după sine și greutate în plata haraciului, domnul cointereesează autoritățile otomane de la Istanbul pentru emiterea unor firmane corespunzătoare țelului, deoarece proprietarii turci de la sud de Dunăre aveau interes să-i rețină pe țăranii fugiți. Acest lucru era mai greu de obținut, în schimb, se intervenea pentru cei fugiți în satele aparținând raialelor de la Dunăre.

Un prim firman care datează din anul hegirei 1018 (1609), emis la cererea capuchehăii Țării Românești, se referă la cetele de țăranii fugiți în satele dependente de raialele Giugiu și Turnu în timpul lui Mihai Viteazul⁹⁷. Ulterior aceste chestiuni sunt lăsate în grija capuchehăilor de serhat⁹⁸.

Aceste câteva exemple nu epuizează nenumăratele situații speciale ale raporturilor româno-turce pe care capuchehăile sunt chemate să le rezolve chiar și prin simpla transmitere, dintr-o parte în alta, a variatelor solicitări. Am stăruit asupra unor categorii de atribuții care, într-o măsură mai mare sau mai mică, schițează profilul acestui agent special al domnului în raporturile cu turcii. Ele trebuie completate cu celălalt aspect al atribuțiilor, cele comune cu ale celorlalți agenți diplomatici de la Constantinopol și care sunt în mare măsură de natură diplomatică.

---

⁹⁶ Dionisie Fotino, *Istoria generală a Daciei* (trad. G. Sion), vol. II, p. 159–160.

⁹⁷ La Arhiva Consiliului de miniștri din Turcia (Başbakanlık Arşivi) se află *Mühimme Defteri*, nr. 78 doc. 1041 (databil după anul condiceii 1018 H.). Microfilm la Arhivele Statului comunicat de M. Guboglu.

⁹⁸ Vezi scrisoarea muhafăzului de Giurgiu din 11 noiembrie 1824 și atribuțiile capuchehăii domnești privind țăranii nemulțumiți, Arhivele Statului – București, fond Documente turcești, V/578. Despre repatrierea țăranilor fugiți peste Dunăre în 1763, Arhivele Statului – București, fond Documente turcești, II/147, trad. „Revista Arhivelor”, IV, 1940, 1, p. 35.

3. FUNCȚII ȘI ATRIBUȚII CU CARACTER DIPLOMATIC

O altă categorie de atribuții ale capuchehăilor ar fi cele comune cu ale altor agenți diplomatici străini acreditați în capitala otomană.

Capuchehăile Țărilor Române la Istanbul au avut, datorită împrejurărilor de care am vorbit, reale atribuții diplomatice, iar în alte capitale domnii au menținut aproape în permanență agenți cu caracter oficial pe lângă guvernele respective. Aceste condiții au fost analizate de cercetările de până acum, față de care nu credem că mai este nevoie să amintim aici decât câteva aspecte cu totul generale.

Aceste funcții și atribuții cu caracter diplomatic ale capuchehăilor decurg din următoarele realități:

- contactul strâns cu toți reprezentanții străini acreditați la Constantinopol din nevoi de informări reciproce, în împrejurarea în care domnii români aveau obligația de a le da turcilor știri despre tot ce se întâmplă în jur;

- menținerea autonomiei Țărilor Române le permite, în limitele restrânse ale suveranității lor, să joace un rol activ în această parte a Europei, iar, în măsura în care domnii puteau să aibă o politică proprie, reprezentanții lor trebuiau să desfășoare și ei o vie activitate;

- retragerea otomană din centrul Europei pune în prim plan Moldova și Țara Românească, aflate într-o poziție geografică de o mare importanță atât pentru configurația viitoarelor conflicte, cât și pentru strategia disputelor diplomatice. Conflictele între marile puteri antrenează regiuni vecine, ca Polonia sau ținuturile tătarăști, ridicând probleme a căror soluționare constantinopolitană reclama cu necesitate canalul țărilor noastre;

- devenind „ferestre ale Imperiului otoman spre Europa”, Țările Române joacă un rol însemnat în politica Porții. Monopolizând sursele de informație, deținând un aparat organizat de strângere, confruntare și prelucrare a materialelor culese din corespondența agenților oficiali din străinătate, din ziare și din alte surse, deținând un serviciu de curieri (cel mai rapid din Europa!), având la Constantinopol agenți și legături cu dragomanii, domnii Țărilor Române, dacă nu conduc de fapt politica externă a Imperiului, au un rol principal în influențarea cursului ei;

- creșterea activității diplomatice la Constantinopol, importanța sporită pe care o acordă ambasadorii străini agenților domnilor români;
- crearea consulatelor străine în Țările Române⁹⁹. Iată câteva dintre elementele care duc la o creștere a importanței capuchehăilor domnilor români la Constantinopol și a atribuțiilor lor de ordin diplomatic.

Desigur, o parte din acțiunile întreprinse nu privesc direct Țările Române, unele fiind chiar exterioare intereselor lor imediate. Fără tradiția acestor legături, fără poziția Țărilor Române în cadrul Imperiului, nu ar fi fost însă posibile dezvoltările ulterioare. Această activitate a capuchehăilor are însă și o altă însemnătate pentru istoria noastră. Ea a făcut posibilă cunoașterea țărilor noastre în Europa prin canalul Constantinopolului. Încă în secolele al XV-lea și al XVI-lea, corespondența diplomatică străină și memoriile întocmite de reprezentanții acestor puteri atestă un progres în cunoașterea țărilor noastre ca entități aparte, și nu ca provincii otomane. Memorii din secolul al XVII-lea consemnează însemnătatea agenților domnilor români pentru reprezentanții celorlalte puteri străine acreditați la Constantinopol. Des Alleurs, în 1754, întocmește și el un memoriu asupra Țărilor Române, bazându-se, în mod critic, pe lucrările lui D. Cantemir care, cu tot subiectivismul lor, „nu sunt fără merit”, descriind condițiile în care aceste țări au căzut sub turci și rolul domnilor Moldovei și Țării Românești în menținerea bunelor raporturi cu Imperiul habsburgic și cu Rusia. În timp de pace, interesul turcilor de a-i menaja pe domnii fanarioți și pe agenții lor sunt elemente scoase în relief în acest domeniu.

Ambasadorii străini, în special cei francezi, dându-și seama de importanța domnilor Țărilor Române și a capuchehăilor, nu se mulțumesc numai să întrețină raporturi cu ei, dar se străduiesc să-i influențeze în sensul vederilor lor, în speranța, nu lipsită de temei, că acest lucru se va reflecta imediat în politica Porții. La mijlocul secolului al XVIII-lea, de exemplu, ambasadorul francez consideră că

---

⁹⁹ În special lucrările lui N. Iorga, sintetizate în *Istoria Românilor*, vol. VI și VII. Pentru secolul al XVIII-lea, V. Mihoide, *Politica orientală* și, mai recent, idem, *Les lignes du développement de la diplomatie roumaine au XVIII-e siècle*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, t. IX, 1970, nr. 1, p. 43–62. A. Oțetea, *Înfluența Moldovei și Țării Românești asupra politicii Porții*, în „Revista Arhivelor”, t. III, 1960, nr. 1, p. 49–56.

nu este necesară stabilirea unor consulate franceze în Principate, Franța putând oricând obține tot ce ar putea oferi un asemenea agent, prin secretarii francezi pe care-i trimit domnilor fanarioți. Ei se interesează de agenții domnului în străinătate, de ziarele pe care le citesc, propunându-le altele etc. Către sfârșitul secolului, surprinși de avansul influenței ruse, se străduiesc nu numai să stabilească consulate franceze în Principate, dar și să li se atribuie acestora preeminență față de celelalte, după cum avea și ambasada franceză din Constantinopol.

Cunoașterea Țărilor Române, prin ambasadorii străini de la Constantinopol, este importantă, pe de o parte, pentru că rapoartele diplomatice se întocmesc și se citesc de cei mai mari diplomați pe care Franța, Austria sau Rusia i-au avut și, pe de altă parte, din cauza împrejurărilor politice care au creat în secolul al XVIII-lea și al XIX-lea o suită de probleme de ordin diplomatic major la Constantinopol, implicând trimiterea unor buni diplomați în capitala Imperiului, ceea ce a făcut ca acest canal al opiniei publice europene față de Principate să fie mereu deschis și frecventat.

Importanță pentru istoria țărilor noastre prezintă și faptul că, prin activitatea capuchehăilor de la Constantinopol, a fost posibilă recunoașterea lor ca agent diplomatic, bucurându-se de prerogativele pe care dreptul internațional le conferea, și astfel s-a recâștigat *de jure* o parte din suveranitatea acestor țări care fusese încălcată, ceea ce va avea un cuvânt de spus în lupta lor ulterioară. În fine, caracterul de permanentă angajare în probleme diplomatice importante a contribuit la creșterea conștiinței de sine a țărilor noastre și la formarea tradiției diplomației românești.

Dacă am căuta o definiție a diplomației care să convină situației speciale și activității capuchehăilor Țărilor Române, cea mai potrivită ar fi aceea care pune ca scop central al acestei activități iscusința, tactul și capacitatea de informare. Caracterul cu totul inegal al raporturilor celor două părți, Țările Române care acreditează și Imperiul otoman care acceptă și folosește serviciile acestor agenți, constituie o altă caracteristică, care trebuie luată în considerație la aprecierea funcțiilor acestora. Țelul capuchehaiei trebuie să fie în primul rând menținerea statutului țării, cel puțin în condițiile în care se afla el, ca și menținerea scaunului domniei pentru voievodul care l-a acreditat. Am vorbit în

paragrafele anterioare despre atribuțiile legate de acest domeniu. Vom încerca să arătăm care erau mijloacele de natură diplomatică prin care, implicit sau explicit, se realiza apărarea intereselor țării și ale domnului și care era genul și natura acestor funcții.

3.1. Relațiile cu înalții funcționari otomani. Așa cum am mai menționat, capuchehaia, la numire, prezintă scrisori ale domnului către marele vizir și către reis efendi. Deși scrisoarea este întocmită ca un arz prin care se solicită numirea, ea este de fapt o scrisoare de recomandare. De altfel, uneori se prezentau și scrisori separate de recomandare. La luarea postului, capuchehaia face vizite marelui vizir, chehaiei marelui vizir și lui reis efendi¹⁰⁰. Acest lucru indică de fapt și cele două aspecte ale funcției lui: relațiile exclusive româno-turce și relațiile cu alte țări. De fapt, reis efendi este funcționarul otoman cu care are contactele cele mai frecvente. Vedem că prin reis efendi i se transmit uneori și cereri către domn pentru aprovizionarea capitalei.

Ambasadorul francez la Constantinopol, Andréossy, vorbind, la 7 august 1813, despre importanța pe care o aveau domnii români în politica Porții și în formarea opiniei guvernului otoman prin intermediul capuchehăilor lor, credea că reis efendi Halet Efendi ar fi pus mâna pe corespondența acestor capuchehăi, pe care o falsifica în sensul dorit de el, și ar fi dictat depeșe prezentate ca fiind trimise de domnii români, deoarece capuchehăile aveau întotdeauna asupra lor hârtii în alb, cu semnătura domnului pentru cazuri urgente și neprevăzute¹⁰¹. Nu se știe cât de adevărate sunt știrile despre abuzurile lui Halet Efendi, însă ele pun în lumină rolul capuchehăilor în formarea opiniei Porții și raporturile lor cu ministrul de Externe otoman. Capuchehăile, ca și dragomanii, transmit sau îndeplinesc multe afaceri pe care reis efendi le primea rezolvate gata¹⁰².

Capuchehăile prezentau în numele domnilor felicitări cu ocazia bairamului, cu prilejul numirii marilor demnitari, cu ocazia

---

¹⁰⁰ C. Caragea, *Ephémérides*, în Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIII, p. 94.

¹⁰¹ Hurmuzaki, *Documente*, vol II, Supl. I, p. 749–750.

¹⁰² N. Iorga, prefață la Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, p. XII.

circumciziei fiilor sultanului, a căsătoriei unui membru al familiei imperiale etc.¹⁰³.

Cele mai vechi știri despre acest rol al capuchehăilor le avem din secolul al XVI-lea. Ordinea de prezentare a darurilor așeza capuchehăile sau solii speciali ai domnilor Moldovei și Țării Românești alături de cei ai Transilvaniei și Raguzei, ca și de ambasadorii străini. Ordinea prezentării darurilor a fost apoi fixată prin cărți de ceremonial¹⁰⁴. Și mai târziu, Mihai Sturdza transmitea la 1845 felicitări lui Mehmed Ali Pașa, comandantul artileriei sultanului, cu ocazia căsătoriei acestuia cu sora sultanului, scriind: „am dat dispoziții însărcinatului cu afaceri de a prezenta felicitările mele”¹⁰⁵.

Cum este și firesc, aspectele de ceremonial au fost observate cu cea mai mare strictețe de ambasadori, pentru că ele erau considerate semne ale raporturilor dintre state și dintre suverani.

Modul primirii sau ceremonialul care însoțea diferitele manifestări al căror obiect erau domnii români sau reprezentanții lor au dat totdeauna prilej de comentarii ambasadorilor străini, care constatau în acest fel gradul de prețuire și poziția acestora în Imperiul otoman. Într-un memoriu asupra Țărilor Române al lui Des Alleurs, datat Constantinopol 4 ianuarie 1754, se remarcă printre altele și ceremonialul „qui est presque la seule chose qui n'ait point essayée de changements”¹⁰⁶.

3.2. *Relațiile cu trimișii altor puteri străine.* Capuchehăile Țărilor Române se află în contact cu reprezentanții diplomatici ai altor puteri încă de la începutul instalării lor în mod permanent la Constantinopol. Astfel, găsim mențiuni despre sume date unor curieri ai agenților români încă de la 1577¹⁰⁷. În 1588, rezidentul imperial Pezzen scria arhiducelui Ernest că știrile din Moldova le afla de la

---

¹⁰³ Ceremonia circumciziei fiului lui Murad al III-lea, Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, p. 653; G. Bethlen, *De rebus Transylv.*; Hurmuzaki, *Documente*, vol. III/1, p. 75, despre daruri făcute în 1582, detalii în raportul ambasadorului imperial Preyner către împărat.

¹⁰⁴ M. Esad, *Teşrifat-ı Kadime*, Istanbul, 1870/1287 H., p. 67.

¹⁰⁵ Arhivele Statului – Iași, Condica Mihai Sturza, doc. turc., p. 41.

¹⁰⁶ Hurmuzaki, *Documente*, vol. I, Supl. I, p. 654.

¹⁰⁷ Idem, *Documente*, vol. XI.

„agentul” acelei țări¹⁰⁸. Relații cu agenții domnilor români au bailul venețian și ambasadorii Franței. În 1593, emisarul Franței îi comunica lui Henric al IV-lea că se folosește de Mariani, „le facteur des Bogdaniens et Valaquiens”¹⁰⁹. Külbach, rezidentul imperial la Constantinopol, este însărcinat de arhiducele Ferdinand să se intereseze de un fost tălmăci al lui Petru Șchiopul¹¹⁰. Ceea ce înlesnea contactul dintre aceștia era faptul că printre agenții domnilor români se găsesc mulți străini folosiți de mai multe puteri străine. Ioan de Marini Poli¹¹¹, Bartolomeu Brutti¹¹² ș.a., se aflau în serviciul imperialilor sau al venețienilor. Ambasadorii și reprezentanții unor puteri străine se folosesc de influența capuchehăilor la Poartă pentru a se îmbogăți de pe urma acestor mijlociri pentru domnii Moldovei și Țării Românești¹¹³. Rezidentul imperial Schmidt a fost tot timpul în legătură cu capuchehăile Țării Românești pe vremea lui Matei Basarab¹¹⁴. Relațiile acestuia cu agentul muntean Mikam (?) sunt apreciate ca fiind foarte confidentiale, el aflând astfel că marele vizir, care îi era favorabil lui Matei Basarab, credea că, de vreme ce acesta a plătit tributul, nu trebuie să fie mazilit, „pentru ca Matei Vodă să nu fie îndârjit ca odinioară Mihai Vodă, care i-a dat Porții atât de lucru”¹¹⁵. Cum ambasada Veneției se găsea, prin dragomanul ei, în relații cu Matei Basarab¹¹⁶, credem că și agenții domnului erau în legătură cu acesta. Raporturile agenților domnilor români cu reprezentanții altor puteri se intensifică din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, datorită creșterii numărului acestora și intensificării vieții diplomatice din capitala Imperiului otoman. Consolidându-și pârghiile de influență

¹⁰⁸ *Ibidem*, vol. XI, p. 711, nota 1.

¹⁰⁹ *Ibidem*, vol. I, Supl. I, p.104.

¹¹⁰ *Ibidem*, vol. XI, p. 367.

¹¹¹ *Ibidem*, vol. XI, p. 347, 357, 319.

¹¹² *Ibidem*, vol. IV/2, p.59.

¹¹³ *Ibidem*, vol. VIII, p. 471, raport al bailului către dogele Veneției din 8 mai 1638 despre ambasadorul Olandei, „sempre impiegato in affari di Patriarchi, dei Voivoda di Moldavia e Valachia col mezzo de quali s'è grandamente arricchito”.

¹¹⁴ *Ibidem*, vol. IV/2, p. 627.

¹¹⁵ *Ibidem*, vol. III, p. 120, raport al rezidentului imperial R. Schmidt către împărat din 11 decembrie 1641.

¹¹⁶ *Ibidem*, vol. IV-2, p. 500, Contarini către doge la 13 noiembrie 1638.

în mediile politice turcești, *capuchehăile* Țărilor Române sunt încă din această epocă considerate ca făcând parte de facto din corpul diplomatic. Un memorandum francez (al lui Ortie din 1688 privind comerțul din Orient) și reprezentanții diferitelor puteri la Poartă nu-i uită, cu toată căderea tot mai adâncă a Țărilor Române sub dependența turcilor, pe „les agents de Moldavie”¹¹⁷. În secolul al XVIII-lea raporturile capuchehăilor cu reprezentanții străini sunt foarte strânse. Se apreciază buna lor informare și foloasele pe care le aduc Porții, printr-un serviciu rapid și prompt.

De aceea, ambasadorii străini evidențiază adesea că, deși vasali sultanului, domnii Țărilor Române pot fi considerați principii ai Europei¹¹⁸ și că Poarta le acordă lor și familiilor lor o importanță deosebită, ca și agenților lor, pentru a putea astfel pune mâna pe corespondența lor¹¹⁹. În acest fel guvernele respective erau informate despre valoarea știrilor care le parveneau prin capuchehăi. Aceștia continuă a fi considerați, din această cauză, ca aparținând corpului diplomatic. Ei fac vizite protocolare ambasadorilor străini, în cursul cărora schimbă impresii asupra politicii generale europene, fac obișnuitele „tours d’horizon” politice, le dau ziare și știri¹²⁰. Abili, bine informați, unii dintre ei chiar instruiți, formați pe lângă ambasadele străine ca „jeunes de langues”, ei știu să se facă utili, iar societatea lor să fie căutată.

Frecvența raporturilor ambasadorilor străini cu capuchehăile poate fi urmărită fie în corespondența diplomatică, fie în unele liste de cheltuieli ale acestor reprezentanți din Constantinopol, atâtea câte s-au

---

¹¹⁷ Hurmuzaki, *Documente*, vol. V/I, p. 152.

¹¹⁸ I.C. Filitti, *Lettres et extraits concernant les relations des Principautés Roumaines avec la France (1728–1850)*, Bucurest, 1915, p. 362, doc. CCXLIX: „Les hospodars de Moldavie et de Valachie, quoique tributaires de la Porte, sont regardés comme des Princes de l’Europe”.

¹¹⁹ Hurmuzaki, *Documente*, vol. I, Supl. I, p. 654.

¹²⁰ N. Iorga, *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor*, București, 1895, vol. I, p. 102. Castellan către Amelot la 2 martie 1742: „Le lendemain de cette conversation <cu doctorul Mano al vizirului> les deux capikiayas du prince de Moldavie <Const. Mavrocordat> vinrent chez moy, sans que leur visite eut d’autre objet que de me faire politesse et de me remettre quelques gazettes; la conversation etant tombée également sur les affaires de Perse...”

păstrat¹²¹. Această organizată și continuă frecventare a cercurilor diplomatice de către capuchehăile celor două Țări Române a dus la dezvoltarea instituției și la recunoașterea lor internațională în 1774.

Relațiile cu ambasadorii străini se desfășoară în conjunctura unor raporturi bune ale țărilor respective cu Imperiul otoman. Se ivesc și situații în care capuchehăile fac politica domnului, care nu coincide cu aceea a Porții. Cum familiile fanariote gravitau la sfârșitul secolului al XVIII-lea spre unele sau altele dintre marile puteri, agenții domnilor respectivi căutau să ducă această politică și la Constantinopol.

Talleyrand dădea instrucțiuni generalului Brune să „cultive bunele dispoziții ale celor doi domni, care prin situația lor geografică și prin relațiile lor mixte la Poartă și cu Rusia au cu deosebire dreptul să fie în atenția și interesul guvernului”¹²². Ambasadorul francez este supărat pe capuchehăile Moruzeștilor și ale lui Ipsilanti, care duceau o politică prorusească în 1806¹²³, iar mai târziu, în 1813, un alt ambasador francez considera că din convorbirea cu o capuchehăie a lui Caragea reieșea că opiniile exprimate erau cele ale Porții, dar nu și ale lui proprii¹²⁴.

3.3. Participarea oficială la tratative diplomatice. Capuchehăile sunt prin excelență intermediari. Ei mijlocesc înțelegeri, uneori chiar și între diferite puteri și Poartă. Când au rolul principal în finalizarea unei acțiuni, cum ar fi încheierea unei păci, ei nu îndeplinesc în fapt decât rolul de mijlocitori, pentru că nu participă direct la tratative. Este cunoscut aportul lui Iane Banul și al lui Bartolomeu Brutti, agentul domnului Moldovei, în 1590, la încheierea unei păci între turci și polonezi. Între acești doi negociatori au izbucnit apoi conflicte, fiecare revendicându-și contribuția principală la această importantă acțiune¹²⁵.

---

¹²¹ La 1751, cheltuielile lui Des Alleurs includ sume date unor oameni precum „le domestique du Kiaia du Prince de Moldavie”. (Hurmuzaki, *Documente*, vol. I, Supl. I, p. 1001). Cheltuielile din 1753 reprezintă în special sumele date unui „domestique de Kapikaia du prince de Valachie”, de obicei pentru că au dus scrisori.

¹²² Hurmuzaki, *Documente*, vol. III/1, p. 290.

¹²³ *Ibidem*, vol. II, Supl. I, p. 326.

¹²⁴ *Ibidem*, p. 735.

¹²⁵ *Ibidem*, vol. IV/2, p. 62; I. Minea, L.T. Boga, *Despre Iane banul*.

În secolul următor, în 1609, vestitul capuchehaie al Movileștilor, Caraiman aga, reușește să evite un conflict care putea izbucni între Gabriel Bethlen al Transilvaniei și Constantin Movilă al Moldovei¹²⁶. Mai târziu, capuchehăi ale lui Matei Basarab se oferă să medieze între Rákoczy și turci¹²⁷, iar agenți ai lui Vasile Lupu se străduiesc să restabilească bunele raporturi între „ducele” Moscovei și turci¹²⁸. Sunt cunoscute apoi acțiuni ale lui Ianache Porfirită, capuchehaie cu o îndelungată activitate în slujba domnilor munteni, în tratativele cu imperialii¹²⁹. Capuchehăile Țărilor Române joacă un rol însemnat în tratativele franco-poloneze din secolul al XVIII-lea, iar conflictul polono-tătar din 1763 este aplanat prin medierea domnului Moldovei, Grigore Callimachi, care a tratat cu succes prin reprezentantul său¹³⁰. Am citat câteva exemple care pun în lumină rolul activ în ducerea unor tratative, participare diplomatică la care capuchehaia este însă mai mult un intermediar decât un negociator propriu-zis.

3.4. Informarea capuchehăilor. Capuchehăile sunt informate prin curierul regulat care sosește la Constantinopol și prin ziare pe care și le procură din Europa. Mai toți domnii fanarioți au servicii de presă, în care se citesc, se selecționează știrile și se întocmesc rapoarte asupra

---

¹²⁶ A. Golimas, *op. cit.*, p. 671. Ahmed chehaia este împreună cu Gaspar Grațiani plenipotențiar al turcilor la pacea semnată la Viena în 1616 cu imperialii (Hurmuzaki, *Fragmente*, vol. III, p. 81). Este vorba de acel enigmatic Ahmedaga chehaia?

¹²⁷ I. Sârbu, *Mateiu Vodă Băsărabas auswärtige Beziehungen, 1632–1654 (Zur Geschichte des europäischen Orients)*, Leipzig, 1899, p. 98, nota 4; Hurmuzaki, *Documente*, vol. IV/2, p. 490.

¹²⁸ Hurmuzaki, *Documente*, vol. IV/2, p. 565.

¹²⁹ Hurmuzaki, *Fragmente*, vol. III, p. 316.

¹³⁰ V. Mihordea, *Participarea diplomatică a Moldovei la aplanarea neînțelegerilor polono-tătare în 1763*, în „Studii. Revista de istorie”, t. 19, 1966, nr. 2, p. 321–339; idem, *Les lignes du développement de la diplomatie roumaine au XVII-e siècle*, în „Revue Roumaine d’Histoire”, t. 9, 1970, 1, p. 45, 51, 53 etc. În conflictul austro-moldav din 1785, în legătură cu problema extrădării „dezertorilor” (emigranților) din Ardeal, consulul austriac Raicevici raportează că domnul este favorabil unei reglementări, dar este silit a nu ceda, din cauza temerii de a nu nemulțumi boierimea interesată în păstrarea scutelnicilor. Ca să nu supere Austria, la 12 octombrie 1785 capuchehăile moldovene explicau ambadorului austriac la Constantinopol situația (Hurmuzaki, *Documente*, vol. VI, p. 448–449; cf. și V.A. Urechia, *Istoria românilor*, Vol. III, p. 3.)

situației internaționale, care, apoi traduse, sunt expediate la Poartă direct sau prin intermediul capuchehaiei. Ziarele au constituit un mijloc de informare încă din secolul al XVII-lea, dar ele capătă o pondere mai mare în secolul al XVIII-lea. C. Dapontes ne spune că, prin corespondențe demne de încredere, Constantin Mavrocordat reușea să raporteze despre intenții ale austriecilor mai înainte ca aceștia să le pună în aplicare¹³¹. Des Alleurs semnală, la 9 ianuarie 1751, că deși turcii primesc ziare europene, „ne font pas beaucoup de cas des gazettes”, ci se servesc mai degrabă de informările din presă pe care le fac foarte regulat domnii din Moldova și Valahia, care sunt abonați la ziare din Germania, Polonia și Olanda. De aceea el consideră că este necesar să trimită acestor domni și ziarele care convin intereselor franceze și să se întrețină bune raporturi cu ei¹³². Despre birourile de presă ale domnilor, relații ne oferă și *Efemeridele* lui Constantin Caragea. Extrasele de presă traduse în grecește erau controlate de domn, care punea să se traducă în turcește ce credea că este esențial, și le expedia regulat cu călărași la Constantinopol¹³³. Birourile de presă sunt foarte importante și pentru evoluția spiritului public din Principate, deoarece contactul cu ziarele străine punea la curent opinia de aici cu ideile europene. Ele reprezentau și o școală pentru agenții de la Constantinopol și subalternii lor, care, unii dintre ei, continuau și acolo aceeași activitate, însă într-o măsură mai mică; esențial era controlul asupra știrilor pe care-l exercita domnul¹³⁴.

Dar rolul capuchehăilor era uneori mai mare, depășind adesea limitele însărcinărilor lor. Unii domni îi puneau nu numai să sondeze opinia publică de la Constantinopol, dar și s-o influențeze în sensul dorit de ei. Ambasadorul francez vorbește de capuchehăile moldave și muntene care, de conivență cu ambasadorul rus (probabil chiar inspirați

---

¹³¹ C. Dapontes, *Éphémérides daces*, ed. Legrand, sub data Iulie 1737. Pentru agenții întrebuințați în capitalele europene și abonamente la ziare în străinătate, v. și D. Russo, *Primele ziare grecești din Viena*, în idem, *Studii greco-române*, vol. II, București, 1939, p. 355.

¹³² Hurmuzaki, *Documente*, vol. I, Supl. I, p. 599.

¹³³ *Ibidem*, *Documente*, vol. XIII, p. 94.

¹³⁴ P.P. Panaitescu, *Un manuscris necunoscut al „efimeridelor” lui Constantin Caragea Banul*, în „Buletinul Comisiei Istorice a României”, București, III, 1924, p. 115–220.

de acesta), mergeau din casă în casă distribuind știri alarmante pentru Turcia, în speranța că o vor sili să reînnoiască tratatul cu Rusia¹³⁵. De aceea, ambasadorul francez propunea lui Talleyrand să se intervină pe lângă Poartă pentru înlăturarea lui Dumitrache Moruzi și a lui Ipsilanti, părinții domnilor Moldovei și Țării Românești care erau în același timp și capuchehăile lor¹³⁶. Andréossy, ambasadorul francez la Constantinopol, la 1813, numind pe cei doi domni ai Țărilor Române „les deux yeux du gouvernement ottoman”, conchidea că ei formează opinia guvernului otoman prin intermediul capuchehăilor lor și a dragomanului Porții¹³⁷. Acest interes pentru informarea prin presă persistă și mai târziu; în momentul apariției primului ziar în limba turcă, „Takvim-i vekayi”, capuchehăile celor două țări se arată interesate să primească chiar 50 de exemplare din ediția franceză a ziarului¹³⁸.

3.5. *Relațiile cu alte capuchehăi.* Capuchehăile Țării Românești întrețin, în afară de colegii lor care reprezentau Moldova, relații cu capuchehăile Transilvaniei și cu cei ai hanului tătăresc. Date fiind legăturile dintre Țările Române și similitudinea de regim față de turci, este firesc ca și capuchehăile acestor țări să se afle în relații destul de susținute. Acestea corespundeau, cel mai adesea, raporturilor dintre domnii Țării Românești și Moldovei, dar și celor dintre ei și principii Transilvaniei, raporturi care nu erau, decât rareori, prietenești. Interesați ca între domnii acestor țări să existe o rivalitate și suspiciune permanentă¹³⁹ astfel încât să-și dezvăluie reciproc mișcările la Poartă, turcii speculau neînțelegerile dintre ei, în măsura în care nu se

---

¹³⁵ Hurmuzaki, *Documente*, vol. II, Supl. I, p. 337; V.A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 735; vol. IX, p. 24.

¹³⁶ Hurmuzaki, *Documente*, vol. II, Supl. I, p. 337; V.A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. IX, p. 24.

¹³⁷ Hurmuzaki, *Documente*, vol. II, Supl. I, p. 749–750.

¹³⁸ Cengiz Orhonlu, *Türkçe yayınlarının ilk gazete „Takvim-i vekayi”, în „Tarih Dergisi”, 1968, nr. 6, p. 39.*

¹³⁹ Ocupați într-o anume perioadă din secolul al XVII-lea la granița persană, confrunțați cu conflicte iminente în nord, turcii s-au gândit uneori să unească domnia celor două țări pentru a constitui o forță mai puternică, însă au fost mereu deconsiliați de tătari, care le aminteau de Mihai Viteazul.

terminau cu un conflict armat sau cu alte complicații politice externe, ca să stoarcă noi sume de bani.

Intrigile și disputele dintre capuchehăi erau barometrul sigur al raporturilor dintre domni, afară de cazurile când capuchehăile întreprindeau acțiuni în interes personal. Firește, au fost numeroase cazurile când capuchehăile au colaborat între ele, mai ales în secolul al XVII-lea. De altfel, colaborarea dintre capuchehăi era una din condițiile unor bune raporturi între domni, constituind chiar clauze în tratatele semnate între ei. Astfel, în tratatul încheiat între Gavril Movilă, domnul Țării Românești, și Gabriel Bethlen (semnat la Târgoviște la 5 mai 1619 și confirmat de Bethlen la Alba Iulia la 20 mai) din partea domnului muntean se prevede: „... prin capuchehăile și slugile noastre de la strălucita Poartă vom veghea nu numai pentru liniștea și buna stare a Măriei Sale și a țării Sale ci și pentru buna stare a noastră și a țării noastre”, obligându-se să-l înștiințeze despre uneltiri sau despre lucruri potrivnice din partea vizirilor și a pașalelor¹⁴⁰. Astfel de prevederi se întâlnesc și în celelalte tratate încheiate cu principii Transilvaniei¹⁴¹. În timpul lui Matei Basarab raporturile cu Transilvania sunt în general bune, dar au existat și neînțelegeri, fapt observat și în relațiile dintre reprezentanții celor doi conducători: prietenești în cele mai multe perioade, încordate în altele¹⁴². În schimb, cele cu Vasile Lupu, atât în timpul lui Gheorghe Rákoczy, cât și al urmașului său, Gheorghe Rákoczy al II-lea, au fost mai distante, în general pline de suspiciune¹⁴³. Într-un memoriu al vistiernicului muntean Sima, adresat lui Gheorghe Rákoczy în 1641, se vorbește de

---

¹⁴⁰ Analele Academiei Române, Seria II, t. XXII, Partea administrativă și dezbateri, București, 1900, p. 133–141, și I. Lupaș, *Documente istorice transilvane*, vol. I, Cluj, 1940, p. 156.

¹⁴¹ I. Lupaș, *op. cit.*, v. Tratatul semnat la Târgoviște, în 1655, între Constantin Șerban și Gheorghe Rákoczy II.

¹⁴² Despre activitatea capuchehăilor muntene (și în general ale celor trei țări românești) la Constantinopol, vezi în special Ion Sârbu, *Mateiu-Vodă*, p. 33, 37, 50–51, 55, 91, 96–97, 98, 108, 114, 134, 138, 153, nota 1, 188, 193, 194, 202, 213, 215, 218, nota 2, 251, 258, 259, 272. I. Sârbu a folosit rapoartele capuchehăilor transilvane și alte documente din colecțiile maghiare, care nu mi-au fost accesibile direct.

¹⁴³ Hurmuzaki, *Fragmente*, vol. III, p. 142.

o delegație de boieri moldoveni, printre care sunt menționați Coste capuchehaia, Hrizea Banul, Vascu vel vornic, Grigore vel logofăt, Dudescu vel vistier, Sima vistiernic și fratele său, vel clucerul Nedelcu, precum și alți boieri mai mărunți, care s-a întâlnit la Constantinopol cu Vasile Lupu în 1635, făcând acolo „jurământ foarte tare că va fi una și prieten cu milostivul nostru domn <Matei Basarab> și în bine și în rău”. La acest jurământ, Vasile Vodă a chemat să fie de față și pe „Celebiul și pe Cantacuzinești. Și ei au jurat credință. Așa ne-am despărțit atunci unii de alții. Vasile Vodă a mers în Moldova iar noi în Țara Românească”¹⁴⁴. Cei doi domni s-au înțeles apoi să-l piardă pe Curt Celebi, Vasile Lupu cheltuind în acest scop o sumă mare de bani, dar cerând la 1638 lui Matei Basarab restituirea unei jumătăți din această sumă. Disputa se ducea la Constantinopol prin mijlocirea capuchehăilor lui Gheorghe Rákoczy. Muntenii au refuzat plata pe motiv că ei au cheltuit 35 de pungi trimise oratorului (capuchehăii) muntean pentru ca să se taie nasul lui Leon Vodă, care umbla după tronul Moldovei¹⁴⁵ și, pe altă parte, ei știau că Vasile Lupu umbla să-l înlăture pe Matei Basarab cu sprijinul tătarilor.

Având ca arbitru pe Gheorghe Rákoczy, cei doi domni se împacă temporar. În propunerea de împăcare a muntenilor din 16 septembrie 1638 se cerea: „Legând prietenie cei doi voievozi și oratorii (capuchehăile) noștri de la Poartă să fie ca niște prieteni. Mai întâi să se înțeleagă Măriile lor cu sfetnicii și cu țara ca pe urmă să aleagă cu bună învoială capuchehaia ca acela să fie voievodului și țării de folos, iar nu spre pagubă. Să nu vândă țara și sărăcimea cum s-a întâmplat uneori.”¹⁴⁶

Aceste câteva documente arată rolul capuchehăilor în tratativele dintre domni, observând totodată cât de păgubitor pentru țară era conflictul dintre acești reprezentanți la Constantinopol. În multe perioade din secolul al XVII-lea, în funcție de relațiile dintre domni, capuchehăile celor trei Țări Românești au strâns legături între ele. În secolul următor, raporturile dintre capuchehăi limitându-se la

---

¹⁴⁴ Pentru împrejurări, v. Victor Motogna, *Epoca lui Matei Basarab și Vasile Lupu*, în „Cercetări istorice”, t. 13–14, 1940, nr. 1–2, p. 453–544, aici p. 472.

¹⁴⁵ *Török magyarkori történelmi emlékek*, vol. III, p. 21–24.

¹⁴⁶ V. Motogna, *Epoca lui Matei Basarab și Vasile Lupu*, în „Cercetări istorice”, p. 491.

reprezentanții Țării Românești și Moldovei, rivalităților obișnuite dintre domnii celor două țări li se adaugă și faptul că și capuchehăile se împărțiseră în mai multe partide, grupate în jurul uneia sau alteia dintre familiile fanariote. Unii domni, nevoiți să întrețină capuchehăi din două partide rivale, vor avea dificultăți în timpul domniei din cauza disputelor dintre acestea¹⁴⁷. Alteori, capuchehăile aranjează între ele, bineînțeles cu acordul domnului și al turcilor, schimbarea domnilor dintr-o țară¹⁴⁸ în alta, ei recomandându-se reciproc noilor domni.

Cu capuchehăile hanului tătăresc capuchehăile noastre întrețin de obicei raporturi bune, prin mijlocirea tătarilor căutând a se obține de la turci unele lucruri. Îndeosebi în secolul al XVIII-lea aceste relații se intensifică¹⁴⁹.

3.6. Dragomanii și relațiile lor cu capuchehăile. Ca și în alte țări ale Orientului, unde dificultățile de limbă se adaugă la o mulțime de alte dificultăți de cunoaștere pentru un european, rolul dragomanilor în Imperiul otoman este foarte mare. La începutul statului otoman, pentru relațiile externe sultanii au întrebuințat, alături de limba turcă, limba greacă, italiană, limbile slave, unele firmane fiind emise în câte două limbi, în texte paralele. Din secolul al XVI-lea, cancelaria otomană a folosit în exclusivitate limba turcă, iar în secolul următor sporirea necesităților legate de întreținerea raporturilor diplomatice și ducerea tratatelor a impus crearea unui post permanent de mare dragoman. Flota avea un dragoman special, care juca și el un rol însemnat în relațiile externe ale Imperiului otoman¹⁵⁰. În afară de aceasta, ambasadele străine aveau și ele dragomanii lor. Sunt cunoscute împrejurările în care marii dragomani și dragomanii flotei ajung să intre repede în relații cu domnii Țărilor Române, pentru că aceștia erau stâlpii diplomației otomane. Interesată de marile avantaje materiale conferite de îndeplinirea slujbei, de o poziție însemnată în ierarhia

---

¹⁴⁷ D. Fotino, *Istoria generală a Daciei*, trad. G. Sion, p. 160. La 1761 Constantin Mavrocordat era dator capuchehăilor din două partide deosebite.

¹⁴⁸ Hurmuzaki, *Documente*, vol. I, Supl. I, p. 486.

¹⁴⁹ Condiții generale la V. Mihoide, *Politica orientală*.

¹⁵⁰ Pentru marii dragomani, vezi lucrarea lui E. Stamatides; pentru dragomanii flotei, vezi studiul lui Sphyroeras.

otomană, de anumite privilegii, oligarhia fanariotă a căutat să monopolizeze dragomanatul, să-l mențină în cadrul unui număr restrâns de familii. Reușind apoi să ocupe și domnia Țărilor Române, se crease tradiția ca marele dragomanat să fie o antecameră pentru aceste râvnite tronuri. Menționată în unele norme otomane interne¹⁵¹ ca o condiție obligatorie, marile familii fanariote reușesc chiar să încheie un soi de „cartel”¹⁵² (turcii acceptând ideea și sancționând-o printr-un „Kanun-name” special) pentru ca domnia Țărilor Române să fie rezervată reprezentanților a patru mari familii fanariote, care reușesc astfel să-și înlăture rivalii. Aranjamentul n-a ajuns să se transpună în fapt prea multă vreme, deoarece evenimentele de la 1821 și mișcarea națională din Țările Române l-au făcut caduc.

Care erau raporturile marelui dragoman cu capuchehăile? „Dragomanul face întotdeauna de drept afacerile domnului Moldovei și Țării Românești”, spune un ambasador francez¹⁵³, însă, cum remarca N. Iorga, capuchehăile sunt primite cu greu la dragomanat, și nu în calitate de subalterni, ci numai ca „vizitatori stăruitori sau cumpărători”¹⁵⁴.

Ambasadele străine aveau dragomanii lor. După cum am văzut într-un capitol special, unele dintre ambasade își recrutau dragomanii dintre elevii propriilor școli organizate pe lângă ambasadă, acești elevi fiind cel mai adesea conaționali lor și bucurându-se de privilegiile ambasadorului, care includeau și suita sa. Celelalte ambasade, care trebuiau să-și recruteze dragomanii dintre localnicii cetățeni ai Imperiului otoman, solicită scutiri de impozite pentru dragomanii

---

¹⁵¹ M.A. Mehmet, *O nouă reglementare*, p. 691-707.

¹⁵² Expresia aparține lui N. Iorga, *Acte și fragmente*, vol. I; vezi și A. Oțetea, *Un cartel fanariot pentru exploatarea țărilor române*, în „Studii. Revista de istorie”, t. 12, 1959, nr. 3, p. 111-133, și B. Sphyroeras, *Un „Canun-name” sui diritti di famiglie fanariote nell'amministrazione dell'impero ottomano*, în *Actes du I-er Congrès International des études balkanique et sud-est européennes*, vol. III, Sofia, 1969, p. 489.

¹⁵³ Hurmuzaki, *Documente*, vol. I, Supl. I, p. 600 și N. Iorga, *Documente Callimachi*, vol. I, p. LXV.

¹⁵⁴ N. Iorga, *op. cit.*, vol. I, p. L.

respectivi¹⁵⁵. Ei se bucurau de aceleași privilegii ca și unii din marii dragomani ai imperiului.

La 1774 Rusia obține, printr-un articol special al tratatului de la Küçük Kaynarca, privilegii speciale pentru dragomanii ambasadei ei de la Constantinopol. Nu știm dacă Poarta le-a acordat în mod automat tuturor acestora berate de scutire și nici dacă alte ambasade au invocat dreptul națiunii celei mai favorizate pentru a solicita asemenea berate¹⁵⁶. În tratatele mai vechi de drept diplomatic și consular, se vorbește adesea de un regim privilegiat de care se bucură dragomanii ambasadelor străine în Imperiul otoman¹⁵⁷. Acest regim l-au avut și consulatele străine înființate în Principate, precum și capuchehăile Țărilor Române.

Dragomanatul fanariot a fost desființat la 1821, în locul său fiind constituit un birou al traducătorilor (*Tercüme odası*), care va dobândi în scurtă vreme un rol însemnat în pătrunderea ideilor înnoitoare printre intelectualii turci. Totuși din familii fanariote s-au recrutat în continuare dragomani și mihmandari.

3.7. Relațiile cu biserica. Este cunoscut faptul că domnii noștri au fost protectori ai bisericii din tot Orientul ortodox. Unii dintre ei au nutrit ambiții mari, amestecându-se în treburile Patriarhiei de la Constantinople. Nu intrăm în amănuntele unui astfel de amestec, cum a fost acela al lui Vasile Lupu, care, cheltuind sume importante de bani, a preluat asupra lui și datoriile Patriarhiei, controlându-i acesteia o vreme, prin capuchehăile sale, administrația¹⁵⁸.

---

¹⁵⁵ În 1709 sultanul Ahmed al III-lea reînnoiește un berat de scutiri de impozite și privilegiile obișnuite dragomanului legației Țărilor de Jos, amintindu-se că acesta fusese acordat și anterior (v. M. Guboglu, *Catalogul documentelor turcești*, vol. II, p. 213).

¹⁵⁶ Despre dragomanii străini, jurnalul lui Langeron, în Hurmuzaki, *Documente*, vol. III, Supl. I, p. 73.

¹⁵⁷ Charles de Martens, *Le guide diplomatique. Précis des droits et des fonctions des agents diplomatiques*, Leipzig, 1866, p. 100.

¹⁵⁸ I. Sârbu, *Mateiu Băsarabas*; N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. VI; C.C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. III/I, p. 102–103.

Capuchehăile sunt și ei sprijinitori ai bisericii constantinopolitane, unii fiind amintiți cu titlu de capuchehaie în inscripții care se mai găsesc și astăzi în biserica Patriarhiei¹⁵⁹. Hrisant Notara, patriarhul Ierusalimului, aflat în relații strânse cu Constantin Brâncoveanu și cu primii domni fanarioți, era considerat de capuchehăile Țărilor Române „părintele lor sufletească”¹⁶⁰. Nicolae Mavrogheni, interesat de viața bisericii din insulele grecești, de unde era originar, e ținut la curent de capuchehăile sale cu problema alegerii unui șef religios în Chios¹⁶¹.

O istorie a raporturilor dintre domnii români și Patriarhia ortodoxă de la Constantinopol ar aduce, desigur, de multe ori în discuție pe capuchehaia domnului. În anume chestiuni, intrigile din jurul Patriarhiei creau capuchehăilor destule plictiseli. Interesante sunt recomandările pe care Constantin Moruzi ținea să la facă lui Constantin Caragea când era numit capuchehaie: să nu se amestece în treburile călugărilor, ci numai în treburile majore ale bisericii, dacă va fi cazul, „de apărare a privilegiilor Marii Biserici”¹⁶².

După 1821 turcii, care în supărarea lor inițială față de greci luaseră și măsuri împotriva bisericii, reglementează accesul călugărilor de la bisericile închinat în țară, veniturile și milele urmând să se transmită prin intermediul capuchehăilor¹⁶³. Acest lucru ar fi dus la un control al averilor și veniturilor imense scurse din țară și de aceea Patriarhul din Constantinopol, cel de la Ierusalim și egumenul de la Sinai fac un arz la Poartă, cerând revenirea la sistemul vechi de administrare directă a veniturilor mănăstirilor închinat, sub motiv că prin sistemul introdus veniturile le parvin cu întârziere sau se pierd „în mâinile unuia sau altuia”. De aceea, printr-un *hatti hümayün* din 1827, trimis lui Grigore Ghica, s-a revenit la vechiul sistem de administrare

---

¹⁵⁹ Marcel Romanescu, *Urme românești la Stambul*, în „Boabe de grâu”, anul III, București, 1932, nr. 6, p. 226–238.

¹⁶⁰ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV/I, p. 765; vol. XIV/II, p. 1021.

¹⁶¹ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV/III, p. 408–409.

¹⁶² *Efemeridele* lui Const. Caragea în Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIII, p. 98.

¹⁶³ V. memoriul prezentat de boierii munteni la Poartă în 1822 în Mustafa Mehmet, *Acțiuni diplomatice în legătură cu mișcarea revoluționară din 1821*, în „Studii. Revista de istorie”, t. 24, 1971, nr. 1, p. 76.

directă de către călugări a averii mănăstirilor închinată¹⁶⁴. În document se menționează faptul că explicațiile au fost date și capuchehăilor țării. Relațiile capuchehăilor cu Patriarhia au continuat și după această dată. Un timp Nicolae Aristarhi, capuchehaie al Țării Românești după 1834, a îndeplinit și funcția de logofăt al Patriarhiei.

4. ATRIBUȚII DE ORDIN CONSULAR

Al treilea grup de atribuții ale capuchehăilor ar putea fi incluse printre atribuțiile consulare care ar consta în acordarea de asistență locuitorilor români aflați în afara hotarelor Țărilor Române, dar înăuntrul Imperiului otoman. Românii aflați în străinătate și în afara Imperiului otoman erau în mod practic lipsiți de orice protecție, cu excepția trimișilor oficiali, care aveau de obicei asupra lor scrisori de recomandare ale domnilor. Abia după Tanzimat, consulii turci instalați în diferite orașe ale Europei au cuprins în jurisdicția lor și pe români, considerați „supuși ai imperiului”, însă acest lucru a avut o aplicabilitate redusă atât ca situație efectivă, cât și ca durată.

În ce privește situația românilor în Imperiul otoman, s-a susținut în unele studii că, întrucât Țările Române erau considerate provincii otomane, locuitorii lor care se aflau în afara hotarelor acelor țări fiind supuși cu totul administrației și jurisdicției turcești, capuchehăile nu puteau avea niciun fel de atribuții în legătură cu asistența ce trebuie să li se acorde acestora. Lucrurile sunt însă, cum vom vedea, ceva mai complexe. Pentru a le înțelege, deschidem o paranteză legată de situația străinilor în Imperiul otoman.

Conceptul de „străin” în Imperiul otoman, ca și în lumea islamică în general, se aplică la două categorii deosebite: 1 – populația nemusulmană, „străină” comunității musulmane lângă care era admisă și tolerată să trăiască drept tributară (*dhimmi*) și 2 – străinii propriu-ziși, a căror ședere în Imperiu era limitată și căroră autoritatea musulmană centrală sau provincială le acorda un fel de patentă de

---

¹⁶⁴ Arhivele Statului – București, fond Diplomatie, nr. 131.

securitate, *aman*-ul, în virtutea căreia posesorul ei, *mustamin*, putea să circule liber pe teritoriul guvernat de cel ce i-a garantat securitatea¹⁶⁵. Având o situație specială ce decurgea din circumstanțele istorice din timpul cuceririlor, populația *dhimmi* nu a fost considerată niciodată ca fiind propriu-zis străină. Totuși, condiția ei era inferioară celei a musulmanilor, ceea ce se manifestă nu numai prin plata capitației, *ciziya*, și a altor impozite, ci și într-o serie de domenii ale vieții sociale: interdicția de a purta anumite veșminte, rezervate musulmanilor, interdicția de a umbla călare, de a-și construi case mai înalte decât ale musulmanilor etc. Se interzicea construirea de biserici și se obținea greu autorizarea pentru repararea celor vechi. Conflictul dintre legea musulmană de esență religioasă și dispozițiile vechilor obiceiuri juridice ale populației *dhimmi* se rezolva prin acordarea unei anume autonomii locale, jurisdicționale în jurul șefului lor religios sau al unui sfat de bătrâni. Bineînțeles, această jurisdicție cutumiară se referea la probleme legate de statutul personal sau la raporturile de ordin civil dintre membrii comunității nemusulmane (căsătorii, divorțuri, succesiuni de bunuri mobile etc.). Anume cauze între ei sau procese cu musulmanii erau rezolvate numai în fața cadiilor și de obicei mărturia unui nemusulman avea o forță probatorie redusă.

În ceea ce privește pe străinii propriu-ziși, aceștia au ajuns să aibă o situație cu totul privilegiată sub regimul „capitulațiilor”, care n-a fost abolit decât foarte târziu (în 1924 în ceea ce privește Turcia, în 1937 în Egipt).

În lumina celor expuse, se pune problema de a ști care era situația juridică a românilor (înțelegând prin aceasta pe cei originari din Moldova și Țara Românească) în Imperiul otoman. Apoi, trebuie să vedem dacă o asemenea problemă se punea și pentru perioada pe care o analizăm. Existau în Imperiul otoman și îndeosebi la Constantinopol mulți români sau măcar ceea ce am numi, în termeni consulari moderni, o colonie românească? E greu de precizat numărul românilor, dar existența lor e neîndoieabilă. Opoziția politică față de unele domnii îi obliga pe unii boieri să pربةgească în țara turcească de îndată ce un rival ajungea domn. Unii domni mazili au ales și ei

---

¹⁶⁵ Vocea *dhimmi*, în *Encyclopédie de l'Islam*, ed. II-a.

retragerea în capitala de pe malul Bosforului pribegiei prin țări străine, în speranța unei reveniri la tron. Suita care-i însoțea, la care se adăuga o anume clientelă locală, era adesea numeroasă. Domnii mazili și câteva persoane din suita lor se bucurau, se pare, de favorul unor privilegii, care țineau atât cât banii, dar și intrigile adversarului nu-i scoteau din competiție prin exilarea în diferite colțuri ale Imperiului sau prin mai mult sau mai puțin misterioase dispariții.

La aceștia se adăuga încă un număr de români care exercitau diferite profesii sau negustorii și care erau încă legați de aceste personalități politice prin diferite interese familiale sau de afaceri. Chesarie Daponte în *Însemnări despre viața lui Constantin Mavrocordat* spune că pe la 1730 Mihai Racoviță ar fi utilizat mijloace josnice pentru mazelirea lui Constantin Mavrocordat: „El a adunat un număr de meseriași, bărbieri și alți români care trăiau la Constantinopol, aceștia au prezentat sultanului din partea întregii țări o jalbă în favoarea lui Mihai Vodă și împotriva lui Constantin Vodă”¹⁶⁶. Același procedeu l-ar fi folosit Mihai Racoviță și în alte împrejurări¹⁶⁷. Independent de exagerările care pot veni din partea unor autori favorabili familiilor Mavrocordat sau Ghica, existența unui apreciable număr de români la Constantinopol este un fapt indiscutabil.

Avea capuchehaia aici vreun rol sau existau situații în care să aibă atribuții legate de asistența acordată locuitorilor originari din Moldova sau Țara Românească? Probabil că acest rol era limitat. Într-o vreme când apartenența națională se confunda cu cea religioasă, acești români erau cuprinși în categoria în mod generic numită „rum milleti” (națiunea greacă), negreșindu-se prea mult, pentru că cei mai mulți se grecizează sau, mai bine zis, se fanaritizează. În aceste condiții, multe probleme jurisdicționale legate de căsătorii, divorțuri, succesiuni de averi mobile etc. ale românilor de la Constantinopol nu par a fi de competența capuchehăilor, ci de a instanțelor cutumiare grecești locale, iar chestiuni mai importante legate de proprietăți imobiliare, de exercitarea meseriei lor, ca și restul chestiunilor legate de procesele cu musulmani sau de domeniu penal erau de resortul autorităților otomane.

---

¹⁶⁶ Însemnările lui C. Daponte la C. Erbiceanu, *Cronicari greci carii au scris despre Români în epoca fanariotă*, București, 1888, p. 100 (reeditare, 2003).

¹⁶⁷ *Cronica Ghiculeștilor*, ed. Ariadna Camariano-Cioran, p. 100.

Capuchehăile aveau însă unele competențe în problemele românilor nestabiliți sau temporar stabiliți în Imperiul otoman. Jurisdicția lor nu se limita la Constantinopol, deși în mod practic acesta era teritoriul cu cele mai multe spețe, în vreme ce capuchehăile de la serhaturi îndeplineau atribuții similare în orașele dunărene, aflate sub administrația otomană, atât în dreapta cât și în stânga fluviului.

Un mic grup de astfel de atribuții se leagă de diverse spețe nepatrimoniale, iar un altul de probleme al căror litigiu îl formează proprietăți din Țara Românească și Moldova.

Astfel, capuchehăile interveneau printr-un raport (*takrir*) pentru obținerea unui firman de călătorie pentru cei originari din Țările Române și care urmau să se reîntoarcă în țările lor. Aceste firme, care le confereau protecția autorităților otomane pe traseul de uscat sau pe cel de mare, se refereau însă, de obicei, la persoanele cu însărcinări oficiale și la suita acestora¹⁶⁸ (boierii cu însărcinări speciale, ciobanii sau însoțitorii turmelor sau carelor cu produse destinate aprovizionării capitalei etc.)¹⁶⁹.

În secolul al XVIII-lea capuchehăile eliberau menzil-firmane pentru călărași, un fel de formulare în alb pe care le completau pe numele călărașilor ce duceau poșta sau curierul spre București sau Iași¹⁷⁰.

Capuchehăile atestau de asemenea conținutul unor acte private (*hoget*), încheiate între cei originari din Moldova sau Țara Românească sau între aceștia și turci (de obicei chitanțe prin care se împrumutau bani), în scopul despăgubirii creditorului în cazul când debitorul decedase sau nu putea fi executată urmărirea¹⁷¹.

Un alt rol în domeniul asistenței naționalilor români, pe care-l avea capuchehaia, cel puțin teoretic, era și acela de a cere dezrobirea

---

¹⁶⁸ Un *takrir*, la Biblioteca Academiei Române, ms oriental nr. 39, doc. 35, p. 57–59.

¹⁶⁹ Biblioteca Academiei Române, Documente turcești, DLXXX-86-86a, facsimil la M. Guboglu, *Paleografia și diplomatia turco-osmană. Studiu și album*, București, 1958, p. 142, doc. din 1780.

¹⁷⁰ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV/III.

¹⁷¹ *Cronica Ghiculeștilor*, ed. Ariadna Camariano-Cioran, p. 185.

fără despăgubiri a locuitorilor români robiți și pe care capuchehăile îi întâlnesc sau de a căror existență în imperiu află.

Faptul, menționat de Dimitrie Cantemir¹⁷², se pare că se adevărește printr-o serie de acțiuni întreprinse în acest sens. Capuchehăile lui Nicolae Mavrocordat se străduiesc după 1711 să obțină un firman pentru eliberarea boierilor închiși la Varna¹⁷³. Același lucru l-a obținut și Constantin Brâncoveanu pentru munteni, cu mari cheltuieli de bani. Ceva mai înainte însă, Iani Critianul, fosta capuchehaie a lui Dimitrie Cantemir, obținuse prin „nu știm ce mijloace eliberarea robilor <moldoveni> de la turci și acest lucru ar fi supărat pe marele vizir, care i-ar fi tăiat capul”¹⁷⁴. Alexandru Ipsilanti obținuse un firman de aducere a tuturor locuitorilor robiți în războiul din 1768–1774 și pe care i-a găsit duși până în Asia Mică¹⁷⁵.

Un dragoman raporta lui Mavrogheni la 1788 despre nevoia de a se dezrobi locuitorii din Hurez robiți de turci în timpul războiului de atunci¹⁷⁶. Din cele câteva date reiese existența acestui drept al domnului, exercitat prin capuchehăi, de a interveni pentru dezrobirea locuitorilor originari din Țările Române și căzuți în robie, dar lăcomia turcilor și tătarilor au făcut ca acest drept să fie pur formal. În fapt, nu era vorba decât de răscumpărări obținute cu mari sume de bani. Uneori, chiar boierii auți nu au reușit niciodată să scape din robie. Acest drept provenea din obișnuitul raport de vasalitate și se referea de obicei la căderea în robie, nu la conflicte directe. Chiar dacă era oprită vânzarea ca robi a românilor, tătarii îi vindeau ca „ruși” pe cei robiți în prădalnicele lor incursiuni¹⁷⁷.

---

¹⁷² Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, 1956, p. 237: „cei mai norociți sunt aceia pe care soarta îi duce la Țarigrad căci acolo capuchehăile domniei pot să ia fără plată orice moldovean oriunde ar da de el și să-l slobozească.”

¹⁷³ În iulie 1690 capuchehaia Țării Românești intervine pentru obținerea unui firman privind eliberarea unor români robiți de tătari cu ocazia trecerii acestora prin țară (Başbakanlık Arşivi, Istanbul, *Mühimme Defteri*, no. 100 doc. 164; Arhivele Statului – București, Microfilme Turcia, rola 22, c. 235.

¹⁷⁴ *Cronica Ghiculeștilor*, ed. cit., p. 145, 147.

¹⁷⁵ N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. VII, București, 1938, p. 295 și urm.; C.C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. III, București, Ed. All Educational, 2000, p. 212.

¹⁷⁶ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV/III, p. 260.

¹⁷⁷ D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, ed. cit., p. 237.

Capuchehăile mai aveau sarcina să îndeplinească ordinele de expulzare a celor extrădați din Imperiu în țară (la cererea domnului)¹⁷⁸. Aceeași atribuție le revenea uneori și capuchehăilor de serhat în ceea ce privește pe vinovații de diferite crime, fugiți peste Dunăre și predați de autoritățile locale turcești. Tot o sarcină a capuchehăilor era și înmormântarea cadavrelor domnilor sau boierilor executați la Constantinopol¹⁷⁹.

Un alt grup de atribuții de acest gen ale capuchehăilor era legat de asistența de ordin judiciar acordată celor ce se aflau în Imperiul otoman, dar dețineau proprietăți în Moldova sau Țara Românească. Sunt diverse spețe în materie de succesiuni, vânzări, supravegherea succesiunilor, reprezentarea conaționalilor absenți etc., în care capuchehăile aveau asemenea atribuții.

Pentru epoca mai veche dăm câteva exemple care pun în lumină funcțiile și atribuțiile capuchehăilor în domeniile amintite. La 10 iunie 1594, Mihai Viteazul întărește pentru mănăstirea Coșuna niște sate care aparținuseră lui Pârvu, fost mare logofăt, care le donase acelei mănăstiri. Pârvul logofătul, pribegind cu Mihnea (Turcitul), murise în 1591 la Constantinopol. Pentru a se întări de către Ștefan Surdu acele sate, care între timp erau revendicate și de alți boieri, a fost nevoie de o deplasare a călugărilor mănăstirii la Țarigrad: „s-au dus înaintea jup<anului> Iane fost mare ban, de au mărturisit cu mulți boieri care au fost la moartea Pârvului logofăt acolo la Țarigrad cum au dat Pârvul logofătul toate aceste sate și ȝigani și mori ...ca să fie la sfânta mănăstire ... Și-au făcut carte și au trimis-o la Ștefan Vodă ca să le lase și să facă hrisov domnesc sfintei mănăstiri aceste mai sus zise sate ... și i-au făcut carte Ștefan Vodă.”¹⁸⁰ De ce a fost nevoie de călătoria călugărilor la Țarigrad? Boierii care-l însoțeau pe Mihnea Turcitul și

---

¹⁷⁸ *Cronica anonimă*, ed. Grecescu, p. 41–42: Staico, care umbla să ia domnia lui Brâncoveanu, din porunca vizirului este pus în cătușe și predat capuchehăilor. Aceștia, prin călărașii din Țarigrad, îl expediază în țară.

¹⁷⁹ A. Golimas, *op. cit.*, p. 58.

¹⁸⁰ *Documente privind istoria României. Veacul al XVI. B. Țara Românească*, vol. VI, (1591–1600), București, 1953, p. 128–129; I.C. Filitti, *Notițe*, în „Arhivele Olteniei”, 1933, nr. 69–70, p. 443–446; idem, *Cercetări și documente privitoare la istoria Principatelor Române*, București, 1935, p. 7–8.

pe logofătul Pârvu se găseau încă în pribegie și nu puteau depune mărturie în țară. A fost nevoie de un fel de comisie rogatorie în fața banului Iane, care era capuchehaie și care, încheind o „carte” pe baza mărturiilor boierilor pribegi, a înlesnit emiterea unui hrisov domnesc de întărire.

Alte exemple sunt luate din documente moldovenești. La 1650 domnul Moldovei întărește un zapis încheiat la Țarigrad și adevărit de capuchehaia Moldovei, Nicolae Catargi, și de alți boieri martori¹⁸¹. Un alt caz privește succesiunea celebrului Curt Celebi, capuchehaie a Moldovei (probabil un timp și a Țării Românești). După executarea lui Curt Celebi, rudele lui au trebuit să părăsească Moldova. Arsanache, fratele lui Curt, împreună cu unchiul său Iorga și cu verii Manoli și Constantin făceau în 1650 în fața capuchehăilor și având martori greci, fruntași din Constantinopol, una din obișnuitele vânzări forțate către Apostol Mavrodin și Nichita, a unor sate din Tecuci și Covurlui¹⁸².

Deci, capuchehăile aveau și atribuții de notariat în materie de vânzări și succesiuni, însă numai pentru averile din Moldova și Țara Românească ale celor aflați la Constantinopol sau în alte părți ale Imperiului otoman. Acest fel de atribuțiuni par să nu mai aparțină capuchehăilor în secolul al XVIII-lea. Sunt procese importante în care împrecinații apelează și la arbitrajul cadiului de Giurgiu și uneori se cere și un firman pentru confirmarea unei hotărâri. Atribuțiile notariale ale capuchehăilor în aceste condiții devin aproape inutile.

În schimb, atribuțiile de ordin consular ale capuchehăilor cresc după 1834, când un hatiserif asigura un pavilion pentru vasele de comerț românești. Negustorii români obțin dreptul, întocmai ca și alți negustori străini cu berat, să se judece pentru pricini care întrec suma de 4.000 de kuruși la un tribunal special de la *Arz odası*. Sarcinile capuchehăilor de a-i asista pe negustori la această instanță, într-un fel sau altul, cresc și acest lucru este dovedit de sporirea numărului capuchehăilor și a competenței lor în domeniul de comerț și navigație, precum și de organizarea unei cancelarii.

---

¹⁸¹ I.C. Filitti, *Arhiva George Grigore Cantacuzino*, București, 1919, p. 100.

¹⁸² N. Iorga, *Studii și documente*, vol. IV, p. 343; v. și C.A. Stoide, *Curt Celebi*, în „Revista critică”, 1936.

CAPITOLUL VII

DREPTURILE ȘI RANGUL CAPUCHEHĂILOR

1. TITLUL DE BOIERIE AL CAPUCHEHĂII

În capitolele anterioare s-a putut vedea că atât faptele legate de durata serviciului, cât și funcțiile și atribuțiile capuchehăilor sunt determinate de raportul inegal dintre cele două puteri și de jocul celor două structuri sociale, cu legislații și regimuri diferite: numit de domn, el este investit de Poartă, dar este de asemenea nevoie uneori de consimțământul domnului pentru a fi demis. Își îndeplinește atribuțiile în interesul celui pe care-l servește și care îl trimite; satisfacerea acestora este însă limitată de împrejurări și realități locale, de raportul real dintre acestea și puterea pe lângă care este acreditat.

Rangul și poziția sa au același caracter dublu. Pe de o parte, el poartă titlul de boier pe care funcția sa în divanul domnesc i-l conferă sau pe care domnul i l-a acordat, pe de altă parte, se bucură de privilegii și imunități legate de funcția sa la Poartă.

Din listele de capuchehăi a căror mențiune documentară am putut-o determina, nu se pot trage decât foarte puține concluzii în legătură cu o corelare între titlurile de boierie pe care aceștia le dețineau și funcția lor de agenți ai domnului la Poartă. Pentru Țara Românească, primul capuchehaie care e amintit cu titlul de boierie este Iane banul. El este, cel puțin un răstimp din perioada când deține funcția, și dregător în divanul domnesc. Faptul că, la Constantinopol, titlul de ban ajunge să fie sinonim cu funcția de capuchehaie este legat de autoritatea lui Iane sau a urmașului său, după care, nemaiermând un „ban” în funcție de capuchehaie, acest termen a dispărut din

nomenclatura constantinopolitană¹. Funcția de capuchehaie este în secolul al XVII-lea încredințată unor boieri cu dregătorie în divan și care revin, la încetarea misiunilor, în divanul domnesc. Interesant pentru importanța care se acordă acestor capuchehăi este și faptul că unii din ei apar în divan cu titlul de capuchehaie și că îi preced pe toți ceilalți în listele de martori, însă cazurile sunt destul de rare. Astfel am menționa apariția lui Curt Celebi într-un divan din Moldova² și pe cea a lui Costea slugerul, care poartă numai titlul de capuchehaie într-un act din 1638³.

Deși puține, sunt unele fapte care ar indica o oarecare corelare între titlurile de boierie și funcția de capuchehaie: cei mai mulți capuchehăi au fost sau au îndeplinit funcții de clucer, sluger, portar, pitar, comis sau chiar postelnic, adică tocmai acelea implicând, prin natura atribuțiilor, venirea în contact cu „solii” sau cu trimișii turcilor, ei având o experiență câștigată, care putea fi folosită. Știm de exemplu că portarul se îngrijea de primirea solilor și de găzduirea lor, îndeplinind funcțiile unui maestru de ceremonii⁴. Solii, atât cei străini, cât și turcii, aveau cu dânsii o suită numeroasă, ale cărei găzduire și întreținere intrau în obligațiile domnului, care le executa prin portar, clucer, sluger, pitar, comis etc.

Costea, capuchehaie sub Radu Șerban și sub Matei Basarab, fusese sluger, ultimele două capuchehăi ale lui Constantin Brâncoveanu, închise și apoi eliberate în 1715, fuseseră pitarii Constantin și Iane. În *Condica vistieriei* din iulie 1696 sunt menționați Hagi Vasile clucerul, Afenduli clucerul și Vergo vel clucerul, care ar plăti pentru simbria lor și pentru cheltuiala jicniței⁵; ei vor figura apoi

---

¹ I. Minea, L.T. Boga, *Despre Iane, mare ban de Craiova și ceva despre Mihai Viteazul*, în „Cercetări istorice”, t. X, 1934.

² N. Iorga, „Coconul” lui Radu Mihnea și capuchehaia Curt Celebi, în „Revista istorică”, t. XVIII, 1932, p. 97–102.

³ N. Stoicescu, *Sfatul domnesc și marii dregători din Țara Românească și Moldova (sec. XIV–XVII)*, București, 1968, p. 234, 284, 291, 293.

⁴ Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Românești*, ed. C. Grecescu, E. Stănescu, D. Simonescu, Ș. Papacostea, București, 1963, p. 100.

⁵ *Condica de venituri și cheltuieli a vistieriei de la leatul 7202–7212 (1694–1704)*, București, 1878, p. 338.

în calitate de capuchehăi⁶. În iunie 1700, vorbindu-se de cheltuieii ce a trebuit să fie făcute în legătură cu niște pâri la Poartă, este trimis capuchehaie printre alții Constantin clucerul⁷. În ianuarie 1702 erau, după condică, patru capuchehăi la Constantinopol: Ianache (Porfirita), Vergo vel clucer, Bunea vel comis și Constantin slugerul⁸. Peste un timp, având loc unele defecțiuni (Vergo furase banii trimiși), dispar primele două capuchehăi, locul lor fiind luat de un vel postelnic⁹ și de Constantin slugerul. Dar acestuia din urmă i se dăduseră și sume de bani pentru cheltuiala slugeriei pe luna octombrie, ceea ce arată că el îndeplinea atribuții legate de slujba lui și la Constantinopol sau, probabil, mai ales la Adrianopol. Este un alt aspect pe care nu am putut încă să-l clarific mulțumitor și care ar completa tabloul de ansamblu al atribuțiilor capuchehăilor.

Unele dintre capuchehăi din timpul lui Brâncoveanu nu poartă titluri de boierie. Ianache Porfirita nu este menționat decât ca Ianache dragomanul¹⁰, Ianache capuchehaia¹¹ sau jupân Ianache¹². În unele documente ei apar cu titluri de boierie pe care apoi le vor purta peste puțin timp în calitatea lor de capuchehăi. Astfel, în hrisovul despre Vlah Saray din 12 noiembrie 1699 apar între martori Vergo vel cluciar și Dumitrașcu Caramanliu vel postelnic¹³, care mai apoi au devenit capuchehăi¹⁴.

În secolul al XVIII-lea, când numărul dregătoriilor pentru aceeași funcție se înmulțește, titlurile de boierie acordate capuchehăilor nu mai corespund adesea unei dregătorii reale, ci se caută acordarea unui rang care-i conferea agentului domnului un oarecare prestigiu în

---

⁶ La acea dată capuchehăi erau Iane căpitanul și Stamate Postelnicul.

⁷ *Ibidem*, p. 569.

⁸ *Ibidem*, pentru martie 7211 (1703).

⁹ Dumitrașcu Caramanli, menționat în *Cronica* lui Radu Greceanu, în vol. *Cronicari munteni*, ed. M. Gregorian, vol. II, București, 1961, p. 237.

¹⁰ „Ianache Porfirita dragomanul”, în *Cronica* lui Radu Greceanu, ed. M. Gregorian, vol. II, p. 76.

¹¹ „nici un Enachie dragoman care era capuchehaia domnului Țări Românești n-au prins de veste”, v. *Anonimul Brâncovenesc*, în vol. *Cronicari munteni*, ed. M. Gregorian, vol. II, p. 320.

¹² *Condică de venituri*, *passim*.

¹³ Biblioteca Academiei Române, fond doc. românești, 81-CCIV.

¹⁴ Radu Greceanu, în vol. *Cronicari munteni*, ed. M. Gregorian, vol. II, p. 237.

lumea constantinopolitană. Chiar și ambasadorii străini, referindu-se la unii dintre acești agenți, îi numesc după titlul de boierie: Mr. Luca et Caminary¹⁵, Manolaki Spethary¹⁶, Postelnico Antiohi (Geant oglu)¹⁷, postelnico Jorgaky sau, simplu, postelnico¹⁸, Logotati¹⁹ etc.

Titlurile ce li se acordă sunt în legătură cu importanța și rolul pe care-l joacă la Constantinopol și care cunoaște unele perioade de avânt sau de decădere relativă. Astfel, după căderea lui Iordache Stavarache la 1764, capuchehăile nu mai au influența lor de dinainte în treburile interne ale Principatelor, se încheiasă „vremea capuchehăilor”. Referindu-se la aceasta, Iorga scria: „Capuchehăile nu mai erau alta decât trebuiau să fie; niște boierinași – ne amintim că Suțu era numai sluger acum – care primeau plicurile din geanta călărașilor de Țarigrad pentru a le împărți nedeschise, pentru a trimite răspunsurile și a da știrile curente.”²⁰ Cu toate acestea, capuchehăile poartă în continuare titluri importante de boierie, cel mai adesea pe acela de postelnic²¹, dar și de logofăt²². În *Arhondologia Țării Românești* de la 1822 la 1828, Iordache Mavrodin, care era a doua capuchehaie la Constantinopol, trece pe rând din clucer de arie, în vel stolnic și apoi vel căminar²³, în

---

¹⁵ Vergennes către domnul Țării Românești la 4 iulie 1757, în I.C. Filitti, *Lettres et extraits concernant les relations des Principautés Roumaines avec la France (1728–1850)*, București, 1915, p. 429.

¹⁶ *Ibidem*, p. 285, Des Alleurs către domnul Moldovei la 30 decembrie 1750.

¹⁷ *Ibidem*, p. 54, 310.

¹⁸ *Ibidem*, p. 70, 74, 76 etc.

¹⁹ Pentru Alexandru Manu, capuchehaie a lui Constantin Ipsilanti.

²⁰ N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol. I, București, 1902, p. CXLIII.

²¹ Mihalache Suțu, capuchehaie a lui Alexandru Ipsilanti, în Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIII, p. 155. Alexandru Ipsilanti și fiul său Constantin, înainte de a fi domni, au fost capuchehăi cu titlu de postelnici (Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV/II, p. 1217). Un Hurmuzaki postelnicul este capuchehaie a lui Alexandru Ipsilanti (Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV/III, doc. 109–212, 212–213). Nicolae Scanavi, principala capuchehaie a lui Mavrogheni, este de asemenea postelnic (Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV/III, p. 263–265).

²² Dionisie Fotino, *Istoria generală a Daciei, sau a Transilvaniei, Terei Munteneste și a Moldovei*, trad. G. Sion, vol. II, București, 1859, p. 222.

²³ I.C. Filitti, *Arhondologia Munteniei de la 1822 la 1828*, în „Revista Arhivelor”, t. 4, 1927, p. 19; idem, *Cercetări și documente privitoare la istoria Principatelor Române*, București, 1935, p. 84.

interval de câteva luni. Grigore Călinescu, care îi va urma în această funcție, este pe rând vel portar, pitar, vel stolnic, paharnic și vel căminar²⁴. La sfârșitul misiunii era vornic²⁵. În ceea ce privește ultimele capuchehăi ale Țării Românești, Nicolae Aristarchi este mare logofăt, iar fratele său, Miltiade, începe ca secretar în anul 1834 cu rang de comis.

În concluzie, capuchehăile au purtat cel mai adesea rangul de boierie, unele din aceste ranguri corespunzând unor dregătorii pe care le-au ocupat efectiv. Alteori, în secolul al XVIII-lea mai ales, este vorba în frecvente cazuri mai mult de un titlu decât de o dregătorie pe care s-o fi îndeplinit cândva. Capuchehaia îndeplinea o sarcină a țării și acest lucru, teoretic cel puțin, nu-l putea face decât un boier. Avem atestate și numeroase capuchehăi ale căror titluri de boierie nu sunt menționate și nu știm dacă le-au purtat vreodată. Din analiza succintă pe care am putut-o face reiese că aceste titluri se refereau adeseori la dregătorii cărora în mod firesc le reveneau printre atribuțiile lor cu străinii, primirea și găzduirea solilor sau alte funcții legate de ceremonial.

2. RANGUL ȘI IMUNITĂȚILE CAPUCHEHĂILOR LA CONSTANTINOPOL

Am văzut în capitolele precedente că, deși neadmiși ca făcând, de drept și în mod oficial, parte din corpul diplomatic acreditat la Constantinopol, capuchehăile sunt recunoscute ca fiind un fel de agenți diplomatici. Jucau un rol în această privință atât personalitatea capuchehăii, cât și împrejurările legate de domnie sau de situația de la Poartă.

În ceea ce-l privește pe domn, el va face totul pentru a le răsplăti serviciile și a le câștiga credința și zelul, conferindu-le titluri sau situații favorabile.

În afară de recompense bănești ele primesc, în mod obișnuit, în dar, de sărbătorile Paștilor, blănuri de samur, care în ceremonialul

---

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Arhivele Statului – București, fond Administrative vechi, no. 75/1830.

constantinopolitan echivalau cu o distincție. Astfel, la 1700, Constantin Brâncoveanu trimitea „în dar de Paști” o blană de samur în valoare de 500 de taleri lui Ianache dragomanul, iar lui Alexandru dragomanul (Exaporitul!) o blană de samur în valoare de 1000 de taleri, celelalte capuchehăi trebuind să se mulțumească cu daruri mai mici în bani. Peste un an, domnul este mai darnic, dar ierarhia este aceeași: lui „Exaporiton” o blană în valoare de 1000 de taleri, fiului acestuia (Nicolae Mavrocordat) o blană de 500 de taleri, lui Ianache (Porfirită) o blană de 500 de taleri, iar celorlalte capuchehăi „pământene”, vel Postelnicul și Constantin clucerul, blănuri de 220 de taleri, gramaticului 200 de taleri și celor doi călărași 32 de taleri. În fine, în martie 1703, blănurile pentru „Exaporit” și fiul său rămân la fel, în vreme ce Ianache nu mai e capuchehaie, locul lui și al lui Vergo fiind ocupat de vel postelnic și de Constantin slugerul, care primesc însă (amândoi!) „două pazele de samur” de taleri 220²⁶.

Această deosebire de tratament se explică prin interesele domnului. Se mai avea în vedere că boierii de țară posedau și alte venituri rezultate din dregătoria titlului lor și din moșiile pe care le dețineau, iar domnul le întărea pentru „credincioasă slujbă”. Dar asupra acestor aspecte vom mai reveni. Ne rezumăm acum să evidențiem faptul că domnii acordau, de obicei, aceste distincții capuchehăilor mai mult decât oricărui alt boier, din banii vistieriei.

În ceea ce-i privește pe turci, am văzut rolul pe care îl aveau în ceremonia investiturii domnului. De obicei, căftănirea capuchehăii însemna implicit reînnoirea domniei²⁷ și acest lucru era legat de plata obligațiilor și de trimiterea darurilor obișnuite.

Capuchehăile nu s-au bucurat de ceea ce am numi imunități și privilegii acordate în general solilor și agenților diplomatici străini. Ei nu s-au bucurat de inviolabilitatea persoanei; dimpotrivă, istoria ne oferă un lung șir de maltratări, vexațiuni de tot felul, capuchehăile

---

²⁶ *Condica de venituri* în Hurmuzaki, *Fragmente zur Geschichte der Rumänen*, vol. III, București, 1884, p. 148.

²⁷ Radu Popescu, *Istoriile domnilor*, ed. C. Grecescu, București, 1963, p. 280: „au chemat pe capuchehaele domnului nostru la Poartă de i-au îmbrăcat cu caftanul de mucarer”.

fiind închise, bătute sau executate²⁸. Dreptul solilor era în această privință pus în discuție²⁹. Nu este mai puțin adevărat că și ambasadorii străini ai țărilor independente sufereau adesea vexațiuni, erau închiși în cazul unui conflict cu puterea care i-a delegat, iar consulii străini erau nu rareori bătuți sau executați chiar în plin secol al XIX-lea.

Capuchehăile nu se bucurau nici de inviolabilitatea domiciliului și a reședinței, nu aveau drept de azil, iar documentele lor nu erau inviolabile față de autoritățile turce. În ceea ce privește imunitățile de jurisdicție, am văzut într-un capitol precedent limitele în care ele se aplicau în raport cu uzanțele din Imperiul otoman. Dimpotrivă, în cazul unor bune raporturi între domn și Poartă, capuchehaia se bucura de ceea ce în terminologie modernă am numi unele prerogative de curtoazie. Ele nu derivau însă din calitatea de capuchehaie, deci de agent diplomatic străin, ci din aceea de funcționar care primește o recompensă pentru un serviciu executat cu pricepere și credință. Capuchehăile se bucurau de anumite scutiri de impozite și, în general, de acele privilegii pe care le aveau dragomanii ambasadelor și consulatelor străine, însă în mod individual și numai de la caz la caz. Nu avem însă atestate cazuri de asemenea berate de privilegii înainte de 1774, ceea ce nu înseamnă că n-au existat.

Prevederile tratatului de la Küçük Kaynarca, asimilând pe capuchehăi însărcinaților cu afaceri și consideră că aveau dreptul ginților și deci drept la protecție și la un tratament corespunzător, au fost socotite ca suficiente pentru ca în mod implicit să li se acorde capuchehăilor unele imunități. Cea mai importantă ar fi fost

---

²⁸ Hurmuzaki, *Documente*, vol. I, Supl. I, p. 974, raport francez din 4 ianuarie 1779.

²⁹ În general, I. D. Condurachi, *op. cit.*, și A. H. Golimas, *op. cit.*, p. 70. La uciderea lui Dimo Celebi, bailul venețian vorbește de impresia făcută la Constantinopol, Dimo plătind „datorită însărcinării lui de ambasador” (Hurmuzaki, *Documente*, vol. IV/2, p. 26, 32). „Rezidentul” Țării Românești e bătut de vizir pentru că nu s-a îngrijit de aprovizionarea capitalei și apoi este închis. Altă dată, agenții domnului sunt închiși pentru că nu au sosit daruri de bairam (Hurmuzaki, *Fragmente*, vol. III, p. 187, 197. Documente din 1649, 1650). Și în secolul al XVIII-lea vedem capuchehăi condamnate la moarte (Iani Critianul, capuchehaia lui Cantemir, Iordache Stavarache, Nicolae Suțu etc.), maltratate (capuchehăile lui Hangerli), pedepsite cu confiscarea averilor, surghiunite. Vezi și disputa de la Constantinopol în legătură cu omorârea lui Dimo Celebi (Hurmuzaki, *Documente*, vol. IV/2, p. 32).

inviolabilitatea personală. Este adevărat că, față de perioadele anterioare, tratamentul capuchehăilor se ameliorează. N-au lipsit însă obișnuitele amenințări, închideri sau maltratări. Cronicarul timpului, Atanasie Comnen Ipsilanti, vorbește de faptul că după 1774 capuchehăile au devenit muafizi, adică se bucurau de imunități³⁰. În realitate, de aceste drepturi nu se bucurau decât posesorii unui berat. Ni s-au păstrat mai multe astfel de berate. Astfel, beratul din 13 ianuarie 1810³¹ acordat lui Dumitrache Schina, „fost capuchehaie al Moldovei și Țării Românești”, cuprinde mai multe prevederi. Beratul a fost acordat la arzul domnului și s-a acordat atât lui, cât și fiilor lui și la cinci persoane din suita sa. Se prevăd o serie de imunități personale, dreptul de a purta îmbrăcăminte cu blană și de a umbla călare fără a plăti o taxă specială, inviolabilitatea domiciliului (casele lor nu pot fi ocupate pentru încartiruiuri și nici urmărite pentru plata taxei de moștenire). Se prevede și un privilegiu de natură judiciară: procesele lor se vor judeca la tribunalele marelui vizir. Cele mai multe sunt imunități fiscale. Beneficiarul beratului este scutit (*muaf ve müselleme*) de gizie, de impozitul *avariz-i divaniye* și de impozitele obișnuite (*tekalif-i örfiye*), ca și de o serie de dări și taxe: *masdarie*, *kasabiye*, taxa de negoț (*bac resmi*), taxa pe vinuri (*fuçu-akçe*), percepute de intendentul vinului (*hamr emini*), de *ispence*, de taxele pe servitori, de taxe vamale etc.

Aceste berate sunt asemănătoare cu cele acordate marilor dragomani sau dragomanilor unor oficii diplomatice sau consulare străine. Din existența acestor berate se poate deduce faptul că și după 1774 capuchehăile s-au bucurat de imunități și privilegii conferite lor, însă prin berate care le dădeau unele drepturi și scutiri.

În 1827 beizadeaua lui Grigore Ghica, Costache, numit încă din 1822 başcapuchehaie a Țării Românești, stârnind un scandal în legătură cu o „idilă princiară”, a invocat articolul 16 din tratatul de la 1774, în momentul în care turcii au vrut să-l aresteze³².

---

³⁰ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIII, p. 147.

³¹ Biblioteca Academiei Române, fond documente turc., DCXXXI/19; există și un berat din 1808 acordat aceluiași (*ibidem*, DCCCII/13).

³² H.D.j. Siruni, *Două beizadele la Cenghel Chöi*, în „Arhiva Românească”, t. V, 1940, p. 32.

CAPITOLUL VIII

ORGANIZAREA CAPUCHEHAILĂCULUI

1. SERVICIUL CAPUCHEHAILĂCULUI

Atribuțiile atât de complexe, poziția importantă pe care o aveau la Constantinopol, rapiditatea cu care trebuiau să afle și să transmită sau să retransmită știri implicau pentru capuchehăi existența unui serviciu organizat, cu un număr de subalterni și un personal de serviciu și curieri.

Firește, această organizare a variat și s-a dezvoltat pe măsura necesităților legate în primul rând de sarcinile majore ale capuchehăilor. Atât numărul capuchehăilor, cât și cel al subalternilor a oscilat destul de mult nu numai de la o domnie la alta, dar chiar în timpul aceleiași domnii. În vreme ce conjunctura politică și necesitățile îi determinau pe unii domni să trimită mai multe capuchehăi, numărul subalternilor depindea și de dorința primei capuchehaie care, în înțelegere cu domnul, îi numea și salariza pe toți acești slujbași subordonați lui. Sistemul s-a generalizat în secolul al XVIII-lea, dar la începutul acestui secol mai existau încă situații când și subalternii erau plătiți direct de către domn.

Că această structură s-a generalizat, avem cred o dovadă și în faptul că după 1834, când țările noastre introduc un sistem modern de administrație, cu un statut determinat al funcționarilor, în ce privește răspunderea și salarizarea, sub un control al conturilor publice, suma acordată agentului și cancelariei de la Constantinopol nu era defalcată pe persoane sau pe cheltuieli. Abia după 1859, funcționarii agenției din Constantinopol vor fi numiți și plătiți prin Ministerul de Externe, care verifică și toate celelalte cheltuieli ale serviciului.

Capuchehailăcul sau serviciul capuchehăilor cuprinde deci un personal care ar putea fi împărțit în trei categorii: 1. capuchehăile propriu-zise; 2. personalul ajutător al cancelariei (grămăticii, kiatibi,

secretari interpreți etc); 3. personalul de serviciu și curierii locali. În ceea ce-i privește pe călărașii de Țarigrad, ei erau organizați într-un corp special, cu un căpitan și slujbași subordonați direct domnului.

1.1. Numărul capuchehăilor. Existența concomitentă a mai multor capuchehăi la Poartă a fost pusă de cercetătorii anteriori pe seama următoarelor fapte: 1. fiind mai numeroși, erau mai bine informați; 2. când murea un capuchehaie, interesele domnului nu sufereau dacă mai exista cel puțin un capuchehaie; 3. decăderea demnității capuchehăilor către sfârșitul secolului al XVII-lea a fost cauza și efectul înmulțirii capuchehăilor¹.

Privite în întreaga evoluție a instituției, problemele apar însă ceva mai complexe. Dacă numărul capuchehăilor nu s-a mărit inițial, capuchehaia trebuie să fi avut subalterni și chiar agenți neoficiali subordonați lui. Am văzut că încă de la începutul instituției, capuchehăile au sarcini foarte numeroase și variate. Nu am putea explica această multiplă activitate fără folosirea unui întreg aparat de subordonați. Un lane banul este concomitent și capuchehaie cu pretenții de a duce tratative în folosul Imperiului otoman și îndeplinește, cel puțin în unele perioade, în mod efectiv, și funcția de ban. Lipsind din Constantinopol, este firesc să fi avut cel puțin un substitut, fie și neoficial, care să primească și să expedieze ordinele și dispozițiile și să rezolve mărunte treburi curente.

Ceea ce numesc unii cercetători „pluralitatea”² capuchehăilor este legată și de chestiunea încrederii. Mai multe capuchehăi se puteau uneori supraveghea și suspecta reciproc, dar capuchehaia „de paradă”,

---

¹ I.D. Condurachi, *Soli și agenți ai domnului Moldovei la Poartă în secolul al XVII-lea*, București, 1920, p. 46; A.H. Golimas, *Despre capuchehăile Moldovei și poruncile Porții către Moldova până la 1829. Contribuții la cunoașterea raporturilor de drept dintre Moldova și Turci*, Iași, 1943.

² Metodologic credem că este greșit să considerăm, în mod mecanic, că dacă un izvor menționează un agent sau vorbește de „capuchehaia domnului”, în mod sigur acel domn avea o singură capuchehaie (greșită deci argumentarea lui A. Golimas, *op. cit.*, p. 42). Știm, de pildă, că Brâncoveanu avea mereu două, trei sau chiar patru capuchehăi. Dar cronicile domniei (Radu Greceanu, Anonimul sau Radu Popescu) vorbesc uneori de capuchehaia domnului, Enache dragomanul (Porfirită). Or, acest prețios izvor care e *Condica vistieriei*, ca și însemnările personale menționează la acea vreme trei capuchehăi permanente, afară de solii extraordinare, de boieri trimiși cu misiuni ad-hoc, „care au primit să fie capuchehaie”.

recrutat dintre boierii cu vază sau dintre rudele apropiate ale domnului, putea să îndeplinească, cu succese variabile, această funcție. De când au început a se trimite sau a apărea oficial mai multe capuchehăi? Probabil că dintr-o perioadă, până acum nedeterminată precis, de la începutul secolului al XVII-lea, de când capuchehăile vor primi retribuția din partea domnului, pentru că, așa cum vom arăta, credem că inițial capuchehăile au primit, ca toți solii, îndemnizații și tain din partea turcilor.

Este greu de știut câte capuchehăi a avut cutare sau cutare domn din secolul al XVII-lea, perioadă pentru care deținem puține acte administrative interne. Știm că Matei Basarab avea „câțiva”³, că și înainte se vorbea în multe relatări externe de „agenți” ai domnului. Numeroase capuchehăi desemnate dintre boierii de vază au fost dublate de alți pământeni sau de străini din Constantinopol. Frecvențele operații militare în Europa ale turcilor au pus foarte des, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, problema „capuchehăiei de oaste”, situație în care era nevoie de cel puțin două-trei capuchehăi. Atunci apare probabil și termenul de bașcapuchehaie, care se generalizează în a doua jumătate a secolului al XVII-lea⁴.

Pluralitatea capuchehăilor se mai datorează și faptului că domnul trebuie, din diferite motive, să accepte uneori capuchehăi în care nu are încredere⁵ (persoane impuse de marele vizir sau de reis efendi, pe care nu le poate refuza, sau chiar simpli creditorii). Intrigantul Stavarache, care avea influență și la sultan, reușește să fie făcut bașcapuchehaie și să-l înlăture pe Bașa Mihalopol, capuchehaia lui

---

³ Hurmuzaki, *Documente*, vol. IV/I, p. 691. În raportul rezidentului R. Schmid către împărat se menționează: *Der walachische Fürst Mattes Waywode hält ordinary an der Portten ein Paar Agenten...*

⁴ Un raport englez vorbește de Ianaki Porfirita „capikiah ou premier agent de ce Prince <C. Brâncoveanu>”, în Hurmuzaki, *Fragmente*, vol. II, p. 499. Negoită Văcărescu, bașcapuchehaie a lui Șerban Cantacuzino la 1685, Biblioteca Academiei Române, fond *Catalog mss. românești*, II, p. 9.

⁵ Atanasie Comnen Ipsilanti relatează că Alexandru Ipsilanti a fost silit să accepte ca bașcapuchehaie pe Mihalache Șuțu, „lucru ce în tot chipul nu era pe placul lui Vodă Ipsilanti”. În urma instrucțiunilor lui reis efendi și a intrigilor rivalului său Constantin Moruzi, care era mare dragoman, domnul le-a numit însă pe celelalte capuchehăi dintre persoanele în care avea încredere, cf. Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV/II, p. 1220.

Constantin Racoviță, și chiar să-l exileze⁶. Această „pluralitate” de capuchehăi este cunoscută și de mediile diplomatice din Constantinopol încă din secolul al XVII-lea⁷.

Numărul capuchehăilor este variabil, de obicei sunt trei, mai rar, patru, însă sunt și domnii în care se înregistrează concomitent cinci sau șase capuchehăi⁸. În unele domnii, ceva mai îndelungate, dar și în altele, mai scurte, numărul capuchehăilor variază de la an la an. În decurs de doi ani, 1700–1702, Constantin Brâncoveanu a avut patru, apoi trei și două capuchehăi, pentru ca să revină apoi la trei capuchehăi⁹.

În perioada 1822–1828, domnul Țării Românești, Grigore Ghica, are, ca și omologul său din Moldova, ca bașcapuchehaie pe propria sa beizadea, dublat de un „viitor capuchehaie”. De altfel, se pare că numărul capuchehăilor nu crescuse spre sfârșitul epocii fanarioților, ci se limita la două sau cel mult trei.

După 1834, pe lângă capuchehaie, numită oarecum „din oficiu” de sultan, domnul numise o a doua capuchehaie și pe directorul cancelariei.

O altă problemă care se ridică în legătură cu numărul capuchehăilor este raportul dintre ele sau, mai bine spus, dacă există o împărțire cel puțin tradițională a sarcinilor. Documentele nu ne oferă prea multe indicații. Desigur, prima capuchehaie, bașcapuchehaia, este nu un simplu „primus inter pares”¹⁰, ci acela care are conducerea și poartă principala răspundere, în primul rând față de turci. Lui îi sunt adresate toate corespondențele, el este întrebat despre problemele din țară, el este cel care răspunde de îndeplinirea obligațiilor domnului față de Poartă. Tratatul de la Küçük Kaynarca nu prevedea decât „un agent”, fără să indice în mod restrictiv acest lucru. De altfel, se pare că până la urmă se ajunsese la practica prin care primele două capuchehăi să împartă responsabilitatea și uneori a doua capuchehaie se bucura și

---

⁶ D. Fotino, *Istoria generală a Daciei* (trad. Sion), vol. II, p. 160.

⁷ N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol. II, București, 1903, doc. 74, p. 451.

⁸ Pentru Țara Românească sub Constantin Mavrocordat, în a treia domnie (1735–1741); pentru Moldova, v. A. Golimas, *op. cit.*, p. 44.

⁹ *Condica de venituri și cheltuieli a vistieriei de la leatul 7202–7212 (1694–1704)*, București, 1878, sub an.

¹⁰ A. Golimas, *op. cit.*, p. 44.

de privilegii¹¹ care, așa cum am văzut, nu sunt, în interpretarea turcilor, legate propriu zis de funcție, cât de persoană, drepturile și privilegiile prevăzute în beratul respectiv fiind acordate pe o perioadă care putea depăși durata serviciului, în mod practic pe viață. Başcapuchehaia, în afară de faptul că putea „lua la nevoie trebile domniei pe seama ei”¹², era și conducătorul oficial al întregului capuchehailâc, primind o însărcinare în acest scop. Atanasie Comnen Ipsilanti, care a fost și capuchehaie în timpul lui Nicolae Mavrogheni, se tânguiește că timp de peste șapte luni nu primise niciun ban pentru slujba lui și că, împreună cu ceilalți, era încolțit de creditori. „Colegul nostru Nicolae Scanavi pe care Mavrogheni îl orânduise să aibă daraverile din capu-chehaialâc, îi insulta pe cei mai mulți oameni care-i cereau bani.”¹³ În alte împrejurări, capuchehăile primeau salarii de la domn, direct sau prin başcapuchehaie, știind fiecare suma ce o are de primit. Din *Condica vistieriei* lui Brâncoveanu reiese nu numai faptul că toți cei indicați drept capuchehăi primeau lefi și daruri în mod diferențiat, dar se pare că una din capuchehăi se ocupa și cu aprovizionarea colegilor săi, ca și a întregului „capu konak”. Pe vremea aceea, domnul plătea, în afară de capuchehăi, un grămătic pentru care nu avem indicații că i se ofereau daruri, ci „simbria”, un intendent al Sarayului țării de la Constantinopol (uneori și al celui de la Adrianopol), responsabil cu unele reparații ale acestor clădiri¹⁴. În schimb, un raport de başcapuchehaie din timpul lui Mavrogheni cerea drepturile cuvenite din care urmau să se plătească cheltuielile „domnescului tău capuchehaelâc” și „să-mi rămână și mie ceva”¹⁵.

1.2. Subalternii capuchehăilor. La reședința capuchehailâcului, numită de turci în mod oficial Kapu konak, era organizat un întreg serviciu care depindea în cea mai mare parte de capuchehaia principală. Acest serviciu cuprindea un secretar, un număr de *kâtip*,

---

¹¹ Atanasie Comnen Ipsilanti, în Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV/II, p. 1226; N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. VII, p. 326.

¹² N. Iorga, *op.cit.*, vol. VII, p. 183.

¹³ Atanasie Comnen Ipsilanti, *Istorie eclesiastică și politică*, apud V.A. Urechia, *Istoria românilor*, București, 1897, vol. III, p. 575.

¹⁴ *Condica vistieriei*, *passim*.

¹⁵ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV/III, p. 262.

secretari de turcă, care redactau acte în turcește sau le traduceau în grecește pentru domn, pe cele turcești pentru unul sau mai mulți dragomani. Domnul este ținut la curent cu personalul angajat, pentru că acesta putea solicita pentru divanul domnesc pe unul dintre subalterni. Un raport al capuchehaiei din timpul lui Alexandu Ipsilanti îi relatează domnului despre niște grămăticici de turcește. Unii, se spune, au un scris frumos și matur, iar alții sunt mai puțin pricepuți în redactare¹⁶. Alteori se raportează cereri ale lui reis efendi pentru traducători de rusă¹⁷. Aceste câteva fapte arată că domnul cunoștea organizarea serviciului capuchehăilor, că era ținut la curent cu angajările de personal, chiar dacă plata o lăsa în seama capuchehăilor, căroră li se dădea o sumă globală.

Uneori, pe lângă capuchehăi găsim și boieri din țară. Miron Costin amintea că Ștefan Tomșa, înainte de a ajunge domn, „era la Poarta împărăției ... pe lângă capuchehăi”¹⁸. Gheorghe Ghica și Nicolae Miclescu par a fi fost subalterni de capuchehăi înainte de a fi ajuns ei înșiși capuchehăi. Ienăchiță Văcărescu a fost și el pe lângă capuchehăi, în anul 1764, când a învățat limba turcă cu Halil Hamid pașa, ce îndeplinea sarcina de *kiatib* pe lângă capuchehăi¹⁹. Este de remarcat faptul că nu puțini din *kiatip*-ii turci de pe lângă capuchehăi au ajuns la demnități mari. Acest Halil Hamid a ajuns vizir²⁰, iar în 1779, un fost *kiatip* la capuchehailâcul Moldovei a ajuns reis efendi²¹, ceea ce întărise, pentru o perioadă, situația domnului Constantin Moruzi²².

Regulamentul organic fixează, la Tabelele A 22, leafa unei capuchehaie și a trei secretari care urmau să formeze „canțilaria”. În leafa „agentului sau însărcinatlui cu trebile țării pe lângă Poartă se cuprind și toate cheltuielile”, afară de daruri care vor fi plătite din casa domnului²³. Regulamentul nu prevedea deci o a doua capuchehaie.

---

¹⁶ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV/III, document din 16 februarie.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Miron Costin, *Letopiseșul*, ed. P.P. Panaitescu, București, 1944, p. 2.

¹⁹ Ienăchiță Văcărescu, *Istoria*, vol. II, p. 292.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ N. Iorga, *Acte și fragmente*, vol. II, p. 150-151.

²² Idem, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 9.

²³ *Regulamentul organic*, ed. 1847, p. 108.

Totuși, Alexandru Ghica numise la 1834, ca a doua capuchehaie, pe Sotirache Caliadi, cu rang de agă, și pe Miltiade Aristarchi, secretar cu rang de comis²⁴. Ulterior, serviciul agenției Țării Românești se reorganizează în raport și cu necesitățile și condițiile noi. Astfel se organizează cancelariatul agenției, care ajunge să aibă un director, secretar, casier, kiatib pentru limba turcă, grefier, căpitan de port, doi capuoglani, un copist și un aprod²⁵. Agentul poate plăti salariile unui personal atât de numeros (de trei ori mai mult decât prevedea Regulamentul organic), pentru că la leafa ce o primea din țară se adăgau taxele percepute pentru serviciile prestate de reprezentanță.

1.3. Personalul de serviciu. Cum este și firesc, capuchehailăcul avea și un număr de oameni de serviciu, curieri, precum și un personal de pază. Unele mențiuni documentare ne permit să credem că exista și un intendent peste acest personal de serviciu. Astfel, *Condica vistieriei* lui C. Brâncoveanu menționează o sumă dată lui Vasile „care păzește saraiul țării la Odrin”²⁶, iar unui Dumitrașco Vetrazul i se dă o sumă de 200 taleri, el fiind „ispravnic la saraiul țării la Țarigrad și purtător de grijă și la alte trebi ale țării”²⁷. Acest ispravnic este un administrator și intendent peste oamenii de serviciu de la „capu conac”. Curierii locali sunt folosiți în transmiterea scrisorilor la diferite autorități sau la ambasadele străine²⁸. Se pare că reședința capuchehăilor era păzită de oameni înarmați. Unele mențiuni din secolul al XVI-lea vorbesc de „ieniceri” valahi, venețieni și raguzani²⁹.

1.4. Călărașii de Țarigrad. Transmiterea unor sume de bani, ca și a unui curier cu documente prețioase nu se puteau încredința oricui. Riscul de a fi atacați pe drum făcea ca acestea să fie încredințate unui

---

²⁴ I.C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul organic*, p. 15

²⁵ Arhiva M.A.E., Vol. 292, f. 134-135, apud G.G. Florescu în *Reprezentanțele diplomatice ale României*, p. 71.

²⁶ *Condica vistieriei* sub 1702 (7210) februarie.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ Hurmuzaki, *Documente*, vol. I, Supl. I; se menționează o listă de cheltuieli ale ambasadorului francez care conține și diferite bacșișuri date servitorilor capuchehăilor Moldovei sau Țării Românești care i-au adus scrisori.

²⁹ Hurmuzaki, *Documente*, vol. I, Supl. I; ambasadorul francez la Constantinopol le dă acestora bacșișuri de bairam la 1574.

serviciu de slujitori înarmați. Sumele de bani pentru plata obligațiilor față de turci (haraci, daruri, diferite furnituri în contul unor obligații), ca și banii pentru capuchehăi erau încredințați, de obicei, unui căpitan însoțit de un grup de seimeni sau unui vâtaf cu mai mulți călărași, sau unui vâtaf de aprozi. În timpul lui Constantin Brâncoveanu sunt menționați la 1690 un Ghidimoc, vâtaf de călărași³⁰, iar Iane vâtaful de aprozi este cel mai des amintit între 1698 și 1702, în *Condica vistieriei*, ca ducând haraciul sau bani capuchehăilor³¹. Mai sunt menționați Sterie, căpitanul de călărași, Iordache Rehtivanul și alți renumiți ceași de aprozi care însoțesc banii haraciului sau pe cei cuveniți „altor locuri”³². La 1702 haraciul este dus în patru diferite transporturi (probabil din motive de securitate) prin vtori vistiernic, prin ceașul de aprozi, printr-un comis și printr-un medelnicer (sumele variau între 15.000 și 50000 taleri)³³.

Un corp special de curieri îl formează însă călărașii de Țarigrad, care duc și aduc cu o regularitate și mai ales cu o rapiditate recunoscută³⁴ știrile. Acest corp special, ca și întreg corpul de călărași, folosiți la transmiterea știrilor și în alte părți decât la Constantinopol, este direct subordonat domnului prin dregătorii respectivi³⁵. Constantin Brâncoveanu încearcă să reorganizeze corpul călărașilor, pe care-i scutește de dări, obligându-i însă să întrețină cai de olac și astfel interzicând ca aceștia să fie rechiziționați de la locuitori³⁶. În secolul al XVIII-lea se organizează un adevărat serviciu de poștă, călărașii devin „menzilgii” sau „călărașii menzilului”, conduși de căpitani de menziluri. După unele date, numai la București, căpitanul de menzil ar

---

³⁰ Radu Greceanu în *Cronicari munteni*, ed. M. Gregorian, vol. II, București, 1961, p. 43.

³¹ *Condica vistieriei*.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*. Despre aceste corpuri, v. N. Stoicescu, *Curteni și slujitori. Contribuții la istoria armatei române*, București, 1968, p. 361.

³⁴ Cuvântul „călăraș” a intrat în multe limbi, precum și în turcă, având accepțiunea de curier (v. I. Matei, *Mots d'origine roumaine en turc*, în „Revue des Études Sud-Est Européennes”, t. IV, 1966, nr. 1–2, p. 223–232).

³⁵ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, p. 164, spune: „marele postelnic este acela care are privegherea asupra oștenilor hotărâți pentru poșta de Țarigrad și de Crâm.”

³⁶ N. Stoicescu, *Curteni și slujitori*, p. 362.

fi avut la dispoziție 100 menzili, în toată Țara Românească fiind 78 de căpitani³⁷. Cifrele se referă însă la întreg sistemul de poștă. Călărașii de Țarigrad formau un corp special.

Care era raportul dintre capuchehăi și călărașii de Țarigrad? Serviciul de poștă joacă un rol esențial în întreaga activitate a capuchehăilor. Am văzut în capitolele anterioare importanța pe care o au capuchehăile în politica Imperiului și în viața diplomatică a Constantinopolului, importanță care derivă mai ales din rapiditatea transmiterii știrilor. Reputați ca fiind cea mai rapidă poștă din Europa³⁸, călărașii de Țarigrad aveau la Constantinopol un punct de sosire și de plecare extrem de important. Numărul lor era la începutul secolului al XIX-lea de cca. 20³⁹. Erau găzduiți la saraiul țării și primeau din partea capuchehăilor, în afară de tain, *menzil firmane*. O însemnare de la sfârșitul secolului al XVIII-lea ne lămurește că acestea se dădeau numai de vizir și aveau o trecere mai mare, iar domnii le solicitau pentru că menzilele (probabil scrisorile) date de domn erau în totul uzretlice (ουζρετλίδικα)⁴⁰ și, de aceea, capuchehăile trimiteau menzil firmane, unu sau două pe fiecare călărăș. Probabil că pentru o călătorie de la Dunăre la Țarigrad prin stațiile de poștă era nevoie de un fel de scrisori de menzil date de domn, și care nu scuteau pe călărași de plată la stațiile de menzil, pe când un *menzil firman* eliberat de vizir permitea efectuarea călătoriei fără plată, acea hârtie eliberată în alb fiind reținută pentru decontare. O situație similară exista și în Țările Române la începutul secolului al XIX-lea⁴¹. În afară de aceasta, capuchehaia de la Țarigrad intervenea ori de câte ori călărășul era împiedicat să-și îndeplinească serviciul⁴².

---

³⁷ Bauer, *Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie*, Frankfurt, 1778, p. 55; N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 363.

³⁸ A. Oțetea, *Influența Țărilor Române asupra politicii Porții*, în „Revista Arhivelor”, 1960, nr. 1, p. 49-50.

³⁹ V.A. Urechia, *Istoria Românilor*, vol. X, B, București, 1902, p. 480. Vistieria Moldovei la 1817-1818 indică 17 călărași și tătari de Țarigrad care primeau 7800 lei pe an.

⁴⁰ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV/III, p. 206, probabil ücretli = cu plată, dar n-are sens propoziția care urmează: „ca unele ce vin și ele gratis”.

⁴¹ V.A. Urechia, *op. cit.*, vol. XII, p. 127.

⁴² La 1787 mai 29–iunie 7 (1201 Șaban), sultanul Abdul Hamid I a emis un drastic ordin să se facă o cercetare în legătură cu uciderea lângă Silistra a unui călărăș (*kalaras*) al lui Alexandru Ipsilanti, care ducea o corepondență la Poartă; ordinul s-a

1.5. Rapoartele de capuchehaie. Un izvor de primă mână pentru studierea raporturilor româno-turce îl constituie rapoartele capuchehăilor de la Constantinopol. Deși nu au aceeași importanță ca izvor pentru organizarea serviciului sau pentru alte amănunte legate de problemele pe care le-am tratat, ele ne oferă o oglindă a atribuțiilor foarte complexe și a misiunii atât de delicate pe care o aveau.

Primul raport de capuchehaie semnalat și publicat de N. Iorga era considerat la acea dată ca un „unicum”⁴³. Ulterior s-au mai găsit și publicat fragmente de astfel de rapoarte, cum sunt cele ale capuchehăilor lui Alexandru Ipsilanti și Nicolae Mavrogheni⁴⁴ sau ale lui Nicolae Aristarchi către Alexandru Ghica⁴⁵. Indirect cunoaștem fragmente din rapoarte ale capuchehăilor de oaste care i-au servit lui Chesarie Daponte la întocmirea „efemeridelor dacice”.

Cele mai complete sunt însă cele păstrate în ms grec 1069 de la Biblioteca Academiei Române cuprinzând, în cea mai mare parte, rapoarte ale capuchehăilor și scrisori ale domnului Constantin Mavrocordat, pe perioada august 1741–decembrie 1742 a domniei lui din Moldova. Manuscrisul cuprinde, în circa 500 pagini, „cea mai amănunțită cronică a unei epoci din câte avem”⁴⁶.

Din aceste câteva rapoarte de capuchehăi (poate că se vor descoperi și altele) reies amănunte în legătură cu modul de înlocuire. Primul raport este în limba română, folosindu-se un fel de cifru, o criptogramă⁴⁷. Celelalte rapoarte sunt în grecește. Este de semnalat

---

dat în urma unui takrir al capuchehaei domnului. Arhivele Statului – București, Microfilme Turcia, rola 18, c. 60-61.

⁴³ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. III, reprodus și de I.D. Condurachi, *Soli și agenți ai domnilor Moldovei la Poartă în secolul al XVII-lea*, București, 1920, p. 65–67.

⁴⁴ Publicate și traduse de N. Iorga, în Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV/III, București, 1936, p. 236 și urm., p. 305 și urm.

⁴⁵ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XI, București, 1906, p. 1–43..

⁴⁶ Ariadna Camariano-Cioran, *Rapoartele inedite ale capuchehaielelor lui Constantin Mavrocordat (august 1741–decembrie 1742)*, în „Studii. Revista de istorie”, t. 14, 1961, nr. 4, p. 939–968. Întregul manuscris în traducerea autoarei articolului a fost publicat în vol. *Reprezentanța diplomatică a Moldovei la Constantinopol (30 august 1741–decembrie 1742). Rapoartele inedite ale agenților lui Constantin Mavrocordat*, București, 1985.

⁴⁷ Descifrat de N. Hodoș, v. N. Iorga, *Studii și documente*, vol. III, București, 1901, p. 96–97.

tendința de a înlocui numele prin cifre codificate⁴⁸, deoarece de multe ori scrisori sau rapoarte ale capuchehăilor cădeau în mâna turcilor⁴⁹. Când erau mai multe capuchehăi, rapoarte către domn putea face oricare din ei, în legătură cu știrile pe care le aflase, dar de regulă erau arătate bașcapuchehaiei. Acesta își adăuga uneori și el la raport propriile păreri⁵⁰. Unele rapoarte poartă un fel de număr de înregistrare, ceea ce arată că se ținea o evidență⁵¹, dar, din nenorocire, cele mai multe dintre aceste începuturi de arhivă erau distruse de teamă să nu cadă în mâna turcilor și astfel să se afle amănunte în legătură cu sumele percepute și cu darurile făcute.

1.6. Cheltuielile pentru întreținerea serviciului și apunamentele capuchehăilor. Cunoașterea unor amănunte cum ar fi sumele cheltuite pentru întreținerea capuchehăilor și a întregului serviciu, ca și a drepturilor ce li se cuvin pentru serviciul lor ridică serioase probleme de documentare și de interpretare a unor date știute. Capuchehăile cheltuiau, pentru îndeplinirea principalelor lor sarcini, imense – pentru vremea aceea – sume de bani. Totdeauna se punea problema dacă domnul era corect informat asupra cutărei sume care a fost cheltuită pentru daruri oferite unui dregător turc sau unei persoane influente de la Poartă. Și călătorii străini sau observatorii contemporani își puneau această problemă, fiind siguri că acești abili agenți și consilieri ai domnului își opreau și pentru ei sume importante⁵². Probabil că, în afară de acele capuchehăi de profesie care primeau sume importante ca drepturi pentru ostenele lor, boierii de țară erau răsplătiți de domni cu moșii pentru serviciile lor. Pesemne că multe dintre satele ce le avea vestitul Iane erau date pentru slujba sa atât în Țara Românească, cât și

---

⁴⁸ „cutiile de chihlimbar, o cutie de ceas, sfeșnicele și o casetă le-am dat fostului 5 ca să le prezinte lui 31” (A. Camariano-Cioran, *op. cit.*, p. 948.)

⁴⁹ D. Fotino, *Istoria generală a Daciei* (trad. G. Sion), vol. II, p. 156.

⁵⁰ Unele rapoarte ale portarului Manu sau ale altei capuchehaie au adăugat confirmări sau păreri ale bașcapuchehaiei, postelnicul Manolache (Ariadna Camariano-Cioran, *Rapoartele*, p. 957.)

⁵¹ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV/III, cf. *Supra*, n. 44.

⁵² Boscovici vorbește de sumele de bani pentru plata tributului, a mucarerului „și ce mai fură și capuchehaiele”, v. N. Iorga, *Rogeriu Iosif Boscovich și Moldova*, în A.R.M.S.I., s. III, t. XIX, 1937, p. 159.

în Moldova⁵³. Lui Costea sau Costache Capuchehaie i se reînnoiește un sat de către Radu Șerban pentru credincioasa slujbă⁵⁴. Și în Moldova, Caraiman primea trei sate de la Ieremia Movilă, Dumitru vornicul primea un sat pe Prut de la Moise Movilă, Palade vistiernicul, Iorga vistiernicul și Curt Celebi primeau sate în Tecuci și Covurlui⁵⁵ etc.

Solii și ambasadorii străini, conform unor vechi tradiții, primeau găzduirea, întreținerea, tain și mijloace de transport din partea otomanilor pe timpul șederii lor în Imperiul otoman, atât ei cât și suita lor, adesea numeroasă. În schimb, ei aveau grijă să răsplătească ospitalitatea gazdelor prin daruri și, de multe ori, buna primire depindea și de valoarea darurilor⁵⁶. Desigur că această întreținere nu reprezenta o cheltuială substanțială în cazul unor ambasade temporare, însă începând cu a doua jumătate a secolului al XVI-lea, când ambasadele au devenit permanente, acestea trebuie să fi fost foarte costisitoare. Capuchehăile Moldovei, cele ale Țării Românești, ca și ambasadorii raguzani și bailii venețieni, a căror reprezentare permanentă la Constantinopol fusese anterioară celorlalte ambasade, nu se bucurau de acest drept. Venețienii au făcut mari diligențe, dând și sume importante de bani⁵⁷, pentru ca bailii lor să se bucure de acest drept acordat celorlalți ambasadori. Cronicarul Mustafa Selaniki știa că înainte de data de cümazi ül-ahır 1005 H. (10–19 ianuarie 1597) solii acestor state „nu erau ospățați”, lăsând să se înțeleagă că după aceea ei au început să beneficieze de acest drept⁵⁸. Acest lucru este

---

⁵³ Paul Mihail, *Documente și zapise moldovenești de la Constantinopol (1607–1806)*, Iași, 1948, p. 41–42; satul indicat provenea însă din cumpărătură pe timpul lui Petru Șchiopul.

⁵⁴ *Documente privind istoria României, veacul XVII, B. Țara Românească*, vol. I, (1601–1610), București, 1951, p. 100.

⁵⁵ A.H. Golimas, *Despre capuchehăile Moldovei*, p. 54.

⁵⁶ Ambasadorului polonez, la 1643, fiind în solie la Constantinopol, i s-a cerut, încă din momentul sosirii și întâmpinării sale la Çekmece, lângă capitală, să indice care sunt darurile ce le aducea cu el. A fost găzduit la Bogdan Saray, însă nu s-a bucurat de un bun tratament când a spus că nu poartă cu el daruri (*Stanislawa Oswieçim Dyarusz 1643–1651*, ed. W. Czermak, în *Scriptores rerum Polonicarum*, t. XIX, Krakow, 1957, p. 22).

⁵⁷ Mustafa Selaniki, *Tarih*, ms. La Biblioteca Națională din Sofia – Fotocopie la Institutul de istorie N. Iorga. fol. 82 trad. (în *Cronici turcești*, p. 383.)

⁵⁸ *Ibidem*, p. 383.

confirmat de câteva date⁵⁹ și de cronici otomane din secolul al XVII-lea⁶⁰, precum și de analogia cu situația capuchehăilor Transilvaniei⁶¹ și cea de mai târziu, a beilicului Tunisului⁶². La mijlocul secolului al XVI-lea asistăm la stabilirea ambasadurilor în Pera, în domiciliile lor proprii, părăsind vestitul Elçi han din vechiul Istanbul⁶³.

În bugetul prezentat de Ayni Ali pentru anul hegirei 1018 H. (1609–1610), în capitolul III, Khaddāmi-asitane – casa sultanului – la paragraful 6 sunt prevăzute și cheltuieli pentru Kapu Kehaia voievozilor Moldovei și Valahiei: pentru 21 de persoane se cheltuiau în total 17.700 kuruși pe trimestru, adică 212.400 pe an⁶⁴.

În lipsa altor bugete amănunțit publicate, nu putem decât emite o ipoteză în legătură cu plata de către turci și întreținerea capuchehăilor⁶⁵, dar acest procedeu a fost abandonat la mijlocul secolului al XVII-lea, odată cu reorganizarea reprezentărilor diplomatice la Istanbul. Deci, în perioada care ar corespunde cu cea ulterioară domniei lui Matei Basarab, capuchehăile erau plătite de vistieria țării. Toate cheltuielile legate de întreținerea capuchehăilor erau făcute din banii vistieriei și nu din cei ai cămării domnești; ei sunt deci capuchehăi ale țării. Firește că amănuntul își pierde semnificația în cazul unor copleșitoare cereri din partea turcilor și tot ce trece de veniturile din dările vistieriei va fi plătit din cele realizate din veniturile cămării (vămi, ocne, dijmele domnești etc.).

---

⁵⁹ M. Belin, *Essais sur l'histoire économique de la Turquie*, p. 85, vezi și traducerea în turcă, *Türkiye iktisadi tarihi*, Istanbul, 1931 p. 76. Aceleași informații și în *Kanunnāme-i āl-i Osmān*, Leningrad, Rukopis, Otdel, fol. 45 v.

⁶⁰ Katip Çelebi (Hadji Halife), *Irsad ül-heyara ilâ tarih el-Junan ve'n Nasara* (1654/1069), după mss. din biblioteca İzzet Koyunoğlu, din Konya, microfilm la Arhivele Statului – București, c. 385/II (1969).

⁶¹ G. Muller, *op. cit.*, p. 45–55 și p. 90–93.

⁶² R. Mantran, *Archives...*, p. 16.

⁶³ S. Hammer, *Hist. de l'Empire ottoman*, vol. X. R. Mantran, *Istanbul au XVII-e siècle*, p. 32.

⁶⁴ M. Belin, *op. cit.*, p. 85. Aceași informație apare și în *Kanunnāme-i āl-i Osmān*, Leningrad, Rukopis, Otdel, fol. 45, din timpul lui Ahmed I (1603–1617), cu indicația că sunt trei persoane *nefer* care primesc zilnic 590 de aspri (akçe), ceea ce face 17.700 aspri lunar și 212.400 pe an. Termenul este *mevacib*=soldă, pensiuine.

⁶⁵ Se despăgubeau ei din haraci. De altfel, și căftănirea capuchehăilor se făcea cu caftanul plătit de... beneficiari! (P.P. Panaitescu, *Efemeridele lui Caragea Banul* în „Buletinul Comisiei Istorice a României”, III, 1924, p. 130).

Pentru epoca lui Constantin Brâncoveanu, *Condica vistieriei* este o mină de informații. Dar nu toate sumele indicate sunt defalcate, astfel că de multe ori nu putem discerne ce erau cheltuieli pentru capuchehăi și ce însemnau alte cheltuieli. O altă observație, în legătură cu această domnie, este controlul strâns al tuturor cheltuielilor. Cercetări speciale au arătat că pe timpul lui Constantin Brâncoveanu se ajunsese la un sistem bazat pe o impunere la termene relativ regulate și cu dări repartizate pe județe și categorii de contribuabili⁶⁶. Deși diferitele impozite și dări, ca și în alte sisteme financiare ale evului mediu, poartă denumirea destinației globale, sumele defalcate se referă și la alte cheltuieli mai mari sau mai mărunte, într-o ordine prioritară indicată de interese imediate. Cele mai însemnate din sumele trimise capuchehăilor sunt cele destinate achitării totale sau parțiale a datoriilor făcute de aceștia cu ocazia diferitelor plăți urgente cerute de turci. Uneori, dobânzile prea ridicate obligă la contractarea unor noi datorii pentru stingerea celor vechi⁶⁷. Opreau capuchehăile sume de bani pentru cheltuiala lor? *Condica vistieriei* brâncovenești pentru anii respectivi pare a indica o evidență riguroasă a tuturor cheltuielilor. Cheltuielile legate propriu-zis de capuchehăi s-ar putea grupa în următoarele capitole: 1 – salarii (denumite ca atare sau simplu „de cheltuială”); 2. – daruri; 3. – cheltuieli de transport; 4 – cheltuieli diverse care se decontează pe bază de „foițe” (un fel de borderouri!); 5 – cheltuieli de întreținere; 6 – cheltuieli legate de saraiul țării, unde era „capu conac”-ul sau reședința oficială a capuchehăilor.

1. Capuchehăile primesc pentru serviciul lor „bani de cheltuială”, uneori menționați global, de cele mai multe ori nominal împărțiți pe fiecare capuchehaie sau subaltern în parte. Sumele variază însă de la an la an, în funcție de posibilitățile bugetare, de urgența sarcinilor, de numărul capuchehăilor.

Totalizând, după indicațiile condicii, aceste sume, avem următoarele date anuale:

---

⁶⁶ H. Chircă, *Veniturile vistieriei lui Constantin Brâncoveanu*, în „Studii și materiale de istorie medie”, t. I, p. 230.

⁶⁷ *Condica vistieriei*, p. 620.

7202 (sept 1693 – august 1694)	2000 tal. din care 1000 la oaste
7203 (1694/95)	1500 tal. din care 1000 la oaste
7204 (1695/1696)	1400 tal. din care 500 la oaste
7205 (1696/1697)	1000 tal.
7206 (1697/1698)	1250 tal.
7207 (1698/1699)	1700 la 4 capuchehăi
7208 (1699/1700)	3100 tal.
7209 (1700/1701)	2800 tal.
7210 (1701/1702)	7100 din care 3000 la Adrianopol
7211 81702/1703)	3863 din care 1863 unei delegații extraordinare la Adrianopol

Din compararea acestor cifre se poate vedea o curbă a „banilor de cheltuială”, care urcă foarte mult după anul 1700. Sumele cele mai mari le primește bașcapuchehaia (care în această perioadă a fost aproape mereu Ianache Porfirita). Astfel, în ianuarie 1702 (7210), cei 1500 taleri „de cheltuială” sunt împățiți după cum urmează: Ianache 500, vel clucerul Vergo 500, vel comisul 300 și Constantin slugerul 200. Grămăticul primește pe tot anul 365 de taleri, dați în două rânduri. Cu o lună înainte însă, Ianache primise 1000 de taleri (pentru „simbria dumnealui”)⁶⁸.

2. În luna martie, în vederea sărbătorilor de Paști, capuchehăile primeau în dar aproape regulat, blănuri, valoarea lor fiind și de data aceasta distribuită după ranguri – marele dragoman blănuri de 1000, bașcapuchehaia 400, ca și fiul dragomanului (Nicolae Mavrocordat), în vreme ce celelalte capuchehăi primeau blănuri în valoare de 200 taleri (în total!). Ele primesc același fel de daruri și când nu mai apare Enache bașcapuchehaie (câte o pacea de samur de 110 taleri bucata). Domnul oferă daruri și cu ocazia căsătoriei unei capuchehaie. La nunta vel clucerului Vergo se cheltuiesc 1068 taleri, sumă în care sunt incluse însă și multe alte cheltuieli pe care capuchehăile le decontează

---

⁶⁸ *Condica visteriei*, p. 644, 647.

„după foița lor”⁶⁹ (mertice de carne ale chehaiei vizirului și cinci cai cumpărați pentru Adrianopol). Cum aceste cheltuieli, comparate cu unele similare, se ridică la cca 550 de taleri (cam 50 de taleri un cal și cca 300 de taleri „merticele de carne”), ar reieși că pentru nunta lui Vergo se cheltuiseră cam 500 de taleri.

3. Importante sume de bani se cheltuiesc cu transportul capuchehăilor. Mai ales în prima parte a domniei lui Brâncoveanu sunt înregistrate cheltuieli însemnate, cu ocazia deplasărilor de la Constantinopol la Adrianopol sau la „oaste” (la Belgrad etc.), precum și cele prilejuite de numeroasele delegații extraordinare de capuchehăi „ad-hoc”. Dimache slugerul cheltuiește 200 taleri pentru drumul său la Adrianopol în mai 1698. Sume similare cheltuiește și Sterie căpitanul. Capuchehăile cheltuiesc la Belgrad 200 de taleri, afară de alți 500 trimiși anterior, iar pentru un dus la Adrianopol se înregistrează 140 de taleri pentru cheltuiala cailor etc.

4. Cheltuielile decontate sunt și ele însemnate, dar în sume foarte variate. În octombrie 1702 se înregistrează 213 taleri, „cheltuieli mărunte” făcute de o delegație extraordinară în frunte cu marele ban, iar în ianuarie alți 150, cheltuieli ale capuchehăilor. Se includ aici mici daruri, de obicei în bani, făcute pentru scoaterea unor acte, cumpărarea unor cai pentru transport și mici cheltuieli de cancelarie. Daruri mai importante pentru scoaterea, de exemplu, a unor firme se decontează separat.

5. Nu reiese clar din datele condicii dacă unele cheltuieli includ sume destinate întreținerii subalternilor și suitei capuchehăilor. Între cheltuieli se menționează de exemplu: Constantin slugerul „pentru slugerie”. Se referă la Constantinopol? Nu avem prea multe precizări. În schimb, pentru „saraiul” țării de la Constantinopol și un timp pentru cel de la Adrianopol, se fac în mod obișnuit unele cheltuieli legate de reparații și întreținere. La 1697 pentru repararea saraiului la Adrianopol se cheltuie o sumă mică, 47 de taleri, iar la 1702 Vasile, care păzește saraiul țării de la Odrii, primește 30 de taleri, în vreme ce administratorul (ispravnic) saraiului de la Constantinopol, „purtător de grijă și de trebi”, primește 200 de taleri.

---

⁶⁹ *Condica vistieriei*, p. 651.

Un total al cheltuielilor legate de funcția capuchehăilor este dificil de realizat, datorită cifrelor nediferențiate și unor date criptice, care nu pot fi interpretate cu exactitate. Socoteala de ansamblu a fost făcută pentru întreaga perioadă 1696–1703⁷⁰: anual, capuchehăile și cheltuielile de transport însumau cifre variind între 8025 taleri (1699) și 16.737 taleri (1703), media fiind de cca 10.500 taleri anual. Din această sumă, aproximativ jumătate o reprezentau drepturile cuvenite ca salarii, cealaltă jumătate constituind-o cheltuielile făcute pentru daruri, întreținere, transport și „cheltuieli mărunte”.

Condica lui Brâncoveanu mărturisește eforturile unei administrații chibzuite, care nu înțelege să încredințeze sume mari de bani capuchehăilor, fără ca acestea să fie controlate în amănunt. Acestea risipeau totuși cam mult, cu toate îndemnulurile domnului la cumpătare. Au loc și unele defecțiuni. Clucerul Vergo, al doilea capuchehaie al domnului, fură importanta sumă de 7.687 ½ taleri, care fusese împrumutată de capuchehăi de la un cămătar evreu și era destinată unor pretenții urgente ale turcilor de la Adrianopol. Din indicația din condică reiese că domnul, confiscând averea și bijuteriile clucerului, abia a putut obține 6.453 de taleri și de aceea în august 1702 a mai trebuit un împrumut de 1.234 taleri pentru împlinirea sumei⁷¹. Din listele următoare dispar atât Ianache, cât și Vergo. Cei cinci boieri capuchehăi care rămân un timp scurt (un vel postelnic, Dumitrașco Caramanlăul, un vel comis, un vel sluger, Constantin slugerul și Sterie căpitanul) primesc împreună aceeași sumă pe care o primea Ianache Porfirita singur! Cronica lui Radu Greceanu vorbește de dese schimbări de capuchehăi⁷² și despre nemulțumirea domnului pentru „cheltuieli mari și fără socoteală de a aduce țării atâta pagubă”. De aceea l-a și trimis pe marele vistier Șerban Greceanu care, pe lângă alte treburi ale țării, trebuia „mai vârtos ca să ia seama acelor boieri dă atâtea cheltuieli fără de ispravă ce făcuse”⁷³.

---

⁷⁰ M. Berza, *Variațiile exploatării Țării Românești de către Poarta otomană în secolele XVI-XVIII*, în „Studii. Revista de istorie”, t. 11, 1958, nr. 2, p. 63–64.

⁷¹ *Condica vistieriei*, p. 679

⁷² *Cronicari munteni*, ed. M. Gregorian, vol. II, p. 140, 170.

⁷³ Radu Greceanu, *ed. cit.*, vol. II, p. 238.

Din Cronica țării și din alte izvoare știm că la 1703 Constantin Brâncoveanu obține ca tot „ce ar fi trebile și poruncile împărăției pren capuchehaiele să se dea știre domnului”⁷⁴. Acest lucru conferea o mai mare răspundere capuchehăilor, iar sumele de bani de care ele trebuiau să dispună erau și ele mai mari. Pentru a doua parte a domniei lui Brâncoveanu ne lipsește o sursă prețioasă, cum este condica vistieriei pentru prima parte a domniei, și nu putem urmări această variație de regim. Din păcate, nici pentru epocile ulterioare nu avem un izvor atât de amănunțit⁷⁵.

În epoca fanarioților, mai ales în perioada de maximă creștere a influenței capuchehăilor, sumele puse la dispoziția acestora erau în mod practic nelimitate. În zadar unii domni, mai cumpătați și nedispuși prea mult a supralicita, îndemnau pe capuchehăi la economie; capuchehăile împărțeau în dreapta și în stânga daruri⁷⁶ și căutau să convingă pe domni de necesitatea lor. Din tabloul sarcinilor bănești ale Țării Românești, anexat memoriului prezentat de boierii munteni contelui Orloff cu prilejul Congresului de la Focșani, reiese că în preajma războiului început la 1768, capuchehăile costau țara 360.000 de taleri (mai mult decât haraciul, care însuma numai 309.500!)⁷⁷. Chiar dacă ținem seama de o scădere a cursului banilor de argint în raport cu aurul⁷⁸, față de cei cca 10.000 de taleri, cât costau capuchehăile în timpul lui Brâncoveanu, se vede clar că acum capuchehăile mânuiau considerabile sume de bani (cam de 14–15 ori mai mult!). Dar, trebuie să mai ținem seama și de faptul că Brâncoveanu nu le dădea „de cheltuială” decât foarte puțin, 3–4.000 de taleri pe an! Celelalte sume trebuiau justificate în amănunt.

---

⁷⁴ *Ibidem*, p. 242.

⁷⁵ O condică a lui Constantin Mavrocordat din 1731–1732 nu menționează decât cheltuielile făcute de călărași și de suita domnului la luarea domniei. V. M. Regleanu, *O condică a vistieriei Țării Românești (14 octombrie 1731–30 ianuarie 1732)*, în „Revista Arhivelor”, an 10, 1967, nr. 2, p. 119–128.

⁷⁶ A. Camariano-Cioran, *Rapoartele capuchehăilor lui Constantin Mavrocordat*, p. 947–948.

⁷⁷ N. Iorga, *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 507–508.

⁷⁸ În *Condica vistieriei* raportul dintre ughi și taler este, la 1696, 1 ughi=1,5 taleri (p. 230–231), în vreme ce Neculce spune că în 1739 „galbănul umbla 4 tal.” (Neculce, ed. Iordan, p. 351).

Deși ne lipsesc pentru perioadele analizate condicii ale vistieriei Țării Românești, din unele date disparate știm că sumele atribuite capuchehăilor erau foarte mari. Capuchehăile dispun nu numai de întreaga sumă cuvenită întreținerii serviciului⁷⁹, dar și de importante sume destinate plății unor obligații urgente față de turci și a multor daruri la diferiți dregători turci.

O însemnare despre lefile pe o lună în 1803 arată că boierii capuchehaiele (care erau cel mult trei) primesc 12.000 de lei. Divan efendi primea, împreună cu subalternii săi, 3.200 de taleri, în vreme ce toți boierii de la „dumnealui vel Ban până la ...” primeau 13.810 taleri⁸⁰.

Din cauza acestor sume importante în care de multe ori se includeau, în afară de lefile capuchehăilor, și sumele ce reprezentau diferite daruri, în multe sămi de visterie nu apare un capitol special pentru capuchehăi. Ele sunt cuprinse în capitolul general „Trebuințele domniei la Constantinopol” sau „locuri știute de gospod”. O condică din 1795 menționează însă pentru capuchehaia Moldovei de la Constantinopol leafa de 6.500 de taleri lunar, deci cu mult mai puțin decât primea omologul său din Țara Românească.

În perioada 1822-1828 se introduce o oarecare reglementare în veniturile capuchehăilor, care totuși dispun încă de sume importante. În sama vistieriei Moldovei din timpul lui Ioniță Sandu Sturza găsim afectată suma de 42.802 de lei pe anul 1824-1825⁸¹. Nu știm dacă această sumă reprezenta cheltuielile și nici dacă ea s-a mărit în anii următori.

---

⁷⁹ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV/III, p. 262, din raportul capuchehaiei lui Nicolae Mavrogheni: „Te rog să mi se trimeată dreptul meu și să plătesc din el cheltuielile nelipsite ale domnescului tău capuchehaelăc în acest timp de nouă luni, care sunt, cum se știe nu puține, și să-mi rămâie și mie ceva, pentru răsplata ostenelelor mele cum de obicei rămâne la oricine e plătit și servește bine” (v. și supra, n. 15).

⁸⁰ V.A. Ureche, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 643.

⁸¹ Vezi de ex. G. Zane, *Vistieria Moldovei în timpul lui Ioan Sandu Sturza*, în „Cercetări istorice”, t. IV, 1928, nr. 32, p. 3-40. În sama vistieriei Moldovei din 1817-1818 (V.A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. X, p. 467-502) nu sunt cuprinse leafa capuchehaielelor, în schimb cei vreo 17 călărași și tătari de Țarigrad primesc câte 300 și 750 lei, în total 7800 de lei.

Astfel, lefile călărașilor de Țarigrad se ridică de la 9.811 de lei în 1822–1823, la 28.380 în 1825–1826, iar la plecarea beizadelei Nicolae ca bașcapuchehaie se cheltuiesc 17.741,58 de lei⁸².

Pentru Țara Românească, dacă ar fi să o credem pe ultima capuchehaie a acestei perioade, Grigore Călinescu, „când m-am orânduit capuchehaie la Țarigrad mi s-a hotărât a mi se da câte tal. 10.000 pe lună leață în care se cuprind mâncarea și cheltuieli ce le am pe obrazul meu cât și leața oamenilor celor trebuincioși”, iar mai apoi preciza că această leață a oamenilor capuchehaiei era de 2.500 de taleri pe lună, iar leața și cheltuielile lui personale erau de 7.500 de taleri⁸³. Într-un raport al lui Kreuchly, capuchehaia ar fi primit pe lună pentru ea și suita sa suma de 27.000 de piaștri⁸⁴.

Regulamentul organic a fixat suma care trebuia dată capuchehaiei sau agentului țării la Constantinopol, precum și funcționarilor cancelariei, plata făcându-se de la vistierie, iar darurile – din caseta personală a domnului. Suma este în general de 90.000 de lei pe an, împreună cu cancelaria. Izbucnește un conflict între Adunare și domn din cauza depășirii sumei de către capuchehaie. Obștescul control cercetează anual cheltuielile făcute cu „aghețul și a sa canțilarie”, care se mențin în jurul sumei de 100.000 de lei⁸⁵.

La 1857, din raportul departamentului finanțelor Moldovei reiese că pe două trimestre apunamentele agentului erau de 70.000, deci ar rezulta 140.000 de lei pe an⁸⁶.

---

⁸² G. Zane, *op. cit.*, p. 24.

⁸³ Arhivele Statului, fond Administrative vechi, dosar 75/1830.

⁸⁴ Hurmuzaki, *Documente*, vol. X, p. 540.

⁸⁵ *Regulamentul organic*, ed. 1848, tabelele A22, p. 108. Despre conflictul dintre domn și Adunare, vezi I.C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul organic*, București, Leipzig, 1915, și Arhivele Statului – București, fond Obștescul control, dosar 2534/1836.

⁸⁶ D.A. Sturdza, Gh. Petrescu, *Acte și documente relative la istoria renascerei României*, vol. IX, București, 1908, p. 5072.

CAPITOLUL IX

REȘEDIȚA CAPUCHEHĂILOR

Este cunoscut și admis de istoriografie faptul că reprezentanțele țărilor noastre la Constantinopol, atât cele ale Moldovei și Țării Românești, cât și ale Transilvaniei (în perioada când a fost un principat autonom aflat sub suzeranitatea otomană), au avut reședințe proprii. Suficient de vechi pentru a păstra o tradiție în amintirea topografiei Constantinopolului: Bogdan Saray, Eflak Saray, Erdel han-ul au constituit sedii atât pentru reprezentanții stabili, cât și pentru solii sau oamenii domniei, care zăboveau un timp în capitala Imperiului cu diferite treburi. Pe lângă aceste edificii, probabil destul de încăpătoare și aspectuoase pentru a merita numele de saray-uri, exista și câte o biserică dăruită de domnii români cu diferite „mile”. Nu știm dacă funcționa și pe lângă Erdel-han o biserică.

Existența acestor reședințe are o importanță nu numai istorică și arheologică, ci, în întregul context al acestor mărturii, probează într-o anumită măsură gradul de autonomie al țărilor noastre față de Poartă.

Bibliografia privind reședințele ambasadelor străine la Constantinopol este apreciabilă, fără a se putea spune însă că avem prea multe studii bazate pe o documentare serioasă¹. Chiar și despre sediile ambasadelor unor state mari, care au avut relații îndelungate cu Imperiul otoman, nu se poate uneori preciza locul unde au existat ele².

---

¹ O privire de ansamblu în ghidul lui E. Mamboury, *Byzance – Constantinople – Istanbul*, Istanbul, 1934. Unele probleme, la R. Mantran, *Istanbul dans la seconde moitié du XVIe siècle. Essai d'histoire institutionnelle, économique et sociale*, Paris, 1962.

² I. Reyhman, *Rzekoma siedziba ambasady dawnej Rzeczpospolitej w Stanbule*, în „Rocznik orientalistyczny”, t. XVII, p. 399–414.

Dintre cele trei „saraiuri” ale țărilor române, Bogdan Saray-ul este de departe cel mai vechi și mai cunoscut³. La aceasta a contribuit probabil și faptul că ruinele paraclisului alăturat s-au menținut parțial până de curând, prilejuind chiar cercetări arheologice⁴.

Bogdan Saray-ul exista în mod sigur la mijlocul secolului al XVI-lea și probabil că s-a lărgit prin cumpărarea altor case, mai ales că este dat ca reședință și altor soli (polonezi, suedezi). Astfel, la 1588 se știa de sosirea unei solii polone, care urma să fie găzduită la Bogdan Saray⁵. Tot la Bogdan Saray este găzduit și Matei Basarab în 1633, când a zăbovit la Constantinopol pentru luarea domniei⁶. Saraiul fusese probabil lărgit prin cumpărarea unor case învecinate, după cum

---

³ Tradiția istorică menționată la Dimitrie Cantemir (*Istoria Imperiului Ottomanu. Creșterea și scăderea lui*, trad. I. Hodosiu, București, 1876, p.271–272) și la Nicolae Costin (M. Kogălniceanu, *Letopiseșele Țării Moldovei*, vol. II, Iași, 1852, p. 35, 182), care atribuie logofătului Tăutu inițiativa construirii Bogdan Sarayului cu banii oferiți de sultan. Tradiția este prezentă și mai târziu, la Atanasie Comnen Ipsilanti, care dă anul 1516 (Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIII, p. 150). Oricum, Bogdan Sarayul exista în secolul al XVI-lea. Gerlach (*Tagebuch*, Frankfurt a M., 1674, p. 470) atribuie lui Mihai Cantacuzino inițiativa cumpărării palatului moldovenesc în 1578. N. Iorga (*Istoria românilor*, vol. V, p. 175, nota 4) crede că Bogdan Sarayul datează din epoca lui Petru Rareș, în vreme ce biserica alăturată, cu hramul Sf. Nicolae, ar data dintr-o epocă anterioară. A. Golimas, care consacră două capitole Bogdan Saray-ului și bisericii, crede că paraclisul ar data din epoca lui Ștefan cel Mare, iar palatul a fost desăvârșit de Petru Rareș (*Capuchehăile Moldovei*, p. 101–102). Despre biserică și palat, v. Mordtman, *Bogdan Sarai, étoi he Moné tou endoxou Prodromou kai Baptistou Ioannou...*, Constantinopol, 1897; Al. v. Millingen, *Byzantine churches in Constantinople*, p. 280–281 și p. l. LXXX; v. și bibliografia la N. Iorga, *op. cit.*, p. 175, nota 4.

⁴ Al. Tzigara-Samurcaș, *Ruine românești în Țarigrad*, în „Convorbiri literare”, 1914, 9; G. Balș, *Bogdan Serai*, în „Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice”, 1916, p. 1–47. E. Mamboury, în cunoscutul său ghid, *Byzance – Constantinople – Istanbul*, menționează Bogdan Saray-ul, însă la capitolul “Églises bysantines affectées au culte musulman depuis 1453”(?!), și precizează că un savant german ar fi făcut, în 1918, săpături într-o criptă din ruinele unde au fost deschise trei morminte, însă rezultatul cercetărilor n-a fost cunoscut. Mai târziu, Marcel Romanescu descrie aceste ruine în *Urme românești la Stanbul*, în „Boabe de grâu”, III, 1932, 6, p. 226–238; v. și N. Ghica Budești, *Bogdan Serai*, în „Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice”, XX, 1927, p. 127.

⁵ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, p. 711, nota I.

⁶ *Letopiseșul Cantacuzinesc*, ed. C. Grecescu, D. Simonescu, București, 1959, p. 104.

Petru Șchiopul, de exemplu, cumpărase case ale Rhaliilor, unde va fi găzduit patriarhul ecumenic⁷. Fr. Babinger crede că la mijlocul secolului al XVII-lea Bogdan Saray-ul nu mai era locuit de reprezentantul Moldovei, deoarece la 1631-1633 aici fusese găzduit ambasadorul suedez Paul Strasburg, care ne-a lăsat și o descriere a acestui „Moldaviae palatium”. Că în acel timp capuchehaia moldoveană nu mai locuia aici, a constatat și Jacob Conrad Hildebrandt, un alt ambasador suedez găzduit la Bogdan Saray în 1657⁸. A Golimas emite ipoteza că Bogdan Saray-ul fusese „confiscat de turci”, în împrejurările tragicului sfârșit al lui Miron Barnovschi, acuzat de hainie⁹, din moment ce fusese dat spre locuință ambasadorilor suedezi. La Bogdan Saray însă vedem găzduiți pe ambasadorii polonezi încă la 1588. Dar și în noiembrie 1643, tot acolo fusese și ambasadorul polonez Stanislaw Oswieci, care ne-a lăsat și un jurnal al acestei ambasade. El spune că a fost găzduit la Bogdan Saray, „care este palatul domnilor Moldovei”¹⁰, în vreme ce ceilalți membri ai ambasadei sale au fost găzduiți la un palat alăturat. Reiese de aici că Bogdan Saray-ul era destul de mare și aspectuos pentru a fi dat ca reședință ambasadelor străine. P. Strasburg considera că prin zidurile sale era apărat de cutremure și, mai ales, de incendii, frecvente atunci la Constantinopol. În mod obișnuit, ambasadorii străini erau găzduiți la *Elçi han*, o clădire situată în cartierul Çenbalitaș, însă, probabil, că aceasta devenise neîncăpătoare și atunci se apelase la acest solid, pentru acea vreme, palat moldovenesc.

Unde își aveau atunci sediul capuchehăile? Se poate ca ele să fi fost găzduite și să-și fi dus activitatea în casele personale ale domnilor.

---

⁷ N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. V, p. 175, nota 4, și p. 227.

⁸ Fr. Babinger, *Jacob Conrad Hildebrandt's, Dreifache Schwedische Gesandtschaftsreise nach Siebenbürgen, der Ukraine und Constantinopel*, Leiden, 1937, p. 125, 229.

⁹ A. Golimas, *Capuchehăile Moldovei*, p. 104. „Saraiul Moldovei” fusese într-adevăr jefuit de turci.

¹⁰ *Stanislawa Oswieci Dyarusz 1643-1651*, ed. Wiktor Czermak, în vol. *Scriptores rerum Polonicarum*, t. XIX, Cracovia, 1957, p. 22: „w Bogdan Sarayul (to jest patacu hospodarów wolskich, gdzie pospolice poslowie polscy stawaja) do kżôrego drugi saray podle zaraz dla towaszystwa przydano, stanat”.

Se știe că atât Vasile Lupu¹¹, cât și Matei Basarab¹² aveau casele lor personale la Constantinopol. Grigorașcu Ghica avusese la Constantinopol și el casele sale care, la intervenția marelui vizir, au fost date cu chirie rezidentului imperial¹³. Casa se afla în Fanar, pe țărmul mării (deci pe Cornul de Aur). Se poate emite și ipoteza că Bogdan Saray-ul avusese două palate alăturate, din care unul era temporar dat unor ambasadori străini, însă relatările citate arată o frecvență prea mare a ambasadelor străine pentru a mai putea considera, la mijlocul secolului al XVII-lea, posibilă și menținerea capuchehăilor moldovene. De fapt, capuchehăile, în măsura în care era vorba de localnici, aveau propriile lor locuințe, iar reședința oficială era în casele domnilor.

Restituirea Bogdan Saray-ului s-a făcut în împrejurările unei reorganizări a ambasadelor străine la Constantinopol. Încă la mijlocul secolului al XVII-lea acestea începuseră să se mute în Pera. Joseph von Hammer vorbește de o astfel de măsură a unui mare vizir, luată pe la mijlocul acestui secol. Rezidentul imperial rămăsese, după cum vedem, încă în Istanbul pe la 1678, însă se pare că în mod excepțional.

Erdel Saray sau Erdel Han era situat în cartierul Balat, deci nu prea departe de Fanar. La sfârșitul secolului al XVII-lea Bogdan Saray-ul fusese restituit Moldovei, deoarece știm că aci au locuit fiii lui Constantin Cantemir¹⁴, iar Dimitrie Cantemir în *Istoria Imperiului otoman* vorbește de casa Moldovei, care „până în ziua de astăzi se numește Bogdan Saray”¹⁵.

În secolul al XVIII-lea Bogdan Saray-ul decade. Numeroase hrisoave domnești pomenesc de biserica Sf. Nicolae de la Bogdan Saray, care este „îndeosebi a domniei Moldovei”, acest paraclis fiind

---

¹¹ Hurmuzaki, *Documente*, vol. V/2, p. 59, no. 92, și Hurmuzaki, *Fragmente zur Geschichte der Rumänen*, vol. III, București, 1884, p. 218.

¹² Hurmuzaki, *Fragmente*, vol. III, p. 142.

¹³ Hurmuzaki, *Fragmente*, vol. III, p. 318, raportul rezidentului Johann Christoph von Khintzberg din 22 ianuarie 1678. Tot acolo, menționează raportul, locuieră și rezidenții Reniger și Casanova.

¹⁴ Nicolae Costin în *Letopiseștele Țării Moldovei*, vol. II, p. 10.

¹⁵ D. Cantemir, *Istoria Imperiului* ed. 1. Hodosiu, p. 271, nota 36.

închinat mănăstirii Rhossikon de la Athos¹⁶. Bogdan Saray-ul a ars în 1784¹⁷ și ceva mai târziu, în 1799, locul a fost vândut de către turci¹⁸. La 1859, când reprezentanții țării unite se interesau de Bogdan Saray, nu mai rămăseseră decât ruinele paraclisului și o grădină aflată în proprietatea unui turc¹⁹.

Vlah Saray sau Iflak Saray este mai puțin cunoscut și relativ mai nou. Deși este de presupus un Vlah Saray la sfârșitul secolului al XVI-lea, existența lui documentară nu trece de secolul al XVII-lea.

După câte știm, cel mai vechi document care pomenește de palatul Țării Românești din Constantinopol este hrisovul lui Constantin Brâncoveanu, din 7208 (1699) noiembrie 12, prin care se dăruiesc „sfintei și dumnezeieștei biserici din saraiul Țării din Țarigrad, unde se cinstește sfântul hram al Născătoarei de Dumnezeu Panaghia Paramithiotisi”, anual, 150 de taleri din vânzarea sării de la ocna cea mare²⁰. Domnitorul amintește, cerând reînnoirea acestei mile de către cei ce-i vor urma la domnie, „precum și eu am urmat și am primit urmarea altor răposați pravoslavnici domni”, ceea ce indică faptul că se referă la documente anterioare, nementionate în mod expres, dar care par să fie de dinaintea înaintașului său Șerban Cantacuzino.

N-am greși dacă am așeza trecerea acestei biserici și construcția din jur, care constituia „palatul”, în posesia Țării Românești, pe la mijlocul secolului al XVII-lea sau poate chiar într-o epocă mai veche.

Nu știm însă dacă reședința capuchehăilor a fost mereu la Vlah Saray. Știm că, de exemplu, tratativele capuchehăilor lui Matei Basarab cu rezidentul Greiffenklau, ca urmare a unor neînțelegeri cu Rákóczy, au loc în casele proprii ale lui Matei Vodă (*in einigen Wohnstätte des Fürsten Mathaeus*)²¹.

---

¹⁶ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV/II, p. 1146, „Sfânta biserică de lângă Cearșamba Bazar”.

¹⁷ A. Golimas, *op.cit.*, p. 106.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ „Uricariul”, t. V, p. 170, 172.

²⁰ Biblioteca Academiei Române, secția mss, doc. rom. 81/CCIV.

²¹ Hurmuzaki, *Fragmente*, vol. III, p. 142.

Se știe că în 1633 Matei Basarab a locuit la Bogdan Saray²², ceea ce nu înseamnă că Țara Românească nu avea un Vlah Saray. Așezarea Vlah Saray-ului în Fanar a fost pusă pe seama existenței în regiune a unor proprietăți cantacuzinești²³. Șerban Cantacuzino avusese un palat lângă Edirne Kapu, un altul în Fanar, la Sancakdar Yokuşu, și un yali pe Bosfor, la Kuru Çeşme. Se pare că turcii le sechestraseră după moartea voievodului. Dimitrie Cantemir susține că palatul de la Sancakdar Yokuşu a fost continuat de el, cu permisiunea marelui vizir Ali Paşa, și terminat abia către sfârșitul șederii acestuia la Constantinopol²⁴. Celelalte palate cantacuzinești au fost obținute, probabil prin sume importante de bani, de către Constantin Brâncoveanu. Un document turcesc din anul hegirei 1101 (1690) ne arată că „domnul Țării Românești Constantin” (Brâncoveanu) a cerut să-i fie atribuite palatele lui Șerban Cantacuzino de la Edirne Kapu și de la Kuru Çeşme, care fuseseră „sechestrare de autoritățile fiscale deoarece moștenitorii legali s-ar fi refugiat la ghiaurii din Austria și s-au răsculat”. În consecință, ca o recompensă a fidelității sale și a serviciilor aduse, divanul imperial a găsit de cuviință să-i fie dăruite lui Brâncoveanu casa și locuința riverane ale decedatului Șerban și nimeni să nu se împotrivească înscrierii acestei averi în registrele corespunzătoare ca proprietate a sa personală²⁵.

---

²² *Letopiseșul Cantacuzinesc*, ed. cit., p. 104. I.D. Condurachi, *Agenți și diplomați*, p. 35, și A. Golimas, *op. cit.*, p. 103, consideră că acest lucru trebuie pus pe seama dorinței lui Matei „de a nu indispuie anume cercuri muntene care îi erau potrivnice”. Cronica nu este clară în această privință. Când i s-au dat steag și domnie, „... l-au petrecut cu alai până la Saraiu” (s-ar putea presupune că e vorba de cel al Țării Românești).

²³ Fr. Babinger, *Originea și sfârșitul lui Vasile Lupu*, în A.A.R.M.S.I., seria III, t. XVIII, 1936, nr. 2, p. 17; M. Romanescu, *Urme românești*, p. 229.

²⁴ Dimitrie Cantemir, *Istoria Imperiului*, p. 145, nota 22; v. și gravura care înfățișea palatul. Despre palatele domnilor români, la N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. VI, p. 282, vol. VII, p. 6, 7 și vol. VIII, p. 10–11; idem, *Studii și documente*, vol. XVII, p. 84, 85. O însemnare din 1688 a cheltuielilor făcute la Kuru Çeşme de către arhitectul lui Șerban Cantacuzino, în Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV/I, p. 261.

²⁵ Ahmed Refik, *Istanbul hayatı*, apud H.D. Siruni, *Domnii români la Poarta Otomană*, București, 1941, p. 56–60.

În timpul lui Constantin Brâncoveanu, capuchehăile își aveau reședința la Vlah Saray, reparat și pus sub îngrijirea unui intendent, ce primea de la vistierie o leafă²⁶. Tot în timpul acestei domnii vedem că se repară și saraiul țării de la Edirne.

Am analizat, în capitolele anterioare, condițiile în care, din necesități militare, reședința marelui vizir se mutase la Adrianopol spre sfârșitul secolului al XVII-lea și acest lucru atrăsese după sine strămutarea sediului unor capuchehăi și achiziționarea unui „saray” propriu acolo, probabil numai închiriat (până în 1703).

În secolul al XVIII-lea Vlah Saray-ul decade însă, poate într-un ritm mai puțin rapid decât Bogdan Saray-ul. Documentele care ni s-au păstrat se referă mai ales la biserică, care este acum în cadrul unei mănăstiri, „sfânta mănăstire ce se numește Vlah sarai care este și conac pentru câți oameni domnești și vin de aici se odihnesc”²⁷. Mănăstirea și biserica sunt dăruite de Grigore Ghica, Mihai Suțu, Constantin Moruzzi, Alexandru Ipsilanti, Constantin Hangerli cu o parte din vinăriciul domnesc, „neavând enorie de mahalagii îndestulate din care să se împlinească toate trebuințele bisericești”²⁸.

Dacă Bogdan Saray-ul nu se mai ridică după focul din 1784, afară poate de paraclis, care este reparat și menționat încă la 1814²⁹, Vlah Saray-ul continuă să se mențină, dacă nu ca reședință a tuturor capuchehăilor, cel puțin a unora din ele, ca și a tuturor curierilor ce

---

²⁶ *Condica de venituri și cheltuieli a vistieriei de la leatul 7202–7212 (1694–1704)*, București, 1878.

²⁷ Hrisovul grecesc al lui Grigore Al. Ghica, din februarie 1764, hotărăște ca „sfânta biserică aflătoare la împărăteasa cetăților, Vlah Seray lângă Tahta minare, venerată întru numele Adormirii Maicii Domnului, care e îndeosebi a domniei Ungrovlahiei”, să fie atârnată mănăstirii Megaspoleon din Pelopones (Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV/2, p. 1198). La 25 noiembrie 1785, Mihai Suțu îi dădea vinărici din mai multe pogoane (de vie) din județul Romanți (V.A. Urechia, *Ist. Rom.*, II, p. 497–498).

²⁸ Hrisovul mănăstirii Vlah Saray dat de Alexandru Const. Moruzzi la 10 iunie 1793 (V.A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. VI, p. 231–232). Hrisovul lui Alexandru Ipsilanti din 16 iulie 1797, citat în hrisovul lui Constantin Hangerli din 30 iulie 1798, v. N. Iorga, *Donațiile românești pentru Megaspoleon și Vlah Serai*, în A.R.M.S.I., seria III, t. XIII, 1932, p. 150–166.

²⁹ „Uricariul”, t. XVII, p. 115; v. și A. Golimas, *op.cit.*, p.110.

veneau la Constantinopol. Aici, în „Saray-ul Țării Românești”, dorea Nicolae Mavrogheni să organizeze o școală pentru învățarea limbii turce, la care urmau să fie trimiși din țară un număr de tineri. De obicei „capu conac”-ul, adică reședința oficială a capuchehăilor, era, în timpul fanarioților, în casele domnului³⁰, care de cele mai multe ori nu se mai află în Fanar, ci pe Bosfor, la Kuru Ceşme, la Arnautköy, la Bebek sau chiar la Tarapia sau Büyük Dere, deci la distanțe destul de incomode. De aceea, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, se pare că acest „capu konak” era situat în aceeași clădire, pentru capuchehăile moldovene și pentru cele ale Țării Românești³¹, probabil la indicația autorităților otomane și ca răspuns la cererile românilor ca sediul capuchehăilor să fie situat în Pera, unde se aflau și celelalte ambasade. Acest lucru nu putea decât să trezească bănuieli turcilor, care căutau să supravegheze cât mai bine acțiunile capuchehăilor.

Dimpotrivă, după 1821 aceștia aveau toate motivele să îndepărteze capuchehăile românești din Fanar. Delegațiile celor două țări, venite în 1822 pentru a prezenta Porții doleanțele și revendicările lor, au fost găzduite pe socoteala devletului „la Saray-ul lui Abdula Pașa”, la Cengel Köy, deci pe partea asiatică a Bosforului³².

În jurnalul muntenilor se menționează că la 10 octombrie 1822 a sosit la Țarigrad beizadeaua Costache Ghica, „nazâr din partea Țării Românești”, însoțit de clucerul Ioniță, bașcapuchehaia, și șătrarul Scarlat, al doilea capuchehaie. După înlăturarea lui Halet Efendi de la vizirat și venirea lui Abdullah Pașa, capuchehaia Ioniță clucerul a fost mutat la Vlah Serai, unde ședea de mai înainte șătrarul Scarlat, a doua capuchehaie, „ca să caute trebile prea înaltei Porți mai îndemână”³³.

---

³⁰ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIII, p. 100.

³¹ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIII, p. 84, 101. Turcii numiseră un intendent pentru îngrijirea acestui Kapu Konak, care trebuia plătit însă de domnia Moldovei și de cei ai Țării Românești.

³² Vezi jurnalul delegației boierilor moldoveni la Țarigrad la M. Drăghici, *Istoria Moldovei pe timp de 500 ani. Până în zilele noastre*, Iași, 1857, vol. II, p. 133–159, și „Uricariul”, t. VI, p. 59; vezi și observațiile asupra autorului la N. Iorga în „Revista istorică”, t. 16, 1930, nr. 3–4, p. 192. Jurnalul boierilor munteni trimiși la Țarigrad la E. Vărtosu, *1821. Date și fapte noi*, București, 1932, p. 154.

³³ E. Vărtosu, *op. cit.*, p. 155.

Într-adevăr, la 26 octombrie 1822 se confirmă domnului Grigore Ghica primirea celor două scrisori prin care Costache, fiul cel mare al domnului, este numit în funcție de capuchehaie și împreună cu acesta e numit și „boerul clucer” (Ioniță!) în aceeași calitate. Se mai comunică faptul că li s-a rezervat o locuință la Cengel Köy, casă unde locuiește și domnul cu ocazia șederii sale la Constantinopol (aprilie – august 1822), deoarece cartierul Fanar prezenta în momentul acela anume inconveniente, iar în alte cartiere ar fi fost expuși vexațiunilor musulmanilor militari, iritați de la ultima răscoală³⁴. Într-adevăr, se închiriaseră două case vecine, una pentru beizadeaua Costache Ghica și alta pentru beizadeaua Nicolachi Sturza³⁵.

Se pare, după „jurnalul” boierilor munteni, că cele două case vecine aparțineau lui Abdullah pașa³⁶ (Bostanci bași Deli-Abdullah), care, devenind mare vizir, le-ar fi mutat pe capuchehăi la Fanar, păstrând însă la Cengel Köy pe beizadele³⁷.

Reiese, deci, că Vlah Saray-ul a continuat să existe ca reședință a capuchehăilor, însă a celor secunde, care în condițiile din perioada 1822-1828 erau cele ce duceau efectiv serviciul. Nu știm unde și-au stabilit sediul capuchehăile în perioada regulamentară și în cea care a precedat Unirea. Nu aveau un sediu propriu și generalul Magheru, denunțându-i pe frații Aristarhi, vorbește de situația capuchehăilor Serbiei, care reușiseră să aibă ca sediu propriu un frumos palat³⁸. România n-a putut să-și cumpere un imobil propriu la Constantinopol decât în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea. Încercările de răscumpărare a locurilor vechilor Bogdan Saray și Vlah Saray s-au lovit de dificultăți care nu mai puteau fi rezolvate.

---

³⁴ Arhivele Statului – București, *Documente turcești*, IV/376 orig.

³⁵ Arhivele Statului – București, *Documente turcești*, VIII-217. H. Dj. Siruni, *Două beizadele la Cenghel-Chöi*, în „Arhiva Românească”, t. V, 1940, p. 305.

³⁶ E. Vârtosu, *op. cit.* Datele sunt exacte în ceea ce-l privește pe Abdullah Pașa, care într-adevăr ajunge mare vizir la 10 noiembrie 1822.

³⁷ H. Dj. Siruni, *Două beizadele*, p. 305. După alte informații, reședința acestora a fost transferată ulterior la Ortaköy, deci în partea europeană a Bosforului, v. M.A. Mustafa, *Acțiuni diplomatice la Poartă în legătură cu mișcarea revoluționară din 1821*, în „Studii. Revista de istorie”, t. 24, 1971, nr. 1, p. 70.

³⁸ Articolul în „Steaua Dunărei”, reprodus în D.A. Sturza ș.a., *Acte și documente relative la istoria renascerii României*, vol. III, București, 1889, p. 1183–1187.

Așa cum am mai subliniat, sediul capuchehăilor nu se bucura de drept de extrateritorialitate. Totuși, de un anume respect și de inviolabilitate, desigur foarte limitate, sediul capuchehăilor se bucura chiar și înainte de 1774. Cronică lui Radu Greceanu, după ce relatează intrigile lui Alexandru Mavrocordat (Exaporitul) împotriva lui Brâncoveanu și răscoala care l-a răsturnat pe sultanul Mustafa, înlocuindu-l cu Ahmet al III-lea, și l-a surghiunit pe marele vizir Rami-Mehmet Pașa (august 1703), dragomanul, prieten cu fostul vizir, „cunoscând că dă va încăpea și el în mâinile zorbalelor nu mai prost va pătimi și neputând afla altă scăpare, dat-au năvală în saraiul Țării Muntenesti cu lacrimi rugându-se ca în ce mijloc vor putea să facă bine să-l scape de acea primejdie dempreună cu fii-său Necolae dragomanul”. Boierii capuchehăi i-ar fi scăpat travestiți și, însoțiți de doi călărași, i-ar fi ascuns într-un sat, unde au stat până la potolirea zurbalei³⁹.

În concluzie, Bogdan Saray-ul și Vlah Saray-ul au constituit în mod intermitent sediul capuchehăilor Moldovei și Țării Românești. Atât în secolul al XVII-lea, cât și în secolul al XVIII-lea, sunt perioade când sediul capuchehaielelor, „Kapu Konak”, a fost amplasat în alte clădiri, case închiriate sau sedii fixate de turci. Situația descrisă pentru 1822 pare să fi fost valabilă în multe cazuri și anterior. La Vlah Saray sedeau capuchehăile al doilea și al treilea, în vreme ce bașcapuchehaia, mai ales dacă era rudă a domnului, rezida în locuința sa proprie sau în casa domnului. Dreptul de inviolabilitate al sediului era foarte relativ și limitat de împrejurări.

---

³⁹ Radu Greceanu în *Cronicari munteni*, ed. M. Gregorian, vol. II, p. 248.

CAPITOLUL X

CAPUCHEHĂILE DE LA SERHATURI

Dacă, prin câteva studii speciale, capuchehăile de la Constantinopol au făcut obiectul unei relative atenții reflectate în lucrări generale, capuchehăile de la margine, de la punctele de contact cu autoritățile otomane locale, așa numitele capuchehăi de la serhaturi, abia dacă sunt amintite. Interesul de ordin mai mult diplomatic pe care îl prezintă capuchehăile a făcut ca latura instituțională propriu-zisă să fie mai puțin abordată. Astfel că importanța redusă a acestor mărunți funcționari de margine n-a suscitât aproape deloc atenția cercetătorilor.

Cu toate acestea, o cercetare mai atentă a capuchehăilor de la serhaturi poate evidenția nu numai creșterea importanței și rolului lor în anumite perioade legate de împrejurări pe care le vom analiza, dar, întocmai ca și capuchehăile de la Constantinopol, existența acestor mărunți funcționari locali subliniază anumite aspecte ale raporturilor româno-turce.

Funcția principală a acestor capuchehăi locale era aceea de agent de legătură cu autoritățile otomane vecine, cu care domnul avea interes să fie în raporturi bune.

Domnii români, mai ales aceia ai Țării Românești, au întreținut legături, prin agenți speciali, cu conducătorii otomani din principalele orașe de la frontieră, probabil încă din momentul stabilirii stăpânirii otomane la Dunăre. Având misiunea de a supraveghea orice schimbare din Țările Române și de a interveni la nevoie, acești dregători otomani jucau uneori un rol însemnat în numirea domnului. Firește, nu în toate timpurile importanța lor e la fel de mare. Astfel, dacă ne-am referi la rolul lor în numirea domnului, acesta ar evolua într-un raport invers cu

adâncirea dependenței față de turci. Însă cum aceasta depindea de împrejurări foarte diferite, orice generalizare trebuie evitată. Independent însă de aceste fapte particulare și de creșterea, în epoca de declin a imperiului, a puterii conducătorilor locali, importanța lor pentru relațiile turco-române crește în a doua jumătate a secolului al XVII-lea și în secolul următor, când turcii se repliaseră pe linia Dunării și această frontieră militară a imperiului căpătase pentru otomani importanță strategică majoră. De unde înainte, pe lângă autoritățile otomane de la margine domnii Țării Românești întrețin, ocazional, agenți care să promoveze relații de bună vecinătate și să cunoască atitudinea acestora sau sprijinul pe care l-ar acorda, eventual, unor adversari, în epoca pe care am amintit-o, funcțiile lor devin permanente și capătă mai mult un caracter administrativ, acesta având precădere față de cel politic propriu-zis. În timpul lui Șerban Cantacuzino se atestă astfel de capuchehăi, cu caracter permanent sau semipermanent, la Silistra și la Babadag. În mod obișnuit capuchehăi se găsesc la Brăila, la Silistra, Rușciuc, Adrianopol, Vidin și de multe ori și în orașele corespunzătoare din stânga Dunării, aflate sub stăpânirea otomană (Giurgiu, Turnu, Calafat și mai târziu Călărași).

Domnii Moldovei întrețin de obicei capuchehăi la Hotin, la Tighina (Bender) și pe lângă tătari, la curtea de la Bahcesaray, și pe lângă yalı agası din Bugeac. Domnii Țării Românești întrețineau capuchehăi la aceste serhaturi numai întâmplător, în împrejurări politice speciale.

Astfel, Constantin Brâncoveanu a trimis la Bender, în perioada când Carol al XII-lea al Suediei era ostatic acolo, pe clucerul Afenduli din Terapia, pe lângă seraschierul Ismail pașa¹. El este autorul unei cronici a acestor evenimente descriind întâmplarea în prefață². La

---

¹ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIII, p. 45. Despre Afenduli, v. Ion Ionașcu, *Despre cronicarul Afenduli din Țara Românească*, în „Studii. Revistă de istorie”, t. 22, 1969, nr.5, p. 875–885.

² „...am fost îndemnat să compun o mică istorie a celor întâmplate pe când eram la Bender capuchehaie trimis de prea înaltul și de sine stăpânitor Ion Constantin Basarab voevod pe timpul cârmuirii vestitului seraschier Ismail pașa de la anul 1712 luna mai până la 1713 în care timp s-a întâmplat să fiu martor celor întâmplate regelui Suediei numit Carol care ședea la Bender” (*ibidem*, p. 40).

tătari, domnii Țării Românești trimiteau uneori capuchehăi. Constantin Brâncoveanu avea capuchehăi ocazionale pe lângă hanul tătarăsc³. La mijlocul secolului al XVIII-lea, când hanul este atras în intrigile diplomatice ale curților europene, întreținerea unei capuchehăi la han devenea cu totul necesară pentru domnul Moldovei, într-o măsură mai mică pentru cel al Țării Românești. Menținerea unei capuchehăi permanente la serhaturi era legată de o serie de cheltuieli pe care domnii le cântăreau în raport cu interesele lor de moment. De aceea, chiar domnii moldoveni neglijau uneori trimiterea capuchehăilor chiar la han, care ținea foarte mult la aceste reprezentări, mai ales în secolul al XVIII-lea⁴. Pe de altă parte, și diferiții conducători locali turci, mai ales în epoca de declin a Imperiului, când era vizibilă tendința de autonomie a diverselor provincii, se simțeau onorați să aibă o capuchehaie trimisă de domnul vecin, fapt care le sporea prestigiul și le satisfăcea orgoliul și dorința de pompă, aflată la mare cinste la otomani. În afară de aceasta, pentru dregătorul otoman respectiv, acreditarea unui capuchehaie al domnilor Țărilor Române era legată de daruri pe care le primeau în mod obișnuit, dar și de posibilitatea de a cere prin acestea reînnoirea unor „atenții” binevoitoare.

Astfel de reprezentanți pe lângă autoritatea locală nu sunt acreditați numai de domnii români, ci și de alte țări sau regiuni aflate în situație similară. Raguza, de exemplu, avea în mod obișnuit la Sarajevo, pe lângă pașa din Bosnia, un capuchehaie căruia îi acorda o importanță la fel de mare ca și celor de la Constantinopol, din cauza comerțului raguzan din Peninsula Balcanică.

Importanța capuchehăilor de la serhaturi crește spre sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor. La aceasta au contribuit îndeosebi unele schimbări intervenite în raporturile noastre cu turcii, în special limitarea monopolului turcesc și apărarea statutului

---

³ *Condica de venituri și cheltuieli a vistieriei de la leatul 7202–7212 (1694–1704)*, București, 1878, *passim*.

⁴ La 1 august 1751 consulul francez Lancay, din Crimeea, raporta ambasadorului Des Alleurs la Constantinopol că hanul est supărat pe domnul Moldovei pentru că nu ține regulat la Bahcesaray o capuchehaie, așa cum făceau precedesorii săi (Hurmuzaki, *Documente*, vol. I/Supl.I, p. 606).

juridic al Țărilor Române în perioada 1774–1828. Prin hătișerifurile acordate în acest timp se reglementează intrarea negustorilor și funcționarilor turci în țară, soluționarea litigiilor dintre musulmani și creștini, pe baza autonomiei judiciare a Țărilor Române, modalitatea livrărilor de furnituri și aprovizionarea armatelor și se intensifică într-o oarecare măsură schimburile comerciale în sudul Dunării. În multe din aceste domenii, capuchehăile de la serhaturi vor avea un câmp de activitate mult mai larg decât anterior. În felul acesta, cum am precizat, atribuțiile de ordin administrativ vor predomina asupra celor politice.

În acest timp intervine o schimbare în ceea ce privește capuchehăile de serhat ale Moldovei. Nu se mai pune problema capuchehăilor la tătari după cel de-al optulea deceniu al secolului al XVIII-lea, iar după 1812 Moldova nu mai are decât o singură capuchehaie de serhat, la Brăila.

1. NUMĂRUL CAPUCHEHĂILOR DE LA SERHATURI

Ocupându-ne mai mult de Țara Românească, prin numărul capuchehăilor înțelegem a răspunde, de fapt, la două probleme: 1 – numărul posturilor, adică al orașelor de la granița unde sunt acreditați și 2 – numărul capuchehăilor într-o singură reședință. În ceea ce privește orașele unde se trimit în mod obișnuit capuchehăi de serhat, ele au variat în funcție uneori de importanța pe care o capătă un centru sau altul sau de împrejurări care dictează stabilirea unei capuchehăi într-o altă localitate decât cele obișnuite. Împrejurări excepționale (fuga domnului Constantin Ipsilanti din țară) fac ca la 17 august 1806 să fie numite de divanul boierilor concomitent toate capuchehăile de la serhaturi și astfel avem una din rarele posibilități de a cunoaște atât localitatea, cât și persoanele care au fost desemnate.

La Vidin a fost numit paharnicul Ilie; la Rușciuc – slugerul Bali; la Brăila, al doilea armaș Gheorghe; la Nicopole, polcovnic Hurmuzache; la Silistra, armaș Iordache Voitrineanu⁵.

---

⁵ V. A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. IX, p. 42, nota 3.

Acestea nu sunt însă toate localitățile unde funcționau capuchehăi. Aceleași sau persoane deosebite funcționau și în orașele vecine din stânga Dunării: Giurgiu, Turnu, mai târziu Calafat⁶. În mod excepțional, întâlnim capuchehăi la Calafat (în 1739), la Călărași⁷, la Câmpulung⁸ etc. Dar acestea nu pot fi considerate capuchehăi de serhat, ci capuchehăi de oaste, rolul lor episodic fiind legat de probleme ale aprovizionării armatelor operative în campaniile din 1739, 1786, 1821 etc.

În ceea ce privește a doua problemă, aceea a numărului capuchehăilor în același post, nu avem mențiuni privind existența mai multor capuchehăi concomitent în același oraș. Firește, în unele centre cu o circulație mai vie și un volum de lucrări mai mare, capuchehaia era ajutat de subalterni pe care-i plătea singur. De obicei avea un secretar, un „grămătic” sau un „iazagi”⁹.

1.1. Numirea capuchehăilor de la serhaturi. La desemnarea capuchehăilor de la serhaturi trebuia să se țină seama de acele calități pe care în general era necesar să le întrunească și celelalte capuchehăi: cunoașterea, de preferință, a limbii turce, un anume tact și îndemânare în a se descurca în probleme curente pe care le implica această funcție și, probabil, unele relații anterioare în aceste orașe. Firește, având de susținut interese infinite mai puțin importante și de rezolvat o gamă cu mult mai puțin variată de probleme decât omologii lor din capitala imperiului, capuchehăile de la serhaturi au o situație inferioară, reflectată atât prin cercul din rândul cărora se recrutează, cât și prin salarizarea lor. Cu toate acestea, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, de când avem mențiuni explicite privind existența unor agenți permanenți ai Țării Românești la serhaturi, se pare că situația era oarecum diferită,

---

⁶ C. Daponte, *Efemeride*.

⁷ Arh. Stat., *Doc. turc.*

⁸ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XV/III.

⁹ La 17 septembrie 1837 Înalțul Divan judeca pricina dintre Dimache Comisul și Hristodor Marinoglu, care devenise ulterior supus britanic, în legătură cu un zapis de 8000 de taleri, dat de acesta lui Dimache la 18 decembrie 1820. Dimache fusese până atunci capuchehaie la Silistra, iar Marinoglu fusese „grămătic al său”; la ieșirea din slujba lui, i se dăduseră 8000 de taleri cu zapis (Arh. Stat. I. D. dos. 1623/832).

în sensul că în aceste funcții erau folosite personalități importante, pe care le găsim utilizate și în funcția de capuchehăi la Constantinopol. Ne referim la câteva cazuri din timpul lui Șerban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu¹⁰.

Numirea se făcea de către domn, trimiterea la postul respectiv fiind anunțată printr-o scrisoare a domnului, la care se primea de obicei un răspuns printr-o „nemika” (scrisoare amicală)¹¹. În împrejurări speciale, capuchehăile de la serhaturi sunt numite de divanul domnesc. Astfel, la 17 august, odată cu fuga neașteptată a lui Constantin Ipsilanti, divanul, probabil prevenit de această hotărâre a domnului, numește în aceeași zi capuchehăi la Vidin, la Rusciuc, la Nicopole, la Silistra¹². O situație similară se ivește în noiembrie 1818, după fuga lui Caragea, când caimacamii din Țara Românească înlocuiesc capuchehăile de la serhaturi ale fostului domn. Știrea fugii lui Caragea ajunsese la Ibrahim, muhafizul Dunării, prin capuchehaia de la Călărași¹³.

Aceste schimbări erau dictate de grija divanului sau a caimacamilor de a stabili de îndată legătura cu autoritățile otomane prin oameni nou numiți, pentru a evita o eventuală intervenție armată a comandanților turci (muhafizi, muteselimi etc) de la Dunăre. În scrisorile pe care aceștia le adresează boierilor li se promite acest lucru¹⁴. Chiar și în timpul evenimentelor de la 1821, în aprilie încă, divanul domnesc cerea ca țara să fie crutață de intervenția armatelor turcești¹⁵.

---

¹⁰ Vezi Partea a III-a a acestei lucrări.

¹¹ De la ar. *nemk* = acțiunea de a scrie. Mai pot fi și alte genuri de astfel de scrieri: *hulusname* etc. Vezi răspunsul lui El Hadj es Seid Abdullah din Vidin către domnul Țării Românești la 1760(1174) privind numirea lui Iorgachi Balâkcioglu capuchehaie la Vidin. Arh. Stat. Buc., Doc. turc., II-159.

¹² V.A. Urechia, *Istoria Românilor*, vol. IX, p. 42.

¹³ Biblioteca Centrală de Stat, Fond M. Kogălniceanu XCI/I nr. 4, M. Guboglu, *Catalog*, II, nr. 1496.

¹⁴ Biblioteca Centrală de Stat, Fond M. Kogălniceanu, XCI/I nr. 4, nr. 2, nr. 5 etc.

¹⁵ Vezi scrisoarea lui Ismail Hakki, muhafăzul de Giurgiu, prin care se confirmă primirea scrisorii trimisă prin capuchehaie, prin care se cerea trimiterea de oaste turcească la București și se motiva imposibilitatea îndeplinirii acestei cereri. (Original și trad. la M. Guboglu în „Revista Arhivelor” I/1958, p. 246).

Recrutarea capuchehăilor de la serhaturi se făcea dintre boieri, străini, pământeni sau localnici, adică dintre locuitorii orașului de margine, de preferință ai celui unde sunt acreditați. Printre ei, după nume găsim, pe lângă români, greci și armeni¹⁶. Într-o scrisoare din 1822-23/1233 H., a lui Mehmet Salih, pașă al Giurgiului, se vorbește de Atanasache, unul dintre pământeni Giurgiului, fostă capuchehaie¹⁷. Însă de cele mai multe ori și cu deosebire în epoca domniilor fanariote, capuchehăile de la serhaturi erau recrutate dintre nepământeni, lucru vădit în revendicările incluse în numeroase memorii întocmite de boierii pământeni, care cereau ca măcar capuchehăile de la serhaturi să fie recrutate dintre pământeni¹⁸.

Din evoluția acestei instituții și importanța pe care o capătă aceste capuchehăi de la serhaturi în primele trei decenii ai secolului al XIX-lea cu deosebire, ne putem da seama de motivele pentru care se pusesse un accent deosebit pe revendicarea ca acești agenți locali la Dunăre să fie pământeni.

2. ATRIBUȚIILE CAPUCHEHĂILOR DE LA SERHATURI

Limitate la un plan local, dar cu o importanță niciodată neglijată, funcțiile și atribuțiile capuchehăilor de la serhaturi nu numai că au sporit și s-au diversificat către sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor, dar în această perioadă s-au și schimbat calitativ. Prin însăși poziția posturilor lor se evidențiază existența unei frontiere care nu este numai cea militară a Imperiului otoman, dar și

---

¹⁶ Uneori e greu de făcut această deosebire după nume (Zamfirache, Dimache, Atanasache pot fi greci, un Karabet sau Garabet poate fi armean).

¹⁷ Arhivele Statului București, Condica 772 fol. 26, fol. 77 r, nr. 287.

¹⁸ E. Vărtosu, 1821. *Date și fapte noi*, București, 1932, p. XI: „În cererea boierilor munteni trimiși la Țarigrad mai 1822 toate capuchehaelele serhaturilor să fie români pământeni iar nu greci.” Alteori, se cerea ca toate capuchehaelele să fie români pământeni. V. și I.C. Filitti, *Frământările politice și sociale în Principatele române de la 1821 la 1828*, București, 1932. p. 94–95. Aceste memorii cuprind și proiecte de învățătura limbii turce în școli sau trimiterea unui hoga turc care să-i învețe limba turcă la București pe cei ce doreau să facă acest lucru (V.A. Urechia, *Istoria Românilor*, v. cap. *Pregătirea capuchehăilor*).

una de natură economică și jurisdicțională accentuată, numai pentru că autonomia Țării Românești trebuia în această perioadă să fie respectată. Având în vedere aceste criterii de evoluție a instituției, putem clasifica atribuțiile și funcțiile capuchehăilor de la serhaturi în mai multe categorii.

2.1. Atribuții cu caracter politic. Funcția principală a capuchehăii de margine, întreținerea bunelor raporturi cu autoritățile de la Dunăre, are finalități politice: obținerea de sprijin în numirea domnului, neintervenția armată, menținerea hotarelor. Importanța și proporțiile acestor funcții depind de împrejurări și condiții particulare: misiunea unei capuchehaie a Moldovei, de exemplu, la hanul tătar la mijlocul secolului al XVIII-lea, poate avea rezonanță în politica europeană, pe când numeroasele capuchehăi dunărene nu pot avea în această materie decât o importanță minoră.

Autoritățile otomane de la Dunăre, care aveau printre alte sarcini și pe acelea de a supraveghea orice mișcare și schimbare din Țările Române, trebuiau informate de alegerea domnului și de arzul făcut la Poartă pentru recunoașterea noii domnii. Acest lucru se făcea de obicei prin capuchehăi *ad hoc*, schimbându-se capuchehăile de la serhaturi. Firește, aceste căpetenii otomane nu aveau niciun rol în numirea domnului, însă în cazul alegerii lui de către boieri, câștigarea simpatiei sau chir acordului acestora avea o mare importanță pentru a se evita o intervenție armată, sub pretextul apărării liniștii Imperiului. Prezența unor capuchehăi pe lângă acești conducători era deci foarte necesară încă din momentul desemnării domnului.

Printre atribuțiile capuchehăilor de la serhaturi era și aceea a menținerii hotarelor țării prin evitarea instalării unor locuitori de dincolo de Dunăre fără încuviințare. Aceștia, în special musulmanii, se așezau în ținuturi de lângă Dunăre sau lângă hotarele așa ziselor „raele”, lărgind astfel teritoriul administrat direct de turci¹⁹. O grijă a domnilor a fost evitarea acestei lărgiri a domeniului islamic și, în general, a extinderii pretențiilor conducătorilor turci²⁰. În cazul unor

---

¹⁹ M.M. Alexandrescu-Dersca, *Sur le régime des ressortissants ottomans en Moldavie (1711–1829)*, în „Studia et Acta Orientalia”, t. V–VI, 1967, p. 143–182.

²⁰ V. de ex. pretenția muhafizului Vidinului, în noiembrie 1739, de a se da unui turc vămile din Oltenia și o cantitate de lemne, fân, unt și miere. Domnul Constantin

litigii în care domnul nu era satisfăcut de rezolvarea locală, se adresa la Constantinopol.

2.2. *Atribuții legate de obligații ale țării față de Poartă.* Instalarea puterii otomane la Dunăre a adus cu sine o serie de obligații ale țărilor noastre privind repararea, întreținerea și aprovizionarea cetăților de la margine. Acestea au crescut foarte mult, odată cu mutarea efortului militar otoman în direcția nord-est și la Dunăre, ca urmare a deselor războaie din secolul al XVIII-lea și al XIX-lea. Am văzut în capitolele anterioare sarcinile capuchehăilor de la Poartă în legătură cu aceste obligații de aprovizionare a capitalei, a armatei operative și a cetăților de la margine.

Hattıșerif-urile, zise de privilegii, acordate Țărilor Române după 1775 limitează și reglementează aceste obligații, precum și plata lor. Cu toate că ele n-au înlăturat cu totul monopolul turcesc și abuzurile, situația este, în această privință, ceva mai bună decât înainte.

Zahereaua era cumpărată la prețul curent (*rayiç*)²¹, uneori chiar se cer informații în legătură cu comportarea trimisului turc, însărcinat cu achiziționarea de zahereale. Furniturile speciale, de ex. lemn pentru patul puștilor (tüfenk kondağı), erau plătite cu bani din vistieria imperială (*hazine*)²², în vreme ce zahereaua destinată cetățenilor era uneori plătită, jumătate în contul tributului Țării Românești, iar jumătate în bani peșin, cheltuielile de transport fiind achitate la predare²³, uneori chiar capuchehaiei²⁴. Poruncile privind aprovizionarea Constantinopolului sau a armatei cuprindeau anumite cantități de seu sau de cerviș. Negustorii „capanlâi”, având un firman special, obțineau

---

Mavrocordat respinge cererea sub motiv că „nu este cu putință ca să poruncească în același ținut al împărăției atât domnul cât și vizirul”. Scrisorile de răspuns ale domnului au fost trimise prin capuchehaia de la Vidin, care era un Manos (v. C. Daponte, *Ejemeride*, s.a., 27 noiembrie 1739).

²¹ Arhivele Statului București, *Documente turc.* I/51 (doc. din 10 mai 1813): Biblioteca Centrală de Stat, Fond Kogălniceanu, *Documente turc.* L XXVIII/1 nr. 32 (Documente din noiembrie 1818) etc.

²² Arhivele Statului București, *Documente turc.* III/226.

²³ Arhivele Statului București, *Documente turc.* III/228, aprovizionarea insulei Ada Kale în 1818.

²⁴ Arhivele Statului București, *Documente turc.* I/10. La 16 septembrie 1819 se dădeau 4000 de guruși lui Dimache, capuchehaia Țării Românești la Silistra, odată cu predarea zaherelei.

autorizația cumpărării de vite, care, transportate la Silistra și Brăila, erau sacrificate și cantitatea de seu și cerviș obținută era din nou raportată domnului. Bineînțeles, se iscau discuții în legătură cu aceste cantități, fiind mereu nevoie de achiziționarea unui număr suplimentar de animale²⁵.

Din această bogată corespondență reiese că prețul nu era „cel curent” (altminteri nu s-ar fi înregistrat asemenea dispute), iar în caz că prețul urca, el nu era aprobat la Constantinopol chiar dacă era confirmat de autoritățile turcești locale²⁶. Care erau atribuțiile capuchehăilor de la serhaturi în aceste condiții? Ele trebuiau să controleze firmele negustorilor capanlâi însărcinați cu achiziționarea de vite pentru aprovizionarea capitalei²⁷, precum și ale măcelarilor din orașele învecinate, care aveau permisiunea de a cumpăra un număr limitat de animale²⁸. Capuchehaia controla apoi „sened”-ul, autorizația domnului de cumpărare a animalelor, și cartea domnească (*bey kâğıdı*) care autoriza trecerea peste Dunăre. Transportul de la Silistra sau Brăila se făcea tot printr-un ordin al domnului, transmis prin capuchehaia sa din acest oraș.

Cerealele (grâu, orz, mei) sau alte furmături²⁹ se predau la cetățile dunărene de către capuchehaie, care primește banii pentru transport³⁰. Atribuțiile capuchehăilor de la serhaturi în acest domeniu sunt, pe de o parte, transmiterea cererilor legate de aprovizionarea Constantinopolului

---

²⁵ La 1815 la Silistra se obțineau 55 de ocale de seu și cerviș de fiecare bou și câte 35 de ocale de fiecare vacă, la care se adăuga o cantitate de pastramă (Arhivele Statului București, *Doc. turc.* I/8) în vreme ce la Brăila la 1818 se scoteau 52 de ocale și jumătate de fiecare bou și câte 32 și jumătate ocale de fiecare vacă, însă se socotesc înainte chiar 60 de ocale și respectiv 40 de ocale (Biblioteca Centrală de Stat, fond Kogălniceanu, XXVIII/I, nr. 32).

²⁶ În noiembrie 1818 se vindea cu 46 de parale ocaua, prețul reducându-se cu 2 parale. Printr-un ordin al marelui vizir, se refuză acceptarea acestui nou preț (Arhivele Statului București, *Doc. turc.* III/223), iar un ordin ulterior menționează că furnizarea de zaherea intră în obligațiile domnului (*ibidem*, III/225).

²⁷ Arhivele Statului București, *Doc. turc.*, I/53.

²⁸ V.A. Urechia, *Ist. rom.*, VII, p. 664.

²⁹ În oct. 1818 se cere sâmbânță de in pentru repararea conductelor de apă din Istanbul (Arhivele Statului București, *Doc. turc.*, I/26).

³⁰ Arhivele Statului București, *Doc. turc.*, I/10, doc. din 6 septembrie 1819.

și a cetăților dunărene, ținerea unei evidențe a acestora și a modului lor de îndeplinire, iar pe de altă parte, controlul exercitat asupra intrării negustorilor turci și a cantităților de zaharea cumpărate.

2.3. Atribuții cu caracter administrativ și consular. Condițiile, analizate în paragraful anterior, au determinat și sporirea, după 1774, a unor atribuții administrative ale capuchehăilor de la serhaturi, atribuții care vor avea precădere asupra altora. Apărarea autonomiei judiciare a Țărilor Române, asistența dată locuitorilor țării în litigii cu turcii de peste Dunăre, anume funcții cu caracter comercial fac ca unele dintre atribuțiile lor să fie sensibil apropiate de acelea care, în mod obișnuit, sunt îndeplinite de un consul. Lucrul acesta n-a scăpat nici memoriilor întocmite de boieri, în care problema capuchehăilor beneficiază de un tratament special: unele din ele asimilează capuchehăile din Constantinopol unor minștri plenipotențieri și capuchehăile de la serhaturi unor consuli!

2.3.1. Atribuții cu caracter polițienesc. Una dintre funcțiile principale ale capuchehăilor este asigurarea poliției frontierei, evidența străinilor care intră în țară pe la punctele respective de frontieră.

După cum se știe, încă înainte de 1774 se limitase accesul negustorilor turci în Principate³¹, însă cifrele fixate (cca. 100 sau 200 de negustori turci cu firman) n-au fost respectate. În afară de aceasta, se înregistra o continuă mișcare de populație, de pe o parte pe alta a Dunării, iar autoritățile turcești, dacă revendicau populația creștină fugită în stânga Dunării, interveneau rar pentru situațiile opuse. Operațiunile militare de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea au favorizat aceste mișcări de populație, de aceea se impunea luarea unor măsuri polițienești³². În 1820, Alexandru Suțu înființează poliția și casa de priveghere. În ordinul dat, la punctul 20, se prevedeau obligațiile capuchehăilor de la serhaturi să dea câte o „teșcherea” la toți străinii ce vin în țară, privind identitatea lor, și de

---

³¹ La 1764–1765 autoritățile din Vidin cer ca Poarta să mărească numărul negustorilor care fac negoț în Țara Românească, de la 100 la 200 (Arhivele Statului București, microfilm 13 (IV-39).

³² Ispravnicii județelor primesc ordinul pentru „serbi și bulgari noi să-i deosebească de bimeci cu catastih să-i trimeată pe la capuchehaele” (Biblioteca Academiei Române, *Condica Caragea*, ms rom. 267, fo 41).

două ori pe săptămână să trimită vel postelnicului o listă cu toți străinii intrați, dregătorul urmând să înainteze „catastih”-ul casei de priveghere³³. Ordine speciale, privind controlul străinilor și înscrierea lor la capuchehăile de la serhat, se dau și de către turci prin firmane după 1821³⁴. De la Constantinopol vin ordine severe în legătură cu organizarea poliției de frontieră și interzicerea intrării în Țara Românească a „indivizilor suspecti”, mai ales „greci, bulgari, sârbi și albanezi”. Muhafâzul de Rusciuc, vorbind de luarea unor măsuri corespunzătoare, arată necesitatea numirii unei capuchehaie la Giurgiu, deoarece aceea de la Rusciuc nu poate supraveghea ambele orașe³⁵. Cu o lună mai înainte, fusese numită o capuchehaie la Giurgiu, de existența căreia muhafâzul orașului vecin probabil nu aflase încă³⁶.

Capuchehăile de la serhaturi au și ordinul să-i extrădeze pe cei fugiți și vinovați de crime înfăptuite în stânga Dunării și de a-i primi pe cei ce făcuseră crime în țară pentru a fi pedepsiți³⁷. Cele două autorități, turcă și română, își dau concursul la prinderea tâlharilor; în caz de restituire a obiectelor furate, acest lucru se face tot prin mijlocirea capuchehăilor³⁸.

Nu știm care era regimul românilor care călătoreau cu diferite treburi în ținuturile din sudul Dunării. Știm că erau și negustori³⁹ sau muncitori sezonieri⁴⁰, în special secerători, solicitați de autoritățile otomane. Știm că ei purtau asupra lor acte eliberate de domn, dar

---

³³ V. A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. XIII, p. 137: „Capuchehaele serhaturilor descindeau ori la București sau în alt oraș, dând la cei ce vin teșcherele cu nume, poreclă, chipul, meseria, sorocul șederii la locul unde merg și pentru ce sfârșit se duc...”.

³⁴ Firmanul către Ioniță Sandu Sturza în legătură cu oamenii din Rumelia care vor să se stabilească în țară, la D.A. Sturza ș.a., *Acte și documente*, I, p. 304. Firmanul lui Mahmud al II-lea către Grigore Ghica din iulie 1822 (1237 H. zilkade) prevedea ca „cei ce vin de acolo în Țara Românească trebuie să fie verificați de zabiți să arate teșchereaua capuchehaelelor țării de la serhat și apoi să se prezinte la spătarul țării” (Arhivele Statului București, Diplomatic, 127 și Guboglu, *Catalog*, p. 455).

³⁵ Arhivele Statului București, *Doc. turc.* VI/734, document din 30 noiembrie 1822.

³⁶ Arhivele Statului București, *Doc. turc.* VI/734, document din 26 octombrie 1822, capuchehaie era „portarul” (portarbașe) Alecu.

³⁷ V. A. Urechia, *Istoria românilor*, VII, p. 559 și 560.

³⁸ Arhivele Statului București, *Doc. turc.* XIII/1581, document din 2 aprilie 1826.

³⁹ A. Matkovski, *Turski izvori iz Makedonia*, III.

⁴⁰ Arhivele Statului București, Cond. 772, p. 4v., no.55; *ibid.* ,p. 3 v.

actele nu menționează dacă ei sunt înregistrați și la capucehaia de la serhat, la ducere sau la întoarcere.

2.3.2. *Atribuții privind menzilele.* Tot în perioada amintită se reglementează intrarea funcționarilor turci în țară. Se oprește achiziționarea arbitrară a cailor, toți cei ce utilizează poșta în interiorul statului trebuie să aibă adeverințe ale capucehăilor de la serhaturile⁴¹. Serviciul Poștelor fiind uneori arendat capucehăilor serhaturilor, aceștia luau de la turcii ce călătoreau în interesul serviciului, precum și de la curierii lipcani și de la alți călători în mod oficial, „țidule scrise”, care înaintate postelnicului urmau a fi decontate la vistierie, pentru a li se restitui bani. Tot capucehăile de la serhaturile aveau îndatorirea să nu rețină caii de poștă și să-i trimită înapoi fără întârziere⁴².

2.3.3. *Atribuții de ordin consular.* Până acum am văzut atribuțiile capucehăilor de la serhaturile referitoare la fapte de ordin administrativ sau polițienesc din țară. *Hattişerif*-urile de la sfârșitul secolului al XVIII-lea se refereau și la respectarea autonomiei judiciare a Țărilor Române. Astfel, la 9 februarie 1796, se reglementează modul de rezolvare a pricinilor ivite între români și turcii „vidinlâi” (de la Vidin). Capucehaia îl asista pe românul implicat într-un proces cu un turc, fie că judecata avea loc la Calafat, fie la Vidin. Așijderea și românii raiale trecând la târgul Vidinului „când se vor trage la judecată de către vindinlâi la Mechkemet-cadiul să nu poată a le căuta pricina, nefiind de față capucehaia sau om din partea lui”⁴³. Aceeași reglementare fixează capucehăilor atribuția de a da adeverințe măcelarilor din Vidin care nu pot trimite mai mult decât un om în țară și nu pot cumpăra de acolo decât un număr limitat de animale (capre, miei și vaci sterpe)⁴⁴.

Capucehaia de serhat trebuia să fie, de asemeni, informată în legătură cu prețurile mărfurilor practicate în ținuturile din sudul

---

⁴¹ V.A. Urechia, *Istoria românilor*, VII, p. 529.

⁴² V. contractul încheiat în 1804 cu vistieria Moldovei de doi boieri privind serviciul poștelor, la R. Rosetti, *Arhiva senatorilor din Chișinău*, A.R.M.S.I, II, t. XXXII, p. 113. Despre intervenția capucehaiei de la Rusciuc în legătură cu plata ugiretului (ucret) pentru menzil, Arh. Stat. Buc., *Doc. turc.*, VII/1063, document din 3 mai 1826.

⁴³ V. A. Urechia, *Istoria românilor*, VI, p. 664.

⁴⁴ *Ibid.*, p. 664.

Dunării, atât pentru a putea ști dacă negustorii de aici au oferit prețurile reale pe mărfurile cumpărate, cât și pentru a da relații în legătură cu fixarea lor pentru mărfuri din țară, care probabil trebuiau corelate cu cele din alte părți ale Imperiului otoman⁴⁵.

Prin hattîşerif-ul din 1784 se interzicea în fapt negustorilor turci și armeni camăta; debitorii sunt obligați de domn să-și achite datoriile prin intermediul capuchehăilor⁴⁶.

3. RETRIBUȚIA CAPUCHEHĂILOR DE LA SERHATURI

Într-un raport austriac, vorbindu-se de retribuția capuchehăilor de la Constantinopol, se menționau și capuchehăile de la serhaturi, ale căror lefi autorul raportului nu le cunoștea, dar bănuia că trebuie să fi fost neînsemnate. Presupunerea se adeverește prin cele câteva știri pe care le deținem. În Moldova, la 1795, cele patru capuchehăi de la serhaturile Moldovei (Hotin, Bender, Ackerman și Chilia) primeau cu toatele 400 de taleri pe lună (față de 6500 cât primeau capuchehăile Țarigradului)⁴⁷. Deci 100 de lei pe lună pentru fiecare capuchehaie. Dionisie Fotino spune despre capuchehăile de Brăila, Silistra, Giurgiu, Nicopole și Vidin că primesc câte 200 de lei pe lună și că sunt boieri cu caftanuri și cu ranguri, având fiecare un număr de scutelnici după rangul său, și adaugă că „afară de leafă ei nu au alte câștiguri”⁴⁸. Este adevărat că boierii numiți în aceste slujbe au averi. Unele documente turcești vorbesc de viile⁴⁹ pe care le-ar poseda aceștia sau de diferite moșii pe care le

---

⁴⁵ I. Corfus, *Însemnările Androneștilor*, în „Studii și materiale de istorie și muzeografie”, publ. a Muzeului de istorie a orașului București, VI.

⁴⁶ D. A. Sturdza s.a., *Acte și doc.*, I, p. 196; V. A. Urechia, *Istoria românilor*, V, p. 482; cf. M.M. Alexandrescu-Dersca, *Regimul supușilor otomani*, „Studii”, XIV, 1, 1961, p. 106.

⁴⁷ Fl. Stănculescu, *Lefile boierilor Moldovei la 1795*, „Revista Istorică Română”, XIV, fasc. III, 1946, p. 271.

⁴⁸ Dionisie Fotino, *Ist.*, *Daciei*, III, p. 305 (trad. Sion). Capuchehăile de la serhaturi sunt trecute la „Statul Postelnicieii”, unde intră grămăticii postelnicieii, boierul care se ocupă cu menzilirile, polcovnicul de călărași etc...

⁴⁹ Arhivele Statului București, *Doc. turc.*, IV-321.

achiziționaseră⁵⁰, de pe urma slujbei lor. Cu toate acestea, sunt motive care ne fac să ne îndoim că aceste capuchehăi de serhaturi se mulțumeau cu un venit de cca. 2400 de lei pe an. În conflictul dintre fosta capuchehaie de Silistra, Dimache, și grămaticul acestuia, Marinoglu, care se judeca încă la 1837, se vorbește de suma de 8000 de taleri pe care Marinoglu o primise la ieșirea din slujba lui Dimache⁵¹. Știm că acest Dimache a fost capuchehaie cel mult doi ani și două luni (din octombrie 1818 până în 18 decembrie 1820); dacă el dădea unui subaltern cca 4000 de lei pe an, este greu de presupus că putea să-l plătească din cei 2400 de lei pe care-i primea de la vistieria țării. Realitatea este că, având în mână controlul intrării în țară a negustorilor și ieșirea tuturor mărfurilor, el își procura, semilicit sau ilicit, anume venituri. Unele documente turcești aduc o oarecare clarificare în acest sens⁵².

Se poate presupune, din cercetarea atribuțiilor capuchehăilor de serhat, că exercitarea acestei slujbe este legată de posibilitățile obținerii unor venituri însemnate prin mijloace pe care mai mult le bănuim decât le cunoaștem documentar.

4. RAPORTURILE CAPUCHEHĂILOR CU DREGĂTORII PE LÂNGĂ CARE SUNT ACREDITATE

În paragrafele anterioare am văzut că numirea capuchehăii era însoțită de o cerere de agrement din partea domnului și de o recomandare, pentru a se facilita slujba acestui funcționar. Numită în post, capuchehaia trebuie să întrețină bune raporturi cu respectivul pașă și cu ceilalți dregători turci. Sunt cazuri în care aceștia sunt nemulțumiți, acuzând capuchehăile de abuzuri, uneori chiar de crime⁵³.

---

⁵⁰ Ibidem, *Diplomatice*, II-132.

⁵¹ Arhivele Statului București, mss. I. D., dos. 16235/837.

⁵² Arhivele Statului București, *Doc. turc.*, V/490. Muhafăzul de Giurgiu se plânga la 13 decembrie 1823 lui Grigore Ghica de abuzurile capuchehaiei Iorga, care încasa în mod abuziv de la negustori diferite taxe sub numele de taxe pentru muhafăz pașa, lucru ce nu putea să-l tolereze, și cerea înlocuirea lui.

⁵³ Arhivele Statului București, *Doc. turc.*, V/604. Capuchehaia de Calafat este acuzată că ar fi făptuit o crimă în complicitate cu niște răufăcători, de către muhafăzul de Vidin, care cere ancheta domnului (1 iunie 1826).

În cele mai multe cazuri însă, capuchehăile de la serhaturi au relații bune cu conducătorii turci, de care într-o măsură depind, orice părăsire temporară a postului trebuind să fie aprobată de aceștia⁵⁴. Turcii nu pot interveni în treburile capuchehăii și nici nu o pot sancționa; orice nemulțumire o adresează domnului⁵⁵. De multe ori, acești dregători otomani intervin pe lângă domn în favoarea capuchehăilor, arătându-și regretul în cazul numirii altei persoane și înțelegând, poate, prin aceasta că dau fostei capuchehăi o scrisoare de recomandare⁵⁶.

Capuchehăile de la serhaturi locuiesc în general în orașele unde sunt acreditate și, cum am văzut, nu pot părăsi postul fără a-l înștiința despre aceasta pe conducătorul otoman respectiv. Este interesant că și capuchehaia de Calafat și cea de Călărași, deși locuiesc în orașe care nu depind direct de turci, trebuie să facă acest lucru față de conducătorii respectivi din Vidin și din Silistra, pe lângă care sunt acreditate, activitatea lor fiind corelată cu aceea a colegilor lor care locuiesc chiar în respectivele orașe de peste Dunăre. Nu știm de ce la 6 iunie 1827 muhafăzul de Giurgiu trebuie să se justifice față de Grigore Ghica pentru faptul că Iancu capuchehaia a fost forțat să locuiască în cetate și să țină seama de toate obiceiurile lui⁵⁷.

---

⁵⁴ Arhivele Statului București, *Doc. turc.*, XI/709; *ibidem*, VI/704. Doc. din 18 noiembrie 1822.

⁵⁵ Arhivele Statului București, *Doc. turc.*, VI/490, v. mai sus doc. din 13 decembrie 1823.

⁵⁶ La 6 noiembrie 1818 Mustafa pașa de Silistra, luând act de numirea unei noi capuchehăi, care să fie pricepută și devotată pentru toți („turci, români și raia”), spune că nici de fosta capuchehaie n-are a se plânger (Biblioteca Centrală de Stat, Fond M. Kogălniceanu, LXXVIII/1, nr. 18). La 8 octombrie recomandase chiar să se reînnoiască slujba acestuia și să i se achite tainul și leafa, ceea ce presupune că uneori, în afară de un salariu, această capuchehaie primea și un tain pentru întreținerea ei și a subalternilor (*ibidem*). La 1825 noiembrie 29 muhafăzul de Brăila scrie lui Grigore Ghica că boierul care a fost mai mulți ani capuchehaie și care era înlocuit a avut o bună comportare și că a fost mulțumit de felul cum știa să-și îndeplinească slujba (Arhivele Statului București, *Documente turc.* VII/1028).

⁵⁷ Arhivele Statului București, *Doc. turc.*, VII/1080; v. și *ibid.*, ms. rom. 772.

PARTEA a III-a
REPREZENTANȚII INSTITUȚIEI

CAPITOLUL XI

PERSONALITATEA CAPUCHEHĂILOR

1. PRINCIPALELE CAPUCHEHĂI ALE ȚĂRII ROMÂNEȘTI

Capitolele precedente au înfățișat problemele mai însemnate ale instituției ca atare; ne propunem în această ultimă parte a lucrării să vorbim despre câteva capuchehăi principale ale căror nume ni s-au păstrat.

Cercetarea a scos în evidență atribuțiile capuchehăilor Țării Românești, ca și locul pe care acestea îl ocupau în capitala Imperiului otoman, față de alți reprezentanți străini, față de celelalte capuchehăi, precum și rangul și poziția pe care această importantă funcție li le rezerva în ierarhia țării, în diferite epoci. Evoluția situației de drept sau de fapt a raporturilor româno-turce, împrejurările interne sau internaționale alcătuiesc un vast, variat și uneori contradictoriu tablou. Aceste situații se leagă strâns de politica externă a domnului, de interesele lui în capitală, a căror reprezentare trebuie încredințată unor persoane capabile și de încredere. Firește, ca în orice activitate umană, rezultatele depind și de calitățile personale ale capuchehăilor, de inteligența, capacitatea și relațiile lor, unii reușind să desfășoare o activitate remarcabilă, în condiții ingrate, pline de riscuri.

Izvoarele inegale și incomplete, mai mult externe, nu menționează întotdeauna numele capuchehăilor a căror acțiune o descriu, de aici provenind dificultățile întocmirii unei liste a lor. Existența paralelă a mai multor capuchehăi face și mai dificilă stabilirea cronologiei acestora.

Într-un capitol precedent, am arătat că originea capuchehăilor permanente nu stă în instituția ostaticilor (cu toate că unii dintre aceștia din urmă au îndeplinit astfel de misiuni), ci trebuie, mai degrabă, să fie

așezată în complexul de împrejurări care au făcut necesară prezența și a altor ambasadori la Poartă. Desigur, soliile cu caracter permanent sau semi-permanent la Poartă ale țărilor vasale și ale Venetiei sunt capuchehailâcuri. De altfel, și regimul lor a fost, în tot timpul secolului al XVI-lea – epoca de începuturi a stabilirii reprezentanțelor diplomatice străine la Istanbul – într-un anume fel, deosebit de al celorlalți a ambasadori, lucru ce probează vechimea și caracterul lor special. Bailul venețian și-a continuat funcția avută sub împărații bizantini, iar prezența unor boieri români la Poartă, într-un fel de solie semi-permanentă, este atestată încă în secolul al XV-lea. Astfel știm de Neagul vornicul, care, adresându-se brașovenilor, le amintea: „mi-am trudit bătrânețele mele la Poarta domnului marelui împărat numai pentru binele vostru. Și și-a cheltuit domnul nostru visteria sa până ce s-a îndurat marele împărat de i-a dat voie și poruncă să facă pace cu voi.”¹ Este o scrisoare din perioada în care Țepeluș scria acelorași, caracterizând raporturile cu turcii: „nu putem cu bărbăția ci cu daruri din ce putem da de la noi.”² Pentru ca Neagul vornicul să poată spune că și-a „trudit bătrânețile” trebuie să se fi aflat într-o misiune îndelungată la Poartă.

Un alt boier muntean, care pare să fi îndeplinit vreme de mai mulți ani o misiune la Istanbul, este Stoica logofătul, de pe timpul lui Neagoe Basarab și Radu de la Afumați, care i-a anunțat pe boieri de planurile turcești privind cucerirea Țării Românești și instalarea lui Mehmed beg³.

---

¹ Pentru Neagu, frate cu Mogoș ban, v. N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. Sec. XIV–XVII*, București, 1971, p. 23. Vintilă din Florești, un alt sol al lui Basarab Țepeluș (N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 27), nu pare să fi îndeplinit solii la turci, ci numai la Brașov.

² I. Bogdan, *Relațiile*, p. 155.

³ *Letopiseșul cantacuzinesc*, ed. C. Grecescu - D. Simonescu, p. 43; cf. aceeași știre și în versiunea arabă publicată de V. Cândeș (în „Studii. Revista de istorie”, t. 23, 1970, nr. 4, p. 673). Cronica atribuită lui Radu Popescu menționează numai că planurile lui Mehmet beg de a obține domnia le-au aflat „capuchehăile de la Poartă care au trimes degrab de au dat veste boierilor țării de acest lucru ce se face” (Radu Popescu, *Istoriile*, ed. C. Grecescu, București, 1963, p. 38). Acest Stoica, nume păstrat de tradiția cronicilor din secolul al XVII-lea și al XVIII-lea, poate fi Stoica, fiul lui Albu, trimis împreună cu tatăl său de Neagoe Basarab pentru fixarea hotarelor țării cu

Cam în același timp este atestat documentar Oancea din Batiu, pârcălab între 1512 și 1520, care a făcut parte, împreună cu Radu al lui Mașil și Giura pârcălabul, din solia de boieri munteni care au cerut la Poartă investitura ca domn a lui Radu Bădica în 1523⁴.

Din vremea lui Vlad Înecatul (1530-1532) știm de doi soli trimiși cu diferite misiuni la turci: Tudor din Drăgoiești, diac și grămătic în 1494, logofăt în 1514, mare logofăt în 1528 și 1532, când este trimis de domn împreună cu Șerban banul să dea haraciul în Ungaria (unde se afla sultanul)⁵. Acest Tudor logofătul este menționat de Aloisio Gritti în 1534, ca venind regulat „cu banii haraciului Țării Românești să-i predea la Poarta fericirii”, și care la acea dată se refugiase în Transilvania în „Țara Hațegului”, din cauza prigoanei lui Vlad Vintilă, urmașul la tron al lui Vlad Înecatul⁶.

Celălalt sol al lui Vlad Înecatul este Șerban din Izvorani, stolnic în 1522 și mare vornic în 1532, apoi mare ban. Trimis la turci împreună cu Tudor mare logofăt să ducă haraciul lui Soliman Magnificul (1532), este apoi trimis la Poartă ca să ceară pedepsirea lui Drăghici al lui Danciul Gogoășe Craiovescu, care se ridicase ca domn împotriva lui Vlad. Mai târziu, Șerban banul conduce o mișcare împotriva lui Radu Paisie. Acțiunea eșuează, domnul recăpătând tronul cu ajutor turcesc. Nu știm dacă este același cu Șerban menționat într-un document din 1643, despre care spune că a murit la Țarigrad „când s-a pârât la împărăție cu Coadă Vornicul că a închinat Brăila turcească”⁷.

În timpul lui Vlad Vintilă avem atestați doi boieri care îndeplinesc diferite solii la turci. Peia portarul, sârb de neam, trimis de domn să ducă haraciul în 1534 la Istanbul, este om de legătură al unei

---

Transilvania în 1520 (*D.R.H. B. Țara Românească*, vol. II, București, 1972, p. 375–377, n.1 94). Un Stoica logofătul apare într-un document de la Radu cel Mare din 22 iunie 1504 (*ibidem*, nr. 22, p. 58); un altul (sau același) este ispravnic în documentul din 3 august 1514 (*ibidem*, p. 127).

⁴ I. Bogdan, *Relațiile*, p. 171.

⁵ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. IV, p. LXXIX.

⁶ A. Decei, *Aloisio Gritti în slujba sultanului Soliman Kanuni*, în „Studii și materiale de istorie medie”, t. VII, 1974, p. 153.

⁷ Ion-Radu Mircea, *Țara Românească și închinarea raielii Brăila*, în „Balcania”, t. IV, 1941, p. 477–478.

conspirații puse la cale de Craiovești împotriva domnului, din care fac parte logofătul Vâlsan și pârcălabul Stan. Peia piere, ucis de domn, împreună cu ceilalți conspiratori⁸. Această conspirație este, se pare, în legătură și cu Aloisio Gritti, care se afla atunci în Transilvania. Domnul, pentru a contracara pâra lui Gritti și pentru reprimarea conspirației și tăierea boierilor, trimite la Poartă pe Fârtat vornicul, care se întorcea „cu bună slujbă și dreaptă”⁹, iar Aloisio Gritti, „beg oğlu”, trebuie să accepte situația și să se mulțumească numai cu un mic contingent de oaste muntean, în care, în aceste împrejurări, nu avea încredere¹⁰.

E probabil ca, în timpul domniei lui Radu Paisie, să fi îndeplinit solii la turci Țalapi logofătul, pe care acest domn îl dăruiește cu ocine și siliști „pentru slujba pe care mi-a slujit-o domniei mele în țări străine, cu dreaptă și credincioasă credință”¹¹.

Primul capuchehaie muntean, amintit nominal cu acest titlu, este un Laciku, Alacicu, dintr-un document turcesc din 4 septembrie 1568 (12 rebi' I 976)¹². Sultanul Selim al II-lea poruncește cadiului din Târnova să ancheteze cazul acestui capuchehaie al „fostului domn al

---

⁸ Peia, sârb de neam, „ghiaurul sârb”, este mare portar în 1526 și va fi menționat și în 1527, 1529 și 1533. Căsătorit cu Neacșa, fiica lui Harvat (N. Stoicescu, *Dicționar*, p. 79 și 98-99). Detalii la A. Decei, *Aloisio Gritti*, p. 131-133.

⁹ *Documente privind Istoria României, B. Țara Românească, secolul XVI*, vol. IV, p. 410, nr. 414. Un Fârtat, pârcălab la 1535 și 1537, nu pare a fi același cu Fârtat vornicul, care apare prima dată la 7 iulie 1536, într-un document prin care Radu Paisie îi întărește ocine în Giulești, Găvănești și în alte părți (*D.I.R., B., sec. XVI*, vol. II p. 213). În documentul din 1579, care menționează misiunea la Poartă a lui Fârtat vornicul, aflăm că prin amintita conjurație pusă la cale de „Pârvulești” (Craiovești) se intenționa așezarea pe tron a unui pretendent care venise cu „beg oğlu” (A. Gritti), dar Vintilă vodă „pe toți boierii care au fost vicleni, le-a tăiat capetele lor pentru faptele lor”.

¹⁰ A. Decei, *loc. cit.*

¹¹ *D.I.R., B, sec. XVI*, vol. II, p. 186.

¹² Biblioteca Academiei Române, fond *Documente turcești*, DLXXX, 183-183; M. Guboglu, *Catalogul documentelor turcești*, București, 1960, vol. I, p. 41, nr. 75, propune lectura Alacica. Această lectură provine dintr-o transcriere greșită a copiilor aflate la Biblioteca Academiei. În același document, aflat în copie microfilmată în fondul Mühimme defteri la Arhivele statului, numele apare mai clar, fără litera elif inițial, ceea ce ar conduce la lectura Laciku sau Lacki. Propun această din urmă lectură.

Țării Românești Petru” în legătură cu o casetă de bani, pe care acesta era reclamat că și-o însușise de la niște țărani. De altfel, probabil în urma reclamației (nu ar fi exclusă nici pâra lui Mihai Cantacuzino Șeitanoglu), sultanul emite și alte porunci către cadiul din Rusciuc (27 octombrie 1568) și către Alexandru al II-lea (aceeași dată) să facă cercetări în legătură cu comorile ascunse de Petru cel Tânăr, fostul domn al Țării Românești. Ancheta ordonată în legătură cu „caseta” capuchehăii poate fi pusă în contextul acestor cercetări. Dar cine era capuchehaia? Acest Alacicu este de fapt un Laski și credem că trebuie să fie un reprezentant al cunoscutei familii de nobili poloni, pe care-i întâlnim adesea în diferite tratative diplomatice cu turcii¹³.

La mijlocul secolului al XVI-lea, instituția capuchehăii pentru cele trei Țări Române¹⁴ era constituită. Soliile căpătaseră un caracter permanent, lucru care, după cum am văzut, coincide cu epoca în care începuse să se generalizeze și reprezentarea statelor suverane în Imperiul otoman.

Capuchehăile domnilor români sunt numite de ambasadorii străini „agenți” sau uneori „ambasadori”, „oratori” etc. Avem știri despre mai multe capuchehăi ale Moldovei¹⁵, însă posedăm date mai puține despre cele ale Țării Românești și, în special, nu cunoaștem numele lor. Astfel, nu știm cum se numea capuchehaia lui Petru Cercel, despre care surse străine de la Constantinopol ne informează că ar fi fost acuzat de furt și asasinat¹⁶. Știm de asemenea că Petru Cercel era dușmănit de vestitul Iane Banul, iar un raport venețian ne spune că agenții lui Mihnea Turcitul au obținut prin daruri de la marele muftiu

---

¹³ Din această familie de diplomați de origine polonă menționăm câțiva: episcopul Ioan de la începutul secolului al XVI-lea; Ieronim Laski, sol și agent al lui Zápolya la Poartă, este probabil întrebuințat în acest scop și de Petru Rareș și de voievozii munteni; apoi, un frate Stanislav și vestitul Albert din timpul lui Despot (N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. IV, p. 354, vol. V, p. 53). Ieronim nu mai putea fi întrebuințat de Despot (cum crede A.H. Golimas, *Despre capuchehăile Moldovei*, p. 7) pentru că murise pe la 1550.

¹⁴ Primul capuchehaie („capitiha”) al Transilvaniei apare în 1571; v. lista lui Biró Vencel, *op. cit.*, p. 100.

¹⁵ A.H. Golimas, *Despre capuchehăile Moldovei*, p. 73 sg.

¹⁶ Hurmuzaki, *Documente*, vol. I, Supl. I, p. 76, De Germigny către regele Henric al III-lea.

două fetvane de condamnare la moarte a lui Petru¹⁷. Un document turcesc din 30 mai 1589 (15 regeb 997) ne amintește de un „Apostol dimmi kethüda-i Mihne voyvoda-i Eflak” acuzat de imoralitate și impus, din această cauză, la plata unei amenzi¹⁸. Probabil că acest Apostol era unul din agenții lui Mihnea Turcitul. Un fin al lui Iane banul se numea Apostol. Se „turcește” și este pomenit sub numele Curt Salam Ceaș.

Nu știm cine erau ceilalți agenți, însă din aceeași sursă aflăm că la 9 aprilie 1591 Mihnea, „turcit” și numit sangiak bey de Nicopol, acuza pe ban că ar fi autorul mazilirii sale¹⁹. Dar acest ban nu este un oarecare ban al Craiovei, ci capuchehaia țării, pentru că în acest timp, cum vom și vedea mai jos, titlul de ban ajunge să fie sinonim cu acela de capuchehaie. La 27 octombrie 1590, respectivul ban era agent al lui Petru Șchiopul, pe care, în continuare, aceleași surse venețiene îl acuzau de o trădare a domnului²⁰.

La sfârșitul secolului al XVI-lea funcția de capuchehaie ajunsese să fie sinonimă la Constantinopol, pentru agenții munteni și uneori chiar și pentru cei moldoveni, cu aceea de ban. Astfel, un raport polon din 22 mai 1590 vorbește de influența pe care o are la marele vizir „banul, procuratorul domnilor din Moldova și din Țara Românească”²¹, iar rezidentul imperial vorbea la 13 aprilie 1590 de „banul din Moldova și Țara Românească”²²; la 1–7 septembrie 1591, într-un raport imperial, vorbindu-se de primirea făcută ambasadorului polonez, este menționat, pe lângă „englischer Orator”, și „Banus Walachiae et Moldaviae”²³. Documentele turcești vorbesc de un

---

¹⁷ Hurmuzaki, *Documente*, vol. IV/2, p. 61.

¹⁸ Istanbul, Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri, Başbakanlık Arşivi, Büyük Ruznâme Kalemi B 1772-9 fo 41 (document semnalat mie de M. Maxim).

¹⁹ Hurmuzaki, *Documente*, vol. IV/2, p. 63.

²⁰ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, p. 443.

²¹ *Ibidem*, p. 725.

²² *Ibidem*, p. 441.

²³ Hurmuzaki, *Documente*, vol. III/1, p. 153. Despre socoteli de bani date în mâna lui Ștefan, fiul lui Petru Șchiopul, de Iani vistier, v. Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, p. 208–209. Nu pare a fi Iane banul, ci mai degrabă Iane Caloghera din Pogoniana, v. Hurmuzaki, *Documente*, vol. III/1, p. 152. Alte mențiuni despre Ban Iani sau simplu „Ban”, v. Hurmuzaki, *Documente*, vol. III, p. 131, 134. Însă într-o scrisoare menționată

„Eflak voyvodasın Ban olan Derviş”²⁴, iar la 27 februarie 1593 (25 cemazı evvel 1001) se cerea numirea în funcția de *banlık* (bănie!) a Moldovei, a banului din Țara Românească²⁵.

În stadiul actual al cunoștințelor nu putem preciza originea acestei temporare substituiri de denumire. În orice caz, trebuie căutată la capuchehăile muntene, deoarece în Moldova nu exista, la acea dată, dregătoria de ban. Până la proba contrarie socotim că această substituire de titluri s-a petrecut în timpul lui Iane banul, pe care tradiția grecească reprodusă de Daponte în secolul al XVIII-lea îl considera un Cantacuzin și pe care o parte din istoriografia românească îl accepta ca fiind un frate al mamei lui Mihai Viteazul. Nicolae Iorga s-a îndoit în câteva rânduri de originea cantacuzinească a lui Iane, care nu semnează astfel, spre deosebire de ceilalți ambițioși purtători ai acestui nume ilustru. Iorga se îndoaia și de înrudirea lui Iane Banul cu Mihai Viteazul²⁶.

Iane Banul este un epirot, probabil, fost negustor îndeajuns de bogat pentru a avea nu numai o mare influență, prin câștigarea bunăvoinței mai marilor Porții, dar și pentru a contribui prin bani la obținerea domniei Țărilor Române, sprijinind pe unul sau pe altul dintre pretendenți. El ajunge în curând să posede numeroase moșii atât în Țara Românească, cât și în Moldova²⁷. Cariera lui a fost urmărită după documente interne: vel postelnic la 17 iulie 1581, mare ban în 1586, apoi în 1589. Dușman al lui Petru Cercel, care are alt agent la Constantinopol, este, în același timp, probabil, capuchehaie a lui Petru

---

într-un raport al bailului venețian la 20 mai 1594 se vorbește de agentul principelui Moldovei care „si chiama il Banne”, dar care nu mai era Iane, ci probabil Andronic Cantacuzino (Hurmuzaki, *Documente*, vol. IV/II, p. 180).

²⁴ Başbakanlık Arşivi – Istanbul, Mühimme Defteri, nr.70, Doc. 239, 28 rebi-ul evvel 1001 (2 ian 1593); Arhivele Statului – București, microfilme Turcia.

²⁵ Ibidem, doc. 119, nr. 231; Arhivele Statului – București, microfilme Turcia.

²⁶ N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, vol. I, București, 1935, p. 28; idem, *Byzance après Byzance*, București, 1971, p. 124.

²⁷ Paul Mihail, *Documente și zapise moldovenești de la Constantinopol*, Iași, 1948, p. 41. Într-un doc. din 1642 se amintește de o veche donație a banului Iani către Mănăstirea Râșca, o moșie din Orhei, care fusese cumpărată cu act de întărire al lui Petru Șchiopul.

Șchiopul. Sprijinind pe unii, trădând pe alții, influentul capuchehaieban face și desface domnii, învrăjbește sau împacă pe domni sau pretendenți. Figura lui este adesea comparată cu aceea a lui Mihai Cantacuzino „Șeitanoglu”. Dacă acela devenise un intim al marelui vizir Sokullu-Mehmed Pașa, în vremea sultanilor Selim al II-lea și Murad al III-lea, Iane Banul reușește să câștige prietenia lui Koca Sinan Pașa, fost de cinci ori mare vizir între 1580 și 1596²⁸. Îl vedem mijlocind nu numai pentru obținerea domniilor Țării Românești sau Moldovei, dar intervenind în afaceri moscovite și mai ales în aplanarea conflictului polono-turc din 1590²⁹. Iane mijlocește împăcarea lui Mihai cu Alexandru cel Rău la 1592 și s-a susținut că l-ar fi ajutat pe Mihai, ceva mai târziu, să ia domnia, întregind, împreună cu Andronic Cantacuzino și cu ambasadorul englez, suma necesară obținerii tronului³⁰.

Iane banul nu apare în timpul domniei lui Mihai Viteazul, locul lui este deținut între 1593–1595 probabil de Andronic Cantacuzino³¹.

---

²⁸ I. Minea și L.T. Boga, *Despre Iane mare ban de Craiova*, în „Cercetări istorice”, t. X-XIII, 1934–1936, nr. 2, p. 12.

²⁹ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, p. 441.

³⁰ Despre ipoteza morții lui Iane în decembrie 1592, imposibil ajutorul dat lui Mihai să ia tronul, v. nota următoare.

³¹ Documentele turcești din *Mühimme defterleri* ne oferă unele elemente suplimentare pentru lămurirea problemei listei „banilor” și a unor contraziceri care îi făceau pe cercetători să citească uneori cuvântul „banos” „pan” (I.C. Filitti, v. discuția la I. Minea și L.T. Boga, *Despre Iane mare ban de Craiova*). Documentele interne arată că e posibil ca Iane să fi fost în același timp capuchehaie și mare ban al Craiovei, figurând între martorii unui document al lui Ștefan Surdul din 28 ianuarie 1592 și fiind menționat într-un document de la Mihai Viteazul, din 10 iunie 1594. În 1592 a primit, însă, în calitate de capuchehaie, mărturia unor boieri aflați în pribegie, încă din timpul lui Mihnea, pentru o donație a lui Pârveu logofătul, mort între timp: „călugării s-au dus la Țarigrad înaintea jupânului Iane, fost mare ban, de au mărturisit cu mulți boieri care au fost la moartea Pârvelui log<ofă>t acolo la Țarigrad” (v. *D.I.R., veacul XVI, B*, vol. VI, p. 34 și respectiv 128); mărturia s-a depus, după cum precizează documentul, tot în timpul lui Ștefan Vodă (Surdul). Este evident că Iane putea să fie în același timp mare ban al Craiovei și capuchehaie, cu titlul tacit recunoscut de turci ca ban. Același lucru se poate spune și despre Andronic Cantacuzino, care urmează în amândouă funcțiile sau poate numai într-una dintre ele, și anume „bănia”, în cea constantinopolitană de kapuchehaie cu titlu de ban, revendicând pe lângă titlu

Ceva mai târziu, în timpul domniei lui Mihai Viteazul, capucehaie la Constantinopol este Dimu sau Dimo Celebi / „Celepi”. N. Iorga îl consideră una și aceeași persoană cu Duca al lui Dimu, capucehaie a lui Petru Șchiopul, care semna o chitanță dată lui Mahmud Ceașul, de la care luase 30.000 de aspri în numele „domnului meu Petru voevod”, urmând ca acesta să primească banii la arătarea chitanței când va merge în Moldova. Chitanța, purtând ca dată doar luna și ziua, noiembrie 13, poate fi inserată în perioada 1574–1591, într-una din cele trei domnii ale lui Petru Șchiopul, mai probabil a treia (1582–1592)³². În 1588 sunt menționate capucehăile lane banul și Nicolae Stolnicul³³. Nu știm nici dacă e vorba de același Stolnic Dimo, care apare în divanul lui Ștefan Surdul.

---

extinderea atribuțiilor lui și asupra Moldovei. Dar documentul din *Mühimme Defteri*, nr. 70, nr. 231 din 25 cemazi-ul evvel 1001, ne dă și un alt element. Iane a deținut funcția de ban cu amândouă semnificațiile până în decembrie 1592, dată de când nu mai apare documentar. Dar documentul din 2 ianuarie 1593 menționează că „banul” a murit și că în locul lui a fost numit Mihaloğlu Derviş. Oare n-ar trebui să presupunem că acesta nu e decât Andronic Cantacuzino, care se laudă, ceva mai târziu, că l-a ajutat pe Mihai să ia tronul („l-au făcut pe banul Mihai domn...”)”? Dacă nu intervine niciun element care să infirme această ipoteză, atunci cum rămâne cu Iane, care l-ar fi ajutat pe Mihai să ia tronul? Dar ce document, în afară de tradiția târzie și de cronicile ale căror mărturii nu sunt peremptorii, avem pentru asta? Cred că, mergând pe drumul ipotezelor, trebuie să presupunem că înrudirea lui Mihai cu Andronic Cantacuzino, urmașul lui Iane în ale băniei, a făcut ca cele două înrudiri probabile să fi produs confuzia între cei doi sprijinitori (și rude?) ale voievodului, care vor duce apoi la contaminarea unei informații păstrate greșit de tradiția istorică. Oricum, până la proba contrarie, ajutorul dat de Iane lui Mihai Viteazul la obținerea tronului, neprobat documentar, devine în lumina acestor documente o imposibilitate, deoarece Iane murise câteva luni mai devreme. Andronic Cantacuzino este, la 10 noiembrie 1593, mare ban al Craiovei (*D.I.R., B., XVI*, vol. VI, p. 83). Fusese mare vistiernic între 1591 și 1592, este atestat iar ca mare vistiernic (fost ?) la 19 mai 1594 și dăruit de Mihai Viteazul cu ocine „pentru dreapta și credincioasă slujbă” (*D.I.R., B., XVI*, vol. VI, p. 119) (Nu se știe dacă este aceeași persoană). În 1594 era capucehaie „ban” la Constantinopol (Hurmuzaki, *Documente*, vol. IV/2, p. 180). Este sol la turci, la Giurgiu, în toamna lui 1600 (*ibidem*, vol. IV/2, p. 30).

³² N. Iorga, *Documente nouă în mare parte românești relative la Petru Șchiopul și Mihai Viteazul*, în A.R.M.S.I., s. II, t. XX, București, 1898 p. 17–18; I. Minea, L.T. Boga, *Despre Iane*, p. 12.

³³ A.H. Golimas, *Despre capucehăile Moldovei*, p. 74.

Mai probabil este faptul că ne aflăm în fața unor simple coincidențe onomastice. Dimo, sau Dima, este într-adevăr stolnic într-un divan al lui Ștefan Surdul³⁴, într-altul e spătar³⁵. Dar apare și un Duca paharnic alături de acest Dima, care este probabil același căruia Ștefan Surdu îi întărește la 4 februarie 1592 o serie de ogoare, vii și locuri de casă³⁶. În divanul lui Alexandru cel Rău, stolnic este Dimola. Este același cu Dimo și acesta este tot unul cu Dimo Çelebi capuchehaie? Greu de precizat. N. Iorga îi considera unul și același. Dimo capuchehaie, care apare cu titlul de „çelebi”³⁷, pare a fi un grec constantinopolitan, poate înrudit cu acel Duca al lui Dimu, și face parte dintr-o familie de diplomați, deoarece și fratele său este folosit de Mihai într-o solie la tătari. De asemenea, un Duca e trimis de Patriarhia din Constantinopol, la 25 mai 1597, la Mihai Viteazul cu o scrisoare³⁸, deci se pare că acest Duca este altă persoană decât Dimo (poate fiul lui).

Nu este singurul agent al voievodului la Constantinopol. În aparatul său diplomatic figurează ca acționând în capitala otomană un Nicolo Luca Lovicali³⁹.

---

³⁴ v. *D.I.R., B. Țara Românească, secolul XVI*, vol. VI; începând cu documentul 12 din 1591 iunie 16 apare în 23 de divane ale lui Ștefan Surdu.

³⁵ *Ibidem*, doc. nr. 46 din 1590, nr. 16, p. 39.

³⁶ *Ibidem*, doc. nr. 67 din 1592 decembrie 1, doc. nr. 73, 1593 ianuarie 25: *Dimolah*; în doc. 84 din 1593 mai 29, *Dimolah* este paharnic; în doc. 85 „mare paharnic” și astfel rămâne până la 1593 octombrie 8, de când avem primul divan al lui Mihai Viteazul în care Dima Dimola nu mai apare, v. Hurmuzaki, *Documente*, vol. XII, p. 334, CCCXLIX; N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, vol. I, p. 251. Un Dimolo mare clucer apare într-un divan al lui Ștefan Surdu din 23 octombrie 1591. Or, Dima stolnic apare la 3 oct. 1591 și tot mare stolnic apare și la 14 noiembrie același an.

³⁷ Cuvântul *Çelebi* are o etimologie îndoielnică. S-au propus peste șapte etimologii, dintre care cea greacă și cea turcă ar fi mai plauzibile. Termenul pare a fi avut într-o epocă mai veche aceeași accepțiune ca și *efendi* și, deși era rezervat în general musulmanilor, mulți intelectuali sau personalități nemusulmane din Imperiu îl purtau. Întrebuințat în sens adjectival, el înseamnă elegant, binecrescut, având bune maniere; cf. art. *Çelebi* de W. Bartold și B. Spuler în *E.I/2*, vol. I; v și J. Deny, *Grammaire*, p. 492.

³⁸ Hurmuzaki, *Documente*, vol. III/1, p. 539.

³⁹ Despre raguzanul Nicolo di Luca Lovicali, v. Hurmuzaki, *Documente*, vol. XII, p. 1261; v. Göllner, *Aparatul diplomatic al lui Mihai Viteazul*, „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”, t. IX, 1966, p. 90.

Însă Dimo Celebi este o capuchehaie recunoscută, oficială și menționată și în cronicile turcești⁴⁰. El este agentul permanent, spre deosebire de alții, printre care chiar și fratele lui, care îndeplinesc funcțiile de soli sau agenți cu misiuni limitate, temporare.

Dimo Celebi are sarcini ingrate și periculoase, ca aceea de a duce tratative în numele lui Mihai. Astfel, la succesorul lui Ibrahim Pașa Damad, Hadım Hasan Pașa (octombrie 1597–aprilie 1598), trebuie să negocieze tributul⁴¹ împreună cu fratele său. Solul voievodului, trimis cu un tribut prea mic, este schingiuit și puțin a lipsit să i se taie capul⁴². În vara lui 1600 (după 31 iulie) Dimo Celebi împreună cu Bernardffy însoțesc darurile lui Mihai către Ibrahim Pașa Damad devenit mare vizir⁴³.

Cronicile turcești, în primul rând Naima, mai menționează și o solie a lui Mihai, prin „afurisitul numit Dimu”, la Hafız pașa. Acesta, însărcinat cu paza Dunării, suferise în octombrie 1598 o înfrângere la un atac neașteptat al lui Mihai lângă Nicopole. Naima, Peçevi și Katib Celebi povestesc și un episod hazliu, în care Mihai Viteazul a îmbrăcat o curtezană cu hainele și turbanul lui Hafız Pașa, arătând-o în semn de ocară ostașilor: „Iată că l-am prins pe serdar! Ce deosebire este între el și aceasta.” Oricum ar fi, misiunea lui Dimo este dificilă în contextul acestor întâmplări, mai ales că era trimis tocmai la Hafız Pașa cu misiunea de a trata „închinarea printr-un nou legământ”⁴⁴.

---

⁴⁰ Naima, *Tarih*, Istanbul, 1886–1867, p. 205, 226–228, 239–240; Kâtip Çelebi, *Fezleke-i Tarih*, Istanbul, 1871–1286, p. 136.

⁴¹ N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, vol. I, p. 233; Hurmuzaki, *Documente*, vol. III, p. 518–519.

⁴² Hurmuzaki, *Documente*, vol. III, p. 523; v. și C. Göllner, *Aparatul diplomatic*, p. 97.

⁴³ Despre darurile lui Mihai (cinci șoimi, doi câini de vânătoare, patru blăni de samur și un ceasornic), v. Hurmuzaki, *Documente*, vol. XII, p. 981, nr. MCCCXCII, p. 983. Despre această misiune, v. și Naima, *Tarih*, vol. I, p. 226–228; la evenimentele anului 1009 (1600) se menționează că „solul răufăcătorului Mihai numit Dimo adusese și daruri”.

⁴⁴ Kâtip Celebi, *Fezleke-i Tarih*, vol. I, p. 136, vorbește de două solii: una din 17 noiembrie 1599 (solul nu e numit), care anunța „cucerirea vilaetului Ardeal, domnul statornicindu-se în supunere ca mai înainte”, și alta la sfârșitul lunii august 1600, când a venit la serdar (Ibrahim pașa) solul „lui Mihai cel răufăcător, numit Dimo <care> a adus daruri și o scrisoare pentru a fi trimisă la Poarta împărăției”; v. și M. Guboglu, *Cronici turcești*, vol. II, București, 1974, p. 56–57.

În vara anului 1600, puțin după înfrângerea lui Mihai în Transilvania, darurile trimise prin Dimo, ca și înțelegerea cu turcii nu mai valorau mare lucru. Hafız Pașa, care-i ura pe Mihai și pe reprezentantul acestuia la Poartă, profitând de faptul că era caimacam și că marele vizir lipsea, a obținut o fetva ca să-l spânzure pe Dimo⁴⁵. Moartea acestui priceput și, se pare, credincios agent al lui Mihai la Constantinopol este năprasnică. A fost supus unor chinuri groaznice: atârnat în căngi și mutilat, este în cele din urmă împușcat din milă⁴⁶. Marele vizir (Ibrahim) – spune Naima – s-a supărat din pricina acestei execuții⁴⁷. Însotitorii lui Dimo, un ardelean rudă cu Csáki și un român, au fost ulterior eliberați, mijlocindu-se cu daruri⁴⁸.

Misiunile diplomatice la Constantinopol aveau riscurile lor, chiar pentru trimișii puterilor suverane și ai marilor puteri; ce să mai vorbim de nefericitele capucehăi ale Moldovei sau ale Țării Românești? O soartă asemănătoare va avea ceva mai târziu și activul capucehaie moldovean paharnicul Caraiman⁴⁹. Acest Caraiman, provenind dintr-o familie de diplomați și adversar al lui Mihai Viteazul, a fost capucehaia Movileștilor. El a stăruit pentru readucerea lui Simeon Movilă ca domn al Țării Românești și va sprijini la Poartă domnia lui Constantin Movilă în Moldova⁵⁰. Este posibil ca în timpul domniei lui Simeon Movilă în Țara Românească el să fi fost și capucehaia acestuia la Constantinopol.

Capucehaie la Constantinopol, la începutul domniei lui Radu Șerban, este Costea Slugerul, menționat în actele interne și sub

---

⁴⁵ Naima, *Tarih*, vol. II, p. 205.

⁴⁶ Hurmuzaki, *Documente*, vol. IV/2, p. 31–33–34, 251–252; Valerian Popovici, *Mihai Viteazul și turcii în anii 1600–1601*, „Cercetări istorice”, t. X–XII, 1934–1936, nr. 1, p. 156–176 și nr. 2, p. 3–25.

⁴⁷ Naima, *Tarih*, vol. II, p. 239 și 240. Bailul venețian credea că și turcii considerau această execuție o violare a dreptului solilor (Hurmuzaki, *Documente*, vol. IV/2, p. 74).

⁴⁸ A. Veres, *Documente*, vol. VI p. 289; Hurmuzaki, *Documente*, vol. IV/2, p. 32–33, no. XXI; N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, vol. II, p. 115; C. Göllner, *Aparatul diplomatic*, p. 97.

⁴⁹ N. Iorga, *op. cit.*, vol. II, p. 115.

⁵⁰ Hurmuzaki, *Documente*, vol. IV/2, p. 298; A.H.Golimas, *op. cit.*, p. 75.

variantele Costache Chehaia⁵¹, Costea Chehaia⁵² și Constanda⁵³. El are de îndeplinit delicata misiune de a trata cu turcii „împăcarea”, care în decembrie 1604 îi va aduce domnului steagul de domnie. La 25 ianuarie 1606, domnul îi dă satul Glupavii din Vlașca, „pentru dreapta și credincioasa slujbă pe care a slujit-o domniei mele și țării domniei mele la cinstitul împărat la Țarigrad de a închinat cinstitului împărat țara și a făcut pace întreagă țării și tuturor săracilor domniei mele”⁵⁴.

Cine era acest Costea sau Costache „chehaia”? Menționat nu numai în misiunea de mare răspundere din 1604-1605, ci și mai târziu, când, în timpul lui Matei Basarab⁵⁵, negociază, în fruntea unor delegații de boieri în care figurează cu titlul de „chehaia”, chestiuni dificile de la începutul domniei, printre care și bunele raporturi cu Vasile Lupu⁵⁶, avem toate motivele să-l considerăm ca pe unul dintre cei mai abili diplomați români din secolul al XVII-lea. Trebuie să fi avut unele legături la Constantinopol sau să fi fost crescut acolo: cunoașterea limbii turcești și anumite relații îi vor fi facilitat succesul acestor misiuni⁵⁷. În 1634 trebuie să fi fost în vârstă de 65–70 de ani.

Nu știm nici dacă în timpul lui Radu Șerban a îndeplinit numai misiunea din 1604–1605 sau a rămas în continuare, un timp, capuchehaie la Constantinopol. Suntem înclinați să credem că a îndeplinit aceste

---

⁵¹ *D.R.H., B.*, XXIII, p. 644, no 440.

⁵² *D.I.R., B., sec. XVII*, vol. I, p. 208.

⁵³ *D.R.H., B.*, XXI, p. 135.

⁵⁴ *D.I.R., B., sec. XVI*, vol. I, p. 208. Tot pentru „credincioasa slujbă”, obține de la Radu Șerban satul Ciulnița, cu o confirmare de la Radu Mihnea, ulterior slobozind rumânii pentru 215 galbeni (v. doc. 1628, *D.R.H., B.*, vol. XII, p. 84). Pentru satul Glupavi, Costea chehaia are însă un lung proces care continuă până în timpul lui Matei Basarab. Dintr-un document de la Alexandru Coconul, din 22 mai 1626, reiese că pe timpul lui Alexandru Iliaș rumânii din acest sat voiau să se răscumpere oferind lui Costea, „care a fost chehaie la Țarigrad”, 330 de galbeni. Acesta refuzând, domnul primește el banii, slobozind pe rumâni. Gavriil Movilă dând din nou lui Costea satul, rumânii fug la Giurgiu. Procesul continuă la 1626, când Alexandru Coconul întărește satul vecinilor de acolo. *D.R.H., B.*, vol. XXI, p. 135.

⁵⁵ *Török - magyar emlékek*, vol. III, p. 78-99.

⁵⁶ V. Motogna, *Epoca lui Matei Basarab și Vasile Lupu*, „Cercetări istorice”, 1940, nr. 13–16, p. 472.

⁵⁷ Un Costea sau Costache (Caragea), cumnat cu Toma Vlasto, la I.C. Filitti, *Arhiva Cantacuzino*, p. 254.

funcții până pe la 1609, când apare în divanele lui Radu Șerban cu titlul de comis⁵⁸. Domnul avea nevoie de un bun reprezentant pentru soluționarea și a altor probleme legate de raporturile cu turcii. Una dintre cele mai însemnate era readucerea țăranilor fugiți peste Dunăre în orașele administrate de turci. Astfel, în urma unui arz din 1609 al capuchehăii lui Radu Șerban, sultanul Ahmed I poruncește autorităților otomane de la Dunăre (cadiilor de Nicopole și Turnu) să înlesnească reîntoarcerea la vechile lor vetre a țăranilor (raia) din Țara Românească, fugiți în ultimul deceniu în ținuturile turcești.

Cunoaștem – în stadiul actual al cercetărilor – numai câteva dintre numele capuchehăilor muntene din al doilea deceniu al secolului al XVII-lea, însă ni s-au păstrat importante știri cu privire la misiunea lor la Constantinopol, într-un moment când zvonurile de lichidare a autonomiei țării de către turci devin tot mai insistente și mai frecvente⁵⁹. Aceste zvonuri, fie că anunțau intenții reale, fie că întrețineau un permanent șantaj, se traduceau prin cereri repetate de mărire a haraciului, totuși mult scăzut față de cifrele de la sfârșitul secolului al XVI-lea⁶⁰. Astfel, capuchehaia lui Radu Mihnea încerca prin daruri, în martie 1614, să obțină păstrarea cuantumului tributului, a cărui considerabilă mărire cu 10.000 țechini fusese stăruitor cerută, și aceasta după o altă majorare anterioară⁶¹.

---

⁵⁸ Istanbul – Başbakanlık Arşivi, Mühimme Defteri, nr.78, doc. 1041 (Document databil după anul hegirei 1018); microfilm la Arhivele Statului – București; semnalat și de M. Guboglu, *Două călătorii în Turcia pentru cercetarea arhivelor Imperiului otoman*, „Revista Arhivelor”, t. XII, 1969, nr. I, p. 221–236.

⁵⁹ *Istoria României*, vol. III, București, Ed. Academiei, 1964, p. 24–29, constată o continuă scădere a acestei amenințări. Totuși, în tot secolul al XVII-lea rapoartele din Constantinopol și știrile interne vorbesc cu îngrijorare despre asemenea intenții ale turcilor. Câteva din aceste știri de la începutul secolului: un raport venețian către doge la 25 mai 1605, Hurmuzaki, *Documente*, vol. IV/2, p. 284; în alt raport din 12 dec., *ibidem*, p. 340; la 10 martie 1612 bailul Contarini îl informa pe doge: „si pensa di unire Valachia e Bogdania in uno stato solo e dando il comando ai musulmani”, *ibidem*, p. 332; v. și scrisoarea boierilor munteni către fostul voievod Radu Șerban din 18 aprilie 1614: „Înțelegem că are turcul gând să pue în țara noastră pașă; așisderea și în țerile ce sânt vecine cu noi” (*D.I.R.*, B., sec. XVII, doc. 343, p. 269).

⁶⁰ M. Berza, *Haraciul*, p. 37.

⁶¹ *Ibidem*; Hurmuzaki, *Documente*, vol. IV/2, p. 305, raport din 1609.

Tot în această perioadă (primele decenii ale secolului al XVII-lea), capuchehăile celor trei Țări Române trebuiau să facă față neînțelegerilor și disensiunilor dintre conducătorii acestora și intrigilor pe care fiecare în parte le făcea la Constantinopol. De aceea, în diferitele acte care consacră momentele de împăcare, nu se omite a se aminti despre necesitatea conlucrării capuchehăilor și a informării lor reciproce.

Sub Radu Mihnea, agentul muntean la Poartă pare a fi Nicolae Catargiu, care la 1623 însoțea solul ce ducea daruri și suma de 40.000 de galbeni⁶². Nicolae Catargiu, caimacam al lui Gavriil Movilă, apoi agent la Constantinopol, este căsătorit cu Despa, fata lui Pană vistierul. Sub Alexandru Coconul încă se judeca un proces în care Necula (Catargiul), fost mare vistier, era acuzat că furase 946 de galbeni din banii haraciului pe timpul lui Gavriil Movilă.

În afară de Nicolae Catargiu, în acest al treilea deceniu, apar două nume, la prima vedere destul de curioase: Ahmet Aga și Curt Celebi. Amândoi erau considerați, la un moment dat, de N. Iorga, turci. Tot el enunță ulterior o ipoteză mai plauzibilă⁶³ și anume că acel „Ahmet Aga agente di Alessandru” era un posibil unchi al lui Alexandru Coconul, fiul lui Radu Mihnea, înconjurat, după cum se știe, de rudele sale turcești.

În alte împrejurări, turcii nu puteau fi capuchehăi ale domnilor români⁶⁴.

---

⁶² N. Iorga, *Studii și documente*, vol. IV, p. CL, citează după *Török Magyarok alla okmánytár*. Despre familia Catargiu, v. I.C. Filitti, *Arhiva Cantacuzino*, p. 214, nota. Este frate cu Ienache Banul, socrul lui Alexandru Iliș, cel care semnează alianța cu Gabriel Bethlen sub Gavriilă Movilă (v. I. Lupaș, *Documente istorice transilvane 1599–1699*, vol. I, Cluj, 1940, p. 155). Despre faptul că Nicolae este frate cu banul Ienache, de care Filitti nu era sigur, v. confirmarea în *D.R.H., B.*, vol. XXI, p. 445, n. 273. Familia va fugi în Moldova probabil sub Matei Basarab și Nicolae Catargi va deveni un adversar al domnului muntean, v. Matei al Mirelor la I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 21.

⁶³ N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. VI, p. 25, nota 1.

⁶⁴ Hurmuzaki, *Documente*, vol. IV/2, p. 91, p. 436-437, 439. Un Ahmet Chehaia este, împreună cu Gaspar Grațiani, plenipotențiar al turcilor la semnarea păcii din 1616 cu imperialii (Hurmuzaki, *Fragmente*, vol. III, p. 81). Că această funcție era considerată nedemnă pentru un musulman, v. următorul pasaj din Naima, *Tarih*, vol. V, p. 261, în care se vorbește despre Bektaş aga, sfetnicul marelui vizir Kara-Murat pașa, care făcea anumite servicii domnului Țării Românești (confuzie cu Vasile Lupu al

Curt Celebi este însă grec țărigrădean. Titlul de Celebi pe care nu-l purtau numai musulmanii, ci și unii nemusulmani din Constantinopol, ajunsese, ulterior, să fie întrebuintat ca un apelativ de respect pentru boieri și în Țările Române. Celălalt nume, Curt, nu era, de asemenea, purtat numai de turci, putea fi vorba și de o poreclă. Astăzi cunoaștem mai bine cariera acestui capuchehaie ambițios și intrigant⁶⁵, demn înaintaș al unora din secolul al XVIII-lea, a căror carieră se va sfârși mai totdeauna în același chip tragic, rod al propriilor nemăsurate dorințe de influență, putere și avere.

Curt Celebi nu a fost capuchehaie al domnilor Țării Românești. Familia lui se stabilise în Moldova, unde deținea și însemnate moșii. El ajunsese să figureze într-un divan din 15 martie 1630 al lui Alexandru Coconul, cu titlul de „capuchehaie”, înaintea boierilor din țară, lucru destul de rar⁶⁶. Legăturile cu Țara Românească le stabilește probabil împins de mărturisita ambiție de a fi capuchehaie ambelor țări, așa cum fusese odată lane banul. Socru al lui Radu Iliăș, Curt dobândește pentru acesta tronul Țării Românești în august 1632. Înlăturat de Matei Basarab, înfrânt în luptele de la 4-5 noiembrie 1632, ginerele lui Curt Celebi nu a ajuns să domnească efectiv. De aceea, la începutul anului următor, Matei Basarab are de susținut un adevărat

---

Moldovei), ocupându-se de „o fată a domnului măritată la cazaci”, și adăuga cu ironie: „parcă Bektaş aga ajunsese un fel de capuchehaie al acestor blestemați”.

⁶⁵ Despre Curt Celebi, v. îndeosebi N. Iorga, *Despre Coconul lui Radu Mihnea și capuchehaia Curt Celebi*, „Revista istorică”, t. XVIII, 1932, p. 97–102, și C.A. Stoide, *Curt Celebi*, „Revista Critică”, t. X, 1936, p. 34–38.

⁶⁶ N. Iorga, *Coconul lui Radu Mihnea*, p. 101. Curt Celebi este un grec stabilit în Moldova, însă se pare la o doua generație, pentru că tatăl său, Constantin Celebi Asani, și un frate al tatălui, Iorga Asani, aveau deja moșii în Moldova. Curt avusese doi frați: Ianachi și Arsanache, și doi veri: Manole și Constantin, cu toții deținuseră moșii în Moldova. În 1629 Curt vânduse pentru 180 de galbeni o moșie din Covurlui. În hrisovul de întărire este numit *Curt Celebi chiheiana beg* („Revista Arhivelor”, II, p. 42). După căderea lui Curt și omorârea sa, întreaga familie a trebuit să părăsească Moldova, Arsanache, fratele lui Curt, împreună cu unchiul și verii fiind siliți să vândă lui Apostol Mavrodi și lui Nichita câteva sate din Tecuci și Covurlui. Actul s-a încheiat în fața capuchehailor Moldovei din Constantinopol (v. C.A. Stoide, *Curt Celebi*, p. 6–7. Pe baza moșiilor autorul reconstituie alcătuirea întregii familii a acestui aventurier grec. Ar fi de observat unele inexactități. „Celebi” nu este un patronim, ci un titlu!)

proces în fața marelui vizir, înscenat de influentul Curt Celebi⁶⁷, care probabil că era virtual și capuchehaie a ginerelui său. Curt Celebi a fost capuchehaie și în timpul domniei lui Vasile Lupu, pe care, se pare, că l-a ajutat să ia tronul și de la care primește, drept răsplată pentru servicii făcute la Poartă, satul Măcișeanii din Covurlui. Intrigile lui Curt Celebi nu erau însă pe placul nu mai puțin ambițiosului domn moldovean. De aceea, domnul Moldovei, sprijini cu bani pe Matei Basarab ca să obțină la Poartă, în decembrie 1635, pieirea grecului. Cronicarul turc Naima, menționând executarea lui Curt Celebi, îl numește „capuchehaie a voievodului Valahiei”. Deci funcția o deținea în continuare pentru Moldova și prea puțin probabil pentru Țara Românească; căci cronicarii turci confundă adesea cele două țări⁶⁸.

Mai târziu, în 1638, în tratativele de împăcare dintre cei doi domni, solii moldoveni pretindeau 15.000 de taleri, adică jumătate din suma plătită de Vasile Lupu la Constantinopol pentru uciderea lui Curt Celebi, în vreme ce solii lui Matei pretindeau că acesta „a fost ucis fiindcă păcătuse mai mult împotriva Porții”. Vasile Vodă, spuneau mai departe solii, a dat această sumă ca să obțină „tronul țării noastre și ca să ia în căsătorie pe fiica lui Celebi. Deci văzând noi că și-a călcat credința n-am mai voit a ține socoteala de acei bani”⁶⁹.

Nu știm dacă în timpul lui Leon vodă (1629–1632), postelnicul Manea, despre care Matei Basarab scria într-un document din 1639

---

⁶⁷ Hurmuzaki, *Documente*, vol. III, p.330-333; C.A. Stoide, *Curt Celebi*, p. 34–36; A. Golimas, *op. cit.*, p. 75. Curt Celebi este de față în 1634 în momentul legământului lui Vasile Lupu față de delegația de boieri munteni în frunte cu Costea capuchehaia, Hrizea banul, Ivașcu vel vornic, Grigore vel logofăt, Dudescu vel vistiernic, Sima vel vistiernic, fratele acestuia, vel clucerul Nedelcu, și alții, jurând prietenie lui Matei Basarab. (V. memoriul marelui vistier muntean Sima adresat lui Gheorghe Rákóczy în 1641, în *Török-magyar emlékek*, vol. III, p. 78 ș.u.; cf. I. Sârbu, *Matei-Vodă Băsărâbâs*, p. 48 și V. Motogna, *Epoca lui Matei Basarab*, p. 472; N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. VI, p. 51).

⁶⁸ Naima, *Tarih*, vol. III, p. 275, ed. Zuhuri Danişman, vol. III, fasc. 10 (Istanbul 1968), p. 1322: „În timp ce flota se găsea pregătită lângă padișahul musulmanilor pentru festivități a fost spânzurat pentru păcatele sale un câine nemusulman numit Curt care era capuchehaie a domnului Valahiei.”

⁶⁹ *Török-Magyarköri Emlékek*, vol. V, p. 17–20, *apud* I. Sîrbu, *op. cit.*, p. 48; N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. VI, p. 69; V. Motogna, *op. cit.*, p. 492.

august 21 că „au făcut țării multă cheltuială și au făcut multă încurcătură la Țarigrad”, a fost capuchehaie sau numai a condus acțiuni ale unor capuchehăi. Adversar al lui Matei Basarab, a părăsit țara în timpul domniei acestuia; revenind, ocupă dregătorii sub urmașii domnului muntean⁷⁰.

În relativ îndelungatele domnii ale lui Matei Basarab și Vasile Lupu, numărul capuchehăilor moldovene și muntene la Constantinopol trebuie să fi fost destul de mare. Rapoartele ambasadurilor străine vorbesc în mod regulat despre „agenții” celor doi principii, deci în permanență trebuie să fi fost cel puțin doi. Rezidentul imperial Schmidt relatează, în noiembrie 1643, împăratului Ferdinand că „Principele Țării Românești Matei ține în mod obișnuit la Poartă câțiva agenți (ein Paar Agenten)”⁷¹. Acest lucru era cu evidență necesar complexelor probleme cu care se confruntau cei doi domni, din cauza rivalității lor, de multe ori rezolvate prin tratative între capuchehăi sau, invers, amplificate prin intrigile acestora și corespunde și cu sporirea, în general, a numărului reprezentanțelor străine la Constantinopol, cu care agenții domnilor români au legături. Trebuie remarcat faptul că, în aceste domnii de peste două decenii, cei doi domni n-au mai fost niciodată la Poartă după primirea investiturii, așadar capuchehăile îndeplineau și funcții reprezentative. Beratul de reconfirmare în domnie (*mukarer name*) era obținut prin stăruințe și daruri date prin capuchehăi și trimis, de obicei, printr-un ceaș⁷².

Prima capuchehaie a lui Matei Basarab se pare că a fost bătrânul Costea capuchehaia, de care am vorbit în legătură cu misiunea lui din 1604–1605, adică „împăcarea” cu turcii din timpul domniei lui Radu Șerban. În menționatul memoriu din 1641, pe care vistiernicul muntean Sima îl înainta lui Gheorghe Rákóczy, vorbind de legământul din 1634 făcut la Constantinopol de Vasile Lupu, când jurase prietenie

---

⁷⁰ Arhivele Statului – București, Dep. Castrișoia, I/15, apud N. Stoicescu, *Dicționar*, p. 208.

⁷¹ Hurmuzaki, *Documente*, vol. IV/1, p. 691.

⁷² Vezi la 33 decembrie 1637 – I. Sârbu, *op. cit.*, p. 131; V. Motogna, *op. cit.*, p. 489; în decembrie sosește confirmarea lui Matei, renunțându-se la un ordin anterior de mazilire. În 1646 ambii voievozi sunt confirmați în scaun și li se trimite „caftanul de onoare” (Raport imperial din 12 septembrie 1646 în Hurmuzaki, *Fragmente*, vol. III, p. 148).

lui Matei Basarab în fața unei delegații de mari boieri munteni, Costea capucehaia figurează cu acest titlu înaintea celorlalți boieri: Hrizea banul, Ivașcu vel vornic, Grigore vel logofăt, Dudescu vel vistiernic, Sima vistiernic și fratele său, vel clucerul Nedelcu⁷³. Aici nu poate fi vorba de un orgoliu ca în cazul lui Curt Celebi care, în actul moldovean publicat de N. Iorga, era așezat printre martori cu titlul de capucehaie înaintea celorlalți boieri din divan, pentru că, în acest act, Sima vistiernicul putea să-i menționeze și în alt chip. Era deci un semn de prețuire pentru titlul care avea o mare însemnătate, dar și pentru persoana acestui Costea, om în vârstă și încercat diplomat în treburile cu turcii.

Prezența boierilor munteni la Constantinopol era în legătură cu proiectata campanie turcească împotriva Poloniei și cu eventualul concurs al celor trei domni ai țărilor noastre, de care aveau atât de mult nevoie turcii. Pasajul din acest memoriu se încheia astfel: „Vasile Vodă a mers în Moldova, noi am venit în Țara Românească la domnul nostru, Sultanul a mers la Adrianopol, iar Murteza la Giurgiu.”⁷⁴

La Giurgiu, în tabăra lui Murteza pașa, se întâlnesc solii: din partea lui Rákóczy, Francisc Miko; de la munteni vel stolnicul Vasile, iar din partea lui Vasile Lupu, Nicolae Catargiu; acesta din urmă, fost capucehaie muntean, fugise când se înscăunase Matei Basarab, în Moldova, de unde îl va urmări cu o neînduplecată dușmănie. „Atunci și-a pierdut Catargiu mințile și a început a vorbi de rău pe domnul nostru înaintea lui Murteza pașa. Cred că din îndemnul domnului său a făcut-o căci fără porunca lui n-ar fi îndrăznit să vorbească.” Mai departe memoriul spune că solul lui Rákóczy a căutat să împace lucrurile, combătând violența Catargiului. Despre acest lucru, Francis Miko va raporta personal lui Matei Basarab⁷⁵. Nicolae Catargiu va uneli însă în continuare pe lângă Vasile Lupu contra voievodului muntean și va fi multă vreme unul din instigatorii conflictului. Ceea ce pe față se întâmplă la Giurgiu între cei trei capucehăi-soli, se întâmplă de atâtea ori prin intrigi ascunse, foarte dăunătoare Țărilor Române, la Poartă.

---

⁷³ *Török-Magyar Tört. Emlékek*, vol. V, p. 78 ș.u.; *apud* I. Sârbu, *op. cit.*, p. 48.

⁷⁴ *Török-Magyarok Tört. Emlékek*, vol. III, p. 79 ș.u.; v. și N. Iorga, *Studii și documente*, vol. IV, p. CCXXIII ș.u.

⁷⁵ *Török-Magyar Tört. Emlékek*, vol. III, p. 21–24; vezi și I. Sârbu, *op.cit.*, p. 202.

Între capuchehăile principelui Transilvaniei și cele ale domnului muntean exista o colaborare, inclusă încă din tratatele încheiate între cele două țări, în 1619. O asemenea prevedere încercau s-o strecoare, însă fără succes, se pare, solii munteni în formula de împăcare, prezentată de ei la 6 septembrie 1638, la punctul al doilea: „Legând prietenie cei doi voievozi și oratorii (capuchehăile) noștri de la Poartă să fie una ca niște adevărați prieteni. Mai întâi să se înțeleagă Măriile lor cu sfetnicii și cu țara, ca pe urmă să aleagă, cu bună învoială, capuchehaia, ca acela să fie voevodului și țării de folos iar nu spre pagubă. Să nu vândă țara și sărăcimea ... cum s-a întâmplat uneori.”⁷⁶

În realitate, rivalitatea celor doi domni făcea ca și capuchehăile lor să se suspecteze reciproc și să intrige unul împotriva celuilalt.

În timpul domniei lui Matei Basarab, în afară de Costea <capu>chehaia, mai sunt menționate câteva capuchehăi la Poartă, însă numărul celor cunoscute este mic față de cele ale căror nume nu le cunoaștem încă. Știm că în afară de agenții săi permanenți, Matei Basarab trimitea și soli speciali. Astfel, la 1642 el trimite soli speciali la Poartă pentru a se plânge împotriva acțiunilor voevodului moldovean⁷⁷. Se pare că importante probleme politice și diplomatice, cărora trebuia să le facă față, impuneau și folosirea unor agenți străini. Un raport venețian ne vorbea de Locadello, agentul lui Matei în 1639⁷⁸, deci un italian, probabil venețian. Un raport imperial din 11 decembrie 1641 ne vorbește de agentul muntean Mikem (?), care întreținea relații confidentiale cu Schmidt, rezidentul imperial. Acesta vorbea de faptul că, la acea dată, turcii nu îndrăzneau să întreprindă o

---

⁷⁶ Doc. cit.

⁷⁷ Hurmuzaki, *Fragmente*, vol. III, p. 127, rezidentul imperial R. Schmidt către împărat la 19 mai 1642.

⁷⁸ Hurmuzaki, *Documente*, vol. IV/2, p. 501. Un raport venețian din 12 febr. 1639 îl numește „confident al voevodului muntean”. Locadello este un aventurier cunoscut prin acțiunile sale anterioare; pretendent la domnia Țărilor Române la 1622, proiectează, prin 1636, construirea unei biserici catolice în București etc. (*ibidem*, p. 395, 493 etc.) [V. și studiul lui A. Pippidi, *Un domn necunoscut al Țării Românești*, în vol. *Fațetele istoriei. Existențe, identități, dinamici. Omagiu academicianului Ștefan Ștefănescu*, îngrijit de T. Teoteoi, Șarolta Solcan, B. Murgescu, București, Ed. Universității, 2000, p. 79–85 (n. T.T.)]

acțiune împotriva Țării Românești, de teamă ca „Matei vodă să nu fie îndârjit ca odinioară Mihai vodă care i-a dat Porții atâta de lucru”⁷⁹. Nu putem determina cine este acest Mikem, din 1641, dar se pare, după nume, să fie un ungur sau eventual chiar român din Transilvania (un Miko sau Miklos).

Printre primele capuchehăi ale lui Matei Basarab menționam, în afară de Costea Chehaia, pe Dumitru Dudescu și pe Barbu Poenaru. Primul, sol al lui Radu Mihnea, în prima lui domnie, probabil și la Constantinopol, adversar la început al lui Matei Basarab, fuge după lupta de la Plumbuita în Moldova, de unde se reîntoarce, însă, curând, astfel că domnitorul arăta într-un document din 16 iunie 1633 că „îl trimet domnia mea la Țarigrad în slujba domniei mele și a țării” și îi restituia cu această ocazie niște vii confiscate la plecarea acestuia în Moldova⁸⁰. Fiind capuchehaie la Țarigrad, în 1636, a luat o sumă însemnată din banii haraciului. În urma acestui fapt este scos din funcție, judecat de o instanță specială a roșilor care îi analizează întreaga gestiune, de când era capuchehaie, și îl obligă să plătească, vânzându-și averea⁸¹. Revine însă în divan; în 1641 este mare vornic; moare pe la 1649⁸².

Barbu Poenaru, postelnic între 1624 și 1630, sub diferiți domni, pribegeste cu Matei Basarab în Transilvania. Se reîntoarce însă în țară sub Radu Leon. Matei Basarab îl trimite în 1634 „la împărăție în slujba mării sale și țării”⁸³, însă niște haiduci îiucid soția și îi jefuiesc casa⁸⁴.

---

⁷⁹ Hurmuzaki, *Fragmente*, vol. III, p. 120.

⁸⁰ Biblioteca Academiei Române, XLIII/12, cf. N. Stoicescu, *Dicționar*, p. 174.

⁸¹ Documentul (Arhivele Statului – București, Stavropoleos, XXI/3) este comentat de Valentin Georgescu, *L'Assemblée d'états ou la grande assemblée du pays comme organ judiciaire de Valachie et de Moldavie*, în R.R.H., t. V, 1971, nr. 5, p. 801, care scoate în evidență rolul acestei instanțe judecătorești.

⁸² N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 173.

⁸³ *Ibidem*, p. 227.

⁸⁴ C. Moisil, *Cartea de mărturie din 1634 pentru confirmarea proprietăților clucerului Barbu Poenaru*, în R.A., an I, 1924-26, nr. 1-3, p. 378-382. Pentru că pierduse în aceste împrejurări „cărțile de pe toate moșiile”, la 10 august 1634, în divanul domnesc, se reconstituie prin mărturia unor boieri actele de proprietate. Se

În timpul domniei lui Matei Basarab mai este atestat ca îndeplinind funcția de capuchehaie, Dragomir din Runcu, rudă prin soție (Elina, fiica lui Radu clucerul din Brâncoveni) cu domnul, căruia i-a slujit cu credință timp de 19 ani „prin țări străine și la Țarigrad și în tot locul și cu vărsare de sânge”, după cum menționează un document din 1646/1647⁸⁵.

Hzirea din Bălteni a avut dregătorii atât în Țara Românească, cât și în Moldova, în timpul lui Radu Mihnea și Alexandru Iliaș. După lupta de la Plumbuita trece în Moldova, de unde se reîntoarce, împacându-se cu Matei Basarab, ajunge mare ban și e folosit în solii în Transilvania, la Istanbul sau la Giurgiu⁸⁶.

Un alt capuchehaie al lui Matei Basarab, însă din a doua parte a domniei, este Danciu Pârâianu din Milești (numit și Milesco). Provenind dintr-o veche familie de boieri gorjeni⁸⁷, el este logofăt în 1624 și capuchehaie la Țarigrad în 1648⁸⁸. În 1654, împreună cu mai mulți boieri – Stroie Leurdeanu, Pană Filipescu, Gheorghe Băleanu, Drăghici Cantacuzino, Goran Olănescu, Negoită Condescu și Preda Bucșenescu – face parte dintr-o solie care a cerut la Poartă alegerea lui Constantin Șerban ca domn⁸⁹ și este trimis de acesta cu diferite solii în Transilvania⁹⁰. Sub Mihnea al III-lea este postelnic și, împreună cu alți

---

amintește cu această ocazie că hoții au fost prinși, „s-au înțepat toți de vii pe marginea orașului București”.

⁸⁵ A.O., 1941, p. 77, și Muzeul de Istorie al Orașului București, documentul nr. 26887. Pentru soliile în Transilvania, v. A. Vereș, *Documente*, vol. X, p. 196–197, 217–218; cf. N. Stoicescu, *Dicționar*, p. 171, despre identificarea lui Dragomir Dobromirescu cu Dragomir din Filiaș.

⁸⁶ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. IV, p. 24, 218, 221. Într-o scrisoare din 24 noiembrie 1640, Hzirea din Bălteni afirmă că „toată vara a fost la clădirea cetății Giurgiului”, v. A. Veress, *Documente*, vol. X, p. 80–81, ceea ce atestă probabil participarea sa ca ispravnic la repararea cetății Giurgiului, în cadrul obligațiilor țării față de turci.

⁸⁷ Al. Ștefulescu, *Gorjul istoric și pitoresc*, Târgu-Jiu, 1904, p. 115, 148–155; C.V. Obedeanu, *Danciu Pârâianu*, în A.O., t. VII, 1926, p. 118–120.

⁸⁸ Biblioteca Academiei Române, CCLCCI document 163 (copii la Institutul de Istorie „N. Iorga”); un alt doc. la Arhivele Statului, Mănăstirea Polovraci I-10 și XIII-15; N. Stoicescu, *Dicționar*, p. 225.

⁸⁹ *Letopiseșul Cantacuzinesc*, ed. cit., p. 118 (varianta).

⁹⁰ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. IV, p. XXLXV.

trei mari boieri, ia în arendă ocnele și vadurile⁹¹. Este ucis, împreună cu alți boieri, de Mihnea al III-lea⁹².

În timpul domniei lui Matei Basarab, Constantin postelnicul Cantacuzino a fost nu numai principalul dregător și sfetnic, ci, se pare, șeful diplomației domnului. Participă la diferite solii în Transilvania și se bucură de prestigiu la Constantinopol, de aceea îl vedem și mai târziu, sub urmașii lui Matei Basarab, îndeplinind misiuni la Poartă⁹³.

Investigații ulterioare și cercetări speciale asupra domniei lui Matei Basarab pot să ne aducă noi nume de capuchehăi, cu o vie și proprie activitate diplomatică la Poartă, de unde aranjau, cum am văzut, nu numai problemele relațiilor cu turcii, ci un întreg sistem de alianțe și combinații politice, grație cărora domnul a reușit să se mențină în scaun un timp relativ îndelungat⁹⁴.

Documentele contemporane abundă în relatări despre atribuțiile și misiunile pline de riscuri ale capuchehăilor celor doi domni români, dar nu mai stăruim asupra lor, întrucât unele din ele au fost amintite în capitolele anterioare.

Naima⁹⁵ vorbește de un Pavlachi, mijlocitor la Poartă al lui Matei, însă acesta este de fapt fosta capuchehaie a lui Vasile Lupu (Pavlace Caragea), care aspirase un moment chiar la tronul Moldovei; amestecat în intrigile legate de Patriarhia din Constantinopol, a pierit

---

⁹¹ Biblioteca Academiei Române, LXVI:119; N. Iorga, *Studii și documente*, vol. V, p. 123; N. Stoicescu, *Sfatul domnesc*, p. 145.

⁹² *Letopisețul Cantacuzinesc*, ed. cit., p. 137.

⁹³ N. Bălcescu, *Postelnicul Constantin Cantacuzino*, „Magazin Istoricu pentru Dacia”, t. I, 1845, p. 380-441; N. Iorga, *Despre Cantacuzini*, p. LXI-LXXX; I.C. Filitti, *Arhiva Gh. Gr. Cantacuzino*, p. 51.

⁹⁴ I. Sârbu, *op. cit.*, și V. Motogna, *op. cit.*, passim. Este posibil să fi îndeplinit un timp sarcina de capuchehaie Constantin Cantacuzino sau un Toma Vlasto, „postelnic de Țarigrad”, cumnat al lui Apostolachi, comisul Pavlachi Banul și Costea Comisul, v. I.C. Filitti, *Arhiva Gh. Gr. Cantacuzino*, p. 254. Un Stamos capuchehaie este membru în consiliul patriarhiei pe la 1646 (*ibidem*, p. 251), poate să fi fost capuchehaie al lui Matei Basarab, însă acestea sunt simple ipoteze, care pot fi confirmate sau infirmate. Un negustor Stamo pe la 1656, v. Radu Perianu, *Un negustor brăilean prieten al lui Matei Basarab*, în R.I.R., 1946, p. 353.

⁹⁵ Naima, *Tarih*, Istanbul, 1867, vol. V, p. 4 (s. a. 1650-1660).

ucis de turci, în urma intervenției lui Vasile Lupu, care-l acuzase că își trădase domnul⁹⁶.

În afară de aceasta, domnii români foloseau și oficiile unor ambasadori sau agenți ai unor puteri străine, care interveneau manevrând într-un mod favorabil lor unele probleme⁹⁷.

Nu cunoaștem capuchehăile urmașului lui Matei Basarab, Constantin Șerban. Din numeroasa delegație de boieri care comunica la Poartă, în 1654, alegerea domnului, cerând investitura, unii au fost trimiși capuchehăi. Stroe Leurdeanu, rudă a domnului, dacă a îndeplinit această sarcină, a făcut-o scurtă, pentru că îl vedem, curând, refugiat în Transilvania sau însoțind pe domn⁹⁸. Mai târziu a fost, probabil, capuchehaie a lui Mihnea al III-lea, în timpul domniei căruia este, un timp, mare vistiernic. Trimis cu haraciul la Constantinopol, este închis pentru niște bani, luați de Mihnea al III-lea de la niște cămătari turci⁹⁹.

În timpul domniei lui Mihnea al III-lea, la Poartă erau Colțea Doicescu și Necula Sofialăul, grec din Rumelia, adversar al Cantacuzinilor. Ei îl părăsesc pe Constantin Cantacuzino postelnicul și-i determină pe turci să ceară extrădarea lui din Transilvania. Acesta reușește însă să se dezvinovățească¹⁰⁰.

Clucerul Necula Sofialăul este favoritul lui Radu Leon și, ca și Muselimul Balasache paharnicul, un grec țărigrădean, este dușman al Cantacuzinilor¹⁰¹; amândoi vor suferi represiunile acestora în timpul lui Antonie Vodă din Popești¹⁰².

---

⁹⁶ Despre acest Pavlachi în general, la A. Golimas, *Despre capuchehăile Moldovei*, p. 77–78; v. și N. Iorga, *Panaiot Nicussios și românii*, în R.I., t. 13, 1933.

⁹⁷ Despre rolul de mijlocitor al ambasadorului olandez care s-a îmbogățit de pe urma acestor afaceri, v. raportul bailului către doge din 8 mai 1638 (Hurmuzaki, *Documente*, vol. VII, p. 471).

⁹⁸ *Letopiseșul Cantacuzinesc*, ed. cit., p. 118 (variante).

⁹⁹ Doc. din 25 ianuarie 1662, Arhivele Statului – București, ms. 449, fo. 372; N. Stoicescu, *Dicționar*, p. 205.

¹⁰⁰ *Letopiseșul Cantacuzinesc*, ed. cit., p. 135–137.

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 157–158; Radu Popescu, *Istoriile Domnilor Țării Românești*, ed. C. Grecescu, p. 132–137.

¹⁰² I.C. Filitti, *Arhiva Gh. Gr. Cantacuzino*, p. 252, consideră pe acest Balasache ca făcând parte din familia Muselim. Un fiu al său a îndeplinit slujbe în vremea lui Constantin Brâncoveanu, iar un altul, Șerban, a fost capuchehaie în Moldova în timpul lui Grigore al II-lea Ghica; v. și N. Stoicescu, *Dicționar*, p. 109.

În divanele din 1661–1666 apar două nume de boieri care, purtând și titlul de „chehaia” sau de „capuchehaia”, indică faptul că, într-o perioadă anterioară, fuseseră capuchehăi. Primul este Badea Vlădescu, fost mare logofăt și mare postelnic în 1660¹⁰³, menționat într-un document din 17 februarie 1666, ca fiind capuchehaie „când au fost vizirul la Belgrad”¹⁰⁴, deci ar fi fost capuchehaie la oaste în 1663¹⁰⁵. Celălalt nume este Stoian capuchehaia, apărând în documente în 1661, când are rang de mare pitar. Cuscrul lui Stroie Leurdeanu îndeplinește funcția de capuchehaie, probabil sub Grigore Ghica, în prima și în a doua domnie a acestuia, când îl găsim menționat ca fost postelnic¹⁰⁶. Nu avem date mai sigure despre acest aspect.

Într-un legământ încheiat la 18 noiembrie 1667 (1658), Mihai Radu (Mihnea al III-lea) și Gheorghe Ghica se angajau să se ajute reciproc la Poartă, iar capuchehăile lor să conlucreze în acest scop¹⁰⁷. Legământul nu a fost respectat pentru că cei doi domni s-au aflat în tabere opuse. Gheorghe Ghica, el însuși fost capuchehaie al lui Vasile Lupu și Gheorghe Ștefan¹⁰⁸, când a devenit domn în Țara Românească, a trimis în calitate de capuchehaie pe propriul său fiu, Grigore, viitorul domn care, se pare, a avut o contribuție însemnată la detronarea părintelui său. Puțin înainte, într-o scrisoare din septembrie 1660, Grigore, care reprezenta încă pe tatăl său la Poartă, se arată foarte

---

¹⁰³ Listele de dregători publicate în S.M.I.M., t. IV, p. 582.

¹⁰⁴ Biblioteca Academiei Române, XLIV/113; cf. N. Stoicescu, *Dicționar*, p. 255; v. discuția în legătură cu Badea chehaia care pare a nu fi Badea Bucșanu, ci Badea Vlădescu, fiul lui Tudoran, văr cu acesta, v. și p. 128.

¹⁰⁵ Pentru trecerea vizirului la Belgrad, v. cronică lui Silahdar (*Silahdar Tarihi*, Istanbul, 1928, vol. I, p. 242; cf. și M. Guboglu, *Cronici turcești*, vol. II, București, 1974, p. 319), care dă ca dată a sosirii oastei turcești la Belgrad împreună cu marele vizir Ahmed Köprülü 1 şevval 1073 = 9 mai 1663. Șederea lui Badea Vlădescu la Belgrad sau pe lângă oastea marelui vizir trebuie să fi încetat imediat după campania încheiată prin cucerirea Ujvar-ului (Neuhäusel) la 24 septembrie 1663, campanie la care participaseră și domnii români.

¹⁰⁶ Listele de dregători în S.M.I.M., t. I, p. 582, și N. Stoicescu, *Dicționar*, p. 243.

¹⁰⁷ „Magazin istoric pentru Dacia”, t. II, 1846, p. 183–184.

¹⁰⁸ Despre relațiile lui Gheorghe Ghica, capuchehaie la Constantinopol și intim al lordului Winchelsea, v. documente engleze la P. Cernovodeanu, *Țările Române în viziunea călătorilor englezi*, în S.M.I.M., t. VI, p. 123, nota 7.

îngrijorat de planul vizirului Köprülü de a pune un beglerbeg în Țara Românească, ceea ce ar fi provocat o răscoală susținută și din Moldova: „zău că vrea vizirul să-i așeze, și nu va putea”¹⁰⁹. Letopiseșul cantacuzinesc știa că era vorba de a trimite ca „domn” pe Mustafa, ginerele lui Mehmed Köprülü, ca să adune haraciul cu mai multă râvnă¹¹⁰. Cronica susține că postelnicul Constantin Cantacuzino era la Adrianopol, în calitate, probabil, de capuchehaie la oaste, și a intervenit pe lângă vizir pentru înlăturarea acestui plan. Rolul principal în schimbarea atitudinii marelui vizir este atribuit marelui dragoman Panaiot Nikusios, care râvnea, se pare, la tronul uneia dintre Țările Române¹¹¹. Noul domn era însă conștient și de influența postelnicului la Poartă și i-ar fi scris: „Eu din cuvântul dumitale nu voi ieși...”¹¹². Rămas un timp, probabil, capuchehaie, postelnicul a revenit în țară cu gândul mărturisit de a nu face parte din divan; va cădea însă victimă intrigilor partidei adverse în binecunoscutele împrejurări.

Unele surse menționează printre capuchehăile lui Grigore Ghica, la începutul domniei, pe Constantin Cantacuzino și Apostol căpitanul¹¹³. În 1663 și 1664, în afară de capuchehăile de la oaste, Grigore Ghica mai avea la Poartă pe marele spătar Toderașco Sturza și pe marele vistier Dumitrașcu (Cantacuzino)¹¹⁴. Primul era cumnatul domnului, fratele doamnei Maria, cel ce va fi propus mai târziu și ca domn al Moldovei¹¹⁵. Sol al lui Grigore Ghica la Veneția și la Vatican, el poseda și o diplomă de înnobilare din partea lui Mihai Apafy. Dumitrașcu Cantacuzino, nepot al postelnicului Constantin Cantacuzino și

---

¹⁰⁹ N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. VI, p. 262.

¹¹⁰ *Letopiseșul Cantacuzinesc*, ed. C. Grecescu, p. 144.

¹¹¹ N. Iorga, *loc. cit.*

¹¹² Idem, *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 84–85; idem, *Istoria românilor*, vol. VI, p. 262.

¹¹³ „Magazin istoric pentru Dacia”, I, p. 395–396, în scrisoarea domnului către capuchehăi.

¹¹⁴ E.D. Tappe, *An english contribution to the biography of Nicolae Miclescu*, apud P. Cernovodeanu, *Țările Române în viziunea călătorilor englezi*, S.M.I.M., t. VI, p. 123; idem, *Peripeșiile necunoscute ale spătarului Miclescu*, în „Magazin istoric”, 7–8 (iul.–august 1969), p. 102.

¹¹⁵ N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. VI, p. 271.

caimacam, împreună cu Stroie vornicul Leurdean sunt principalii vinovați de uciderea postelnicului. Trecând în Moldova, ajunge capuchehaie a lui Ștefan Petriceicu și domn al Moldovei (1673–1675).

S-a crezut, pe baza unui izvor tardiv, că Grigore Ghica a avut capuchehaie la Constantinopol și pe Nicolae Milescu, despre care Neculce spunea că era „prea învățat și cărturar și știa multe limbi: elinește, slavonește, grecește și turcește și era mândru și bogat”. Izvoare engleze par să infirme această știre¹¹⁶.

Radu Leon a avut capuchehaie și pe Dumitrașcu Caramanlăul¹¹⁷. Instalat la Poartă să-l apere de pârlile Cantacuzinilor, a fost deseori trimis în solii la turci de Constantin Brâncoveanu, căruia de altfel i-a adus și caftanul de domnie. Fusese de multe ori mare postelnic și capuchehaie. La începutul domniei lui Radu Leon, Șerban Cantacuzino, cu care se pare că, un timp, fusese în raporturi bune, a fost capuchehaie la Constantinopol și la Adrianopol (1666)¹¹⁸.

Sub Antonie vodă din Popești cunoaștem numai două solii la Poartă, a lui Constantin II Cantacuzino și a lui Gheorghe din Drugănești¹¹⁹. Aceștia apar alături de Șerban Cantacuzino și de Radu Crețulescu într-o solie de boieri pentru reglementarea hotarelor țării (1671)¹²⁰.

În a doua domnie a lui Grigore Ghica (1672-1673), capuchehaie la Poartă este Lascarache Ruset¹²¹, frate al lui Iordache Ruset capuchehaia și al lui Antonie Vodă Ruset, făcând deci parte dintr-o familie de capuchehăi moldovene. Lascarache este capuchehaie și a lui

---

¹¹⁶ P. Cernovodeanu, *op. cit.*, S.M.I.M., VI, p. 121.

¹¹⁷ Radu Popescu, *Istoriile*, ed. cit., p. 137.

¹¹⁸ Arhivele Statului – București, Cetroceni XXVII/L, doc. din 5 sept. 1666, apud N. Stoicescu, *Dicționar*, p. 139.

¹¹⁹ Radu Popescu, *Istoriile*, ed. cit., p. 144–145, în legătură cu reînnoirea domniei lui Antonie Vodă din Popești, care este refuzată de marele vizir.

¹²⁰ Arhivele Statului – București, Tismana LVIII/8, apud N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 183.

¹²¹ R. Rosetti, *Familia Rosetti*, p. 34–35. Despre folosirea Cupăreștilor în funcția de capuchehăi în Moldova de către Gheorghe Duca, vezi A. Golimas, *op. cit.*, p. 79. Despre folosirea lor de către Duca în domnia sa munteană, v. N. Iorga, *op. cit.*, vol. VI, p. 280.

Șerban Cantacuzino¹²². După această slujbă devine mare postelnic al lui Gheorghe Duca.

Gheorghe Duca are capucehaie pe Mihai Cantacuzino, care îi aduce și steagul de domnie. Era probabil capucehaie la oaste, căci îl vedem în tabăra turcească¹²³. Lascarache Ruset, care în timpul domniei muntene a lui Gheorghe Duca este mare postelnic, îndeplinește încă misiuni la turci, deoarece îl vedem aducând în 1676 caftanul de reînnoire a domniei, după sistemul trienal introdus nu de mult de Poartă¹²⁴.

În timpul lui Șerban Cantacuzino avem menționate mai multe nume de capucehăi, unele dintre ele fiind probabil oameni de încredere, rude apropiate ale domnului, „capucehăi de paradă”, cum îi numește Iorga. Știm că în timpul acestei domnii erau capucehăi la Poartă Ienache sau Ianachi Porfirită, Cârste Scordoc sau Scordatos, Pârvu Cantacuzino și Negoită Văcărescu. Primul este cel mai însemnat dintre diplomații pe care Șerban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu îi aveau la Poartă.

Ianache Porfirită sau Porfiritis este pentru prima oară menționat capucehaie la 1674¹²⁵, deci în timpul domniei lui Gheorghe Duca. Vreme de aproape 30 de ani, el va fi agentul cel mai bine informat, cel mai exact și în același timp cel mai prudent dintre toți ceilalți pe care cei trei domni munteni (Gheorghe Duca, Șerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu) îi au la Poartă. Numele de Porfirită apare într-o scrisoare adresată unui nobil maghiar, Beldi Pálhoz, închis la Yedi Kule, la 19 decembrie 1678¹²⁶. Nu intrăm în detaliile activității sale, care, în linii mari, este cunoscută. I.C. Filitti¹²⁷ consideră că se

---

¹²² *Letopiseșul Cantacuzinesc*, ed. cit., p. 169.

¹²³ N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. VI, p. 279.

¹²⁴ Radu Popescu, *Istoriile*, ed. cit., p. 169.

¹²⁵ *Monumenta comitialia Transylvaniae*, vol. XVI, p. 632-633.

¹²⁶ Despre Porfirită: N. Iorga, *Studii și documente*, vol. IV, p. 96-97; *ibidem*, vol. III, p. 96-97; Virgil Zaborovski, *Istoria politice externe a celor Trei Principate*, București, 1925; C. Giurescu, N. Dobrescu, *Documente și regeste privitoare la C. Brâncoveanu*, București, 1917, p. X; N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. VI, p. 342; N. Camariano, *Alexandre Mavrocordato, le grand dragoman. Son activité diplomatique, 1673-1709*, Thessaloniki, 1970.

¹²⁷ *Arhiva G. Gr. Cantacuzino*, s. v.

numea Haleplis și că era originar din orașul Halepa din Creta, în vreme ce alți cercetători îi fixează locul nașterii la Chios sau chiar în insula Paros. Identificarea cu Haleplis este acceptată de Sfyroeras (= Sphyroeras), iar N. Camariano merge și mai departe, identificându-l pe Ianache Porfirită-Haleplis, deci „Cretanul”, cu Ioan Cretanul, capuchehaie a lui Dimitrie Cantemir¹²⁸.

Firește, cercetările trebuie continuate, mai ales că se promite aducerea unor noi argumente în sprijinul ipotezei că Ioan Cretanul și Ianachi Haleplis-Porfiritis ar fi una și aceeași persoană. Îmi permit să atrag însă atenția că Ianache Haleplis apare ca o altă persoană în *Condica vistieriei* lui Brâncoveanu și că identificarea inițială a lui I.C. Filitti, Porfiritis-Halepli, este probabil eronată. Oricum, Ianache Porfiritis este capuchehaia principală din 1674 și activitatea lui la Constantinopol a fost foarte bogată și variată. El află de intrigile franceze care vor să-l facă pe Tököli domn într-una din Țările Române¹²⁹. Capătă instrucțiuni de a-l spijini pe Csáky în contra lui Apaffy¹³⁰.

Ianache Porfiritis fusese elev al lui Meletie Syrigul. A fost angajat în postul de dragoman la ambasada Austriei din Constantinopol, la 14 mai 1668, cu 100 fl; la 18 mai 1673 primea un salariu de 300 fl¹³¹. Dușmănit de Alexandru Mavrocordat Exaporitul, apoi în conflict cu diplomații imperiali din capitala otomană, contele Mesigli și Dural, va fi înlăturat din acest post. Un alt diplomat austriac, G. Stepney, îi este însă prieten și intervine în favoarea lui Porfiritis, care este, pentru scurtă vreme, reintegrat în post¹³². A fost însă mai tot timpul, până în 1702, capuchehaie a lui Șerban Cantacuzino, apoi a lui Constantin Brâncoveanu, pe la 1691 fiind numit și dragoman al flotei otomane¹³³.

---

¹²⁸ V. recenzia lui Nestor Camariano, la Vas. Vl. Sphyroeras, *Hoi dragoumanoi tou stolou. Ho thesmos kai hoi phoreis*, Atena, 1965, R. E. S. E. E., t. V, 1967, p. 342.

¹²⁹ Hurmuzaki, vol. I, *Supl.* I/1, no 160, p. 275–276.

¹³⁰ N. Iorga, *Manuscrise din biblioteci străine*, p. 66; Zaborovschi, *op. cit.*; N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. VI, p. 342.

¹³¹ C. Giurescu, N. Dobrescu, *Documente și regeste*, p. X, nota 3.

¹³² N. Camariano, *Alexandre Mavrocordato*, p. 30, respinge părerea că marele dragoman ar fi avut vreun amestec în înlăturarea lui Porfiritis de la ambasada austriacă.

¹³³ Vas. Vl. Sfyroeras, *op. cit.* (cf. N. Camariano, recenzia citată, și idem, *Alexandre Mavrocordato*, p. 30), crede că acest Porfiritis fusese numit în 1701, în vreme ce N. Camariano consideră că la 1691 era deja dragoman al flotei.

El figurează mereu în *Condica vistieriei* lui Brâncoveanu până în 1702. I se trimit regulat bani de cheltuială: de Paște i se dăruiește o blană de 500 de lei, în vreme ce celorlalte capuchehăi li se oferă blănuri mult mai ieftine. Încetarea slujbei, la 1702, nu cred să fie în legătură numai cu numirea lui ca dragoman al flotei, adică să fie vorba numai de o incompatibilitate între cele două funcții pentru acea vreme. Cred mai degrabă că schimbarea lui a avut loc ca urmare a unei reorganizări a aparatului diplomatic de la Constantinopol al Brâncoveanului în acea vreme.

De la Ianache Porfirită ni s-a păstrat primul raport de capuchehaie și singurul în românește pentru întreaga epocă. N. Iorga, care a publicat pentru prima dată acest document în criptogramă (descifrată de N. Hodoș¹³⁴), ajunge la concluzia că rapoartele lui Ianachi Porfirită „era scrise românește de un secretar, el însuși dictându-le în această limbă cu un accent grecesc care se simte în pasagiile copiate (ț în loc de c, s în loc de ș, mp pentru b)”.¹³⁵

Un alt capuchehaie al lui Șerban Vodă a fost Cârstea Scordoc, care avea rang de postelnic. El a reușit, după câte știe Radu Popescu, să deoace, pe la 1684, o intrigă a paharnicului Papa Buicescul la Poartă, izbutind să-i trimită domnului pe toți boierii complotiști. Acest Cârstea Scordoc, ajuns mare postelnic sub Șerban Cantacuzino, a pierit omorât din porunca lui Constantin Brâncoveanu la începutul domniei sale, dintr-o ceartă mai veche „pentru un lucru mai de nimic”, ne spune Radu Popescu¹³⁶.

Ceilalți doi boieri capuchehăi nu sunt menționați în izvoare contemporane ca având un rol activ la Poartă. Pe Pârvu Cantacuzino, ne asigură *Genealogia Cantacuzinilor*, l-a făcut unchiul său Șerban Vodă mare logofăt „și la anul 1684 făcându-l stolnic l-a trimis capuchehaie la Constantinopol care la moartea lui Șerban Vodă a venit în țară și câtă vreme au trăit îl metahirisia Constantin Brâncoveanu tot la trebile ce avea cu Turcii”¹³⁷.

---

¹³⁴ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. III, p. 96–97.

¹³⁵ Idem, *Istoria românilor*, vol. VI, p. 342.

¹³⁶ Radu Popescu, *Istoriile*, ed. C. Grecescu, p. 182. În altă formă, Scordatu (probabil un Scordatos?).

¹³⁷ *Ibidem*, p. 191.

Despre Negoită Văcărescu știm, dintr-o însemnare manuscrisă de familie, că ar fi fost tot în timpul lui Șerban Vodă bașcapuchehaie la Poartă, unde și a murit¹³⁸. Cercetările mai noi¹³⁹ au arătat însă că Negoită Văcărescu nu putea fi capuchehaie în acel timp.

În timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu avem cunoștință de un număr însemnat de capuchehăi și, pentru prima parte a domniei, putem afla date despre aceștia, pe lângă cronicile interne, și din *Condica vistieriei*. Condica menționează mai multe nume de capuchehăi la Constantinopol, unii la oaste, alții la Adrianopol, în fine, unii la seraschierul de la Babadag sau la tătari, misiuni mai mult temporare. Condica menționează, de asemenea, un număr de subalterni și de căpitani de călărași la Țarigrad. Numărul relativ mare de capuchehăi de la începutul domniei se datorează faptului că cel puțin doi sunt „la oaste”, de unde transmit domnului ordine ale marelui vizir privind cererea de noi furnituri pentru armată. Domnul este silit chiar să ridice un bir al capuchehăii de oaste. Alte două capuchehăi rezidau la Adrianopol, unde, conform obiceiului, se aflau cartierul general al armatei și reședința marelui vizir pe timpul războiului, situație prelungită și după 1699.

Probabil, încă din timpul lui Șerban Cantacuzino exista un „serai” special al Țării Românești la Adrianopol, reședința permanentă a capuchehăilor la sfârșitul secolului, dar una din capuchehăi trebuia probabil să rămână la Constantinopol. Însă oricum, prima capuchehaie și cea de a doua îl însoțesc întotdeauna pe marele vizir în expedițiile lui (europene) și la întoarcerea acestuia la Adrianopol. Principala capuchehaie este în continuare Ianache Porfirită, numit și Enache sau Ianache dragomanul sau Chiriță Ianache în *Condica vistieriei*. Cronica îl numește „veche slugă a Porții turcești și iscusit foarte între cele ce

---

¹³⁸ N. Iorga, *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 111.

¹³⁹ Petre Cristea în *Comentarii la genealogia Văcăreștilor. Pe marginea unei inscripții funerare*, în „Valachica”, 1969, p. 179-186, arată că în notița din Bibl. Acad. Rom., ms 305, nu putea fi vorba de Negoită Văcărescu, ci probabil, de Ianache Văcărescu. Înăchiță Văcărescu i-a confundat în 1787, „datele istorice au putut suferi alterări generatoare de confuzii”. Vezi și G.D. Florescu și Dan Pleșia, *Condica Văcăreștilor. Copii de documente, regeste și mențiuni publicate*, „Studii. Revista de istorie”, t. 19, 1966, nr. 5, p. 972.

începea să lucreze, măcar că făcea cu banii țării, făcea prin daruri ce da, însă tot mai mult decât alții ce au fost mai înainte de el făcea trebile domnului său”¹⁴⁰. Din această cauză, când Brâncoveanu află de mazilirea ginerelui său Duculeț din Moldova, nu se întristează „atât pentru mazilire cât pentru lucru ce-au fost fără de veste de nici un Enache dragomanul care <era> capuchehaia domnului Țării Românești n-au prins veste mai înainte”¹⁴¹.

Ianache Porfirita încetează, se pare, a mai fi capuchehaie Brâncoveanului pe la 1702, în august, când avem în *Condică* ultima lui mențiune (1000 de taleri „în simbria lui”). Nu cunoaștem prea bine motivele. Bănuim că pe de o parte Ianache devenise dragoman al flotei și nu mai putea continua multă vreme a mai fi și capuchehaie a domnului Țării Românești, iar pe de altă parte, domnul trebuia să facă neconținut remanieri ale aparatului său diplomatic de la Poartă.

Controalele mânăuirii importantelor sume de bani pe care capuchehăile le primesc din țară sau le împrumută cu dobânzi extrem de ridicate de la cămătarii din Constantinopol dovedesc domnului că agenții săi își însușesc o parte din bani. Un astfel de control se efectuează, pe la 1700, de către vel vistierul Șerban Greceanu și pentru acestea și „pentru alte trebi ale țării”, una dintre capuchehăi, Dumitrașcu Caramanlău, este trimisă în țară¹⁴².

Colegul de capuchehailăc al lui Ianache Porfirita este Iane Căpitanul de Odiovae¹⁴³. El se află la Adrianopol pe lângă marele vizir „la oaste”, când domnul primește pe neașteptate porunca să meargă la Cunești, în timpul expediției de la Belgrad.

Pe Vergo, fost portar sub Șerban Cantacuzino și capuchehaie pe lângă serascherul din Babadag, Brâncoveanu l-a folosit în diferite misiuni la Poartă. La 1690 e capuchehaie la tătari pe lângă Calgai Sultan¹⁴⁴. Anonimul brâncovenesc îl consideră pe Vergo prieten cu

---

¹⁴⁰ *Cronica anonimă*, ed. C. Grecescu, p. 78.

¹⁴¹ *Ibidem*.

¹⁴² Radu Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Brâncoveanu*, în *Cronicari munteni*, vol. II, p. 237.

¹⁴³ *Condică* îl menționează la 1695.

¹⁴⁴ Radu Greceanu, *Istoria*, ed. cit., p. 304–305.

Mustafa paşa (Bıyıklı), care ajunsese în 1693 mare vizir și pregătea o mare expediție. În 1695 este pe lângă oastea otomană, apoi pe lângă hanul tătăresc¹⁴⁵. La 1696 e vel clucer și e trimis la Adrianopol împreună cu Dimache Slugerul. La oaste sunt capuchehăi Constantin Stolnicul și Nicula Paharnicul. La 1697 este vel clucer și-l vedem însoțind o delegație munteană, care se plânge la Poartă de „multele nedreptăți ce au avut țara de la vizirul ce pieri în război”¹⁴⁶ (probabil este vorba de Elmas Mehmed paşa). El făcuse parte în 1690 dintr-o altă delegație, în legătură cu fixarea hotarelor țării cu raiaua Brăilei¹⁴⁷. Pe la 1700 e vel clucer și face parte din delegația condusă de Șerban vel vistiernicul Greceanu, care să aranjeze datoriile țării la Poartă și să facă un control al mânăuirii banilor de către capuchehăi¹⁴⁸. De la această dată Vergo va rămâne în permanență capuchehaie la Poartă, rezidând mai mult la Adrianopol, pe lângă marele vizir sau pe lângă caimacam.

Între 1701–1702, Vergo este la Poartă cel mai însemnat capuchehaie după Ianache. Astfel, în ianuarie 1702, el primește aceeași sumă (500 taleri) ca și Porfirita (în vreme ce vel comisul Bunea primește 300, iar Constantin slugerul 200 taleri). În acest răstimp se căsătorește și primește cu această ocazie un dar de 1068 taleri, trecut între cheltuielile vistieriei. În august 1702 Vergo încetează a mai fi capuchehaie, fiind acuzat (mențiunea este chiar în condică)¹⁴⁹ că a furat banii haraciului (7658 1/2 tal.). Domnul nu se poate despăgubi decât cu o parte din sumă, obținută de pe urma vânzării lucrurilor din casa pe care Vergo o avea în București. Scurt timp după aceasta, Ianache capuchehaia dispare și el din mențiunile regulate ale Condicii, însă se pare că fără nicio legătură cu faptele lui Vergo.

Un alt capuchehaie în vremea domniei lui Brâncoveanu este Dumitrașcu Caramanlăul, care avea rang de postelnic. Era familia Caramanlău probabil originară din Caramania; știința lor de turcește îi

---

¹⁴⁵ *Ibidem*, p. 314 și p. 74.

¹⁴⁶ *Ibidem*, p. 94.

¹⁴⁷ *Ibidem*, p. 69.

¹⁴⁸ *Ibidem*, p. 112.

¹⁴⁹ *Condica vistieriei*.

ajutase să ocupe ranguri și funcții legate de raporturile cu turcii. Este puțin probabil ca Dumitrașcu Caramanlăul postelnicul din timpul lui Radu Leon¹⁵⁰ să fie una și aceeași persoană cu Dumitrașcu Caramanlăul postelnicul de la 1726, din timpul lui Nicolae Mavrocordat¹⁵¹. La 1703 era socotit printre boierii mai bătrâni, care aranjau la Poartă memorabila călătorie a domnului la Adrianopol. În momentul morții lui Șerban Cantacuzino, este mare postelnic și, împreună cu vel medelnicerul Socol și cu vel portarul Vergo, capuchehaie pe lângă seraschier, îi cere lui Mustafa pașa, seraschierul de la Babadag, să intervină pentru recunoașterea lui Constantin Brâncoveanu ca domn¹⁵². La 1690, împreună cu Ghencea vel vornic, aduce la cunoștință Porții intrarea nemților în țară, iar la 1695 aranjează la Poartă împreună cu Constantin clucerul ca domnul să nu participe în persoană la repararea Cladovei, ci să-l trimită acolo numai pe vel banul Craiovei, Cornea Brăiloiu¹⁵³ (capuchehăile Enache Porfirita dragomanul și Iane căpitanul de Odiovaie erau la oaste). Într-o altă delegație, împreună cu vel armașul Bunea (Grădișteanu), Dumitrașcu Caramanlăul anunță vizirului venirea domnului în întâmpinarea sultanului Mustafa¹⁵⁴.

La 1697 domnul pregătește din ordin o armată de 1000 de oameni, pentru a se duce la Camenița. „În fruntea ei făcut-au măria sa sărdar pe Dumitrașcu Caramanlăul vel postelnic, cap mai mare și poruncitoriu.”¹⁵⁵ Peste un an face parte din delegația condusă de Cornea Brăiloiu vel ban, care solicita la Poartă reducerea haraciului pentru că, între timp, la cererea vizirului, se dăduseră sume care echivalau cu două haraciuri¹⁵⁶.

---

¹⁵⁰ Radu Popescu, *Istoriile*, ed. C. Grecescu, p. 137; în alte variante e portar.

¹⁵¹ *Ibidem*, p. 296. Ar fi trebuit să aibă pe puțin 85 de ani. Cred că cel din timpul lui Nicolae Mavrocordat este o altă persoană, fiu sau nepot al celui din timpul lui Șerban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu.

¹⁵² Radu Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Brâncoveanu*, ed. A. Ilieș, p. 57.

¹⁵³ *Ibidem*, p. 65.

¹⁵⁴ *Ibidem*, p. 110; mai pe larg în *Cronica anonimă*, p. 67.

¹⁵⁵ *Ibidem*, p. 125.

¹⁵⁶ Radu Greceanu, *ed. cit.*, p. 125–126.

La 1701–1702 este capuchehaie sau rezidează pe lângă capuchehăi aproape în permanență. Rechemat în urma unui control al conturilor făcut de Șerban Greceanu, din porunca domnului, revine capuchehaie după ce Vergo vel clucer fugise cu banii și după ce Ianache Porfirită nu mai putea fi capuchehaie¹⁵⁷. Însotăște pe domn la Adrianopol, împreună cu impunătoarea suită compusă din patruzeci de boieri, și face parte și dintre cei patru boieri „mai de frunte și mai bătrâni” (Cornea Brăiloiu, mare ban, Diicul Rudeanu, vel logofăt, Mihai Cantacuzino, vel spătar, Dumitrașcu Caramanlăul, vel postelnic), care au cinstea să participe la audiența domnului la sultan¹⁵⁸. După cum se știe, domnul se va întoarce din această călătorie cu domnia reînnoită pe viață și cu un adaos de 240 de pungi la haraciul țării. Domnul este scutit de a mai veni la Poartă, formalitățile de reînnoire a domniei și toate celelalte relații cu turcii făcându-se prin capuchehăi, care vor primi astfel o serie de atribuții noi.

Profitând de tulburările din august de la Constantinopol, încearcă zadarnic cu vel slugerul Toma Cantacuzino și cu Ianache Văcărescu vel aga „ca doar s-ar surpa și adausul haraciului ce se făcuse”¹⁵⁹.

În 1705, domnul prinde de veste că Toma Cantacuzino, care rămăsese capuchehaie, umblă să ia domnia, îl recheamă împreună cu

---

¹⁵⁷ *Ibidem*, p. 221.

¹⁵⁸ Cronica pretinde că domnul ceruse și obținuse ca „de vreme ce haraciul se adăuga, să lipsească alte angarii, mâncături, mucareruri, huzmeturi, bumbașiri cu porunci și altele și ce ar fi trebile și poruncile împărăției *pre capuchehaele să se dea știre domnului și domnul să facă să le îplinească socotind măriia sa de vreme ce țara dă spre o parte se încarcă despre alta se află încai cevași răsufu și ușurare*” (Radu Greceanu, *op. cit.*, p. 217). Aceași știre o dă și un raport francez din Constantinopol (v. capitolul *Atribuțiile capuchehăilor*).

¹⁵⁹ Radu Greceanu, *op. cit.*, p. 22. Misiunea lui Toma Cantacuzino poate fi pusă în legătură și cu o anume orientare a politicii externe a Brâncoveanului spre ruși. El transmitea la 1703 informații din Constantinopol, pe care N. Iorga le va considera (*Istoria românilor*, vol. VI, p. 458) „cea mai perfectă, mai amănunțită informație – și cu scrisori de capuchehaie ca Toma Cantacuzino – care fusese vreodată transmisă muscalilor”. Dezgustat de turci, Toma Cantacuzino scria despre noul sultan că „este lacom ca un țigan, invidios, fricos, prost, mare dușman al creștinilor și tot ce e în împrejurul lui nu plătește nimic, începând cu vizirul și cu cine e supusul și nu gândesc decât să fure și să jefuiască. Mânia lui Dumnezeu este asupra lor și toți se învoiesc a spune că Împărăția aceasta turcească o va lua Dracul în curând.”

vel aga Ienache Văcărescu și numește la 10 aprilie pe postelnicul Dumitrașcu Caramanlăul, din nou, capucehaie la Poartă¹⁶⁰. Nu știm cât timp a mai rămas capucehaie Dumitrașcu Caramanlăul. La 16 martie 1707 primea instrucțiuni de la domn¹⁶¹. Domnul luase obiceiul de a nu mai menține timp îndelungat capucehăi la Poartă rechemându-le după mai puțin de un an.

Din aceeași familie a Caramanlăilor, cronicile interne mai atestă alți doi: pe Constantin Caramanlăul slugerul, fost și mare portar, și pe Iordache Caramanlăul, mare clucer de arie. Probabil că erau frați.

Constantin slugerul este cea de a patra capucehaie din ianuarie 1702¹⁶², din septembrie rămânând a doua capucehaie împreună cu vel postelnicul (Dumitrașcu Caramanlăul)¹⁶³. În 1707 e trimis din nou capucehaie împreună cu Șerban vel stolnicul și cu Iorga vel sluger, rechemându-se Ienache Văcărescu¹⁶⁴. În 1711, în timpul conflictului ruso-turc, este vel portar și e trimis cu 50 de pungi din casa domnului la vizir. Acesta este acuzat de cronică de Radu Popescu că a servit de dragoman Cantacuzinilor (lui Mihai spătarul și Ștefan spătarul) pe lângă Mustafa aga, capugiul venit să-l ridice pe Brâncoveanu și să sechestreze averile domnului¹⁶⁵.

Iordache Caramanlăul, mare clucer de arie, e trimis la 1707 împreună cu Șerban Prisăceanu să aranjeze hotarele Brăilei și strămutarea unor raiale fugite din dreapta Dunării¹⁶⁶. Mai târziu, pe la 1712, e trimis în fruntea unei întregi armate de 1200 de salahori să repare cetatea Hotinului¹⁶⁷.

Alte capucehăi folosite de Constantin Brâncoveanu în timpul domniei sale sunt relativ mai puțin însemnate și în general de gradul al doilea sau al treilea.

---

¹⁶⁰ Radu Greceanu, *op. cit.*, p. 226.

¹⁶¹ *Foietul novel*, ed. E. Vărtosu.

¹⁶² *Condica vistieriei*, s.a.

¹⁶³ *Ibidem*.

¹⁶⁴ Radu Greceanu, *op. cit.*, p. 235.

¹⁶⁵ Radu Popescu, *Istoriile*, ed. C. Grecescu, p. 205. Caramanlăul portarul este Constantin și nu Dumitrașcu, cum cred editorii în indicele ediției (*ibidem*, p. 312).

¹⁶⁶ Radu Greceanu, *op. cit.*, p. 165.

¹⁶⁷ *Ibidem*, p. 207.

Iane căpitanul de Odiovaie este colegul lui Ianache Porfirită și împreună cu acesta îl însoțește pe marele vizir „la oaste” în campaniile din ultimul deceniu al secolului al XVII-lea. El apare în condicile vistieriei în 1695. Tot la „ordie” apar în 1696 și alte două capuchehăi: Constantin Stolnicul și Nicula Paharnicul.

În 1694–1695, Constantin clucerul¹⁶⁸ este cel mai des pomenit dintre capuchehăile de la Constantinopol, ca fiind capuchehaie a doua sau a treia, pe timpul când primă capuchehaie era Enache dragomanul (Porfirită). Sporadic mai apar ca îndeplinind funcția de capuchehaie în prima parte a domniei Brâncoveanului Dimache slugerul (în 1698) și Sterie căpitanul (aceeași dată), care e menționat și ca sluger.

Iane vătaful de aprozi (Dâmboviceanu)¹⁶⁹ însoțește o delegație la Poartă, condusă de Cornea Brăiloiu, Mihai Cantacuzino vel spătar, Dumitrașcu Caramanlăul la 1700¹⁷⁰. În decembrie 1702 însoțește un „hazna aga”, trimis special la București să ceară întregul haraci¹⁷¹, iar în 1703 e trimis la Giurgiu și întâmpină pe domn în drumul spre Adrianopol¹⁷². Din aceste câteva relatări reiese că Iane vătaful era un om de încredere al domnului. La 1696 mai era capuchehaie și Stamate postelnicul¹⁷³.

Capuchehăi-soli cu un caracter nepermanent fuseseră trimiși la Poartă, în diferite ocazii, mai ales banul Craiovei, Cornea Brăiloiu, spătarul Mihai Cantacuzino, marele comis Bunea Grădișteanu și Dumitrașcu Caramanlăul vel postelnic. Aceștia doi din urmă îndeplinesc și funcții de capuchehăi permanente. Astfel, la 1702, Bunea vel comisul este, împreună cu Constantin slugerul (Caramanlăul), capuchehaie alături de Enache Porfirită și de Vergo¹⁷⁴.

În a doua parte a domniei, Constantin Brâncoveanu întrebuințează un sistem de schimbare și alternare a capuchehăilor. Rămânând

---

¹⁶⁸ *Condica vistieriei* s.a.

¹⁶⁹ *Ibidem*.

¹⁷⁰ *Ibidem*.

¹⁷¹ *Foietul novel*, ed. E. Vârtosu, p. 188, la 28 aprilie 1699 notează: „am trimis pe Iane vătaf să fie capuchehaie trimițând și daruri la prieteni”.

¹⁷² Radu Greceanu, *op. cit.*, p. 126.

¹⁷³ *Ibidem*, p. 141.

¹⁷⁴ *Condica vistieriei*, p. 183.

singurii agenți de legătură ai domnului cu Poarta, ei au, pe lângă atribuții sporite, ocazia unor contacte directe și frecvente cu persoanele influente din Constantinopol, prin care pot țese intrigi sau chiar comploturi.

În toată această perioadă domnul trimite la Poartă un mare număr de boieri, în parte rude apropiate, dar pe care îi înlocuiește succesiv la intervale foarte mici (5–6 luni sau și mai puțin). Sunt aceștia capuchehăi sau simpli soli cu funcție temporară? Adesea ei dublează capuchehăile de bază, de multe ori de rang inferior, și au uneori misiuni determinate în legătură cu anumite chestiuni legate de raporturile cu turcii. Între capuchehăile de bază trebuie notat în primul rând Dumitrașcu Caramanlăul mare postelnic, care îndeplinise și înainte misiuni temporare la Poartă, în special după data când Ianache Dragomanul Porfirită încetase de a mai fi prima capuchehaie a domnului. Cunoaștem împrejurările în care Toma Cantacuzino, rechemat de la Constantinopol, este făcut mare postelnic, iar fostul mare postelnic Dumitrașcu Caramanlăul este făcut capuchehaie (aprilie 1705)¹⁷⁵ și trimis la Poartă.

El nu mai apare în listele mereu schimbate și menționate de Radu Greceanu în legătură cu boierii trimiși la Poartă, ceea ce arată că va rămâne acolo o bună perioadă de timp. Tot în această situație trebuie să fi fost și Dimache (Chiriță), despre care știm că în 1698 era sluger și capuchehaie¹⁷⁶ și care la 1700 e menționat că, după ce adusese un curier, „s-a dus acasă și la Țarigrad”¹⁷⁷. Un alt capuchehaie, însă, ca și Dimache, de grad inferior (al doilea sau al treilea), a fost Constantin Diichiti¹⁷⁸, în afară de Constantin slugerul (Caramanlăul), de care am mai vorbit. Ceilalți boieri pot fi socotiți însă și ei tot capuchehăi, pentru că sunt acreditați pe lângă vizir și în momentul rechemării fac obișnuitele vizite de rămas bun la chehaia vizirului.

La 1703, Toma Cantacuzino și Ianache Văcărescu se aflau la Poartă împreună cu Dumitrașcu Caramanlăul¹⁷⁹. La sfârșitul anului

---

¹⁷⁵ Radu Greceanu, *op. cit.*, ed. A. Ilieș, p. 226.

¹⁷⁶ *Condica vistieriei*.

¹⁷⁷ Radu Greceanu, *op. cit.*, p. 155.

¹⁷⁸ *Foietul novel*, ed. E. Vărtosu, la 16 martie și 2 iunie 1707.

¹⁷⁹ Radu Greceanu, *op. cit.*, p. 224.

primii doi sunt rechemati și înlocuiți cu Cornea Brăiloiu vel ban și cu Ștefan Cantacuzino¹⁸⁰. Acesta din urmă, rechemat în 1704, este trimis din nou, pentru scurtă vreme însă, pentru că în mai 1704 este înlocuit de Ianache Văcărescu și Drăghici Câmpineanu, vătaf de aprozi¹⁸¹. Nu știm când fusese numit din nou Toma Cantacuzino slugerul, pentru că în decembrie 1704 e rechemat împreună cu Ianache Văcărescu, în locul lor fiind trimiși Cornea Brăiloiu, Radu Golescu vel comis și Ștefan Cantacuzino vel paharnic¹⁸². În aprilie 1705 Dumitrașcu Caramanlăul e făcut capuchehaie¹⁸³ și trimis din nou Ianache Văcărescu vel aga, pentru ca în octombrie 1705 să fie rechemat și în locul lui să fie numiți Sterie căpitanul și vtori postelnicul Palaloga¹⁸⁴. În aprilie 1706 aceștia din urmă, împreună cu vtori slugerul Constantin (Caramanlăul), sunt rechemati și înlocuiți cu Mihai vel medelnicer, Iorga vel sluger și Iordache Crețulescu vel cămăraș, care era și ginere al domnului¹⁸⁵. În octombrie ultimii doi, mai întâi Crețulescu, apoi și slugerul Iorga, sunt rechemati și înlocuiți cu Ianache Văcărescu¹⁸⁶ și cu vel șetrarul Mănăilă, acesta din urmă pentru puțin timp, fiind înlocuit în octombrie de vel vistierul Dumitrache Vlasto¹⁸⁷.

Ianache Văcărescu este rechemat în anul următor (februarie 1707) și în locul lui e trimis Șerban stolnicul Greceanu, un alt ginere al domnului, și din nou Iorga slugerul, iar în aprilie e trimis și Constantin slugerul (Caramanlăul) să fie „și el capuchehaie dimpreună cu ceilalți boeri”¹⁸⁸.

Pe lângă Șerban stolnicul fusese trimis și fratele său, Grigore postelnicul (Greceanu), însă se pare fără o funcție oficială¹⁸⁹. În august 1707, Șerban stolnicul Greceanu este rechemat și înlocuit cu Sterie

---

¹⁸⁰ *Ibidem*, p. 151.

¹⁸¹ *Ibidem*, p. 153.

¹⁸² *Ibidem*, p. 226.

¹⁸³ *Ibidem*, p. 226.

¹⁸⁴ Radu Greceanu, *op. cit.*, p. 229–230.

¹⁸⁵ *Ibidem*, p. 157. În alt loc, p. 232, cronica spune că a fost rechemat și Ștefan Cantacuzino, care probabil fusese trimis și el, însă data indicată este iunie.

¹⁸⁶ *Ibidem*, p. 233.

¹⁸⁷ *Ibidem*, p. 158–159.

¹⁸⁸ *Ibidem*, p. 235, vezi și *Foietul novel*; la iunie 2, 1707, se amintește de instrucțiuni trimise la „stolnic”, la Constantin Slugherul și Constantin Diichiti.

¹⁸⁹ Radu Greceanu, *op. cit.*, p. 235

căpitanul¹⁹⁰. În mai 1708 mai fuseseră trimiși Șerban Bujoreanu vel vistier, care peste o lună va fi rechemat și înlocuit cu vel slugerul Radu Dudescu (25 iunie). În martie 1709 Ianache Văcărescu e din nou trimis la Poartă și rechemat vel slugerul Radu Dudescu „care de multe luni <nici opt luni!> în slujba domnească se afla”¹⁹¹. Ianache Văcărescu e rechemat în octombrie 1709 „de vreme ce șezuse 7 luni acolo la Poartă” și înlocuit cu Iordache Crețulescu vel agă (ginere al domnului) și cu Sterie căpitanul¹⁹².

Reiese că durata serviciului la Poartă a acestor boieri era de cca 6 luni (uneori și mai puțin), timpul de 7-8 luni fiind considerat o excepție. În februarie 1710 e rechemat Iordache Crețulescu și trimis Radu Golescu mare vornic¹⁹³. Mai fuseseră trimiși și Constantin Știrbei vel ban și Ianache Văcărescu vel paharnic, care spre sfârșitul anului sunt rechemați și înlocuiți cu Radu Dudescu vel sluger¹⁹⁴. Constantin Știrbei vel ban, Radu Golescu vel vornic, Gligorie Băleanul vel sluger și Neagoe Topliceanu vel pitar îl însoțesc în timpul campaniei de la Prut pe marele vizir (sunt capuchehăi la oaste) la Tomorova¹⁹⁵. Primii doi întovărășesc apoi armata turcă la întoarcere și rămân la Poartă până în 1712, când sunt rechemați și înlocuiți cu Șerban Greceanu vel logofăt¹⁹⁶.

Acesta nu a stat prea mult la Poartă, pentru că domnul l-a rechemat ca s-o cunune pe Smaragda Brâncoveanu cu Constantin postelnicul Băleanu (fiul slugerului Grigore Băleanu). El este înlocuit cu Bunea Grădișteanu vel comis (aprilie 1712), care e apoi și el rechemat în noiembrie și înlocuit cu Iordache Crețulescu¹⁹⁷ vel postelnic (acesta îl întâlnește pe vizir la Adrianopol). Probabil în primăvara lui 1713 Ianache Văcărescu, care e acum vel clucer, e trimis la Poartă în locul lui Iordache Crețulescu, pentru că vel clucerul este în

---

¹⁹⁰ *Ibidem*, p. 164 și 237.

¹⁹¹ *Ibidem*, p. 173.

¹⁹² *Ibidem*, p. 175.

¹⁹³ *Ibidem*, p. 176.

¹⁹⁴ *Ibidem*, p. 178.

¹⁹⁵ *Ibidem*, p. 188.

¹⁹⁶ *Ibidem*, p. 192.

¹⁹⁷ *Ibidem*, p. 201.

noiembrie rechemat și în locul lui e trimis vel vornicul Grigore Băleanu (unul dintre cuscii domnului)¹⁹⁸.

Aci se opresc notațiile, în general bine informate, ale lui Radu Greceanu, din care reiese cu evidență sistemul de reprezentare folosit de Constantin Brâncoveanu prin intermediul unor boieri mai apropiați, schimbați la intervale foarte scurte, și care supravegheau, pe cât le era posibil, pe lângă utilizarea fondurilor, și unelțirile altor agenți pe care Brâncoveanu îi folosea și plătea.

Aparatul diplomatic al lui Brâncoveanu folosit în raporturile cu turcii trebuie completat cu o serie de subalterni, oameni de încredere (boieri de rangul al doilea, căpitani de călărași, grămățici etc.). Astfel, în 1696 sunt trimiși la Adrianopol, în afară de Vergo vel clucer, Luca Rătescu vtorii vistier și Preda Zătreanu căpitanul¹⁹⁹. Oamenii lui de încredere sunt Afenduli clucerul²⁰⁰, capuchehaie la Bender și autor al unei cronici, trimis după cumpărături personale la Constantinopol, Hagi Vasile clucerul, Stoian vâtaful și fiul său, Ghidimoc, Vartolomei Călărașul, Nicolae Călărașul, Antonie comisul Cromide (Cremide)²⁰¹, Iordache Grămăticul, Antonie Grămăticul și alții.

Dintre capuchehăile de la serhaturi, în afară de Vergo și de Afenduli, *Condica vistieriei* și cronicile interne mai menționează pe Anastasie capuchehaie, care era la 1694 la seraschierul de la Babadag, iar la 1696, împreună cu Constantin clucerul și Antonie grămăticul, duceau acolo din partea domnului o sumă de bani. La 1698 Anastasie este capuchehaie la tătari²⁰².

Nu știm care erau toate capuchehăile la Poartă în momentul mazălirii domnului. S-ar putea ca prim-capuchehaie să fi fost bătrânul clucer Ianache Văcărescu, cel care va împărtăși împreună cu domnul și cei patru fii ai săi trista soartă de la 15 august 1714. În Cronica expediției în Moreea a lui Constantin Diichiti se amintește de două

---

¹⁹⁸ *Ibidem*, p. 211.

¹⁹⁹ Radu Greceanu, *op. cit.*, p. 121.

²⁰⁰ Despre Afenduli, v. Ion Ionașcu, *Despre cronicarul Afenduli din Țara Românească*, în „Studii. R.d.l.”, t. 22, 1968, nr. 5, p. 875–885.

²⁰¹ *Cronica vistieriei, passim*, și *Foletul novel*, ed. cit., p. 186–188.

²⁰² *Condica vistieriei*, p. 13, 200, 231.

capuchehăi, Constantin Portar și Iane Portar, care împreună cu restul familiei nefericitului domn au fost exilați la Kütahya. Constantin Portarul bănuim că era Caramanlăul, deși Radu Popescu îl acuză că ar fi servit la Giurgiu de dragoman Cantacuzinilor și lui Mustafa aga. Se poate ca Radu Popescu să se fi înșelat. Este greu de precizat cine este Iane, pentru că sub Brâncoveanu apar mai mulți cu acest nume care au servit în funcții legate de capuchehailăcul Porții, însă niciunul nu e atestat ca portar²⁰³.

Dintre fostele capuchehăi ale lui Brâncoveanu, două sunt implicate de Radu Popescu în intrigile Cantacuzinilor, care au dus la mazilirea domnului: Constantin Caramanlăul, care ar fi fost interpret lui Mustafa aga în probleme legate de numirea lui Ștefan Cantacuzino ca domn și de sechestrarea averilor fostului domn, și Constantin Diichites, care ar fi dus la Poartă scrisorile boierilor, pline de falsuri și fapte incriminante și întovărășite de asigurări date turcilor că domnul nu va fugi²⁰⁴.

Acest Constantin Diichiti (Dioiketes) va fi una din capuchehăile lui Ștefan Cantacuzino. Sub Brâncoveanu fusese vătaf de aprozi și capuchehaie prin 1707. Lui i se atribuie (de către N. Iorga) cunoscuta cronică a expediției turcilor în Moreea (1715)²⁰⁵. Din această cronică

---

²⁰³ Nu am putut identifica ce atribuții avea un Constantin Halepliu, care în iunie 1707 e menționat, în „Foletul novel”, ca primind scrisori de la domn. De asemenea, bănuim că Dumitrache (sau Dumitrașcu) Vlasto a mai fost, în afară de 1705, capuchehaie și în 1713 împreună cu un Hagi chir Constantin (Diichiti?), pentru că sunt amintiți într-o corespondență a lui Hrisant Notara cu patriarhul Chiril din 10 martie 1713 (Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV/2, p. 507) cu titlul de „capuchehăi ai prea luminatului domn al Ungrovlahiei”. Acest Hagi chir Constantin este menționat cu titlul de „capuchehaie al Țării Românești” împreună cu un alt Constantin, „capuchehaie al Moldovei”, într-o inscripție din 10 decembrie 1721 la biserica Sf. Gheorghe din Constantinopol, ca fiind ctitori ai acestei biserici (A.A.R.M.S.I., s. II, t. XXXVI, p. 904, nota 2, și M. Romanescu, în „Boabe de grâu”, III, 1932, nr. 6, p. 230–235).

²⁰⁴ Radu Popescu, *Istoriile*, ed. C. Grecescu, p. 204, 205. În afară de aceștia, Radu Popescu și mai ales *Cronica anonimă* îi condamnă și pe Constantin Știrbei și Radu Dudescu „care s-au nevoit cu pâră în toată vremea cu arzuri și cu gura către cei mari de l-au stins pe acel domn de pe fața pământului” (*Cronica anonimă*, ed. C. Grecescu, p. 120). Aceștia fuseseră și ei capuchehăi în timpul lui Brâncoveanu, care îi trimisese în mare cinste, de aceea cronică îi consideră trădători și vicleni bătrâni.

²⁰⁵ Editată de M. Kogălniceanu în „Arhiva românească” și apoi de N. Iorga în colecția Comisiei istorice a României, în 1913.

reiese că în această domnie erau la Constantinopol capuchehăi State Leurdeanu vel paharnic (cumnat al domnului), pomenit, cum remarcă Iorga, cu toate titlurile și cu toate onorurile, de unde presupunem că era prim capuchehaie (baș capuchehaie)²⁰⁶, și alți doi, Constantin vătaful și Iorga Buicliul²⁰⁷. După nume, toți par a fi îndeplinit funcții de capuchehăi și sub Brâncoveanu. Ei însoțesc, conform obiceiului, „la oaste”, pe marele vizir în expediția turcească din 1715 din Moreea, unde, de altfel, domnul Țării Românești trimisese un costisitor convoi de provizii.

Ștefan Cantacuzino mărturisea, la 25 octombrie 1715, lui Hrisant Notara intenția de a trimite la Constantinopol, după venirea vizirului, noi capuchehăi, probabil înlocuind pe cele vechi, rude apropiate, „pe marele postelnic Grigorașcu care îmi este și cumnat și pe marele stolnic dumnealui Barbul fratele soției mele”, adăugând că s-a gândit și la marele spătar <Mihai Cantacuzino, n.n.>, dar acesta fiind foarte suferind nu ar putea fi întrebuințat în aceste însărcinări²⁰⁸. N-a mai apucat să-și pună în aplicare planul, pentru că la sfârșitul anului a fost mazilit.

Epoca domniei lui Brâncoveanu s-a bucurat, după cum se știe, de un mare număr de cronici, dar ni s-au păstrat și alte mărturii, din care se poate reconstitui nominal o mare parte a aparatului diplomatic de toate gradele întrebuințat de domn în raporturile lui cu turcii, atât la Poartă, cât și la cartierul general al marelui vizir și al altor seraschieri, precum și la serhaturi. Se poate urmări o anumită politică a domnului în folosirea agenților săi la Poartă, dictată de interese interne și de securitatea domniei, dar, probabil, și de intenția de a forma cât mai mulți astfel de boieri specializați în raporturile cu turcii, care aveau atunci o importanță majoră. Vedem întrebuințați mulți greci, dar și un important număr de boieri pământeni, lucru ce contrastează evident cu

---

²⁰⁶ *Cronica expediției Turcilor în Moreea*, ed. N. Iorga, București, 1913, p. 1, 83.

²⁰⁷ Iorga îl identifică pe acest Constantin vătaful cu Diichiti, vătaful de aprozi de sub Brâncoveanu, dar îl consideră pe Iorga Buicliul un străin. Totuși un Iorga e folosit sub Brâncoveanu capuchehaie. E drept că acesta era mare sluger, iar un altul e staroste (Radu Greceanu, *op. cit.*, p. 145) și autorul nostru nu-l pomenește cu vreun titlu de boierie, așa că ipoteza lui Iorga pare a fi îndreptățită.

²⁰⁸ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV/I, p. 694.

epoca următoare, când funcția de capucehaie este monopolizată de grecii fanarioți, lucru ce va stârni o opoziție surdă sau manifestă, lentă sau violentă, dar permanentă.

Nu avem prea multe date asupra capucehăilor primilor domni fanarioți. Familii de dragomani cu o bogată experiență, Mavrocordații și Ghiculeștii vor ști să-și recruteze cu pricepere oamenii de încredere, formați de altminteri cu răbdare într-o clientelă fidelă. Ei vor juca în general un rol discret, aproape anonim până la vestita „epocă a capucehăilor” de la mijlocul secolului.

Nu știm dacă Nicolae Mavrocordat l-a folosit la începutul domniei pe Dumitrache Iuliano, care i-a fost capucehaie în domnia din Moldova între 1711 și 1715, ca și în prima lui domnie²⁰⁹. Probabil că numai pentru o scurtă perioadă. Căsătorit cu fata lui Ianache Roset, Dumitrache Iuliano va deveni logofăt al Patriarhiei²¹⁰. Familia Guliano sau Iuliano, de origine cretană, are legături de rudenie în Moldova; un alt Iuliano, Toma, este capucehaie al Moldovei sub Ioan Mavrocordat (1743–1747). În schimb, este menționat în 1717 un capucehaie al Valahiei, Sotir²¹¹, probabil în timpul lui Ioan Mavrocordat. Capucehaie al lui Nicolae Mavrocordat în a doua sa domnie este, probabil, încă de la început, Iordache slugerul²¹², cel care adusese „cărțile domniei” la București. El face, la 28 mai 1726, daruri unei biserici din Constantinopol, când e menționat ca „prea nobilul și prea cinstitul boier dumnealui Iordache slugerul capucehaie a prea luminatului domn al Ungrovlahiei”²¹³. O altă capucehaie cunoscută

---

²⁰⁹ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV/2, p. 425, 507, 612.

²¹⁰ *Ibidem*, p. 612. În unele documente (*ibidem*, p. 777, 795) Dimitrie Iuliano apare totuși ca fiind capucehaie al Țării Românești (documente din ianuarie 1716 și septembrie 1716), „ajuns acum mare logofăt al Patriarhiei”. [Personajul apare și în corespondența cu Alexandru Mavrocordat Exaporitul. În acest sens, v. și Mihail Caratașu, *Catalogul manuscriselor grecești din Biblioteca Academiei Române*, vol. III, îngrijit de Emanuela Popescu-Mihuț și T. Teoteoi, prefață de acad. G. Ștrempel, București, 2004, ms. grec nr. 1157, p. 118–134, aici p. 122 și 123, sau ed. care include titlul grecesc, București, 2005, ms. grec nr. 1157, p. 122–138, aici p. 126 și 127 (n. T.T.)].

²¹¹ Hurmuzaki, *Documente*, vol. I, Supl. I, p. 440.

²¹² Radu Popescu, *Istoriile*, ed. C. Grecescu, p. 245, în alte mss. Iorga slugerul.

²¹³ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV/2, p. 901.

este Armago biv vel căpitan, folosit de domn într-o misiune în 1728, menită să evite trecerea unei armate turcești pe teritoriul țării. Menționând faptul, cronica îl amintește pe Armago „care și capucehaie au stat la Țarigrad”²¹⁴, fără să aflăm însă perioada acestei însărcinări.

O altă capucehaie, Chiriță Teodorachi, dintr-un document datat nesigur 1716, pare mai probabil să fie o capucehaie moldoveană²¹⁵. Deținem puține date privind numele de capucehăi din al patrulea deceniu al secolului al XVIII-lea. Într-o listă de epitropi ai bisericii Maicii Domnului din Egricapi (Constantinopol), din 1740 aprilie 1, apar, printre alții, marea capucehaie și marele logofăt al patriarhiei Draco Suțu, marele postelnic și capucehaie Manolache, marele paharnic și capucehaie Constantin Caragea și marele sluger și capucehaie Panaiotachi²¹⁶. Primii doi sunt capucehăi în timpul domniilor muntene ale lui Constantin Mavrocordat, ceilalți par a fi capucehăi ai domnilor Moldovei, pentru că nu apar atestați în domniile muntene din perioada respectivă. Aceste două capucehăi sunt atestate și în domnia lui Constantin Mavrocordat (a treia) dintre 1735–1741. Primul este Constantin Draco Suțu, care apare cu această funcție și în domniile lui moldovene.

Din tradiție se știe că familia Suțeștilor era originară din Epir și se numea Draco. Veniți la Istanbul în secolul al XVII-lea, se ocupau cu negoțul. Un Diamantache Draco comercializa lapte și de aci și porecla Siidji. Constantin Draco Suțu este fiul lui Diamantache Draco, al doilea grămatic al lui Brâncoveanu, mare logofăt sub Constantin Mavrocordat, când este și prim-capucehaie la Constantinopol. Era un om învățat, cunoștea mai multe limbi străine și avea o frumoasă bibliotecă. Ținea pe lângă dânsul prin 1739 pe fiul său Alexandru, ca impiegat (kiatip) pe lângă capucehăi. Acesta va ajunge portar și

---

²¹⁴ Radu Popescu, *op. cit.*, p. 298.

²¹⁵ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV/1, p. 766. Editorul, N. Iorga, consideră actul ca fiind dinainte de 1716, deci din domnia moldoveană a lui Nicolae Mavrocordat.

²¹⁶ C.G. Mano, *Documente din secolele al XVI-lea – al XIX-lea privitoare la familia Mano*, București, 1907, p. 84; Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV/2, p. 1102.

postelnic în Moldova și va fi spânzurat de turci în 1759²¹⁷. Se pare că mai avea ca subalterni pe Dumitrașcu, fost mare comis, și pe Constantin, fost mare comis, fiul lui Iordache slugerul, cu care plecase la Constantinopol în 1739²¹⁸. Manolache este un hipocoristic pentru Mano. Mare postelnic sub Constantin Mavrocordat, este trimis în lagăr la marele vizir Abdullah pașa Muhsin-zâde (1737-1739), era deci capuchehaie la oaste. În noiembrie e trimis la Vidin²¹⁹ pentru tratative cu pașa local, legate în special de raporturile turco-române după revenirea Olteniei la Țara Românească. O altă capuchehaie întrebuințată de Constantin Mavrocordat în domniile lui a fost Ianache Vlasto. Familia Vlasto este atestată în Țările Române în secolul al XVII-lea. Un Dumitrache Vlasto²²⁰ este mare vistier și un timp capuchehaie sub Brâncoveanu, un alt Vlasto capuchehaie sub Nicolae Mavrocordat în Moldova și poate și în Țara Românească²²¹; Ianache (zis și Arapache) Vlasto fusese căsătorit cu fiica lui Grigore Ghica, Smaragda, dar mai apoi se îndepărtase de socrul său. Sub Constantin Mavrocordat, este mare spătar și îndeplinește, ca și Mano, funcția de capuchehaie la oaste²²² în campania otomană împotriva imperialilor, încheiată prin pacea de la Belgrad (1739). Arapache Vlasto este capuchehaie și în alte domnii ale lui Constantin Mavrocordat. Astfel,

---

²¹⁷ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIII, p. 170; C. Daponte, *Catalog*, în Erbiceanu, *Cronicari greci*, p. 192, cf. Hurmuzaki, *Documente*, vol. I, Supl. I, p. 516; C.G. Mano, *Documente*, I, p. 84–85. Pentru familie în general, I.C. Filitti, *Arhiva G.Gr. Cantacuzino*. Pentru bibliotecă, N. Iorga, *Viața noastră culturală în sec. XVIII*, în A.A.R.M.S.I., S. II, p. 8. Are același dascăl de turcește ca și Cantemir și Mavrocordații (Esad efendi), dar și pe doctorul Fonseca, orientalist cunoscut. Corespondențe cu Hrisant Notara, în Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV/2, p. 857; despre capuchehailăcul său, vezi și C. Daponte, *Efemeride Dacice*, ed. E. Legrand, vol. II, p. 423.

²¹⁸ C. Daponte, *Éphémérides*, la 19 septembrie 1739.

²¹⁹ *Ibidem*, sub data 12 sept. 1737 (reprodus și în C.G. Mano, *Documente*, p. 83); la 12 octombrie 1738 era la Constantinopol (*ibidem*); în noiembrie 1739 e la Vidin (*ibidem*, p. 403; *Documente Mano*, p. 84).

²²⁰ Radu Greceanu, *Istoria*, ed. A. Ilieș, p. 145, 159.

²²¹ Pare același, probabil intrat în serviciul Mavrocordaților (C.I. Filitti, *Arhiva G.Gr. Cantacuzino*, s.n.).

²²² C. Daponte, *Éphémérides*, și după 20 octombrie 1739, ed. E. Legrand, vol. II, p. 345.

în 1762 este capucehaie în a șasea domnie a acestuia. Raportând Porții în legătură cu acuzația unor boieri că ar fi furat banii văcăritului și știrea dovedindu-se falsă, capucehăile au fost închise și eliberate contra unei sume importante de bani. Colegul lui de capucehaie este Misoglu Alexe²²³. O altă capucehaie a acestui domn este Manolache, menționat și în rapoartele lui Mavrocordat²²⁴ din domnia lui moldoveană, 1741–1742, ca fiind postelnic și baș-capucehaie, dar nu este același cu Manolache gelepul, ci s-ar putea să fie tot Mano din 1739.

O altă capucehaie a lui Constantin Mavrocordat este Ștefan Misoglu²²⁵ sau Missos, capucehaie munteană la 1756-1758 și menținându-și, se pare, funcția și după această dată. Mai târziu, ginere al lui Ioan M. Mavrocordat, va fi capucehaie în Moldova sub Alexandru Mavrocordat Firaris (1785-1786)²²⁶. Alexie Misoglu, capucehaie a lui Constantin Mavrocordat în Țara Românească în a șasea sa domnie (1761-1763)²²⁷, va fi capucehaie moldoveană în timpul socrului său, Alexandru Mavrocordat (Delibey). Deci, familia Misoglu era legată de Mavrocordați prin rudenie. Constantin Mavrocordat, spune și Dionisie Fotino, reușește să domnească, independent de capucehăile sale. Desigur, domniile sale au avut multe implicații în activitatea agenților săi, însă aprecierea de mai sus se referă prin comparație la situația în care se aflau „Mihailiții”, adică Racoviștii, în timpul cărora se instalase o adevărată „epocă a capucehaielelor”²²⁸. Firește, de vină era și slăbiciunea domnilor, capucehăile executând un fel de tutelă asupra unora, însă nu e mai puțin adevărat că și conjunctura politică din capitala imperiului a scos în evidență activitatea unor capucehăi, cărora ambasadorii străini le

---

²²³ Athanasie Comnen Ipsilanti, în Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV/2, p. 1150.

²²⁴ A. Camariano-Cioran, *Rapoartele inedite ale capucehaielelor lui Constantin Mavrocordat (august 1741–decembrie 1742)*, „Studii. Revista de istorie”, t. 14, 1961, p. 957.

²²⁵ I.C. Filitti, *Arhiva C. Gr. Cantacuzino*, București, 1919, p. 278.

²²⁶ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV/2, p. 1150.

²²⁷ I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 278.

²²⁸ Expresie folosită de V. Mihordea, *Politica orientală*, și de N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. VII.

acordau din ce în ce mai mult credit, folosindu-i în transmiterea știrilor prin domnii lor²²⁹.

Nu putem stăruî prea mult asupra capuchehăilor din perioada 1740–1769, pentru că materialele existente, destul de bogate, ar da o extindere prea mare acestui capitol. Pe de altă parte, unele aprecieri generale au fost făcute, într-o oarecare măsură, și în alte capitole ale lucrării. Începutul l-a marcat, se pare, chiar Mihai Racoviță, sprijinit de capuchehăi să ia tronul în 1741, după o lungă așteptare ca mazil. Dar în deceniile următoare activitatea acestor capuchehăi, intrigile și luptele dintre ele, încurajate de turci, ating punctul culminant și, odată cu aceasta, crește și opoziția internă împotriva lor.

În ansamblu, faptele au fost pentru prima oară sintetizate de N. Iorga, în prefața la *Documentele Callimachi*, iar implicațiile mai largi de istorie generală și culturală le analizează tot el în volumul VII din *Istoria românilor* și în numeroase alte lucrări consacrate epocii fanariote. Erau două grupări de „profesioniști ai capuchehaelelor”, după expresia foarte nimerită a lui N. Iorga, două „tarafuri” (partide), după cum spune Mihai Cantacuzino. Originea acestor facțiuni era mai veche, din domniile anterioare, când se grupează pe de o parte „Mihailiții”, pe de alta „Grigoriștii”, adică sprijinatorii celor două familii care-și disputau competiția la tronul Țărilor Române: Racoviștii și Ghiculeștii. Nu trebuie să înțelegem prin aceasta existența unor reale partide, cu un program specific. Dimpotrivă, ceea ce conta mai mult la aceste facțiuni erau legăturile de rudenie, ceea ce nu-i împiedica totuși pe membrii aceleiași partide să se dușmănească între ei.

Manole Gelepul din insula Chio și Stavrache bătrânul erau cuscarii fraților Racoviță. Fiul lui Stavrache, Gheorghe sau Iordache, era ginere al lui Manole (sau Manolache) Gelepul. Ambițioși și veroși, ei n-au altă țință decât îmbogățirea. Mazilirea lui Constantin Mavrocordat, în august 1749, duce la numirea lui Constantin Racoviță, care vine în Iași, însă abia în decembrie. Înaintea sa, Iordache Stavrache este numit caimacam (cu un titlu nou: caimacam!) și-și face

---

²²⁹ Bibliografia citată îndeosebi la V. Mihordea, *Politica orientală*, și la I.C. Filitti, *Lettres et extraits concernant les relations des Principautés Roumaines avec la France (1728–1810)*, București, 1915, *passim*.

intrarea în Iași cu un fast aproape domnesc. În Muntenia o altă grupare, condusă de Gheorghe Hatmanul, îl pusese în scaun pe ginerele acestuia, Matei Ghica. Împrejurările luării domniei erau de natură a nemulțumi de două ori boierimea munteană. Fostul domn Grigore al II-lea Ghica murise în scaun, la 23 august 1752, fapt rar întâlnit în istoria românească în general și în epoca fanariotă cu deosebire. O tradiție, respectată cel puțin „de facto”, făcea ca într-o asemenea situație domnul să fie „ales” de boieri. Astfel, boierimea munteană, consimțise, în interesul tradiției, să aleagă la moartea „tiranului” pe tânărul fiu al acestuia, Constantin. Respectând tradiția și voința domnului decedat, o delegație de boieri propun la Poartă tronul pentru Scarlat Ghica. Capuchehaia Gheorghe Hatmanul obținuse însă domnia pentru ginerele său, celălalt fiu al lui Grigore Ghica, Matei, iar delegația boierilor trebuie să accepte această situația de fapt. Dar nu era numai atât. Capuchehăile intervin direct în conducerea țării, acționând ca niște „factotum”, mai ales în strângerea și administrarea dărilor, în acordarea titlurilor de boierie. Domnii sunt aproape complet tutelați de propriile lor capuchehăi. E drept că o influență a acestor capuchehăi se făcuse și înainte simțită.

Capuchehaia moldoveană a lui Constantin Mavrocordat critică în rapoartele sale politica fiscală a domnului, ca fiind inefficientă pentru a răspunde cererilor turcești, după cum respinge și acuzațiile de risipă aduse domnului. Însă, aici capuchehaia este un consilier și apare în postura apărării intereselor domniei la Poartă, pe când de data aceasta capuchehăile intervin direct în treburile țărilor. Iordache Stavrache organizează în Moldova, între august și decembrie 1749, singur, strângerea dărilor, dovedind o lăcomie care până la urmă îl va sili să plece la Constantinopol, împreună cu postelnicul Iordache Geanet. Dar se aranjează o simplă rocadă între Matei Ghica și Constantin Racoviță. Manolache Gelepul e numit baș capuchehaie a noului domn muntean, iar Iordache Geanet e însărcinat cu strângerea dărilor în Țara Românească. Plângerea boierilor față de abuzurile lor vor duce la îndepărtarea lui Geanet și a lui Manolache, înlocuit cu Iordache Stavrache. Lipsa de solidaritate a boierilor pământeni prilejuiește celor înlocuiți răzbunări și amenințări. Firește, nimic n-ar fi fost posibil fără

climatul general de corupție și descompunere, care caracteriza Imperiul otoman la acea vreme și față de care fanarioții nu reprezentau decât o oglindă fidelă. Chiar capuchehăile de profesie își aleseseră bine domnii: atât frații Racoviță, cât și Matei Ghica erau vicioși și lipsiți de personalitate. În Imperiu se pare că pretutindeni, mai mult ca înainte, se practica mita și corupția: funcționarii erau repede înlocuiți, funcțiile publice ajunseseră la mezat. În ierarhia otomană, coruperea depășise nivelul marelui vizir. Mita o încasa direct sultanul. Iordache Stavrache aranjează domnia și propria sa funcție de baș-capuchehaie, impusă domnului, tratând direct cu sultanul. Îndepărtându-și rivalul, pe Bașa Mihalopol, pedepsind pe boierii răsculați, Iordache Stavrache se află în culmea puterii. Confruntat cu o răscoală a populației bucureștene, temându-se de consecințe și terorizat de propria sa capuchehaie – spun izvoarele –, viciosul domn Constantin Racoviță s-a sinucis (7 februarie 1764). I-a urmat fratele său, Ștefan, o altă creatură a lui Stavrache, care ia măsuri de represiune, pedepsire și terorizare a boierimii din Țara Românească. O răzvrătire a breslelor bucureștene este reprimată sângeros de garda de beșlii a domnului. Pâra unită a boierilor munteni și a celor moldoveni, trimisă prin mijlocirea pașei din Vidin și a hanului tătăresc, silește Poarta să ia măsuri pentru liniștirea spiritelor: ambițiosul capuchehaie e spânzurat de poarta unuia dintre palatele sale de la Ortaköy (pe Bosfor), iar imensa sa avere, cifrată la peste 3000 de pungi, e confiscată de turci.

Dacă sfârșitul lui Stavrache nu încheie, cronologic, o epocă a capuchehăilor, odată cu el dispare una dintre figurile cele mai semnificative din această galerie de capuchehăi-majordomi. Despre el s-a scris mult. Menționat deseori în rapoartele ambasadurilor străine din Constantinopol, s-au referit la el cronicarii și analiștii vremii și se numără printre puținele capuchehăi ale domnilor noștri pomenite nominal de cronicile turcești. O povestire rimată contemporană, transmisă într-o versiune românească, și una grecească ne arată nu atât faptele, cât mai ales ecoul pe care l-au avut activitatea și sfârșitul lui „Stavracoglu”²³⁰.

---

²³⁰ Izvorul de bază pentru istoria lui Iordache Stavrache este *Genealogia Cantacuzinilor* și *Istoria* lui Mihai Cantacuzino. Cronică versificată este reproducă în *Cronici și povestiri românești versificate (sec. XVII–XVIII)*, studiu și ed. critică de Dan

Cealaltă grupare a capuchehăilor fusese întemeiată de Constantin Suțu (Draco), care fusese mare comis și capuchehaie sub Constantin Mavrocordat. Fiii săi, mai ales Alexandru și Dimitrie, îl părăsesc pe Mavrocordat și-l întovărășesc la București pe Matei Ghica. Aici, primul devine mare postelnic și face în câteva luni „treizeci de stolnici, douăzeci de paharnici și cincizeci de serdari”, în schimbul unor sume importante de bani.

Dintre capuchehăile lui Constantin Mavrocordat, în afară de cei din familiile Vlasto și Misoglu, cu care se înrudea, ar trebui menționat și Luca Ianculeu (de la Roca), cunoscut autor al unui dicționar în mai multe limbi.

Printre celelalte capuchehăi ale epocii de până la 1774, mai importanți sunt Alexandru Ipsilanti, Iacovache Rizu, cei din familia Geanet (Iordache și Antochi), Constantin Moruzi și Mihai Suțu, trei dintre ei viitori domni. Alexandru Ipsilanti a fost capuchehaie atât în Moldova, cât și în Țara Românească (sub Scarlat Ghica, Alexandru Scarlat Ghica și Grigore III Ghica).

Numeroasei familii Geanet (Iorga îi atribuie o origine levantină: Zeni sau Zanetto) i-au aparținut mai multe capuchehăi, atât în Moldova, cât și în Țara Românească. Iordache, cel mai mare dintre frați, este capuchehaie sub Constantin Racoviță, după ce mai întâi fusese postelnic și însărcinat cu strângerea dărilor. În 1775 este silit din cauza abuzurilor și aroganței sale să plece la Constantinopol, unde, probabil, continuă a rămâne capuchehaie alături de Manolache Gelepul și de fratele său Antochi. Alți frați, Manolache (ajuns domn sub numele de Manole Giani Roset), ca și Lascarache, trecură în Moldova.

Iacovache Rizo a fost capuchehaie mai mult a domnilor din Moldova. În Țara Românească a fost capuchehaie a lui Scarlat Ghica și Grigore III Ghica. Socru al acestuia din urmă, a fost cauza căderii lui Scarlat Ghica din domnia sa dintre 1758 și 1761, intenționând să-și facă ginerele (care era mare dragoman) domn. Nu va reuși decât peste vreo șapte ani, când va fi și bașcapuchehaie a lui Grigore Ghica, între 1768–1769.

Simonescu, București, Ed. Academiei, 1967, p. 91/93–102 (varianta românească). Despre Iordache Stavrache, C.C. Giurescu, *Istoria lui Iordache Stavracoglu*, în *Omagiu lui I. Bianu*, București, 1927, p. 201–216; C.N. Mateescu, *Însemnări pentru povestea versificată: Istoria lui Iordache Stavrachi biv vel spătar*, în A.O., 1928, p. 412–413.

Același titlu îl va avea și sub domnia moldoveană a ginerelui său, față de care s-a purtat, până la urmă, laș și nesincer. Aflând de asasinarea care i se pregătise, tănuiește ginerelui faptul, de teamă ca acesta să nu fugă în Rusia și el să sufere apoi consecințele. Iacovache Rizo, ne spune analistul vremii Atanasie Comnen Ipsilanti, intrase mai întâi în slujba lui Constantin Mavrocordat, care îi încredințează sarcina să achiziționeze argintărie de la Viena, tranzacții de pe urma cărora se îmbogățise. Fusese un timp „dil oĝlan” la ambasada Angliei și din corespondența diplomatică se vede că poseda, pe lângă rutină, și unele cunoștințe juridice. A mijlocit în parte raptul Bucovinei, primind cadouri din partea austriecilor, fără a se putea ști în ce măsură rolul său a fost decisiv²³¹.

În ce privește capuchehăile de după 1774, deși juridic vor avea o situație schimbată, după cum schimbat va fi, într-o oarecare măsură, și tratamentul lor la Poartă, rolul lor va rămâne, ca și în trecut, legat de personalitatea și de politica domnului, de valoarea lor personală și de circumstanțele din Imperiul otoman. Fără să putem generaliza, este vorba, fără îndoială, de o generație mai cultivată, mai instruită. Unii, de pildă, nu numai că stăpânesc mai multe limbi străine, dar și traduc în limba turcă din alte limbi opere cu caracter geografic, istoric sau militar, care puteau să-i intereseze pe turci. Constantin Ipsilanti, fiul domnului Alexandru, căruia i-a fost și capuchehaie în ultimele domnii, el însuși viitor domn, traduce două lucrări ale lui Vauban, iar Stavrachi Aristarchi (Istravachi), care se intitulează fostă capuchehaie a Țării Românești, traduce în 1811 (1226) un tratat de geografie (*Cografiya risalesi*), după lucrarea lui William Playfair²³².

Alexandru Ipsilanti, primul domn de după 1774, a avut capuchehaie pe Mihai Suțu, viitor domn. Atanasie Comnen Ipsilanti pretinde că numirea acestuia i-a fost oarecum impusă de reis efendi la

---

²³¹ Despre Iacovache Rizo și austrieci, vezi îndeosebi Hurmuzaki, *Documente*, vol. VII, p. 195, 201, 207 ș.a. Primește 1000 de galbeni la propunerea lui Thugut, ca fiind foarte bogat, iar darul trebuia să fie substanțial (*ibidem*, p. 196). Ulterior, Thugut se îndoiește de purtarea lui (*ibidem*, p. 262).

²³² Fehmi Edhem Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloĝu*, Istanbul, 1961, no. 1394.

injoncțiunea lui Constantin Moruzi, marele dragoman, care, dușmănindu-l pe Alexandru Ipsilanti, a dorit să-i facă greutate și l-a obligat să accepte o capucehaie care nu-i putea fi pe plac²³³. Oricum, el va fi baș-capucehaie până la sfârșitul acestei domnii. Același analist îl acuză pe Mihai Suțu că din cauza lui nu s-au putut respecta privilegiile obținute prin tratatul din 1774²³⁴. O altă capucehaie a acestei domnii va fi Hurmuzaki (Plagino) paharnic, mai apoi postelnic, de la care ni s-au păstrat mai multe rapoarte²³⁵. Un alt lan capucehaie pare a fi o capucehaie de serhat.

Avem prea puține date asupra capucehăilor lui Mihai Suțu, în cele trei domnii ale sale, ca și asupra celor ale lui Alexandru Moruzi și Nicolae Caragea. Bănuim că Mihai Suțu va fi folosit și aci pe acel Iacob Arghiropol, înrudit cu familia Suțu, și care va fi pretendent la tronul Țărilor Române²³⁶.

Nicolae Mavrogheni are mai multe capucehăi. Una dintre ele este însuși cunoscutul analist, sursă importantă de informații pentru aceste evenimente, Atanasie Comnen Ipsilanti. Reiese, din cele relatate de acesta, că baș-capucehaie era Nicolae Scanavi postelnicul (fiul lui Dimitrie Scanavi)²³⁷. Acesta va fi trimis, în timpul războiului, capucehaie la oaste pe lângă marele vizir, în vreme ce alt capucehaie, Ioan²³⁸ (Pantazoglu), va îndeplini aceeași atribuție pe lângă oastea comandată de însuși Nicolae Mavrogheni. O însemnare contemporană consemnează și un alt capucehaie, Iulian (Giuliano?)²³⁹, ajuns apoi logofăt al Patriarhiei, despre care știm prea puțin.

Alexandru Ipsilanti, în a doua domnie munteană, va avea capucehaie pe propriul său fiu, Constantin (viitor domn), și pe Alexandru Manu²⁴⁰, care-i era ginere. Se pare că a mai avut

---

²³³ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV/2, p. 1220.

²³⁴ *Ibidem*, p. 1223.

²³⁵ *Ibidem*, vol. XIV/3, p. 212.

²³⁶ N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 116, 231, 232.

²³⁷ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XVI/2, p. 1225.

²³⁸ *Ibidem*, vol. XIV/3, p. 265 și urm.

²³⁹ N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. VIII.

²⁴⁰ *Ibidem*, vol. XIII, p. 149.

capucehaie și pe Alecu Hangerli banul, fratele viitorului domn²⁴¹. Pare puțin probabilă folosirea lui Mihai Suțu²⁴², deoarece acesta fusese între timp domn. Constantin Hangerli va avea capucehăi pe fratele său, Alecu Hangerli Banul, și pe Costache Suțu²⁴³. După tragicul sfârșit al domnului, capucehăile sale au fost exilate în Asia Mică²⁴⁴.

Constantin Ipsilanti va avea în domnia sa din 1802–1806 baș-capucehăi pe Alexandru Manu, care-i era cumnat, și pe unul din frații Moruzi. Nu știm dacă bătrânul său tată, fostul domn Alexandru Ipsilanti, va fi fost în mod oficial capucehaie al fiului său. El va plăti însă cu viața fuga fiului din 1806, la care se adaugă răzbunarea Porții, umilită cu puțin înainte de izbucnirea războiului ruso-turc, când acceptase silit restabilirea efemeră a lui Constantin Ipsilanti pe tron (octombrie 1806).

În această domnie de o lună a lui Constantin Ipsilanti, capucehaie a lui este postelnicul Ioan Negri, ginere al lui Alexandru Manu, care ajunge în 1821 mare dragoman, dar va fi executat în 1882²⁴⁵.

Alexandru Suțu, care nu va domni efectiv în perioada 1806-1812, va avea capucehaie pe Stavrachi Aristarchi²⁴⁶, care în felul acesta va deveni un fel de capucehaie onorifică.

Ioan Gheorghe Caragea va avea mai multe capucehăi. El reușește să se debaraseze de Iacovachi Arghiropol²⁴⁷ și de Bibic Rosetti și în locul lor are, din 1813, capucehaie pe ginerele său Mihai Suțu. Un timp, unii dintre fiii săi vor îndeplini și funcția de capucehăi. După Caragea, sub Alexandru Suțu, capucehăi sunt postelnicul Ioan Negri, viitor dragoman, și Pantazoglu, una dintre cele trei capucehăi ale Țării Românești²⁴⁸.

---

²⁴¹ *Ibidem*.

²⁴² Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIII, p. 171.

²⁴³ N. Iorga, *Documente Callimachi*, vol. II, p. 307.

²⁴⁴ D. Fotino, *Istoria generală a Daciei* (trad. G. Sion), vol. II, p. 100.

²⁴⁵ N. Iorga, *Documente Callimachi*, vol. II, p. 307.

²⁴⁶ D. Fotino, *Istoria generală a Daciei* (trad. G. Sion), vol. II, p. 100.

²⁴⁷ Iorga, *Acte și fragmente*, vol. II, p. 698. La 1824 se știa că Iacovache Arghiropol candida pentru postul de mare dragoman.

²⁴⁸ N. Iorga, *Acte și fragmente*, vol. II, p. 561.

În timpul domniilor „pământene”, sub Grigore al IV-lea Ghica se hotărâse, la fel ca și în Moldova, ca domnii să-și trimită la Poartă capuchehăii proprii lor fii, respectiv pe Costache Ghica și Nicolae Sturza.

Costache Ghica a fost capuchehaie până prin 1827, când, în urma unui scandal iscat de căsătoria cu fiica unui bancher armean, a fost silit să se reîntoarcă în țară. El revendica imunitatea diplomatică, în calitate de capuchehaie²⁴⁹. Încă de la începutul domniei, venise însoțit de clucerul Ioniță, ca baș-capuchehaie (adică conducător efectiv al capuchehaielelor), și de Scarlat Șătrarul, ca a doua capuchehaie²⁵⁰. La 25 noiembrie 1826 Ioniță clucerul, bolnav și bătrân, urma să se reîntoarcă în țară²⁵¹. Tot ca a doua capuchehaie (probabil înlocuind pe Scarlat Șătrarul) a fost trimis, în 1823, și căminarul Iorgu Mavrodin, mort însă la Constantinopol la 1 decembrie 1825²⁵². La sfârșitul anului 1826 sau la începutul anului următor, funcțiile de bașcapuchehaie le va îndeplini Grigore Călinescu²⁵³. Acesta se afla în ianuarie 1827 la Constantinopol și va rămâne acolo oficial până la sfârșitul domniei lui Grigore Ghica, la 29 aprilie 1828, dar în realitate până în 1830. El va revendica, de la Înalțul Divan, în 1830, drepturile lui bănești pentru funcția de capuchehaie, care îi erau însă contestate pentru perioada de după mai 1828. Îl va însoți apoi, în aprilie-mai 1834, pe Alexandru Ghica, cu ocazia primirii investiturii²⁵⁴. Moare peste un an, prin 1835²⁵⁵.

Între 1828 și 1834 nu se poate vorbi de o reprezentanță a Țărilor Române la Poartă. Ea începe cu luna aprilie 1834, odată cu venirea la tron a primului domn „reglamentar” și cu primirea investiturii din partea puterii suzerane. Contrar celor stipulate în Regulamentul

---

²⁴⁹ În general la H.Dj. Siruni, *Două beizadele la Cengel Köy*.

²⁵⁰ E. Vărtosu, 1821. *Date și fapte noi*, București, 1932, p. 154. Clucerul Ioniță sau Ianache încă mai era capuchehaie la 15 ianuarie 1826 (M. Guboglu, *Catalogul documentelor turcești*, vol. I, p. 448).

²⁵¹ M. Guboglu, *op. cit.*, p. 464; Vlad Georgescu, *Din corespondența diplomatică a Țării Românești*, p. 33, crede că este un alt capuchehaie.

²⁵² I. Corfus, *Însemnările Androneștilor*, p. 49; v. și I.C. Filitti, *Catagrafia*.

²⁵³ M. Guboglu, *Catalog*, vol. II, p. 470; Hurmuzaki, *Documente*, vol. X, p. 395.

²⁵⁴ I.C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul organic*, p. 14.

²⁵⁵ Este înmormântat în Biserica Doamnei din București, unde se poate vedea și piatra tombală.

organic, domnul s-a găsit însă la sosirea lui la Consatntinopol în situația de a accepta o numire deja făcută a capuchehăii sale, în persoana lui Nicolae Aristarchi²⁵⁶, sprijinit de marele vizir²⁵⁷. Acesta este fiu al lui Stavrachi Aristarchi, capuchehaie efemeră a lui Alexandru Suțu, între 1806–1812, dragoman al Porții, și care era, se zice, armean de origine. Acesta a fost ucis la Bolu în 1821²⁵⁸. Nicolae (1799–1866) a fost și el dragoman. În terminologia vremii, atât în „Buletinul oficial” cât și în alte ziare, este numit „însărcinatul cu trebile domnitorului Alexandru Ghica la Constantinopol” sau „aghentul domnului” și mai rar „capuchehaie”.

Ca și alte capuchehăi din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, Nicolae Aristarchi era și logofăt al Patriarhiei, însă el a reușit să cumuleze cele două funcții până în 1841. Vine de mai multe ori în țară, de fiecare dată anunțat de gazeta oficială și ziarele vremii. În 1846 însoțește pe domn cu ocazia vizitei sultanului în orașele dunărene. Ziarele românești informează, de asemenea, despre dineuri date în onoarea oficialităților otomane. La un astfel de prânz, o trupă italiană a jucat pantomimă pe un „teatru intradins făcut” și a cântat orchestra operei italiene din Pera. Lăutarii români au interpretat melodii naționale, iar în grădină fusese plasată și o muzică turcească. Știri fără îndoială interesante, care ne dau indicații asupra vieții și activității agenției române la Constantinopol în acea vreme.

Fratele lui Nicolae, Miltiade Aristarchi, care obține titlul de comis și mai apoi pe acela de postelnic²⁵⁹, a fost numit directorul cancelariei agenției, funcție înființată încă din 1834. Cancelaria era necesară din cauza creșterii rapide a schimburilor comerciale și a unor măsuri în care agenția era implicată direct: obținerea dreptului de pavilion, hotărârea ca toate actele îndreptate din Imperiul otoman către autoritățile din Țara Românească să aibă întărirea agenției din

---

²⁵⁶ „Albina Românească”, V–VI (1833–1834), p. 187. Printr-un firman, logofătul Nicolae (Aristarchi) a fost însărcinat cu atribuțiile de capuchehaie a domnului Țării Românești la Constantinopol.

²⁵⁷ Rizo Rangabé, în *Livre d'or*, spune că ar fi fost profesor al sultanilor Abdul-Medjid și Abdul Aziz și de aci protecția directă a sultanilor.

²⁵⁸ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XI, p. 5.

²⁵⁹ „Buletin gazeta oficială”, 1849, p. 326.

Constantinopol a acestei țări²⁶⁰, asistența dată supușilor români la tribunalul special înființat pentru „raele”, al cărui președinte era Vogoride²⁶¹, etc.

Tot din această cauză a fost necesară și numirea unui „al doilea aghent al Valahiei în Constantinopol”, care fusese, încă de la începutul domniei, desemnat de Alexandru Ghica în persoana lui Sotir Kaliadi, care avea grad de agă, mai apoi, în 1837, pe cel de postelnic²⁶².

Datorită sprijinului direct primit din partea sultanilor, Nicolae Aristarchi și-a menținut funcția și sub Gheorghe Bibescu, și sub Știrbei. Sub Bibescu îl găsim din nou cu titlu de mare logofăt, baș-capuchehaie și decorat cu decorație turcească (*nișan*)²⁶³. Din cauză că fusese numit și impus de Poartă, nu era agreat de boierii din țară: Divanul a cerut de nenumărate ori lui Alexandru Ghica demiterea lui²⁶⁴. Numai guvernul provizoriu a reușit să-l demită²⁶⁵, dar el nu s-a considerat demis, acest guvern nefiind recunoscut. Va reveni însă după înfrângerea revoluției și-și va menține postul și sub Știrbei.

După războiul Crimeii, postul de agent al Țării Românești este ocupat de fratele său, Miltiade Aristarchi (1809-1893), fostul director al Cancelarei. Ca și fratele său, era urât de emigrația revoluționară și de partida unionistă. De aceea, după unire, prima măsură luată de Alexandru Ioan Cuza a fost destituirea acestui ultim străin de interesele țării pe care o reprezenta și numirea provizorie a lui Costache Negri în funcția de agent al țării. Miltiade Aristarchi va ajunge, între anii 1861–1866, guvernator de Samos (funcție pe care între 1854 și 1858 o avusese Ion Ghica), un alt frate al său, Jean Aristarchi (1811 și 1897), a fost diplomat otoman, ocupând printre altele și postul de ambasador al Turciei la Berlin.

---

²⁶⁰ „Buletinul oficial”, XII, 1843, p. 409–410. Hotărârea se referea mai ales la actele Patriarhiei și ale diferiților episcopi de acolo cu privire la proprietățile lor din Țara Românească.

²⁶¹ „Albina Românească”, XV (1843), p. 373.

²⁶² „Buletin oficial”, VI, 1837, p. 163-164.

²⁶³ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XI, p. 5.

²⁶⁴ I.C. Filitti, *Domniile române*, p. 100. O parte dintre rapoartele sale către Alexandru Ghica au fost publicate de N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XI.

²⁶⁵ Vezi G. Florescu, în *Reprezentanțele diplomatice ale României*, p. 74, în legătură cu caracterul „oficios” al misiunii lui Ion Ghica.

CONCLUZII

Important pentru istoria diplomației și pentru istorie în general, subiectul tratat în cartea de față are totodată multiple valențe interdisciplinare și metodologice, impulsionând și facilitând adordarea altor tematici de mare interes și actualitate, privitoare la influențele reciproce dintre feluritele forme de civilizație ori la interferențele culturale, cum ar fi prezența românilor în lumea islamică. De români în Imperiul otoman, istoricii s-au ocupat destul de puțin: nu există o monografie în această privință, nici studii parțiale de oarecare importanță. Cea mai mare parte a lucrărilor care privesc relațiile româno-turce se referă la nivelul statal, cu toate implicațiile de ordin economic, politic, juridic etc., sau la raporturile la nivelul relațiilor internaționale. Românii n-au fost niciodată foarte numeroși în Imperiul otoman, exceptând poate, firește, pe cei din sudul Dunării. Capitala Imperiului, bunăoară, a fost martoră exilului, relegării, refugiului, dizgrației sau a altor diferite destine, încă și mai triste, pentru mulți români. Urme ale prezenței românești (danii, fundații etc.) sunt vizibile la Constantinopol, ca de altfel în multe alte zone din Orient sau din Balcani, însă despre așezarea stabilă a românilor în Imperiu sau despre acțiuni ale lor avem prea puține date până în secolul al XIX-lea, cu excepția însărcinărilor oficiale. Cei mai mulți dintre românii stabiliți în imperiu au făcut-o temporar, determinați de funcțiile lor.

Situația românilor se caracterizează deci prin aceea că ei nu au trăit într-o societate dominată de musulmani și nu au cunoscut direct statutul de inferioritate față de aceștia. Au beneficiat, pe de altă parte, de o independență aproape deplină în planul cultural sau al exercitării cultului religios etc.

Dar această condiție au avut-o românii numai în țările lor, care au cunoscut, cum se știe, o autonomie destul de largă. Românii așezați

în Imperiu nu aveau niciun privilegiu (fiscal sau de intervenție în favoarea lor etc.), afară de unele situații speciale. Prezența românilor este deci legată de situația aparte pe care o au cei ce reprezintă diferite funcții în slujba țării (capuchehăi, soli, călărași de Țarigrad, diferiți oameni cu însărcinări speciale). O situație specială au domnii mazili, ostaticii, boierii aflați în opoziție ș.a.

Ca un corolar al acestor situații trebuie apreciată și împrejurarea că românii renegați, adică trecuți la islam, sunt foarte puțini numeroși de-a lungul întregii noastre istorii. Explicația o dădea N. Iorga în 1916. La situația obiectivă a statutului țărilor noastre, marele savant adaugă și alte cauze de ordin subiectiv, legate de lipsa unei vocații a românilor pentru convertirea religioasă.

Mult mai bine ilustrată în istoriografie este în schimb tematica privitoare la capuchehăile Țărilor Române la Poarta otomană, chiar dacă ea este încă departe de a fi epuizată. Și lucrarea de față poate fi considerată ca una de pionierat în această privință. Oameni în slujba țării, îndeosebi în capitala Imperiului, sunt atestați documentar încă din secolul al XV-lea, iar la mijlocul secolului următor, cam în același timp cu marile puteri europene, cele trei Țări Române au capuchehăi permanente. Atribuțiile capuchehăilor Țărilor Române sunt foarte diverse: principala lor grijă era păstrarea domniei pentru domnii pe care-i reprezentau, reînnoirea ei trienală. Alte sarcini derivă din obligațiile Țărilor Române față de Poartă, capuchehaia devenind principalul canal prin care diferite cereri sau porunci ale Porții erau adresate domnului. Printre capuchehăi întâlnim mulți levantini, armeni și greci, dar foarte puțini pământeni. Numărul acestora a crescut în secolul al XVII-lea și la începutul celui următor, pentru ca în epoca fanariotă, cu rare excepții, aceste funcții să fie deținute aproape în exclusivitate de greci. Unele dintre atribuțiile capuchehăilor sunt de natură consulară și se referă îndeosebi la probleme legate de averile imobiliare din cele două țări ale unor boieri aflați temporar în Imperiul otoman și alte câteva spețe.

Ei pot aduce în țară unele mărfuri cumpărate la Istanbul pentru ei sau pentru domn. În acest din urmă caz aceste mărfuri sunt scutite de vamă. Cunoaștem astfel de cazuri ca, de pildă, cel din 1608 când Costea chehaia Pitarul, unul din cei mai iscusiți diplomați români de la

începutul secolului al XVII-lea, aducea pentru Radu Șerban mai multe asemenea mărfuri printre care trei suluri de postav, douăzeci de covoare, o sută de coți de atlas, douăzeci coți de damasc, cincisprezece plăpumi, douăzeci de ocale de mătase etc.

Boieri sau oameni de încredere sunt însărcinați, însoțiți de escortă și de scrisori de recomandare a domnilor, cu plata haraciului. Se întrebuințează genți speciale sigilate. Numai în ultima parte a domniilor fanariote se utilizează pentru plata haraciului forme mai perfecționate ale creditului, pe lângă cunoscutele transferuri de creanță (havale). Numeroși sunt călărașii de Țarigrad, curieri însărcinați cu transmiterea corespondenței oficiale, dar și a știrilor, scrisorilor. Numărul acestora crește și ei se reorganizează odată cu instituția menzilor. Prezența românilor în Imperiu, îndeosebi în capitală, sporește cu numărul domnilor mazili, unii din ei încercând să obțină din nou tronul. Se adaugă un număr de pretendenți domnești. Alături de aceștia sunt boierii opozanți, amenințați mereu a fi exilați. Alteori, delegații numeroase de boieri cer schimbarea domnilor. Delegația condusă de spătarul Șerban Cantacuzino, viitor domn, venită în 1669 la Yenîșehir în Thesalia unde se afla sultanul, are ca scop mazilirea lui Radu Leon și alegerea noului domn Antonie din Popești. Boierii au răgazul să discute, după cum ne încredințează Radu Năsturel, despre necesitatea școlilor în țară. În urma acestor discuții, acest fiu al lui Udriște și nepot al lui Matei Basarab trece imediat la înființarea școlii de la Câmpulung având sprijinul domniei. Interesant este faptul că peste un secol, una din rarele capuchehăi române din epoca fanariotă, Sandu Bucșenescu, ridică și el o școală la Berislăvești Argeș, cu sprijinul lui Scarlat Ghica, în 1760.

Diversitatea relațiilor turco-române a mărit numărul capuchehăilor. Aparatul lor ajutător a sporit în mod corespunzător atribuțiile capuchehăilor de serhat, la vadirile dunărene. Lipsa cunoscătorilor de limba turcă scrisă se face mereu simțită. În familiile fanariote studierea limbilor străine și cu prioritate a limbii turce a constituit mai mult decât o constantă preocupare, un adevărat program. Dintre români, unii învățau turca scrisă cu diverși cărturari turci din orașele dunărene aflate atunci sub administrația otomană (Giurgiu, Ruscium, Silistra). Pentru Moldova, Hotinul, se pare, avea în secolul

al XVIII-lea învățați otomani remarcabili. Ceva mai mult, pe la mijlocul secolului ziarelele bucureștene erau pline de oferte de profesori de limba turcă. Numai unii fii de domn deosebit de înzestrați, ca Dimitrie Cantemir, ori mari boieri, ca mai târziu Ienăchiță Văcărescu pe la 1764, pot avea privilegiul să învețe turca la Istanbul. Acesta din urmă va avea profesor pe Halil Hamid, viitor mare vizir, remarcabil om de stat, pe atunci secretar la calemul împărațesc pe care-l părăsise pentru cel de secretar la serviciul capuchehăilor Țării Românești, aici fiind cu mult mai bine retribuit. Necesitatea formării unor cunoscători ai limbii turce scrise din rândul românilor pentru serviciile agenției române de la Istanbul reprezintă o preocupare pentru domnitori ca Barbu Știrbei sau Alexandru Ioan Cuza și, am putea spune, multă vreme după aceștia.

În afară de cei cu însărcinări oficiale pentru care avem unele date, numărul românilor stabiliți, definitiv sau temporar, în Imperiul otoman este nu numai greu de precizat, dar greu de documentat. Deportări de populații originare din Moldova sau Țara Românească sunt foarte rare. Se vorbește de populații din Chilia și Cetatea Albă strămutate la Biga de către Bayazid al II-lea după cucerirea celor două cetăți.

Fără îndoială, negustori sau meseriași români trebuie să se fi aflat în diferite părți ale Imperiului, mai ales la Istanbul. Sunt menționați, în afară de gelepii care aveau în grijă aprovizionarea capitalei, românii ce se ocupau cu fabricarea brânzeturilor sau a pastramei, croitori, blănari, cizmari, în secolul al XVIII-lea. Numărul meseriașilor și negustorilor români trebuie să fi fost cât de cât însemnat, deoarece o cronică grecească vorbește de unii domni fanarioți care i-au utilizat pentru o manifestare de simpatie pentru obținerea domniei.

Pe plan local, românii sunt menționați ca muncitori sezonieri, îndeosebi ca secerători (orakçi) ceruți de autoritățile otomane pentru marile proprietăți turcești din Dobrogea depopulată sau din alte regiuni din dreapta Dunării. Numărul lor este apreciabil, mergând de la câteva sute la peste 2000. Capuchehăile de serhat înregistrează plecarea și revenirea lor în țară.

Meseriașii sau negustorii români nu se bucurau, cum am spus, de privilegii izvorâte dintr-un statut special. Un firman de pe la 1802, menționând organizarea unui târg în Macedonia, invita printre alții și negustori din Țara Românească sau Moldova. Nu avem știri să se fi dat vreun răspuns. Situația se schimbă însă imediat după 1829 prin liberalizarea comerțului și printr-o serie de măsuri luate și în Imperiul otoman. Cele două Țări Române obțin în 1834 drept de pavilion și capuchehăile dreptul de a da asistență pe lângă autoritățile otomane negustorilor români. Acostează la Constantinopol primele bricuri și fregate arborând pavilionul celor două principate, iar pe la 1845 apare și un vas cu aburi purtând acest pavilion. Serviciul capuchehăilor sau agenției române din Istanbul crește și se diversifică. Una dintre capuchehăi se ocupă numai de chestiunile negustorilor, pentru care existau un director al cancelariei și o serie de funcționari. Serviciile agenției celor două țări, conform Regulamentului organic, sunt trecute în bugetul statului. Volumul tranzacțiilor și taxele percepute pentru unele operațiuni sunt atât de însemnate, încât agenția se întreține în unii ani singură. Numărul celor înregistrați ca „negustori valahi” este destul de însemnat și aceasta numai în câțiva ani. Pe la 1840, când din cauza unei epizootii se oprește comerțul cu unt din cele două țări, negustorii valahi pot aproviziona capitala prin legăturile pe care le au în diferite părți ale Imperiului. Pe lângă colonia din Istanbul, sunt menționate coloniile negustorilor valahi de la Brusa, Adrianopol, Rodosto, Sinope sau Larisa, Varna etc. Se ajunge astfel ca agenția din Istanbul să aibă pe la 1860 agenți oficiali cu atribuții consulare la „Tulcea, la Varna și în alte puncte ale imperiului”. Negustorii valahi au pașapoarte speciale, unele în limba franceză. Numai în 1842 Alexandru Ghica trimite 100 de pașapoarte, din care 50 în limba franceză, agenției din Constantinopol. Judecând după nume, numai unii par a fi români, alții sunt greci, evrei, armeni. Prima capuchehaie are însă libertatea să intervină pentru ei la un tribunal special pentru străini la Arz Odasi. Unii din ei sunt scoși din închisoare sau obțin scutiri de unele dări invocându-se evitarea dublei impunerii etc. Este evident că negustorii care-și revendicau calitatea de „negustor valah” obțineau asistență din partea agenției române, lucru de care se bucurau într-o mult mai mică măsură în secolele anterioare. Unii din marii negustori sau bancheri

români care au legături de afaceri cu Imperiul otoman obțin decorații (*nişan*) din partea sultanului. Activul baş-capuchehaie Aristarchi organizează festivități în cinstea miniștrilor otomani, la care se cântă muzică populară românească și turcească. O astfel de recepție este organizată și cu ocazia alegerii lui Gheorghe Bibescu ca domnitor: sunt invitați membrii coloniei din Istanbul, se rostesc discursuri etc.

Un loc deosebit trebuie acordat, în ceea ce privește așezarea temporară a românilor în Imperiul otoman, activității emigrației revoluționare de la 1848. Deși au fost puțin numeroși și șederea lor în Turcia n-a depășit câțiva ani, revoluționarii români s-au remarcat printr-o serie de inițiative și proiecte, ca și prin acțiuni și realizări concrete. Astfel ei au inițiat proiecte de modernizare de drumuri, organizări de ferme model, modernizarea industriei mătăsii etc. Unii dintre ei au participat la construirea de drumuri (Zane, Padeanu), la construirea de locuințe (I. Melik). Alții au predat și profesat medicina (dr. Kretzulescu), fără a mai vorbi de bogata activitate de publicist a lui Ion Ionescu de la Brad, director al Școlii de Agricultură de la San Stefano, administrator al fermelor marelui vizir Reşid Paşa, sau de Ion Ghica, ajuns bey al insulei Samos. Țelul revoluționarilor a fost păstrarea individualității proprii a statelor române. Inițiativa organizării unui detașament armat românesc în timpul războiului Crimeii nu a avut urmări: turcii nu doreau un nucleu al unei armate cu un steag propriu.

La capătul întregii lucrări, ca și al acestei foarte sumare expuneri privind câteva aspecte ale condițiilor, împrejurărilor și evoluției șederii românilor în Imperiul otoman, schițăm câteva concluzii:

1. Importanța prezenței românilor la Constantinopol nu rezultă din numărul lor, ci din natura activității desfășurate. Șederea românilor fără însărcinări oficiale, oficioase, politice etc. a fost de cele mai multe ori temporară.

2. În privința celor așezați permanent, caracterul eterogen al unor negustori și meseriași s-a păstrat și după ce s-a obținut independența României, când aceștia au devenit cetățeni români, numărul lor crescând întrucâtva după primul război mondial. Mulți dintre ei s-au

pierdut în lumea levantino-perotă sau greco-levantină, care a oferit mediul cel mai propice pentru recrutarea capuchehăilor, mai ales în perioada fanariotă.

3. Faptul că românii nu au avut biserică românească sau cimitire, de exemplu la Istanbul, este legat nu numai de numărul lor redus și de celelalte condiții înfățișate aici, ci și de o mulțime de alte împrejurări. Pentru apărarea autonomiei, făurirea unirii sau cucerirea independenței, românii n-au făcut totdeauna apel la biserică întru apărarea individualității naționale.

4. Condițiile și statutul românilor din Imperiul otoman sunt legate de statutul Țărilor Române, punându-se astfel mai bine în evidență caracterul autonomiei lor. Tot mai accentuată odată cu trecerea timpului, mai cu seamă în secolele XVII-XVIII, experiența capuchehăilor Țărilor Române la Poarta Otomană reprezintă un barometru al acestei autonomii, cu toate limitele ei, fapt confirmat de prezența tot mai accentuată, chiar masivă, a elementelor alogene, mai cu seamă greco-levantine, în rândul capuchehăilor.

5. După anul 1821, progresul accelerat al societății din Principatele Române, avansul irezistibil al acesteia în direcția modernizării dezvăluiau, cu egală forță, caracterul caduc al instituției capuchehăilor, a cărei dispariție, încă de la începuturile statului care s-a numit România, este firească și explicabilă.

În secolul al XVIII-lea se vorbește de vizite făcute de moldoveni și de munteni la Constantinopol fără vreo însărcinare anume, ci doar ca simpli turiști. Faptul este atestat de cronica lui Pseudo-Enache Kogălniceanu, dar se întâlnește și în alte relatări. Frecvența acestor vizite a avut urmări în viața de ansamblu a societății, dar nu știu în ce măsură acest fapt va fi avut urmări și asupra unor aspecte particulare, cum ar fi, de pildă, viața artistică din țările noastre.

Viața culturală din Istanbulul musulman nu putea avea înrâuriri directe asupra românilor. Unii din ei au urmat însă cursurile „Marii Școli” grecești, ca și ale învățaților de acolo.

Cantemir ne dă însă informații mai detaliate asupra unor turci pe care i-a cunoscut: unora le-a fost elev, altora prieten. El mărturisește o mare admirație pentru școlile superioare turcești, pentru învățații lor și pentru lipsa de fanatism religios la cei mai mulți. Ceva mai mult, el

constata o mare răspândire a deismului și a ateismului printre turci, iar lucrul este confirmat de multe alte izvoare, fiind oarecum constatat și de Ienăchiță Văcărescu la sfârșitul aceluiași secol.

Aspectul șederii românilor în Imperiul otoman ar merita să fie adâncit, însă nu ne-au rămas prea multe relatări scrise de români. Pe de altă parte, românii, care în trecutul lor au folosit în scris slava veche, greaca, latina, mai târziu franceza, scriind lucrări remarcabile în aceste limbi, nu au folosit turca în nicio scriere a lor.

ANEXA 1

LISTA PRINCIPALELOR CAPUCHEHĂI ALE ȚĂRII ROMÂNEȘTI

Domni ai Țării Românești	Anii atestați	Numele capuchehăii	Obs.
1	2	3	4
Basarab Țepeluș 1477–1480		Neagu vornicul	sol
Radu de la Afumați 1522–1523	1522	Stoica logofătul	
Radu Bădica 1523–1524	1523	<i>Oancea din Batin, pârcălab Radu al lui Moril Giura pârcălabul</i>	
Vlad Înecatul 1530–1532	1532 1532	<i>Tudor din Drăgoiești, logofătul</i>	
Vlad Vintilă 1532–1535	1534 1534	<i>Șerban din Izvorani, ban Peia portarul Fârtat vornicul</i>	
Radu Paisie 1535–1544	1537	<i>Țalapi logofătul (?)</i>	
Petru cel Tânăr 1559–1568		Lacky (?)	
Alexandru II Mircea 1562–1574		<i>Ștepan din Cioroiași (?)</i>	
Mihnea Turcitul 1577–1583		Iane banul	
Petru Cercel 1583–1585			
Mihnea Turcitul (II) 1585–1591	1589 1590	<i>Apostol</i> Iane banul	
Ștefan Surdul 1591–1592		Iane banul	
Alexandru cel Rău 1592–1593	1593	Andronic Cantacuzino	
Mihai Viteazul 1593–1601	1593–1594 1598	Andronic Cantacuzino Dimo Celebi ș.a. <i>Nicolo Luca Lovicali</i>	sol

1	2	2	2
Radu Șerban 1602–1611	1604	Costea slugerul (capu)chehaia	
Radu Mihnea 1611–1617		<i>Costea Chehaia</i> <i>Dumitru Dudescu, logofăt</i> <i>al II-lea</i> <i>Dediul</i>	sol
Alexandru Iliăș 1616–1618		<i>Ianache Catargi</i>	
Gavril Movilă 1618–1620		<i>Nicolae Catargi</i> Grama	
Radu Mihnea 1620–1623	1623	Grecico (Greceanu ?) Nicolae Catargi	
Alexandru Coconul 1623–1627		<i>Ahmed Aga</i>	
Alexandru Iliăș 1627–1629		Curt Celebi (?)	
Leon Tomșa 1629–1632		<i>Manea Postelnicul (?)</i> Curt Celebi (?)	
Radu Iliăș 1632		Curt Celebi (?)	
Matei Basarab 1632–1654	1634	<i>Barbu Poenaru</i>	
	1635	Costea Chehaia	
	1636	Dumitru Dudescu	
	1639	Locadello	
	1640	Hrizea din Bălteni	
	1641	Mikem	
	1646	<i>Dragomir din Runcu</i>	
	1648	Danciu Pârâianu din Milești, vel logofăt	
		Toma Vlasto (?)	
		Stamos	
		Constantin Cantacuzino (?)	
Constantin Șerban 1654–1658		<i>Danciu Pârâianu</i> <i>Stroe Leurdeanu</i> <i>Pană Filipescu</i> <i>Gheorghe Băleanu</i> <i>Drăghici Cantacuzino</i> <i>Goran Olănescu</i> <i>Negoită Condeescu</i> <i>Preda Bucșenescu</i>	

1	2	3	4
	1696	Constantin stolnicul Nicolae paharnicul Dumitrașcu Caramanlău Bunea Grădișteanu Iane Dâmboviceanu, vătaf de aprozi	la oaste
	1701–1702	Ianache Porfirita Vergo, a doua capucehaie Constantin, slugerul	la han
	1702– cca 1709	Dumitrașcu Caramanlău Constantin, sluger Șerban, vel stolnic Iorga, vel sluger	
	1703	Toma Cantacuzino, sluger Enache Văcărescu, vel aga Cornea Brăiloiu, vel ban Ștefan Cantacuzino, vel paharnic	
	1704	Enache Văcărescu, vel aga Drăghici Câmpineanu, vătaf de aprozi Radu Golescu, vel comis Ștefan Cantacuzino, vel paharnic	
	1705	Dimache, slugerul Constantin (Caramanlău), sluger Constantin Diichitis, vătaf Sterie Căpitanul	
	1706	Palaloga, vtori postelnic Constantin (Caramanlău), sluger Mihai, vel medelnicer Iorga, vel sluger Iordache Crețulescu, vel cămăraș Mihăilă, vel șetrar Dumitrache Vlasto, vel vistier	
	1707	Enache Văcărescu, vel agă Șerban Greceanu, stolnic Iorga, sluger Constantin Caramanlău, sluger Sterie Căpitanul	

1	2	3	4
	1708	Șerban Bujoreanu, vel vâtaf Constantin Diichitis, vâtaf Radu Dudescu, vel sluger	
	1709	Enache Văcărescu, vel paharnic Iordache Crețulescu, vel agă Sterie Căpitanul	
	1710	Radu Goleșcu, vel vornic Constantin Știrbei, vel ban Enache Văcărescu, vel paharnic Radu Dudescu, vel sluger	
	1711	Grigore Băleanu Neagoe Topliceanu	la oaste
	1712	Șerban Greceanu, vel logofăt Bunea Grădișteanu, vel comis Iordache Crețulescu, vel postelnic	
	1713	Enache Văcărescu, vel clucer Grigore Băleanu	
	1714	Enache Văcărescu, vel paharnic Constantin, portar Iane, portar	
Ștefan Cantacuzino 1714–1715		State Leurdeanu, vel paharnic Constantin Diichitis, vâtaf Iorga Buicliu Dumitrache Iuliano	
Nicolae Mavrocordat 1715–1716			
Ioan Mavrocordat 1716–1719	1717	Sotir	
Nicolae Mavrocordat 1719–1730		Iordache Sluggerul Arnago, biv vel căpitan Constantin Draco Suțu (?)	
Constantin Mavrocordat 1731–1733			
Grigore II Ghica 1733–1735			
Constantin Mavrocordat 1735–1741		Constantin Draco Suțu Dumitrașcu Draco Constantin, fiul lui Iordache slugerul Ianche Vlasto Constantin Daponte Alexandru Suțu	baș-capuchehaie la oaste <i>kiatip</i>

1	2	3	4
Mihai Racoviță 1741–1744		Stavrache Manole Gelepul, spătar	
Constantin Mavrocordat 1744–1748		Constantin Draco Suțu Alexandru Draco Arapache Vlasto	
Grigore II Ghica 1748–1752		Bașa Mihalopol Gheorghe Hatmanul, fiul lui Mihalopol	
Matei Ghica 1752–1753		Bașa Mihalopol Gheorghe Hatmanul Iacovache	
Constantin Racoviță 1753–1756		Manolache spătarul Gheorghe Hatmanul Iordache Geanet, postelnic Sandu Bucșenescu Ștefan Mihăilă	baș-capuchehaie
	1755	Ștefan Missoglu Ștefan Mișoglu (Missoglu) Chiriță Alexie (Mișoglu), mare postelnic	
Constantin Mavrocordat 1756–1758		Constantin, postelnicul (fiul lui Manolache) Manolache Căminarul Luca (de la Rocca) Iacovache Rizo	
Scarlat Ghica 1758–1761		Constantin Chiriță, fiul lui Alexandru, postelnic	
Constantin Mavrocordat 1761–1763		Nicolae Draco Suțu, postelnic Arapache Vlasto Alexie Misoglu Manole Spătarul Iacovache	
Constantin Racoviță 1763–1764		Bașa Mihalopol Gheorghe Hatmanul	baș-capuchehaie
	1763	Iordache Stavrache	
Ștefan Racoviță 1764–1765	1765	Iordache Stavrache, spătar Costache Moruzi postelnic Alexandru Ipsilanti	

1	2	3	4
Scarlat Ghica 1765–1766	Alexandru Ipsilanti, postelnic Constantin Moruzi, postelnic	baş-capuchehaie	
Alexandru Scarlat Ghica 1766–1768	Alexandru Ipsilanti Constantin Moruzi, postelnic Nicolae Caragea	baş-capuchehaie	
Grigore III Ghica 1768–1769	Iacovache Rizo spătar Alexandru Ispilanti Constantin Moruzi Alexandru Comnen Ipsilanti Mihai Șuțu	baş-capuchehaie	la oaste
Manoli Giani Roset 1770–1771	Antioh Moruzi Bibică (ginerile acestuia) Iancu Gerahu Gheorghe Manu	nerecunoscuți de sultan	
Alexandru Ipsilanti 1774–1782	Mihai Mihalache Draco Șuțu Hurmuzachi Plagino, postelnic Iane capuchehaia	baş-capuchehaie	de serhat
Nicolae Caragea 1782–1783			
Mihai Șuțu Nicolae Mavrogheni 1786–1790	Arghiropol (?) Nicolae Scanavi, postelnic, fiul lui Dimitrie, baş- capuchehaie Ioan Pantazoglu Atanasie Comnen Ipsilanti Iulian (Giuliano) (?) Arghiropol (?)		la oaste la oaste
Mihai Șuțu 1791–1793			
Alexandru Moruzi 1793–1796			
Alexandru Ispilanti 1796–1797	Constantin Ipsilanti Alexandru Manu Alec Hangerli Mihai Șuțu (?)		
Constantin Hangerli 1797–1799	Alec Hangerli, banul (fratele domnului) Costache Șuțu		
Alexandru Moruzi 1799–1801			

1	2	3	4
Mihai Suțu 1801–1802			
Constantin Ipsilanti 1802–1806		Alexandru Manu Alexandru Ipsilanti	baş-capucehaie
Alexandru Suțu 1806			
Constantin Ipsilanti		Ioan Negri (ginerel lui Al. Manu)	baş-capucehaie
Alexandru Suțu 1806 (nu ocupă tronul)		Stavrachi Aristarhu	
Constantin Ipsilanti 1807 iul.–aug.		Ioan Negri	
Ioan Gheorghe Caragea	1813	Bibică Rosetti	
1812–1818	1813	Arghiropolus	
Alexandru Suțu 1818–1821		Mihai Suțu	
Scarlat Callimachi 1821 (nu ocupă tronul)		Ioan Negri	
Grigore IV Ghica 1822–1828	1826	Ioan Pantazoglu	
	1826	Costache Ghica, beizadea	baş-capucehaie
		Ioniță, clucer	
		Scarlat, șetrar	a doua cap.
	1825	Iorgu Mavrodin, căminar	
	1826	Grigore Călinescu	baş-capucehaie
Alexandru Ghica 1834–1842		Nicolae Aristarchi	
		Sotir Kaliadi	a doua cap.
		Miltiade Aristarchi, director al cancelariei	
Gheorghe Bibescu 1842–1848		Nicolae Aristarchi	
		Sotir Kaliadi	
1848 guv. provizoriu		Miltiade Aristarchi	
Barbu Știrbei 1849–1853		(Ion Ghica)	
		Nicolae Aristarchi	
Barbu Știrbei 1854–1856		Miltiade Aristarchi	
Căimăcămia lui Al. Ghica și căimăcămia de trei 1856–1859, 24 ian.		Miltiade Aristarchi	

ANEXA 2

GLOSAR

aıl, aul, familie de nomazi care duce o viață economică individuală¹, dar stăpânește în comun pășunile.

agha, termen turc, otoman, care înseamnă stăpân; titlu dat unor dregători otomani, cu funcții militare².

akhindji, ostași din cavaleria neregulată care făceau razii (akin) în teritorii străine pentru recunoașteri, jaf și distrugerii. Nu primeau nici timaruri, nici solde, beneficiau numai de prada realizată³.

akritai (de la *akra* = graniță; în izvoarele islamice = Kharā'ita), coloni militari însărcinați cu apărarea granițelor asiatice ale Imperiului bizantin⁴.

a'yân (plural de la cuv. arab *'ayn*), notabil. În Imperiul otoman desemna pe locuitorii mai proeminenți dintr-un district sau dintr-un cartier (mahala). În secolul al XVIII-lea desemna pe reprezentanții aleși ai populației supuse nemusulmane. Sub domnia sultanilor Selim al III-lea, Mustafa al IV-lea și Mahmud al II-lea, numeroși ayani din Rumelia și din Anatolia administrau în mod aproape independent districtele asupra cărora își întinseseră stăpânirea⁵.

beg (de la termenul vechi turc. *bög*), titlu turc, care înseamnă senior, purtat la otomani de șefii de trib, de înalții dregători militari și civili, de fiii pașalelor. A fost atribuit și domnilor Țărilor Române. În Imperiul otoman au existat adevărate dinastii,

---

¹ B. Grekov, A. Iakubowski, *La Horde d'Or. La domination tatare jusqu'au XIII-e et au XIV-e siècle de la Mer Jaune à la Mer Noire*, Paris, 1939, p. 41–42.

² H. Bowen în *Encyclopédie de l'Islam* (E.I.), ed. a II-a, I, p. 253–4.

³ Ahmed Refik, *Türk akıncıları*, Istanbul, 1933; Zeki Pakalin, *Osmanlı tarihı deyimleri ve terimleri sözlüğü*, I, Istanbul, 1946, p. 36; W. Caskel în E.I., ed. a II-a, I, p. 350–351.

⁴ A.A. Vasiliev, *Histoire de l'Empire byzantin*, trad. de P. Brodin, A. Bourguina, I, Paris, 1932, p. 485–486, II, p. 282; M.F. Köprülüzade, *Les origines de l'Empire ottoman*, Paris, 1935, p. 91; A. Rambaud, *Études sur l'histoire byzantine*, Paris, 1912, p. 65–108; P. Mutaftchiev, *Organizația militară și feudele militare în Imperiul bizantin* (în bulg.), în „Revista Acad. bulgare de științe”, XXVII, cl. de istorie, XV, Sofia, 1923.

⁵ I.H. Uzunçarşılı în *İslam Ansiklopedisi*, II, p. 41–42 v.; H. Bowen, în E.I., ed. a II-a, I, p. 801–802; V. Mutaftchieva, *L'institution de l'ayanlık pendant les dernières décennies du XVIII-e siècle*, în „Études balkaniques”, Sofia, I, 1960, nr. 2–3.

precum Evrenosoghullari la Gümüldjina, Serez, Iskodra, Mikhaloghullari în Serbia, Turhanoghullari la Smederevo, Semendria și în Grecia, Malkoçoğhullari în Ungaria etc⁶.

beglerbeg, *beylerbey* (begul begilor), titlu purtat inițial de comandantul suprem al armatei otomane. Primul beglerbeg a fost Lala Sahin în timpul domniei lui Murad I. Sub domnia lui Musa a apărut titlul de beglerbeg de Rumelia⁷, iar sub Mehmed I, cel de beglerbeg de Anatolia⁸.

derebei (= principii văii), denumire dată dregătorilor otomani care din secolul al XVIII-lea deveniseră independenți față de guvernul central de la Constantinopol, cârmuind în mod autonom regiuni din Anatolia. Cei mai însemnați au fost Kara Osmanoghlu la Aidin, Manissa, Pergam, Çapanoghlu la Kaiseri, Amasia, Ankara, Nidge, Ali pașa la Trapezund⁹.

derviş (de la cuvântul arab *darvîş*), membru al unei comunități (turuk) islamice. La turcii otomani, termenul de derviş desemna pe călugării cerșetori dintre care foarte puțini trăiau în mănăstiri (Khankūl, takya) sau călătoreau ca membrii ordinului Kalendar. Cei mai mulți își duceau viața în mijlocul poporului¹⁰.

devşirme (de la verbul turc *devşir* = a strânge), termen otoman care desemnează ridicarea periodică de copii creștini pentru a-i recruta în corpul ienicerilor sau pentru a ocupa funcții la palat și în administrația otomană. Cea mai veche știre despre instituția *devşirme* se găsește într-o predică a mitropolitului Isidor Glabas din 1395¹¹.

dynatoi (cuvânt grec = „puternici”), denumire dată în legislația bizantină nobililor și dregătorilor, în opoziție cu țăranii și ostașii.

djizya, capitație percepută conform prescripțiilor dreptului islamic de la nemusulmanii care trăiau în teritorii musulman. Otomanii au identificat cu *djizya* unele forme de capitație preotomane¹².

emir (de la cuv. arab *amir* = comandant suprem, guvernator). În Imperiul Seldjukid, titlul de emir era purtat atât de dregătorii militari care primeau feude pentru a întreține trupe, cât și de micii principii seldjukizi¹³.

---

⁶ Pakalin, *op. cit.*, I, p. 213–214; H. Bowen, în E.I., ed. a II-a, I, p. 1193–1194.

⁷ Urudj ben Adil, ed. Fr. Babinger, p. 39; Aşikpaşazade, ed. F. Giese, p. 69.

⁸ Neşri, ed. F. Taeschner, T. Menzel, I, p. 86; cf. și V.L. Ménage în E.I., ed. I, p. 1194–1195; Pakalin, *op. cit.*, I, p. 216–221.

⁹ Yusuf Akçura, *Osmanlı devletinin dağilma devri*, Istanbul, 1940; B. Lewis, *The Emergency of modern Turkey*, Londra, 1961, p. 38, 74, 441–442; J.M. Mordtman (B. Lewis), în E.I., ed. a II-a, II, p. 213–214.

¹⁰ D.B. Macdonald, E.I., ed. a II-a, II, p. 169–170.

¹¹ S. Vryonis jr., *Isidor Glabas and the Turkish dewshirme*, în „Speculum”, XXXI, 1956, p. 433–443; D.B. Papoulia, *Ursprung und Wesen der „Knabenlese” im Osmanischen Reich*, München, 1963.

¹² H. Inalcik, E.I., ed. a II-a, II, p. 576–580; H. Hadzibegić, *Djizya ili harač*, în „Prilozi”, III–IV, p. 55–135; V, p. 43–102.

¹³ A.A. Duri, E.I., ed. a II-a, I, p. 451–452.

ghazava, *ghazva* (pl. *ghazavat*), termen arab care desemna la origine expedițiile Profetului împotriva necredincioșilor. În mod curent, *ghazva* desemnează o incursiune de jaf¹⁴.

ghazi, termen arab care desemna inițial pe autorul unei razii (*ghazava*) împotriva nemusulmanilor. A devenit apoi un titlu onorific purtat de cei care se ilustrau în războaiele împotriva necredincioșilor¹⁵.

gümriük, termen împrumutat de turcii otomani de la bizantinul *kommerkion*, care derivă din latinul „*commercium*”¹⁶. De asemenea, în Imperiul otoman, taxa vamală care făcea parte din taxele obișnuite.

charistikia, posesiune precară și condiționată de bunuri ecleziastice conferită în Imperiul bizantin prin scrisori de donație (*dia charistikēs*)¹⁷; era asemănătoare cu beneficiul occidental.

kadi, dregător otoman cu funcții juridice care controla administrația din circumscripția jurisdicției sale¹⁸.

kanun (de la cuv. grec *kanôn*), lege, edict dat de sultan prin aplicarea principiului „urf”, „*lex principis*”¹⁹.

khalifa (cuv. arab care înseamnă urmaș, locotenent); titlu purtat de șeful suprem al lumii musulmane (imam) în calitate de urmaș al Profetului (khalīfat rasūl Allah)²⁰. După cucerirea Egiptului (1517), titlul de khalif a fost purtat oficial de sultanul otoman.

khan, titlu purtat de principii popoarelor turco-tătare, înrudit cu titlul de *kagan*, *kaan*, *hakan*²¹.

kharadj, termen împrumutat de arabi de la bizantini (*chorégia*)²². Desemna inițial tributul plătit de musulmanii care trăiau în teritoriul islamic. A desemnat apoi taxa legată de proprietatea funciară prin opoziție cu *djizya* folosită pentru taxa

---

¹⁴ T.M. Johnston, E.I., ed. a II-a, II, p. 1079.

¹⁵ P. Wittek, *Deux chapitres de l'histoire des Turcs de Roum*, în „Byzantion”, XI, 1936, p. 285–319; Idem, *The Rise of the Ottoman Empire*, Londra, 1938; Idem, *De la défaite d'Ankara à la prise de Constantinople*, „Revue des Études islamiques”, 1938, p. 1–34; I. Mélikoff, E.I., ed. a II-a, II, p. 1068–1069.

¹⁶ H. Antoniadès-Bibicou, *Recherches sur les douanes à Byzance. L' „octava” et le „kommerkion” et les commerciales*, Paris, 1963, p. 66, 104–106.

¹⁷ G. Ostrogorski, *Pour l'histoire de la féodalité byzantine*, trad. franc. de Henri Grigoire, Bruxelles, 1954, p. 17 și urm.

¹⁸ M.T. Gökbilgin, *XVI asırda mukataa ve iltizam işlerinde kadılık müessesinin rölü*, în vol. *IV Türk Tarih kongresi*, Ankara, 1948, p. 433–444; N. Beldiceanu, *Les actes des premiers sultans conservés dans les manuscrits turcs de la Bibliothèque Nationale à Paris*, t. II : *Règlements miniers (1390–1512)*, Paris, 1971, p. 135–136.

¹⁹ Cl. Huart, E.I., ed. I-a, II, p. 767.

²⁰ T.W. Arnold, E.I., ed. I-a, II, p. 933–938.

²¹ J. Deny, *Grammaire de la langue turque*, Paris, 1921.

²² P. Schwartz, *Die Herkunft von arabisch harāğ (Grund-Steuer)*, „Der Islam”, VI, 1916, p. 97 și urm.

personală (capitație)²³. Termenul de kharadj s-a mai atribuit și tributului anual plătit de domnii Țărilor Române ca vasali ai sultanului, al cărui quantum era fixat printr-un acord (șulh)²⁴.

khass, posesiune feudală care aducea beneficiarului un venit anual de peste 100.000 de aspri. Erau trei categorii de khass, potrivit rangului beneficiarilor: „khass-i humayun” (domeniul imperial) al sultanului, „khass-i vüzera” (domeniul vizirilor) și „khass-i ümera” (domeniul emirilor sau al marilor dregători)²⁵.

khatt-i šarif (scrisoare ilustră), act normativ edictat de sultan, purtând în afară de tughra apostila scrisă de mâna suveranului: „va fi executat întocmai”²⁶.

kızıl-bāš (în turcă: „cap roșu”), sectă religioasă din Asia Mică, considerată ca šiită de musulmani. Membrii ei își atribuiau numele de Alavi, adică partizani ai lui ‘Alī²⁷.

maktū, *maktu’iyyet*, sistem de colectare a capitației (djizya) fixată prin acord (*sulh*) și al cărei quantum nu putea fi modificat. Sistemul *maktū’* era aplicat principiilor creștini vasali ai sultanului și unor supuși (*dhimmi*) ai sultanului care erau autorizați să plătească djizya sub forma unei sume forfetare fixe (*her vedjh-i maktu’*), scăpând astfel de exacțiunile perceptorilor. Sistemul *maktū* a fost aplicat pe scară întinsă în epoca de declin a Imperiului otoman, fiind generalizat de tanzimat în 1841²⁸.

öšr, dijmă, impozit din categoria *rüsüm-i orfıyye*, perceput în folosul autorităților otomane care-l puteau arenda sau da timarioților, fundațiilor pioase (*vakf*) sau proprietarilor de bunuri *mulk*. Se percepea în natură din cereale, legume, fructe, pește, stupi etc²⁹.

paša (de la cuv. turc *baş* = cap, căpetenie), titlu purtat la începuturile statului otoman de fiii mai mari ai sultanului și chiar de unele persoane.

peškeš, piškeš, daruri făcute de domnii români sultanului, vizirilor și marilor dregători otomani.

pronoia (termen grec care înseamnă grijă, supraveghere, administrație), posesiune personală, condiționată și viageră, încredințată membrilor aristocrației bizantine cu obligația de a presta serviciu militar. În epoca de decadență a Imperiului bizantin, pronoia s-a transformat în posesiune ereditară³⁰.

---

²³ Th.W. Juynboll, E.I., ed. I, II, p. 955–956; M. von Berchem, *La propriété territoriale et l'impôt foncier, étude sur l'impôt du kharadj*, Leipzig, 1886.

²⁴ H. Inalcik, art. *Boghdan* în E.I., ed. a II-a, I, p. 1291; M. Berza, *Haraciul Moldovei și Țării Românești în sec. XV-XIX*, în SMIM, II, București, 1957, p. 7–47.

²⁵ N. Beldiceanu, *Les actes des premiers sultans*, I, p. 64; II, p. 86–88.

²⁶ Cf. Cl. Huart, E.I., ed. I, II, p. 986.

²⁷ F. Grenard, în J.A., X-e série, III, 1904, p. 511–522; Cl. Huart, E.I., ed. I-a, II, p. 1114–1115.

²⁸ P. Hardy, E.I., ed. II-a, II, p. 577–578, s. voce djizya.

²⁹ N. Beldiceanu, *Actes*, II, p. 297–298.

³⁰ G. Ostrogorsky, *Pour l'histoire de la féodalité byzantine*, p. 9 și urm., 21 și urm., passim.

ra'ya, veche denumire purtată de supușii musulmani și nemusulmani care se îndeletniceau cu agricultura și cu comerțul în Imperiul otoman.

sandgeak, feud militar mai mic decât khassul beilerbegilor. După suprimarea organizației feudale militare (1826, 1837), sangeacul a devenit o subdiviziune administrativă condusă de un guvernator („muteşarîf”)³¹.

sandgeak bei, guvernator al unui sandgeak pe care îl deține ca posesiune („teşaruf”). În timp de război comanda trupele adunate de timarioții din sangeacul său în calitate de șef militar („mirliva”)³².

sipâhi, deținătorul unui timar care datora serviciu militar personal împreună cu un număr de ostași proporțional cu venitul feudei sale³³.

sunit, musulman ortodox care urmează practica și teoria (*al-sunna*) creată prin exemplul profetului Muhammad și fixată în „hadith”, potrivit tradiției orale și scrise a comunității. Suniții nu recunosc pe 'Alî drept profet și susțin că imamatul revine koraișților.

șer'ia (de la cuv. arab *sāri'a*, *šar* = „drum clar”), lege canonică a Islamului care cuprinde totalitatea poruncilor lui Allah privitoare la acțiunile umane. Preceptele șeriaturului se aplică vieții religioase, politice, sociale și individuale a adepților Islamului și reglementează raporturile lor cu nemusulmanii tolerați, cu condiția de a nu aduce prejudicii Islamului³⁴.

șî'a, *șîit*, grup de secte islamice care îl recunosc pe 'Alî drept khalif legitim și socotesc că imamatul trebuie păstrat în familia Alizilor. Sub dinastia safavidă, Persia a devenit centrul šiților³⁵.

timar (de la cuv. persan *timar* = „grijă”), feud a cărui posesiune impunea deținătorului obligația de a merge la război călare împreună cu un număr de ostași proporțional cu venitul pământului primit („dîrlîk”). Erau trei feluri de timar: khass, zi'amet și timar. În sens restrâns, timarul era o posesiune feudală care aducea un venit anual de 3000 de akçe până la 20.000 de akçe³⁶.

---

³¹ J. Von Hammer, *Des osmanischen Reiches Staatsverfassung und Staatsverwaltung*, Viena, II, 1815, p. 244–280; F.A. Belin, *Du régime des fiefs militaires en Turquie*, Paris, 1870; J. Deny, E.I., ed. I-a, IV, p. 155–156.

³² J. Deny, E.I., ed. I-a, IV, p. 155–156.

³³ F.A. Belin, *Étude sur la propriété foncière en pays musulman...*, Paris, 1862, p. 131; J. Deny, E.I., ed. I-a, IV, p. 807–816.

³⁴ J. Schacht, E.I., IV, p. 331–336.

³⁵ R. Strothmann, E.I., IV, p. 362–371.

³⁶ Belin, *Étude sur la propriété foncière en pays musulman...*; Idem, *Du régime des fiefs militaires dans l'islamisme et principalement en Turquie*, Paris, 1870; Worms, *Recherches sur la constitution de la propriété territoriale dans les pays musulmans*, J.A., 1842, 1843, 1844; J. Von Hammer, *Des osmanischen Reiches Staatsverfassung ...*, I, p. 337–434; J. Deny, E.I., IV, p. 807–816.

'ulamă' (pl. de la cuv. arab 'alīm, cel care are știință – *ilm*, „învățat”), denumire dată juriștilor și teologilor însărcinați cu păstrarea tradiției și aplicarea dreptului canonic. Ulemalele hotărau în chestiunile de drept și teologie³⁷.

vilāyet, mare unitate administrativă otomană. Are și sensul de regiune.

vizir, titlu de origine iraniană. La otomani, primul vizir a fost Ala ed-Dīn³⁸.

waka'i nuvis, istoriograf otoman numit prin decret imperial³⁹.

yeniçeri (cuv. turc care înseamnă „trupe noi”), nume dat trupelor regulate de infanterie înființate de turcii otomani în secolul XIV. Inițial, corpul ienicerilor era alcătuit din prizonieri creștini convertiți la Islam. De la sfârșitul sec. XIV, ienicerii se recrutau prin „devşirme”. Se pare că Murad I ar fi înființat corpul ienicerilor⁴⁰.

ze'āmet (termen arab, la turci *ziamet*), feud militar de categorie superioară, ce aducea posesorului său (*za'īm*) un venit anual care varia între 20.000 de akçe și 100.000 de akçe⁴¹.

---

³⁷ D.B. Macdonald, E.I., IV, p. 1047–1048; E.J. Gibb, *History of Ottoman Poetry*, II, p. 394 și urm.

³⁸ I.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı hükümdarı Çelebi Mehmed tarafından verimiş bir temlikname ve Sasa bey ailesi*, „Belleten”, III, fasc. 11–12, 1939, p. 99–106.

³⁹ Fr. Babinger, E.I., IV, p. 1152.

⁴⁰ Th. Menzel, *Das Korps der Janitscharen*, în „Beiträge zur Kenntnis des Orients”, I, p. 47 și urm.; I.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı devletinin saray teşkilatı*, Ankara, 1945.

⁴¹ J. Deny, E.I., IV, p. 1291–1292.

INDICE

A

- Abdullah, paşa Muhsin-zâde, mare vizir
206, 207, 272
- Abu Hanifa 33
- Academia domnească, din Bucureşti
109; ~ din Iaşi 109
- Adrianopol (Edime, Odrii) 20, 40, 42,
80, 130, 133, 134, 137, 140, 141,
173, 185, 194, 195, 210, 245, 253,
258, 289; tratatul de la ~ 59, 61, 94
- Adunarea, electivă a Moldovei 99; ~ a
Țării Româneşti 99; ~ Obştească
198
- Afenduli, clucer 172, 210
- aga 96, 134, 155; ceauş ~ 51; kapu ~
69; mir-i alem ~ 128
- ahdname 29-32, 34, 47-51, 56, 59, 65,
77, 116
- Ahmed (Ahmet) Chehaia, aga 86, 119,
241; ~ I, sultan otoman 240; ~ III,
sultan otoman 208
- Aix la Chapelle, regulamentul de la ~ 79
- akingii 40, 45, 46
- Akkerman v. Cetatea Albă
- Alacicu 230
- Alba Iulia 158
- albanez 220
- Alexandru, Coconul, domn al Țării
Româneşti, domn al Moldovei 127,
241, 242; ~ Iliaş, domn al Țării
Româneşti, domn al Moldovei 127,
248; ~ II Mircea, domn al Țării
Româneşti 231; ~ cel Rău, domn al
Țării Româneşti 234, 236
- Ali paşa 145, 204
- Aloisio Gritti 229, 230
- aman 49, 165
- Amedeo de Savoia 42, 44
- Anastasia, soția lui Gheorghe Duca 55
- Anatolia 36, 38, 40; ~ Centrală 39
- Andréossy, ambasador francez la
Constantinopol 150, 157
- Andronic al II-lea, împărat bizantin 35;
~ al III-lea, împărat bizantin 35
- Anglia 58, 107
- Ankara 41
- Antonie din Popești, domn al Țării
Româneşti 250, 253, 287
- Antonie, comisul 135
- Apafy, Mihai, principe al Transilvaniei
252, 255
- Apostol, căpitan, 252; ~ Cojocarul 141;
~ fiul lui lane banul (Curt Salam
Ceauş) 232
- Argeş, judeţ 287; ~ râu 47
- Arhipelagul grecesc 58, 59
- arhondologia 119, 174
- Aristarchi, Jean, frate cu Nicolae şi
Miltiade, 283; ~ Miltiade, comis,
guvernator de Samos, frate cu
Nicolae şi Jean, 96, 97, 98, 99, 115,
175, 185, 207, 283; ~ Nicolae, mare
logofăt, frate cu Miltiade şi Jean 25,
96, 97, 115, 123, 164, 175, 188,
207, 282; ~ Stavrachie 122, 282
- Armago, biv vel căpitan 145
- armeni 85, 96, 101, 135, 215, 222, 286,
289
- Arnavutköy 206
- Arsanache, fratele lui Curt Celebi 170
- arz 88, 110, 113, 116, 150, 163, 178,
216, 268
- Arz odası 100, 170, 289
- Asia Mică 35, 41, 168
- aspri 191, 235; poveri de ~ 132
- Atanasache, capuchehaie 215
- Athos, Muntele ~ 203

atlaș, coți de ~ 287
 Austria v. Imperiul habsburgic
 avariz-i divaniye 178
 Aydın, emirat turcesc maritim 35, 44
 Aydınoğlu, dinastia ~ 44
 Aynalı Kavak, Convenția de la ~ 91
 Ayni Ali 191

B

Babadag 43, 72, 142, 210, 257, 258, 267
 Babaeski 42
Babinger, Fr., 201
 bac resmi 178
 Bahçe Saray 102, 210
 bail venețian 53, 54, 77, 79, 114, 133, 152, 228, 240
 bairam 51, 150, 177
 Baktaş Paşa 119
 Balasache Muselim, paharnic 250
 Balat, cartier 202
 Balcani (Peninsula Balcanică) 34, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 211, 285; munții ~ 46
 Bali, sluger 212
 Balica 36
 Balta Liman, Convenția de la ~ 123
 Bar 56
 Barnovschi, Miron, domn al Moldovei 201
 Basarab, Țepeluș, domn al Țării Românești 228
 baş-capuchehaie *passim*
 Bayazid I, sultan otoman 40, 42, 46, 61; ~ al II-lea, sultan otoman 80, 288
 Băjescu, Iordache 89
 Bălcescu, Nicolae 97
 Băleanu, Gheorghe 248
 Bebek 206
 beilic 191
 beizadea 94, 118, 178, 206, 207
 Belgrad 57, 194, 251, 258, 272
 Bender (Tighina), pașă de ~ 72, 145, 210, 222

berat 34, 50, 51, 65, 100, 170, 177, 178, 244; ~ de investitură 116; ~ de numire 31, 81; ~ de scutire 162
 Berislăvești 287
 Berlin 102, 283
 beșliu 276
 Bethlen, Gabriel, principe al Transilvaniei 155, 158
 beylerbey 57, 72, 75, 252
 beylerbeylik 64
 Bibescu, Gheorghe, domn al Țării Românești 123, 283, 290
 Biga 288
 bir, al capuchehăilor de oaste 142, 257
 Bithynia 35, 38
 Bizanț v. Imperiul bizantin
 blănar 288
 Boerescu 98
 Bogdan al III-lea, domn al Moldovei 80
 bogomil 37
 Bolu 282
 Bosfor 44, 133, 166, 204, 206
 Bosnia 37, 52, 76, 211
 Brașov 46
 brașoveni 76
 Brăila 72, 111, 143, 210, 212, 218, 222, 262
 Brăiloiu, Cornea, mare ban 134, 260, 261, 263, 265
 Brâncoveanu, Constantin, domn al Țării Românești *passim*; Condicta vistieriei lui ~ 26, 135, 172, 183, 185, 186, 195, 196, 256, 257; ~ Smaragda 266
 Brune, general francez 139, 154
 Brutti, Bartolomeo 85, 152, 154
 Bucșenescu (Bucșănescu), Preda 248; ~ Sandu, 88, 287
 București 58, 108, 110, 111, 112, 129, 131, 167, 186, 263, 270; Academia domnească din ~ 109; Tratatul de la ~ 61
 Buda 81

Bugeac 72, 210
Buicescul, Papa, paharnic 256
Bujoreanu, Șerban, vel vistier 266
Bulgakov 91
bulgari 34, 35, 219, 220
Bulgaria 37, 45, 46
bulucuri, de corturi 43
Bursa (Brusa) 39, 40, 289
Bustan 85
Büyük Dere 206

C

cadiu 99, 165, 170, 221, 230, 231
caftan 31, 65, 82, 119, 128, 131, 136,
176, 222, 244, 253; ~ de mucarer
mare 130
cai 221
caimacam (kaymakam) 140, 142, 214,
238, 241, 259, 274
Calafat 72, 210, 213, 221, 224
Calgai Sultan 258
Caliadi (Kaliadi), Sotirache 96, 185, 283
califat, arab 47
Callimachi, Grigore, domn al Moldovei
128, 155; ~ Ioan, domn al Moldovei
103, 120, 128
Camariano, Nestor 254
camătă (cămătar) 135, 222
Camenîța 56, 65, 260
Cantacuzini (Cantacuzinești), familie
159, 253
Cantacuzino, Andronic 85, 127, 234; ~
Constantin, postelnic 86, 102, 249,
250, 252; ~ Constantin II, stolnicul
253; ~ Drăghici 248; ~ Dumitrașcu
122, 252, 253, domn al Moldovei; ~
Ioan al VI-lea, împărat bizantin 34,
35, 44; ~ Mihai, ban 26; ~ Mihai,
mare spătar 254, 261, 263; ~ Mihai
(Șeitanoglu) 231; ~ Pârvu 254, 256;
~ Șerban, domn al Țării Românești
25, 85, 86, 121, 134, 137, 142, 203,
204, 210, 214, 253-257, 260, 287; ~

Ștefan, domn al Țării Românești
269; ~ Toma 261, 264, 265
Cantacuzino-Deleanu, biv vel logofăt 90
Cantemir, Antioh, domn al Moldovei
136; ~ Constantin, domn al
Moldovei 202; ~ Dimitrie, domn al
Moldovei 55, 77, 105, 129, 135,
148, 168, 202, 204, 288, 291
capanlâi 217, 218
capitulații 30, 48, 49, 54, 60, 61, 139,
165
capucehaie *passim*; ~ de oaste 140,
142, 251, 252, 279; ~ de serhat
passim; ~ vechil 118, 120
capugiu 131, 262
capuoșlanul 69, 128, 185
Caragea, Constantin 156, 163, 271; ~
Ioan Gheorghe, domn al Țării
Românești 154, 214, 280; ~ Nicolae,
domn al Țării Românești 279; ~
Pavliche 249
Caraiman, Ion, aga, capucehaia
Movileștilor 22, 102, 127, 155
Caramania 259
Caramanlâu, Constantin 268; ~
Dumitrașcu, vel postelnic 173, 195,
258, 259, 260, 261, 262, 263, 264; ~
Iordache, mare clucer de arie 262
Carol al XII-lea, rege al Suediei 210
Carpați 52, 64
Castellan 103
Catargiu, Nicolae, capucehaie 170,
241, 245
cazaci 56, 242
Călărași 111, 142, 210, 213, 214, 224
călărași 124, 156, 167, 208, 267; ~ de
Țarigrad 119, 169, 174, 180, 185,
186, 187, 198, 286, 287
Călinescu, Grigore, capuchahaie 94,
123, 175, 198, 281
călugăr 163, 164, 169
căminar 94, 174
Cărvuna 45

căsătorie 55, 94, 151, 165, 166, 243
 câini, de vânatoare 237
 Câmpineanu, Drăghici, vătaf de aprozi 265
 Câmpulung 142, 213, 287
 ceară 137
 ceas(-ornic) 237; cutie de ~ 189
 ceauș 79, 104, 132, 244; v. și aga
 Celebi, Curt 26, 86, 118, 127, 132, 159, 170, 172, 241, 242, 243, 245; ~ Dimo 26, 85, 122, 132, 235, 236, 237, 238; ~ Kâtip, cronicar 56, 237
 Çemberlitaş (Çenbalitaş), cartier din Istanbul 79, 201
 Cengelköy 94, 206, 207
 ceremonial (-nie) 23, 31, 49, 62, 65, 79, 140, 172, 175; carte de ~ 151; ~ de investire 64, 128, 176
 cerviș 218
 Cetatea Albă (Akkerman) 51, 61, 222, 288
 Chefalonia 59
 chehaia 51, 69, 70, 73, 134, 137, 150, 239, 264
 cherestea 92, 139
 chihlimbar, cutii de ~ 189
 Chilia 44, 51, 222, 288.
 Chios 163, 274
 cifru, criptogramă 124, 188, 189, 256
 ciocodar (ciohodar) 134
 circumcizie 151
 Cirmen 45
 ciumă 122
 ciziya (capitație) 165, 178
 cizmar 288
 Cladova 260.
 Coadă, vornicul 229
 Condescu, Negoită 248
 Constantin, clucer 173, 176, 260; ~ pitar 172; ~ mare sluger 141, 173, 193, 194, 195, 238, 259; ~ Șerban, domn al Țării Românești 248, 250; ~ vărul lui Curt Celebi 170

Constantinopol (Istanbul, Țarigrad) *passim*; Biserica Patriarhiei de la ~ 128; Marea Școală grecească de la ~ 105, 106, 291; patriarh (-ie) de ~ 72, 162, 163
 Coranul 76
 Corbea, David 102; ~ Teodor 102
 Corfu 59
 Çorlu 42
 Cornaro, Giorgio, bail venețian 53
 Cornul de Aur 202
 Corydaleu 106
 Costachi, Grigore, bașcapuchehaie 94
 Costea (Costache, Costanda), pitar, sluger, capuchehaia 86, 102, 159, 172, 190, 239, 244-247, 286
 Costin, Miron, cronicar 184
 Coșuna, mănăstire 169
 covoare 287
 Covurlui 170, 190
 Craiova 120, 260, 263
 Craiovescu, Danciu (Gogoășe) 229
 credit(-or) 135, 167, 287
 Cremidi, Ștefanachi 88, 89
 Crețulescu, Iordache 265, 266
 Crimeea 59, 283; hanul ~ 71, 72; hanatul ~ 29; războiul ~ 21, 290
 Critianul, Iani, capuchehaie 168
 Critias Prusianos 106
 croitor 288
 Csaky 255
 cuca 128
 cumani 78
 curier (-i) 50, 63, 78, 103, 131, 135, 147, 151, 155, 167, 205
 Curt Salam Ceauș v. Apostol
 Curtea de Argeș 47
 Cuza, Alexandru Ioan, domn al Principatelor Unite 99, 115, 123, 283, 288

D

damasc, coți de ~ 287

Daponte(s), Chesarie 26, 156, 166
dar ül-ahd 29, 30, 32, 33, 47, 49, 77, 143
dar ül-harb 29, 47, 48, 64
dar ül-islam 29, 33, 47, 143
Davud paşa 140
Decei, Aurel 30
defterdar 136, 138; ~ efendi 134, 139
Dejanovici, Constantin (Dragas de la Velbujd) 46
Des Alleux 103, 148, 151, 156
devşirme 40
dhimmi 164, 165
diac 229; ~ de turcă 106
Dimache, capucehaie de Silistra 223
Dimache, sluger, 194, 259
Dimotica (Didymoteichon) 42
divan efendi 124
divorţ 165, 166
Diichiti, Constantin, capucehaie 268
Dobrogea 43, 145, 288
Dobrotici 36, 45
doge 53, 133, 152
Doicescu, Colţea 250
Doroşenko 56
Draco, Chiriţă 120
Dragas de la Velbujd v. Dejanovici Constantin
dragoman (mare) *passim*; ~ al flotei 87, 120, 121, 160, 255, 256
dragomanat 104, 120, 160, 161, 162
Dragomir din Runcu, soţul Elinei 248
Drăghici, fiul lui Danciul Craiovescu (Gogoşe) 229
Duca, Gheorghe, domn al Moldovei, domn al Țării Româneşti 55, 254
ducaţi 133
Duculeţ, Constantin, domn al Moldovei 129, 136
Dudescu, Constantin 88; ~ Dumitru, vel vistier, capucehaie a lui Matei Basarab 159, 247
Dumitru, vornic 190
Dunăre *passim*

Duşan, Ştefan, ţar sârb 36

E

Ecaterina a II-a, ţarina Rusiei 82
Edirne, ~ Kapu 204; v. Adrianopol
eforia şcoalelor din Țara Românească 108
Egipt 59, 165; khedivul ~ 71
egumenul de la Sinai 163
Elçi han 191, 201
Elina, fiica lui Radu clucer din Brâncoveni, soţia lui Dragomir din Runcu 248
Elmas Mehmed, paşa 259
emir 47
emirat 29, 35, 36, 38, 44
Enos 42
Enveri, cronicar 44
Erdel han (Erdel Saray) 199, 202.
Ernest, arhiduce 151
Esad Efendi 105
Europa 35, 64, 77, 82, 100, 147, 148, 153, 155, 164; ~ de sud-est 36, 63
evrei 135, 289
Evrenos 42
execuţie 119, 122, 169, 170, 177, 238, 243, 280
exil 88, 89, 92, 127, 134, 166, 177, 280, 285, 287

F

Fanar 94, 104, 202, 204, 206
Fener Kapusi 128
Ferdinand, arhiduce 152
fetva 231, 238
Filipescu, I.I. 99; ~ Pană 248
Filitti, I.C. 254
firman 49, 110, 114, 116, 130, 138, 139, 145, 146, 167, 168, 170, 217, 218, 289; ~ de mazilire 125, 131; menzil- ~ 167; ~ de numire 113
Firuz bey 45
Fleischman 107

foc (incendiu) 201, 205
 Focșani, Comisia de la ~ 89; Congresul
 de la ~ 196
 Fonseca, doctor, orientalist 105
 Fotiadi 98, 123
 Fotino, Dionisie, cronicar 26, 134, 222
 Francisc I, rege al Franței 48
 franciscani 45
 Franța 106, 149, 152
 fuçu-akçe 178

G

Galata, cartier din Istanbul 23
 Galați, pârclăbul de ~ 137
 galbeni 134, 239, 241, 242
 Gallipoli 35, 39, 42
Gazali 47
 gazii 38-41, 70
 găgăuzi 43
 geaige (caize) 51, 139
 Geanet, Iordache, postelnic 88, 275
 gelep 88, 89, 288
 Genetul (Geant oğlu), Antioh, postelnic
 131, 174
 genovezi 30, 35
 Gerlach 80
 Germania 156
 Ghencea, vel vornic 260
 Gheorghe, al doilea armaș 212; ~ din
 Drugănești 253; ~ hatmanul,
 capucehaie 127, 275; ~ Ștefan,
 domn al Moldovei 251
 Ghica, Alexandru, domn al Țării
 Românești 25, 94, 96, 97, 115, 185,
 188, 289; ~ Alexandru Scarlat, fiul
 lui Scarlat Ghica, domn al Țării
 Românești 107, 277; ~ Costache,
 fiul lui Grigore IV Ghica 178, 206,
 207; ~ Gheorghe 122, 184, 251; ~
 Grigore (Grigorașcu), domn al Țării
 Românești 202, 251, 253; ~ Grigore
 al II-lea, domn al Moldovei, domn
 al Țării Românești 120, 127, 275; ~

Grigore al III-lea, domn al
 Moldovei, domn al Țării Românești
 91, 107, 120, 127, 205, 277; ~
 Grigore al IV-lea, domn al Țării
 Românești 80, 94, 163, 178, 182,
 207; ~ Ion, bey de Samos 97, 283,
 290; ~ Matei, fiul lui Grigore al II-lea,
 domn al Țării Românești, domn al
 Moldovei 88, 107, 127, 128, 275,
 276; ~ Scarlat, fiul lui Grigore II
 Ghica, domn al Țării Românești,
 domn al Moldovei 127, 146, 275,
 277, 287

Ghica, familie 166
 Ghidimac, vâtaf de călărași 186
Giese, Fr. 40
 ginți(-lor), dreptul ~ 89, 90, 177
 Giura, pârclăb 229
 Giurgiu 72, 111, 135, 142, 143, 144,
 146, 170, 210, 213, 215, 220, 222,
 245, 287
 Glupavii, sat, j. Vlașca 239
 Golescu, Radu, vel comis 265
Golimas, A., 201
 Grădișteanu, Bunea, mare comis 173,
 259, 263
 grămătic 179, 213, 223, 229, 267
 Greceanu, Grigore, postelnic, 265; ~ Radu,
 cronicar, 195, 208; ~ Șerban, mare
 vistier, stolnic, 195, 258, 261, 265
 Greiffenklau 203
 Grigore al XI-lea, papă 45
 Grigore, vel logofăt 159
 Grotius, Hugo 74, 77

H

Hacı Ilbey (Hacici) 42
 Hadim Hasan pașa 237
 Hafız Pașa 237
 Hagi Vasile, clucer 172
 Halepa, oraș din Creta 255

Halet Efendi, vizir 150, 206
 Halil Hamid paşa, vizir 107, 184
Hammer, Josef von ~ 56, 202
 hamr emini 178
 han, al Crimeei 71, 72; ~ tătar 30, 102, 157, 160, 216, 276
 Hangerli, Alecu, banul, frate cu Constantin 280; ~ Constantin, domn al Țării Românești 92, 205, 280
 haraci (tribut) *passim*
 Hârșova 144
 hatișerif 31, 59, 61, 90, 91, 138, 140, 170, 217, 212, 221, 222
 hazine 217
 hazna agasi 135
 Hellespont 35
 Henric al IV-lea, rege al Franței 152
 Herbert 103
Hodoș, N., 256
Hoetzel, Andrea 53
 Hotin 72, 222, 287
 Hrisant Notara, patriarh de Ierusalim 105, 163
 Hrizea, din Băteni, mare ban 159, 245, 248
 Hurez 168
 Hurmuzache, polcovnic 212
 huzmeturi 261

I

Iacob, capuchehaie de oaste 142
 Ianacache, capuchehaie de oaste 142
 Iancu, capuchehaia 224
 Iane Banul 85, 114, 118, 120, 122, 127, 132, 154, 169, 170, 171, 180, 231, 233, 235, 242; ~ căpitan de Odivoe 258; ~ pitar 172; ~ vâtaf de aprozi 186
 Ianina, paşa de ~ 57
 Iași 110, 112, 131, 167; Academia domnească din ~ 109; tratatul de la ~ 91
 iazagiu 112, 213

Ibrahim, molla 111; ~ muhafizul Dunării 214; ~ Paşa Damad, mare vizir 132, 237
 Iconium v. Konya
 ieniceri 70
 Ierusalim, patriarh de ~ 163
 Ilie, paharnic 212
 Imperiul bizantin (Bizanț) 34, 35, 36, 37
 Imperiul habsburgic (Austria) 71, 148, 149, 255
 Imperiul otoman (Poarta, Sublima Poartă) *passim*
Inalcık, Halil 40, 41
 Ioan al V-lea, Paleologul, împărat bizantin 35, 44; ~ Alexandru, țar bulgar 36; ~ de Marini Poli 152
 Ionescu de la Brad, Ion 290
 Ioniță, clucer 206, 207
 Iordache Rehtivanul 186
Iorga, Nicolae 34, 101, 119, 120, 161, 174, 189, 286, 235, 241, 245, 254, 256.
 Iorga, unchiul lui Curt Celebi 170; ~ vistier 190
 Iorgaky, postelnic, capuchehaie 174
 Ipsilanti, Alexandru, domn al Țării Românești, domn al Moldovei 25, 87, 106, 115, 118, 131, 139, 168, 184, 188, 205, 277; ~ Atanasie Comnen, cronicar 26, 56, 87, 90, 106, 178, 183, 278, 279 ; ~ Constantin, domn al Moldovei, domn al Țării Românești 131, 139, 154, 212, 214
 Ismail bei 115; ~ paşa, serascher 210
 Ismail, toponim 145
 ispence 178
 Istanbul *passim*; agenția Principatelor de la ~20; v. și Constantinopol
 Ivanco 36, 45
 Ivașcu, vel vornic 245
 Izzedin Kâykavuz al II-lea, sultan de Konya 43

I

înmormântare 169

J

„Journal de Constantinople” 98

K

kanun-name 161

kapitiha 23

Kara Vlahija 57

Karasi, emirat turcesc maritim 44

Karınovasi 46

kasabiye 178

kâtip 107, 183

Kaunitz 103

Kerme 44

Khaddami- asitane 191

khediv 71

kiatib 179, 184, 185

Kili 44

Knobelsdorf, von ~ , ambasador prusac 57

Kogălniceanu, Ienache (Pseudo Enache), cronicar 107, 291

konak 31, 65; Kapu ~ 183, 208

Konya (Iconium) 43

Köprülü, Mehmed, vizir, socrul lui Mustafa 252

Kosovo 44, 45

Kraljevici, Marko, cneaz de Prilep 46

Kretzulescu, doctor 290

Kreuchly 198

Küçük Kaynarca, tratatul de la ~ 61, 77, 84, 87, 89, 91, 92, 162, 177, 182

Külbach 152

Kuru Çeşme, palatul de la ~ 204, 206

kuruşi 138, 170

L

Laiotă Basarab, domn al Țării Românești 76

Lala Şahin paşa 42

Larisa, colonia negustorilor vlahi de la ~ 289

Laski, Jeronim 83, 85

latini 34

Lazarevici, Ştefan 46

Lazăr, cneaz sârb 36, 45

lazi v. negustori

lei 196, 198, 222, 223, 256

lemn, furnitură 217

Leon Tomşa, domn al Țării Românești 159, 243

Leopold al II-lea, împărat al Austriei 57

„L'Etoile du Danube” 97

Leurdeanu, Stroie, 249, 251, 252

levantini 121, 286, 290

Liber Gerlachari (Liberaki) 55

Linchou 104

Locadello, venețian, agentul lui Matei Basarab 246

logofăt *passim*; ~ al Patriarhiei 164, 270, 279

Lovicali, Nicolo Luca, raguzan 236

Luca Ianculeu (de la Roca), capuchehaie 277

Ludovic I, rege al Ungariei 45

Lüleburgaz 42

M

Macedonia 36, 39

maden helfasi 135

Magheru, Gheorghe, general 97, 207

Magreb 59

Mahmud Ceauş 235

Mahmul, paşa de Scutari 57

Mahomed al II-lea, sultan otoman 61

Maina, regiune din Peloponez 55

maktu 33, 55, 144

Manea, postelnic 243

Manolache, spătar 174

Manole (Manolache) Gelepul, başcapuchehaie 88, 89, 104, 274, 275; ~ spătar 128; ~ vărul lui Curt Celebi 170

- Manu, Alexandru, ginerele lui Constantin Ipsilanti 31, 279, 280
- Marea, Egee 55; insule din ~ 29; ~ Neagră 36, 40, 44, 145
- Mariani 152
- Marinoglu, grāmătic 223
- Marița (Meriç) 42
- masdarie 178
- Matei Basarab, domn al Țării Românești *passim*
- Mavrocordat, Alexandru (Exaporitul), mare dragoman 135, 176, 208, 255; ~ Alexandru (Firaris), domn al Moldovei 273; ~ Constantin, domn al Țării Românești, domn al Moldovei 20, 25, 86, 105, 109, 120, 130, 134, 137, 142, 156, 166, 188, 271, 272, 273, 275, 277, 278; ~ Ioan, fiul lui Nicolae, domn al Moldovei 106; ~ Ioan, frate cu Nicolae, domn al Țării Românești 105, 130; ~ Nicolae, domn al Moldovei, domn al Țării Românești 86, 105, 106, 109, 121, 130, 136, 145, 168, 176, 193, 208, 260, 270, 275; ~ Ruxandra, mama lui Matei Ghica 107
- Mavrocordat, familie 105, 145
- Mavrodin, Apostol 170; ~ Iordache, clucer de arie, vel stolnic, vel căminar 94, 174; ~ Iorgu 281
- Mavrogheni, Nicolae, domn al Țării Românești 25, 108, 142, 145, 163, 168, 183, 188, 206, 279
- mazil, domn ~ 136, 165, 166, 287
- mazilire 51, 127, 128, 129, 130, 131, 134, 152, 166, 258, 269; v. și firman
- măcelari 221
- Mănăilă, Ștefan, capuchehaie 88
- mănăstiri, închinat 163, 164
- mătase 287
- Mechkmet, cadiu 221
- medrese 39
- meghistan 125
- Mehmed Ali Pașa 151; ~ beg 228; ~ Elmas pașa 259
- Mehmet Salih, pașă de Giurgiu 215
- Mekka, Emiratul de ~ 29
- mektupçı efendi 136
- Meletie Syrigul, dascălul lui Ianache Porfirita 255
- Melik, I., 290
- Menteșe, emirat turcesc maritim 35, 44
- menzil 50, 187, 221, 222; ~ firmene 187
- mevacib 191
- mezilgii 187
- miere 137
- Mihai(I), al VIII-lea, împărat bizantin 43; ~ mare medelnicer 265; ~ Viteazul, domn al Țărilor Române *passim*
- Mihalopol, Bașa 87, 181
- mihmandar 70, 162
- Mihnea III, domn al Țării Românești 248, 249, 250, 251; ~ Turcitul, domn al Țării Românești 127, 169, 231
- Mihu, logofăt 82
- Mikem (?) 152, 246, 247
- Miko, Francisc 245
- Milescu, Nicolae, spătar 86, 102, 184
- Mircea cel Bătrân, domn al Țării Românești 30, 45, 46
- mirie 112
- Misoglu, Alexie, capuchahaie 273; ~ Ștefan, capuchahaie 273
- mită 134, 276
- Moldova *passim*
- molla 111
- monopol 88, 211, 217; preț de ~ 136, 139
- Moreea 55, 59, 269
- Moruzi, Alexandru, domn al Moldovei, domn al Țării Românești 131, 279; ~ Constantin, domn al Moldovei 115, 163, 184, 205, 279; ~ Dumitrache, capuchehaie 157

Moruzi, familie 154
 Moscova 50, 155
 Moskof Kapu Kethüdası, ambasador sau
 rezident rus la Constantinopol 71
 Movilă, Constantin, domn al Moldovei
 155, 238; ~ Gavril, domn al Țării
 Românești 158; ~ Ieremia, domn al
 Moldovei 190; ~ Moise, domn al
 Moldovei 190; ~ Simeon, domn al
 Moldovei, domn al Țării Românești
 238
 Movilești, familie 22, 127, 155
 mubaşir 138, 139, 140
 mucarer (mare, mic) 51, 130, 131, 135,
 136, 141, 189, 261
 muftiu 134, 231
 muhafız 72, 90, 146, 178, 214, 216, 220,
 223, 224
 Murteza paşa 245
 Mustafa aga, capugiu 262, 268; ~
 ginerele lui Mehmed Köprülü 252;
 ~ paşa (Biyikli), mare vizir 259; ~
 paşa, seraschier de Babadag 260; ~
 Selaniki, cronicar 190; ~ al II-lea,
 sultan otoman 208
 mustamin 165
 muteselim 214

N

Naima, cronicar turc 56, 120, 237, 238,
 243, 249
 Năsturel, Radu, fiul lui Udriște 287; ~
 Udriște, tatăl lui Radu 287
 Neagoe Basarab, domn al Țării
 Românești 228
 Neagul, vornicul 228
 Necula Sofialăul, grec din România 250
 Neculce, Ion, cronicar 80
 Nedelcu, clucer, frate cu Sima vistier
 159, 245
 nefer 191
 Negri, Costache 99, 283; ~ Constantin
 142; ~ Ioan, postelnic 280

negustor (-i) 39, 99, 100, 135, 145, 146,
 166, 170, 212, 217, 219, 222, 223,
 288, 289; ~ lazi 145; v. și capanlâi
 Niceea 38, 39
 Nichita 170
 Nicolae, Sf. ~ , biserică din Moldova
 202; ~ stolnicul 235
 Nicomedia 38, 39
 Nicopole (Nikopol) 46, 51, 72, 111,
 212, 214, 222, 232, 237
 Nymphaeon 38

O

Oancea, din Batiu, pârcălab 229
 ocale 218, ~ de mătase 287
 Oceakov 145
 ocnă 134, 203, 249
 Odrii v. Adrianopol
 oi 112, 139
 Olanda 156
 olandez 250
 Olănescu, Goran 248
 Oltenia 134
 Orhan, sultan otoman 42
 Orloff, conte 196
 Ortie 153
 Osman I, sultan otoman 35
 Oswieci, Stanislav, ambasador polonez
 201

P

Padeanu 290
 padişah 243
 Palade, Constantin 111; ~ vistier 190
 Pálhoz, Beldi, nobil maghiar 254
Panaitescu, P. P. 64
 para 218
 Paris, Convenția de la ~ 60, 98; Tratatul
 de la ~ 60
 pastramă 218, 288
 Paşa Kapusu (Înalta Poartă) 128

pașalâc 57
 Paști, sărbătoare de ~ 175
 patriarh v. Constantinopol, Ierusalim
 Pârâianu, Danciu, din Milești, capucehaie
     a lui Matei Basarab 86, 248
 Pârvu, logofăt 169, 170
 Pecevi, cronicar 237
 Peia, portarul 229, 230
 Peloponez 55
 Peninsula Balcanică v. Balcani
 Pera 90, 91, 92, 94, 117, 191, 202, 206,
     282
 Persia 70
 peșcheș 32, 51, 136
 Petersburg, Convenția de la ~ 96
 Petriceicu, Ștefan, domn al Moldovei
     253
 Petru, Aron, domn al Moldovei 82; ~
     Cercel, domn al Țării Românești
     127, 231, 233; ~ Rareș, domn al
     Moldovei 83; ~ Șchiopul, domn al
     Moldovei 127, 152, 201, 232, 235; ~
     cel Tânăr, domn al Țării Românești
     83, 231
 Pezzen 151
 piaștri 59
 Pikipio 112
 pisani 30
 pitac 108
Playfair, William 278
 plocoane 134; ~ bairamurilor 138, 141
 Plumbuita, lupta de la ~ 247, 248
 Poarta v. Imperiul otoman
 Podolia 56
 Poenaru, Barbu, capucehaie a lui Matei
     Basarab 247
 Polonia 36, 46, 51, 56, 64, 75, 107, 117,
     147, 156
 Popescu, Radu, cronicar muntean 26,
     65, 145, 256
 Porfirită, Enache (Ianache), capucehaie
     a lui Șerban Cantacuzino 25, 86,
     102, 120, 121, 129, 141, 155, 173,
     176, 193, 195, 254-259

postav 287
 Pozzo di Borgo 58
 pribegie 165, 166, 169, 170
 Prilep 46
 Principatele georgiene 29
 Principatele Unite 99; Agenția ~ 99
 Prusa 38
 Prusia 106
 Prut 190

R

Racoviță, Constantin, domn al
     Moldovei, domn al Țării Românești
     88, 127, 128, 182, 185, 274, 275,
     276; ~ Mihai, domn al Moldovei,
     domn al Țării Românești 136, 166,
     274; ~ Ștefan, domn al Țării
     Românești, frate cu Constantin 276
 Radu de la Afumați, domn al Țării
     Românești 228; ~ al lui Mașil 229; ~
     Bădica, domn al Țării Românești
     229; ~ din Brâncoveni, clucer, tatăl
     Elinei 248; ~ Iliaș, fiul lui
     Alexandru Iliaș, domn al Țării
     Românești, ginerele lui Curt Celebi
     127, 242; ~ Leon, domn al Țării
     Românești 130, 247, 250, 253, 287;
     ~ Mihnea, domn al Țării Românești
     240, 248; ~ Paisie, domn al Țării
     Românești 229; ~ Șerban, domn al
     Țării Românești 132, 172, 190, 238,
     239, 240, 244.
 Raguza 29, 30, 53, 54, 55, 59, 65, 77,
     91, 106, 117, 151, 211
 raguzani 53, 54, 101, 114, 141, 236
 raia 111, 143, 144, 146, 216
 Rákóczy, Gheorghe I, principe al
     Transilvaniei 155, 158; 159, 203,
     244, 245; ~ Gheorghe II, principe al
     Transilvaniei 31, 116, 158
 Ramazan 72, 137
 Rami-Mehmet Pașa, mare vizir 208
 Rayswyk, pacea de la ~ 82

re'aya 41, 116, 262
 Regulamentul organic 20, 73, 95, 96,
 115, 184, 185, 198, 281, 289
 reis efendi 51, 109, 113, 115, 116, 137,
 139, 150, 181, 184
 Reşid Paşa, mare vizir 290
 Rhali, familie 201
 Rhossikon, mănăstire 203
 Rizo, Iacovache 87, 91, 104, 107, 131,
 277
 robi (prizonieri) 31, 32, 168
 Rodope 39
 Rodosto 289
 România 20, 84, 207
 Rovine 47
 rum milleti 166
 Rumelia 40, 250
 Rusciuc 72, 144, 210, 212, 214, 220,
 287; sangeakdar de ~ 111
 Ruset, Antonie, domn al Moldovei 253;
 ~ Lascarache 253, 254; ~ Manole
 (Manolache) Giani, domn al Țării
 Românești, domn al Moldovei 277
 Rusia 21, 58, 61, 82, 139, 148, 149, 154,
 157, 162

S

saigiu 112
 Salonic 36
 Samos 290
 samur, blănuri de ~ 175, 176, 237
 San Stefano 290
 Sancakdar Yokuşu 204
 sangeakbey 52, 72, 75
 sangeakdar, de Rusciuc 111
 Sarajevo 211
 Saray, Bogdan ~ 80, 83, 85, 199, 200-
 205, 207, 208; Eflak (Vlah) ~ 85,
 173, 199, 203-208
 Sarı Saltuk 43
 Saruhan, emirat turcesc maritim 44
 sămi 136
 sârbi 34, 35, 57, 58, 59, 219, 220, 229

Scarlat, sătrar 206, 281
 Schina, Dumitrache, capuchehaie 178
 Schmidt, rezident imperial 152, 246
 Scordoc (Scordatos), Cârstea, postelnic,
 capuchehaie a lui Șerban
 Cantacuzino 254, 256
 Scutari 140; paşa de ~ 57
 scutelnici 155
 sefaret-name 78
 Selaniki, cronicar 115
 Selim I, sultan otoman 61, 80; ~ al II-
 lea, sultan otoman, 230; ~ al III-lea,
 sultan otoman 79
 Semendria 52, 76
 sersaschieri 57, 72, 142, 145, 210, 257,
 260, 269
 Serbia 20, 58, 97, 207
 Seres 46
 serhaturi 94, 95, 139, 144, 167; ~
 dunărene 102; v. și capuchehaie
 seu, ocale de ~ 218
 sfeșnice 189
 Sigismund, de Luxemburg, rege al
 Ungariei 46
 Silistra 72, 111, 143, 144, 145, 210,
 212, 218, 222-224, 287
 Sima, vister, frate cu Nedelcu clucer
 158, 159, 244, 245
 Sinai 163
 Sinope 289
 sinurname 49
 Socol, mare medelnicer 260
 Sokullu-Mehmed Paşa, mare vizir 234
 Soliman v. Suleyman
 Stan, pârcălab, 230
 Stavarache (Stavarachi, Stavrache),
 Iordache (Stavracoglu) 26, 87, 88,
 89, 103, 119, 128, 132, 174, 276
 Sterie, căpitan de călărași 186, 195, 265
 Stoian, mare pitar, capuchehaie 251
 Stoica, logofăt 228
 Strașimir, țar bulgar 36, 45
 Strasburg, Paul, ambasador suedez 201

Strumița 36
 Sturza, Ioniță Sandu, domn al Moldovei
   80, 197; ~ Mihai, domn al Moldovei
   96, 151; ~ Nicolachi, beizadea, fiul
   lui Ioniță Sandu Sturza 198, 207
 Sublima Poartă v. Imperiul otoman
 succesiune 33, 165, 166, 169, 170
 suedezi 200
 Suedia 210
 Suleyman (Soliman) Kanunı (Legislatorul,
   Magnificul), sultan otoman 48, 49,
   52, 61, 75, 79, 229
 sultana valide 130
 suret 143
 surghiun v. Exil
 Suțu, Alexandru, domn al Moldovei,
   domn al Țării Românești 122, 219;
   ~ Constantin, mare comis,
   capuchehaie 120, 277; ~ Mihai 122,
   domn, 205, 277, 279, 280; ~
   Mihalache, postelnic,
   bașcapuchehaie 115; ~ Nicolae,
   bașcapuchehaie 87, 104, 128

Ș

Șerban, din Izvorani, mare ban 229
 șariat 50
 Șışman, țar bulgar 36, 44, 45, 46
 Șiștov 57
 șoimi 32, 140, 237
 Ștefan, cel Mare, domn al Moldovei 30,
   51, 76, 80, 83; ~ Surdu, domn al
   Țării Românești 169, 235, 236; ~
   Tomșa, domn al Moldovei 184
 Știrbei, Barbu, domn al Țării Românești
   97, 112, 288

T

tahvil 111
 takrir 110, 167, 188
 „Takvim-i vekayî”, primul ziar în limba
   turcă 157

taleri 130, 135, 137, 141, 176, 186, 193,
   194, 196, 203, 213, 222, 223, 243,
   258, 259
 Talleyrand 139, 154, 157
 Tanzimat 164
 Tarapia 206, Terapia 210 ???
 Tarih al-Selçuk 43
 tayin (tain) 31, 65, 187, 224
 tăierea capului 168, 237; ~ nasului 159
 tălmăci 152
 Tăutu, logofăt 83
 Târgoviște 158
 Târnova, cadu de ~ 230
 Târnovo 36, 46
 Tecuci 170, 190
 terziman 120; v. și dragoman
 teşcherea 219, 220
 Thesalia 45, 287
 Thugut 71, 103
 Tighina v. Bender
 timar 40
 Timur Lenk 46
 Tököli 255
 Topal Osman 145
 Tott, de ~, baron 103
 Tracia 35, 39, 41, 42
 Transilvania *passim*
 tribut v. haraci
 Tudor, din Drăgoiești, mare logofăt 229
 tuğra 48
 Tulcea 289
 Tunis 71, 191
 Turcia 100, 112, 165, 290
 Turnu 47, 72, 111, 146, 210, 213
 Turtucaia 144

Ț

Țalapi, logofăt 230
 Țara Românească (Valahia) *passim*
 Țarigrad v. Constantinopol
 țărani, fugiți peste Dunăre 143, 146, 240
 țechini 133, 240

U

Ucraina 56
ughi 142, 196
ulema 38, 39
Umur beg, din Aydın 44
Ungaria 36, 44, 45, 46, 64, 81, 143, 229
unt 137

V

Valahia v. Țara Românească
Vâlsan, logofăt 230
Vardarul 36
Varna 168, 289
Varșovia 50, 75, 102
Vascu, vel vornic 159
Vasile Lupu, domn al Moldovei 155,
159, 162, 202, 243, 244, 245, 249-
251
Vatican 252
Vauban 278
Văcărescu, Barbu 88; ~ Ianache, 265,
266; ~ Ienăchiță 89, 107, 108, 184,
288, 292; ~ Negoită 257; ~ Ștefan,
capucehaie 86
Văcărești, frații ~ 89
Velbujd 46
Veneția 65, 102, 152, 228, 252
venețieni 35, 101, 106, 152, 190, 246
Vergennes 103
Vergo, mare portar, mare clucer,
capucehaie 141, 142, 172, 173,
176, 193, 194, 195, 258, 259, 260
261, 263
Vetrazul, Dumitrașco 185
Vidin 36, 37, 44, 45, 51, 57, 72, 111,
142, 145, 210, 212, 214, 221, 222,
224, 276
Viena 50, 75, 102, 131; Congresul de la
~ 79

vite 146, 218, 221

vizir, marele ~ *passim*

Vlad, Înecatul, domn al Țării Românești
229; ~ Vintilă, domn al Țării
Românești 229

vlahi 45

Vlahia mare 45

Vlahobogdania 56

Vlaicu Vodă, domn al Țării Românești
44, 45

Vlasto, Arapache, mare spătar 272; ~
Dumitrache, mare vistier 265, 272;
~ familie 272, 277

Vlașca, județ 239

Vlădescu, Badea 251

Vogoride 96

Voitineanu, Iordache, armaș 212

W

Witteck, P. 38-41

Y

Yedi Kule 140, 254

Yenişehir 287

Z

zabiți 220

zaherea 134, 139, 217-219

Zallony 105

Zane 290

Zante, insulă ionică 59

zimmi 48

Florina Manuela Constantin și
Oana Mădălina Popescu

CUPRINS

<i>ION MATEI (1921–1996)</i>	5
NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI	11
LISTĂ DE ABREVIERI	12
 PARTEA I	
INTRODUCERE	15
 CAPITOLUL I. INTRODUCERE ȘI ISTORIOGRAFIA PROBLEMEI.....	17
1. Introducere. Justificarea cercetării	17
2. Istoriografia problemei	20
3. Izvoarele	25
 CAPITOLUL II. INTRODUCERE ISTORICĂ GENERALĂ	28
1. Poziția Țărilor Române și regimul lor în raport cu Imperiul otoman.	28
2. Condițiile generale ale cuceririi otomane a Peninsulei Balcanice.....	34
3. Regimul juridic și politic al dominației otomane asupra Țărilor Române.....	43
4. Autonomia Țărilor Române ca analogie și „model” pentru alte teritorii aflate sub dominație otomană	60
 PARTEA A II-A	
INSTITUȚIA CAPUCHEHĂILOR.....	67
 CAPITOLUL III. EVOLUȚIA INSTITUȚIEI	69
1. Originea termenului și semnificația lui.....	69
1.1. Semnificația termenului <i>kapukehaya</i>	70
1.2. Numele sub care e cunoscută capuchehaia Țării Românești.....	72
2. Începutul relațiilor diplomatice cu Imperiul otoman; stabilirea capuchehailăcului Țărilor Române și exercitarea dreptului de ambasadă	73
2.1. Ambasade și ambasadori în Imperiul otoman.....	77

2.2. Stabilirea la Constantinopol a primelor capuchehăi ale Moldovei și Țării Românești.....	79
3. Principalele etape de dezvoltare a instituției capuchehailăcului Țării Românești la Constantinopol.....	83
3.1. Perioada cca. 1550–1774	84
3.2. Lupta pentru o capuchehaie națională la Constantinopol.....	87
3.3. A doua perioadă (1774–1859). Capuchehăile Țărilor Române dețin „dreptul ginților”	89
3.4. Momentul 1821 și perioada 1822–1828.....	92
3.5. Continuarea luptei pentru capuchehaia națională la Constantinopol. Momentul domniilor regulamentare	94
3.6. Momentul Revoluției și pregătirii Unirii.....	97
CAPITOLUL IV. ALEGEREA, RECRUTAREA ȘI PREGĂTIREA CAPUCHEHĂILOR	101
1. Necesitatea unei pregătiri și limitele ei	101
1.1. Cunoașterea limbilor străine și mai ales a celei turce	104
1.2. École des Jeunes des Langues.....	106
1.3. Condiții ale învățării limbii turce în Țările Române	109
CAPITOLUL V. ÎNCEPUTUL ȘI ÎNCHEIEREA MISIUNII CAPUCHEHĂILOR	113
1. Începutul misiunii capuchehăilor.....	113
2. Încheierea misiunii capuchehăilor	121
CAPITOLUL VI. FUNCȚIILE ȘI ATRIBUȚIILE CAPUCHEHĂILOR	124
1. Clasificarea funcțiilor și atribuțiilor capuchehăilor.....	124
2. Funcții și atribuții ale capuchehăilor referitoare la relațiile propriu-zise cu Poarta.....	126
2.1. Probleme legate de domnie.....	126
2.2. Atribuții legate de menținerea domniei.....	128
2.3. Atribuțiile capuchehăilor legate de sarcinile și obligațiile țării față de Imperiul otoman	131
2.3.1. Plata haraciului.....	131
2.3.2. Alte obligații ale țării față de turci.....	136
2.3.3. Capuchehaia de oaste	140
2.3.4. Atribuții legate de probleme generale în cadrul relațiilor româno-turce.....	142
3. Funcții și atribuții cu caracter diplomatic	147
3.1. Relațiile cu înalții funcționari otomani	150
3.2. Relații cu trimișii altor puteri străine	151
3.3. Participarea oficială la tratativele diplomatice	154

3.4. Informarea capucnehăilor	155
3.5. Relații cu alte capucnehăi	157
3.6. Dragomanii și relațiile lor cu capucnehăile.....	160
3.7. Relații cu biserica	162
4. Atribuții de ordin consular.....	164
CAPITOLUL VII. DREPTURILE ȘI RANGUL CAPUCNEHĂILOR	171
1. Titlul de boierie al capucnehăii.....	171
2. Rangul și imunitățile capucnehăilor la Constantinopol.....	175
CAPITOLUL VIII. ORGANIZAREA CAPUCNEHAILĂCULUI	179
1. Serviciul capucnehailăcului	179
1.1. Numărul capucnehăilor.....	180
1.2. Subalternii capucnehăilor	183
1.3. Personalul de serviciu.....	185
1.4. Călărașii de Țarigrad.....	185
1.5. Rapoartele de capucnehaie.....	188
1.6. Cheltuielile pentru întreținerea serviciului și apun- tamentele capucnehăilor	189
CAPITOLUL IX. REȘEDINȚA CAPUCNEHĂILOR.....	199
CAPITOLUL X. CAPUCNEHĂILE DE LA SERHATURI	209
1. Numărul capucnehăilor de la serhaturi	212
1.1. Numirea capucnehăilor de la serhaturi.....	213
2. Atribuțiile capucnehăilor de la serhaturi.....	215
2.1. Atribuții cu caracter politic	216
2.2. Atribuții legate de obligații ale țării față de Poartă	217
2.3. Atribuții cu caracter administrativ și consular	219
2.3.1. Atribuții cu caracter polițienesc.....	219
2.3.2. Atribuții privind menzilele	221
2.3.3. Atribuții de ordin consular	221
3. Retribuția capucnehăilor de la serhaturi.....	222
4. Raporturile capucnehăilor cu dregătorii pe lângă care sunt acreditate.....	223
PARTEA A III-A	
REPREZENTANȚII INSTITUȚIEI	225
CAPITOLUL XI. PERSONALITATEA CAPUCNEHĂILOR.....	227
1. Principalele capucnehăi ale Țării Românești	227

ANEXE

Anexa 1: Lista principalelor capuchehăi ale Țării Românești	293
Anexa 2: Glosar	301
Indice	307

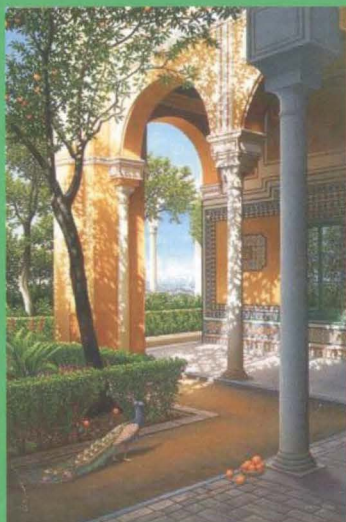
761

Originar din județul Argeș, Ion Matei (1921–1996) și-a făcut studiile liceale și universitare în București, sub îndrumarea unor medieviști de seamă, specializându-se ulterior în studii turco-otomane și de relații româno-turce.

Apartține unei generații de aur a osmanisticii noastre, ale cărei tradiții științifice sunt continuate astăzi de un valoros colectiv de turcologi români.

9 789732 716137